8V9.0.09
N78

SINTEZE LYCEUM

DRAMATURGIA ISTORICĂ ROMÂNEASCĂ

LICEUL „GHEORGHE LAZĂR"
BIBLIOTECA
BUCUREȘTI

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ, PREFAȚĂ
CRONOLOGIE ȘI NOTE DE
ION NISTO

70.284
61

EDITURA ALBATROS

PREFAȚĂ

Teatrul a atras pe toți marii noștri scriitori și nu numai pe aceștia. Ei au creat opere dramatice sporind patrimoniul literaturii naționale, dacă nu totdeauna cu piese de primă importanță, cel puțin cu intenții și idei generoase, de la care scena românească n-a avut decît de cîștigat.

Îndemnul lui Iancu Văcărescu — cîndva efor al teatrelor — exprimat în 1819 : „V-am dat teatru, vi-l păziți / Ca un lăcaș de muze ; / Cu el curînd veți fi vestiți, / Prin vești departe duse. // În el năravuri îndreptați. / Dați ascuțiri la minte ; / Podoabe limbei noastre dați. / Cu românești cuvinte", avea să devină un adevărat crez, pentru urmași. Numeroși literați patrioți s-au străduit să-l realizeze cu devotiune, asigurînd astfel teatrului românesc în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, și după aceea, o strălucitoare înflorire.

E de remarcat că, pe lîngă îmbogățirea limbii noastre „cu românești cuvinte", în teatru se afirmă idei programatice care conferă acestuia, încă de la începuturile sale, un rol educativ, patriotic.

Lupta pentru promovarea limbii naționale în viața culturală a țării a avut unul din cele mai rodnice [illegible] în domeniul dramaturgiei, teatrul fiind văzut deci ca principal mijloc de luminare și înflăcărare a maselor. Primele dintîi spectacole de teatru cult în limba română sînt organizate la Blaj în 1755 și în următorii ani de către elevii gimnaziului de aici. La Iași și București au loc mai tîrziu, în ultimii ani de domnie fanariotă. Dar dezvoltarea dramaturgiei în limba română impunea realizarea unui repertoriu original, inspirat din realitățile naționale. În această direcție au depus nenumărate eforturi — unele încununate de real succes — „pionierii teatrului" românesc, întîi prin prelucrări și apoi prin contribuții proprii.

Datorită unor condiții istorice specifice, evoluția dramaturgiei noastre n-a cunoscut o desfășurare similară în Țara Românească, Moldova și Transilvania. De asemenea, vodevilul, comedia, tragedia, drama nu au fost în egală măsură cultivate.

Teatrul de evocare istorică s-a afirmat mai tîrziu decît comedia sau chiar în raport cu poezia și proza istorică. Pînă la apariția prestigioasei drame Răzvan și Vidra *(1867), asistăm la mai multe încercări, ale căror începuturi se situează înaintea anului 1840.*

„Dramaturgia istorică de inspirație națională — după cum remarcă Virgil Brădățeanu — s-a plămădit în anii pornirilor naționale și ai marilor acțiuni patriotice ale veacului trecut, și-a însușit spiritul antifeudal al mișcărilor revoluționare și al revoluțiilor burghezo-democratice de la 1848 și pe acela patriotic dominant în anii luptelor pentru unire și independență." [1]

Afirmarea dramaturgiei noastre istorice are loc deci într-o perioadă de întețire a luptei pentru libertate națională și socială.

În afara acestor condiții istorice, care au determinat cultivarea unui sentiment patriotic, prin creșterea interesului generației pașoptiste pentru studiul istoriei patriei, trebuie menționat și rolul de îndrumători ai scriitorilor jucat de marele revoluționar Nicolae Bălcescu și Mihail Kogălniceanu. Aceștia considerau istoria principala sursă de inspirație pentru operele literare, care numai astfel puteau dobîndi o pregnantă originalitate națională.

Mihail Kogălniceanu, în prefața la Letopisețele Țării Moldovei *(vol. I, 1852, p. I, VII) nu uită să sublinieze că : „... și literatura, expresiile inteligenței, n-au expe... de viață decît acolo unde ele își trag origina din însăși tulpina popoarelor [...]. Ca să avem artă și literatură națională trebuie ca ele să fie legate cu societatea, cu credințele, cu obiceiurile, într-un cuvînt cu istoria noastră".*

Susținători ai cultivării dramei istorice, „școală a eroismului și a demnității naționale", au mai fost C.A. Rosetti, Bolliac, iar mai tîrziu Hasdeu, Eminescu, Caragiale ș.a. prin articole-program și recenzii asupra pieselor jucate ori publicate.

[1] Virgil Brădățeanu, *Drama istorică națională* (Perioada clasică), București, Editura pentru literatură, 1966, p. 5.

Prin intermediul traducerilor teatrul universal a influențat și impulsionat în bună măsură apariția primelor încercări în domeniul dramaturgiei noastre istorice. Ecourile dramelor istorice shakespeariene ori ale celor hugoliene, puternic resimțite în secolul al XIX-lea, sînt prelungite, prin trilogia lui Delavrancea, pînă în primele decenii ale veacului nostru. În perioada interbelică locul acestor modele este luat de teatrul neoromantic al lui Edmond Rostand.

Întîiile lucrări inspirate din istoria națională le datorăm lui Gheorghe Asachi — deschizător de drumuri și în domeniul nuvelei — și Cezar Bolliac. Dar piesele lui Bolliac (Tăierea a doisprezece boieri la Mînăstirea Dealul *și* Radu-Vodă) *precum și tragedia lui Asachi, Mihai* Vodă Viteazul, *nu ni s-au transmis pînă astăzi. Primele s-au pierdut, iar ultima a fost mistuită de un incendiu izbucnit la Iași, în 1827.*

Activitatea prodigioasă a lui Gh. Asachi înscrie, pe lîngă versuri și proză, mai multe creații dramatice : Petru Rareș *(jucată de elevii conservatorului filarmonic în 1837 și tipărită abia în 1863),* Ștefan cel Mare *(scrisă în 1838),* Vochița de Românie *(1863),* Elena Dragoș de Moldavia *(1863) etc., creații care-l situează în fruntea pionierilor teatrului nostru istoric. Dintre acestea* Petru Rareș *s-a bucurat de o mare adeziune în epocă.*

Cronologic, drama istorică originală este ilustrată de Nicolae Istrati în Mihul *(1850) — evocare a unui moment din domnia lui Ștefan cel Mare. La premieră piesa a produs asupra publicului „un efect cu totul deosebit, fiind o creațiune nouă, neobișnuită pînă atunci pe scena românească“* [1]. *Menționabile pentru această perioadă mai sînt opera actorului C. Halepliu,* Moartea lui Mihai Viteazul la Turda *(1854), în care străbate suflul patriotic al marelui voievod, și* Moartea lui Radu VII de la Afumați *(1854) de I.N. Șoimescu.*

Pînă la „momentul Hasdeu“ drame istorice, în proză sau versuri, mai scriu Al. Pelimon, Curtea lui Vasilie-Vodă *(1852), I. Dumitrescu-Movileanu,* Radu Calomfirescu *(1854), P. Grădișteanu,* O noapte pe ruinile Tîrgoviștei sau Umbra lui Mihai Viteazul *(1857), G. Baronzi,* Matei

[1] T. T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, vol. I, Iași, 1915, p. 69.

Basarab *(1858)*, *Costache Dimitriade*, Blestemul *(1858—1859)* *și* Virtutea strâbună *(1864)*, *Alexandru Depărățeanu*, Grigore-Vodă, domnul Moldovei *(1864)*.

Începînd din 1867 Dimitrie Bolintineanu încredințează tiparului un mare număr de drame cu subiect istoric : Trilogia Mihai Viteazul condamnat la moarte *(1867)*, După bătălia de la Călugăreni *(1868)*, Moartea și uciderea lui Mihai Viteazul *(1868)* ; Ștefan Gheorghe-Vodă sau voi face doamnei tale ce ai făcut tu jupînesei mele *(1868)*, Alexandru Lăpușneanu *(1868)*, Despot-Vodă *(1868)*, Mihai-Vodă care-și taie boierii *(1868)*, Postelnicul Constantin Brîncoveanu *(1868) etc. Scrise în grabă și fără nerv dramatic piesele lui Bolintineanu au meritul unor încercări dramatice bine intenționate. Întrutotul modeste, ele trezesc astăzi doar un interes documentar.*

Dintre creațiile trecute în revistă mai sus, Grigore-Vodă, domnul Moldovei, *de Al. Depărățeanu, rămîne cea mai interesantă dramă istorică, apreciată la modul superlativ și de Eminescu.*

Cu Răzvan și Vidra *a lui B. P. Hasdeu, teatrul istoric trece din faza de experiență în cea a maturității, deschizînd astfel seria capodoperelor acestui gen dramatic. Piesa a fost reprezentată în premieră la 10 februarie 1867 sub titlul* Răzvan-Vodă, *apoi publicată în revista* Perseverența *și în volum, în același an. De la ediția a III-a, tipărită în 1869, Hasdeu îi schimbă titlul în* Răzvan și Vidra. *Înainte de apariția acestei scrieri care-l consacră definitiv ca dramaturg, Hasdeu manifestase deja unele preocupări în domeniul teatrului istoric, exprimate fie în articole, ca de pildă* Mișcarea literară în Iași, *fie în mai vechi proiecte, materializate în* Domnița Rosanda *(jucată în stagiunea 1866—1867) și* Răposatul postelnic *(1862).*

Pătrunzînd în atmosfera secolului al XVI-lea, Hasdeu a reținut în Răzvan și Vidra *unul din conflictele esențiale ale epocii : lupta dintre cei săraci și cei bogați. Pe acest fundal se sprijină acțiunea întregii piese, elementul social fiind aici factorul activ. Avem de-a face, mai întîi, cu o lume înfățișată cu simpatie de autor și întruchipată de Răzvan, Moș Tănase, Vulpoiu, Răzașul, completată cu tîrgoveți și haiduci, opusă alteia, reprezentată de Vidra, Zbierea, Bașotă, despre care în cronică se spune că „mîncau pe săraci fără milă ca niște lupi flămînzi".*

În vederea realizării acestei piese, despre care Hasdeu mărturisește că l-a interesat „istoria lui Răzvan în parte" și „istoria epocii în genere", autorul a consultat documente revelatoare și tradiții folclorice care i-au înlesnit reconstituirea remarcabilă a perioadei evocate.

Deci, pe fundalul unor relații sociale de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, B.P. Hasdeu surprinde, în poema dramatică în cinci cînturi Răzvan și Vidra, *conflicte, pasiuni, idealuri ambițioase conduse spre un deznodămînt tragic, fără complicații scenice inutile.*

Dramă romantică, piesa are ca erou principal un rob eliberat, țigan, ajuns pentru cinci luni domn al Moldovei. Răzvan este în esență un damnat ; fiu din popor, generos, știutor de carte și patriot, el este dotat cu toate atributele romantice. Acestui caracter Hasdeu îi opune pe Vidra, os de boier, plină de vanitate, energică și avidă de mărire. Din ciocnirea lor se naște conflictul psihologic al dramei. Dealtfel, Vidra este elementul catalizator în devenirea diabolică a lui Răzvan. Momentul declanșării iremediabile a destinului lui Răzvan, hotărît în parte de Vidra, începe din clipa cînd nepoata lui Moțoc pătrunde în tabăra haiducilor. La imboldurile ei, ceata lui Răzvan trece în Polonia, unde fosta căpetenie a haiducilor ajunge căpitan și apoi polcovnic în armata poloneză. „Setea de a merge înainte", dorită de Vidra, este inoculată lui Răzvan cu atîta pregnanță, încît acesta la un moment dat reacționează firesc fără să mai opună vreo rezistență nefastelor ei planuri de mărire.

Îndemnat de Vidra să dobîndească scaunul Moldovei în dauna lui Aron-Vodă, care-l făcuse hatman, Răzvan spune: „O, nepoata lui Moțoc, / Sufletul meu fără tine n-ar fi cunoscut deloc / Astă simțire ciudată, ce-l îndeamnă să dorească / Jos la picioarele sale toată lumea să privească", iar după un lung monolog ce prevestește alunecarea eroului pe patima „deșertăciunii" : „Vidro ! Vidro... Eu voiesc / Negreșit una din două : sau moarte, ori să domnesc !".

Odată înscăunat, Răzvan blestemă, însă, acea clipă a rătăcirii sale care l-a dus la pierzanie.

Sprijinitorii lui Aron-Vodă dau drumul polonezilor în cetate ; în toiul bătăliei Răzvan este rănit de moarte. Căderea lui Răzvan, determinată de ruperea sa de mase, de aspirațiile acestora, risipește și iubirea „înflăcărată",

dar bine dozată a Vidrei. Surprinsă de întorsătura evenimentelor, Vidra își schimbă atitudinea, spunînd cu o undă de durere și dispreț, care trădează vița-i boierească : Să moară numai „oamenii cei mici" și nicidecum „omul care vrea lumea pe palmă-i s-o poarte".

Vidra este și ea un personaj excepțional, pus în situații excepționale. Ea sfidează condiția socială a lui Răzvan, și-l iubește pentru că a văzut în acesta „sufletul de vultur" capabil să-i împlinească năzuința de a urca tot mai sus. Dealtfel, e singurul lucru care o interesează în ultimă instanță. Vidra are în caracterul ei cîte ceva din Chiajna, din Elisabeta Movilă, eroina piesei lui N. Iorga, Doamna lui Ieremia și din Lady Macbeth a lui Shakespeare.

În structura piesei Răzvan și Vidra conflictul social din actele I și II, unde Răzvan rostește imprecațiile la adresa boierilor, este înlocuit, în ultimele trei acte, cu unul etic și psihologic, în care se urmărește traiectoria străbătută de personajul principal.

Prima noastră dramă istorică devenită clasică încă de la apariție — în ciuda articolului scris cu rea-credință de P.P. Carp, în Convorbiri literare (1867), articol care i-a adus unele neplăceri lui Hasdeu — s-a bucurat de aprecierea lui Caragiale. Marele nostru dramaturg vedea în Răzvan și Vidra o „bucată «cinstită»", în care sînt „cuprinse gînduri curate, spuse limpede, cu vorbe frumoase românești, de ți-e dragă lumea să le auzi".[1]

Această „dramă a gesturilor cutezătoare" învăluite în poezia gravă a demnității se distinge prin conflictul puternic și original și prin personajele remarcabil construite artistic (Vidra, Zbierea, Moș Tănase, Vulpoiu).

În lucrarea Clasicism și romantism în dramaturgia română (București, Editura Minerva, 1973, p. 140), V. Mîndra arată că marea contribuție a lui Hasdeu constă în „a fi înscris drama acestui Ruy-Blas în contextul literaturii naționale cu o reală strălucire. [...] Răzvan și Vidra include o autentică dramă a afirmării personalității umane dincolo de opreliștile nefirești, dramă desprinsă însă din istoria țării și dezvoltată în legătură cu circumstanțe și tipuri specifice".

Meritul de continuator și de a fi deschis o nouă direcție în dramaturgia istorică îi revine lui Vasile Alecsandri, care,

[1] *Opere*, IV, București, Editura pentru literatură, 1965, p. 133.

prin Despot-Vodă, *crea, în 1879, cea de a doua „sinteză națională“* [1]. *Scriitorul avea o organică înclinație spre trecutul nostru istoric, evocat de nenumărate ori în poeziile sale patriotice. Așadar,* Despot-Vodă *este, în primul rînd, rodul unor vechi și statornice preocupări și abia în al doilea rînd rezultatul îndemnului prințului A. Cantacuzin dat lui Alecsandri de a compune, pentru „teatrul român“, drame istorice.*

Într-o scrisoare către Iacob Negruzzi, din 1878, Alecsandri își mărturisește intenția de a scrie o trilogie a Moldovei secolului al XVI-lea, alegînd „trei personagii care merită a fi reînviate pe scenă : Joldea, Lăpușneanu și Despot“.

Figură originală, cu o trecere „fulgerătoare prin istoria Moldovei“, Despot l-a atras mai mult pe Alecsandri : „El mi-a reprezentat tipul acelor vîntură-lume din secolul al XVI-lea, jumătate eroi, jumătate spadasini, care trăiau într-o epocă de mari avînturi și de principii nepotrivite cu filosofia civilizației moderne. Pentru dînșii îndeplinirea poftelor era tot, și toate mijloacele erau bune, iar legile, atîrnate în vîrful spadei lor, cîntăreau cu atît mai puțin cu cît brațul era mai puternic.“ [2]

Intriga și conturarea personajului central se înscriu adevărului istoric consemnat în documente. Prin Despot-Vodă *dramaturgul scoate în evidență declinul unei epoci și decăderea țării ajunsă în mîna unui aventurier dornic de : „măriri, averi, puteri“, pentru care Moldova era : „Comoară nesecată de bun și dulce trai. / Ea are grîu, și miere, și vinuri, ah ce vinuri ! / Toiag de bătrînețe, vin balsam pentru chinuri ; / Și are mii de nade a scumpelor plăceri“. Acest „descendent“ al Heraclizilor apare în drama lui Alecsandri „isteț, plăcut la vorbă, purtînd mărirea-n sine“, cultivat, curajos, încîntător și abil. În ascen-*

[1] În intervalul de la *Răzvan și Vidra* (1867) la *Despot-Vodă* (1879) asistăm, în afara pieselor lui Bolintineanu din 1868, menționate mai sus, la apariția cîtorva „imitații hugoliene“, „minunății de absurditate“, cum le ironiza Caragiale : semnate de V. A. Urechia, *Curtea lui Neagoe-Vodă* (1875), Gr. Bengescu, *Radu III cel Frumos* (1875), N. Scurtescu, *Despot-Vodă* (1875) etc. Pentru alte drame istorice a se vedea *Cronologia* de la sfîrșitul volumului al doilea.

[2] *Scrisori* schimbate între V. Alecsandri, A. Cantacuzin și Ion Ghica... cu privire la *Despot-Vodă*, în vol. V. Alecsandri, *Teatru*, II, București, E.S.P.L.A., 1952, p. 48.

siunea sa către tronul Moldovei, cuceritorul Despot, care ne duce cu gîndul la Ruy Blas, lacheul ajuns prim-ministru, este susținut, în schimbul unor promisiuni, de palatinul Laski și de lacomul Moțoc. Prin folosirea unui întreg arsenal de procedee melodramatice, Despot cîștigă simpatia doamnei Ruxandra, travestindu-se scapă din temnița unde-l aruncase Lăpușneanu, profită de iubirea Carminei și apoi de a Anei.

„Figură... alcătuită din contraste — cum remarcă Constantin Ciopraga —, Despot se înconjoară de aventurieri de peste hotare, mărește birurile, încearcă să întemeieze o academie la Cotnari și, în planurile lui de grandoare politică, se visează deschizător al luptei împotriva apărării otomane (prin unirea țărilor române — n.n.). Făgăduielile solemne se împletesc cu trădarea.“ [1]

Despot-Vodă, *creație romantică — al cărei prototip recunoscut de autor este teatrul istoric al lui Hugo — prin loviturile de teatru, prin „situații extreme“ și pitoresc își desfășoară acțiunea, contrar intenției dramaturgului, în jurul eroului principal. Moțoc, Tomșa, Ciubăr-Vodă, Ana, Carmina (ultimele trei personaje, nemenționate de cronici, sînt introduse de Alecsandri în țesătura piesei), prin confruntare cu „reacțiile“ lui Despot, întregesc caracterul acestuia.*

Prin oștenii Limbă-Dulce și Jumătate, Alecsandri (se folosește aici un procedeu utilizat întîi de Hasdeu în Răzvan și Vidra *care constă în introducerea personajelor populare — Vulpoiu și Răzașul — în teatrul nostru) dă glas protestelor poporului împotriva lui Despot și exprimă starea jalnică în care se afla țara : ....„Și dintre toate, răul cel mai îngrozitor, / Lupta-ntre frați, pieirea sărmanului popor ! [...] / Și biruri peste biruri, vînaturi pentru masă, / Ș-un galbin pe tot anul de fiecare casă, / Încît biata sudoare a muncii s-a schimbat / Într-un părîu de aur ce curge la palat. / Pe noi ne duce foamea la margine de groapă, / Și din avutul nostru lăcustele se-ndoapă.“*

Spre sfîrșitul piesei, asistăm la un act de mare patriotism, replică la ultima încercare a lui Despot de a se salva

[1] Prefață la vol. V. Alecsandri, *Teatru*, București, Editura Tineretului, 1963, p. 22.

prin mituire : ...„Despot, sîntem țărani, / Nu vindem țara noastră, nici cugetul pe bani / Ca să-ți culeagă darul și-a ta pomană seacă, / Ar fi ca să se plece românul... nu se pleacă ! [...] Opinca îți azvîrle pomana înapoi. / Nici noi sîntem de tine, nici tu nu ești de noi !"

Un personaj apropiat de aspirațiile celor mulți, cu dragoste de țară, este boierul Tomșa. De aceea el este sprijinit în tentativa sa de a-l înlătura pe Despot.

Pentru Eminescu piesa lui Alecsandri era „fără nici o contestare drama cea mai bună care s-a scris în limba noastră".

A. I. Odobescu, autor și el al unor încercări dramatice, și care, în 1881, susținea la Academie acordarea Premiului „Năsturel" lui Alecsandri, releva în Despot-Vodă „un studiu psihologic adîncit... cu un număr însemnat de scene de înaltă valoarea dramatică", ce „nu-și au încă seamănul".

După aproximativ douăzeci și trei de ani de la premierea piesei bardului de la Mircești, Alexandru Davila vine să marcheze, cu unica sa dramă Vlaicu-Vodă, un nou moment de vîrf în dramaturgia noastră istorică.

Datorită valorii deosebite a acestei creații și a faptului că autorul ei „debuta" în teatru la vîrsta de patruzeci de ani, anumiți istorici literari au încercat să pună sub semnul întrebării paternitatea operei. Aducînd în discuție unele proiecte dramatice ale creatorului „scenelor istorice", sau chiar fapte extra-literare, aceștia au fost tentați să atribuie lui Odobescu scrierea Vlaicu-Vodă. Astăzi aproape că nimeni nu mai poate crede că așa-numitul „fenomen Davila" este rezultatul unei „fraude" sau cel mult al unei erori. S-a demonstrat încă din 1913 de către Mihail Dragomirescu, și cercetările mai noi confirmă acest lucru, că adevăratul autor al remarcabilei piese de teatru Vlaicu-Vodă nu este altul decît Al. Davila.

Vlaicu-Vodă, deși nu e scutită cu totul de influența dramelor lui Victor Hugo, nu mai are în centru un erou dornic de „mărire și putere", ci unul animat de înalte sentimente patriotice. Vlaicu se află într-o importantă confruntare politică — lupta împotriva campaniei de răspîndire a catolicismului întreprinsă de regatul maghiar în Țara Românească, ceea ce echivalează cu „rezistența națională" în fața unei dominații străine. Aceeași temă va fi tratată mai tîrziu și de Victor Eftimiu în drama istorică Ringala

(1915); acțiunea se desfășoară de astă dată în Moldova, pe vremea lui Alexandru cel Bun.

Conflictul dintre Vladislav I, zis Vlaicu-Vodă și mama sa vitregă, principesa catolică, Doamna Clara, nu este numai unul personal. „El implică, după cum sesizează Mihai Vasiliu, o serie de contradicții interne ale statului feudal Țara Românească, proaspăt constituit, exprimînd lupta pentru centralizarea acestuia, împotriva acțiunii feudale de fărămițare, luptă care era necesară tocmai pentru a da forță apărării independenței de stat." [1]

Din acest punct de vedere relatarea evenimentelor în Vlaicu-Vodă *corespunde realității istorice. Conflictul schițat în actul întîi îmbracă, treptat, o înaltă tensine dramatică pe măsură ce ne apropiem de finalul piesei. În* Vlaicu-Vodă *distingem de fapt existența mai multor feluri de tensiuni: una între domnitor și doamna Clara, mascată multă vreme prin „disimularea impecabilă a supunerii smerite" din partea lui Vlaicu, alta între boieri și grupul doamnei Clara, și cea ivită între boieri și masca lui Vlaicu.*

Drama debutează cu înfățișarea unui grup de boieri „conspirativi" în frunte cu mitropolitul Nicodim, care plănuiesc înlocuirea lui Vodă Lațcu din scaunul Moldovei cu tînărul Mircea, domnul de mai tîrziu Mircea cel Bătrîn. Totodată hotărăsc a-i cere lui Vlaicu să aleagă între papistașa Clara, mama sa vitregă și fosta soție a lui Nicolae Alexandru Basarab, și tronul țării. Datorită atitudinii sale „duplicitare", impusă de evoluția evenimentelor, Vlaicu este suspectat ca fiind instrumentul voinței doamnei Clara și nu adevăratul domn.

În actul al doilea cele două forțe, Vlaicu și Clara-Doamna, încep confruntarea. Adoptînd o strategie înșelătoare, domnul simulează pînă la un punct a împlini toate „poruncile" date de Clara. Prin intermediul terorii pe care a instituit-o, ea se credea stăpîna țării ce o dorea aservită intereselor străine. Dar Vlaicu realizează totdeauna planul cu o mare întîrziere, acționînd diferit în funcție de situație. Astfel, chiar și atunci cînd este înștiințat că sora sa Cristina și cumnatul Straşimir nu mai sînt ostatecii lui Ludovic, ci se află în drum spre țară, Vlaicu nu întreprinde nimic împotriva

[1] *Istoria teatrului românesc*, București, Editura Albatros, 1972, p. 90—91.

Clarei și a lui Kaliany pînă nu-și știe rudele în afara oricărui pericol. Pe de altă parte, după ce eșuează în tentativa sa de a corupe pe boieri spre a-i folosi împotriva lui Vlaicu-Vodă, Clara îi încredințează aventurierului Pala sarcina de a-l suprima. La nevoie nu ezită să pătrundă cu „junghiul" în mînă în camera domnitorului, însă, mai viclean, Vlaicu o arestează și, după aceea, o judecă în fața sfatului boierilor.

Interesant este că cei doi protagoniști își cunoșteau planurile de atac, dar, prea sigură pe acțiunile sale, vanitoasa Clara este înfrîntă de abilitatea domnului patriot, care se condusese după principiul : „sfînt se face orice mijloc pentru a țării apărare".

Tot pentru a „țării apărare" Vlaicu se opune împlinirii iubirii dintre sora sa după tată, Anca, și nepotul Mircea, preferînd căsătoria acesteia, din motive politice, cu kralul sîrb Simon Stareț.

Revoltat și ros de chinuri, Mircea se năpustește asupra domnitorului, dar cel care cade înjunghiat este credinciosul sfetnic Rumân Grue.

Vlaicu nu-l pedepsește pe Mircea, ci-i oferă o lecție de înalt patriotism într-un monolog memorabil : „De ești om, fă-ți ochii roată peste țară și hotare. / Chinuri !... Dar privește sînul bietei noastre de moșii / Numără, de poți, pe dînsul urmele de vrăjmășii ; / Prin palaturi, prin colibe, jos, la șesuri, sau la munte ! / Despicate de cu veacuri, rănile-i sunt încă crunte ! [...] Veșnic lupta pentru lege, veșnic lupta pentru nume, / Mor flăcăii înainte de moșnegi și chiar de mume ! / Roșul focului pe ceruri, roșul sîngelui pe-ogor. Dacă mor de fier sau pară, chiar ei nu o știu dar mor ; / Și murind, sărută sînul țării mume, căci îi doare / Plînsul ei bătrîn pe obrajii încă-a unui fiu ce-i moare ! [...] / Iată chinurile mele, ale unui domn român, / Basarab, de sine vrednic și pe numele-i bătrîn..."

Vlaicu-Vodă este domnul care pentru apărarea independenței și binele țării oprimă orice ambiție care ar dăuna realizării țelului său superior. Erou „de o subtilă complexitate, uman și titanic deopotrivă" [1], *el se identifică cu aspirațiile poporului și subordonează totul interesului patriei.*

[1] Const. Măciucă, Prefață la antologia *Vlaicu-Vodă*, I, București, Editura Ion Creangă, 1973, p. 15.

G. Călinescu a remarcat că Vlaicu, „întruparea principiului lui Machiavel pe pămînt românesc", „nu este numai un om de voință și un fin diplomat, ci un voievod român, pus adică în niște condiții politice tragice, în care e nevoie de simulație și mai ales de răbdare și de înfrînare a mîndriei" [1].

În această dramă a „caracterelor tari" Doamna Clara este o variantă evoluată a Vidrei care nu urmărește numai scopuri personale, ci și politice. Celelalte personaje în afară de Mircea nu au individualitate, ele reprezintă un anume grup.

Cea mai reușită dramă istorică națională n-a fost ferită de unele observații critice ale lui E. Lovinescu și Iorga. Cu toate acestea în Vlaicu-Vodă, unde scenele tulburătoare alternează cu cele de relativă acalmie, Al. Davila a demonstrat virtuți de bun dramaturg și fin psiholog. Creator de tipuri și caractere el rămîne un maestru al procedeelor scenice și al limbii. Versurile sale, clare și melodioase, sînt încărcate nu o dată de expresii aforistice.

Drama istorică în proză a triumfat prin pana lui Delavrancea care între 1909—1910 publică trilogia : Apus de soare, Viforul, Luceafărul. Veacul al XVI-lea revine deci în scenă prin evocarea a trei momente ale trecutului nostru reprezentate de Ștefan cel Mare, Ștefăniță-Vodă, Petru Rareș.

Pînă la Barbu Delavrancea teatrul de inspirație istorică cîștigase deja un frumos prestigiu prin cele trei creații nelipsite din repertoriul clasic : Răzvan și Vidra, Despot-Vodă și Vlaicu-Vodă. S-ar mai putea cita aici lucrările mai modeste, care au asigurat un climat de efervescență și continuitate genului și, desigur, cunoscute lui Delavrancea. Această experiență a înaintașilor va fi folosită în mod creator de dramaturg, cu precădere în Apus de soare și Viforul.

Prima piesă a trilogiei lui Delavrancea este și cea mai izbutită. În Apus de soare, care la început s-ar fi intitulat Ștefan cel Mare, conflictul principal este de ordin interior : acela dintre domnitorul cu aureolă de legendă și omul căruia viața îi este pe sfîrșite, sau dintre voința energică de a trăi și spaima morții. În această „deplasare a conflictu-

[1] *Istoria literaturii române*, Compendiu, București, Editura pentru literatură, 1968, p. 234, 235.

lui tip" dintre eroi și grupări adverse, unii critici au văzut o abatere de la „regulile" clasice. Al. Davila și Ilarie Chendi obiectau autorului faptul de a fi creat în Apus de soare *o dramă fără conflict psihologic, fără subiect și deci fără acțiune. Din aceste considerente au asemănat-o cu un poem sau cu un basm istoric dialogat.*

Nu se poate susține că în piesa lui Delavrancea nu există și un conflict exterior întreținut de lupta „intereselor contrarii". Este vorba de confruntarea dintre Ștefan cel Mare, „Leul Moldovei", adept al unui stat centralizat, și boierii „cîrtitori", în frunte cu paharnicul Ulea, jitnicerul Stavăr și stolnicul Drăgan, care se opun voinței domnitorului de a lăsa urmaș la tron pe fiul său Bogdan.

Desigur, pentru realizarea personajului Ștefan, Delavrancea a avut un punct de plecare în acel sintetic dar relevant portret creionat de Ureche. Însă în vederea elaborării întregii sale trilogii, dramaturgul n-a studiat numai letopisețele moldovenești, ci a cercetat o întreagă literatură folclorică și de specialitate.

Cultura sa variată i-a mijlocit contactul cu unele capodopere ale dramaturgiei istorice universale ; piesele lui Shakespeare se pare că l-au impresionat mai mult, de unde și modelul ales. În studiul Influențe shakespeariene în trilogia dramatică a lui Delavrancea (Limbă și literatură, *nr. 6, 1962) Zoe Dumitrescu-Bușulenga demonstrează convingător cît și în ce fel dramele shakespeariene l-au influențat pe autor.*

Figura centrală din evocarea patriotică Apus de soare *este Ștefan cel Mare, supranumit „Slăvitul", care întreține și domină întreaga desfășurare a dramei. „Delavrancea — scrie Aurel Martin — l-ar fi putut concepe pe Ștefan ca structură unidimensionată. Dramaturgul și-a înțeles însă personajul mai puțin linear. Neocolind adevăruri sufletești ce țin de etate, de situație socială, de experiență, de temperament, de natura raporturilor cu semenii etc., el a portretizat un om prin definiție complex, pragmatic."* [1]

După 47 de ani de domnie, bolnav, „Soarele Moldovei" își simte apusul, dar gîndul lui este la viitorul țării.

Pe cînd se afla pe patul de suferință, după ce suportase cu stoicism arderea rănii de la picior, fără a fi legat la ochi, Ștefan aude că boierii care nu-l iubeau, deoarece pentru

[1] ***Metonimii***, București, Editura Eminescu, 1974, p. 206.

el „boier, răzeș, țăran supus era totuna", vor o „epitropie" și-l cer domn pe nevîrstnicul Ștefăniță. Ca „legea" să izbîndească, domnul judecă cu sabia pe cei care nu acceptă vrerea lui și răzmerița se potolește. După înfăptuirea judecății, Ștefan apare în scenă : „O, cine vrea pe Ștefăniță ?... [...] Cine a zis că sînt bătrîn și bolnav ?... Pe Ulea l-am măsurat cu privirea... Murise înainte de a-l izbi ! Picăturile astea sînt calde"... apoi, triumfător, rostește : „Io Ștefan Voievod am suit pe Bogdan pe tron, Io Ștefan Voievod i-am așezat cu mîna mea coroana strămoșilor mei". Prin înscăunarea lui Bogdan, Ștefan nu urmărea continuitatea mușatinilor, ci restaurarea autorității.

Simbol al vitejiei, domnul se identifică cu destinul țării. După cum s-a spus, Apus de soare este un poem al voinței. Voința domnitorului acționează și asupra celorlalte personaje ale piesei, ceea ce duce într-un fel la atenuarea unei susținute confruntări. Adversarii lui Ștefan n-au nici pe departe forța necesară pentru crearea unei înalte tensiuni dramatice. Doamna Maria și Oana sînt personaje de alt tip decît eroinele dramelor prezentate mai sus. Ele se definesc prin puritate și gingășie.

Temperamentul liric al lui Delavrancea și-a pus amprenta asupra întregii trilogii. Drama istorică în patru acte Apus de soare se distinge prin caracterul poematic și printr-un dialog bine condus. G. Călinescu depista în această operă „părți de înaltă, sublimă truculență, la nivelul poeziei lui Victor Hugo și a lui Eminescu. Enumerarea, simetria, scandarea, năvala periodică, toate mijloacele bunei retorici înfăptuiesc o atmosferă epică de neuitat. Apus de soare este o capodoperă a dramaturgiei poetice și oratorice și nu mai puțin o dramă de observații a tipicului, singura din literatura noastră în care toate aceste aspecte se unesc armonic" [1].

Prin Mihail Sorbul teatrul nostru realizează triumful dramei pasionale generatoare de puternice conflicte psihologice. Creația lui inaugurează doar una din direcțiile ce se afirmă cu precădere după primul război mondial în dramaturgia românească. Scriitorul a manifestat predilecție atît pentru teme contemporane, cît și pentru trecutul istoric autohton, căruia i-a consacrat trei piese : Săracul

[1] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, Editura Fundațiilor, 1941, p. 508.

popă, Praznicul calicilor *şi* Letopiseţi. *Dintre acestea cea care şi-a dobîndit perenitate este* Letopiseţi, *scrisă în 1914 şi reprezentată pe prima scenă a ţării abia peste cinci ani.*

Dramă neoromantică cu accente realiste, Letopiseţi *înfăţişează domnia tragică a lui Ion-Vodă cel Viteaz — de la a cărui moarte s-au împlinit, în martie 1974, 400 de ani — care simbolizează însăşi soarta Moldovei, lipsită de puterea şi strălucirea dată odinioară de Ştefan cel Mare. Acest domn iubitor de ţară şi popor a mai reţinut atenţia lui Hasdeu, Mihail Sadoveanu şi Laurenţiu Fulga.*

Mihail Sorbul în Ion-Vodă Armanul a întruchipat pe luptătorul împotriva boierilor şi a dominaţiei otomane, „care, spre a-şi înfăptui scopul pentru care trăieşte, trebuie să-şi înfrîngă slăbiciuni omeneşti, duioşii, impulsiuni de mînie, să-şi calce pe inimă, să se prefacă (ca un alt Vlaicu-Vodă — n.n.) a nu fi văzut sau auzit unele lucruri, să îmbine fermitatea cu tactul diplomatic. Subordonarea pornirilor contradictorii ţintei supreme, urmărită cu teribilă perseverenţă, e ceea ce conferă personalităţii sale unitate şi umanitate. În aceasta şi consistă forţa piesei." [1]

Din această perspectivă putem afirma că Mihail Sorbul în Letopiseţi *n-a urmărit numai reconstituirea istorică a faptelor, ci l-a interesat în egală măsură refacerea universului uman, psihologic. Ion-Vodă cel Cumplit suferă ca domn drama ţării sfîşiată de „haraciurile" pretinse de Înalta Poartă şi de hărţuielile boierimii lacome şi trădătoare, iar ca om pe aceea de a nu se putea căsători cu ţiitoarea Carmina — de la care avea un copil —, căci datina îi cere să ia doamnă după „lege". Luciditatea învinge pasiunea. Precum Ştefan cel Mare, el „taie crestele" boierilor urzitori de comploturi şi ridică la mare cinste norodul, singurul aliat credincios domnitorului. Din această cauză îşi atrage oprobriul boierilor antinaţionali, care, prin Ion Golia, grăbesc trădarea bravului voievod. Şi astfel cutezătorul Ion-Vodă cel Cumplit, al cărui vis era să „sloboadă" Moldova (întîmpinînd pe trimisul sultanului cu nesupunere : ...„Io şi sfîntul şi ceştilalţi boieri / Văzînd că ţara-i mică şi fără de averi, / Am hotărît chiar astăzi, doar mai rămîne ţara / Să nu plătim haraciul, căci prea e grea povara"), vîndut*

[1] Dumitru Micu, *Început de secol*, Bucureşti, Editura Minerva, 1970, p. 515.

pînă și de cei mai apropiați sfetnici, are un sfîrșit dintre cele mai tragice din cîte a cunoscut istoria noastră. Pentru spiritul său de dreptate și patriotism Ion-Vodă cel Cumplit a rămas unul din marii noștri eroi. Această imagine se desprinde și din piesa lui Mihail Sorbul, care a conceput personajul pe coordonate în primul rînd psihologice.

În Letopiseți, dramă a „stărilor sufletești", mai reținem și alte personaje, individualizate mai ales prin acțiunile lor îndreptate împotriva sau în sprijinul domnitorului, cum ar fi vel-logofătul Ion Golia, vel-paharnicul Sucevei Ieremia Golia, vel-hatmanul Slăvilă, vel-stolnicul Bilăe, Costea Murgul, Ionașcu Zbierea sau stolnicul Potcoavă, fratele lui Ion-Vodă, polcovnicul cazac Swiercewski, și, desigur, săsoaica Ermina, care-l urmează pe voievod și pe cîmpul de bătălie.

Desfășurată pe un spațiu de peste 250 de pagini în care se manevrează un mare număr de personaje, Letopiseți nu are concentrarea necesară unei drame obișnuite. Preocuparea autorului de a consemna totul ca într-o cronică, de evidențierea detaliilor, a scenelor secundare, dar cu efecte psihologice revelatorii, a creat piesei lungimi care au dus aproape inevitabil la scăderea tensiunii dramatice. Pînă și lexicul însumează mai multe arhaisme decît întîlnim în dramele lui Davila și Delavrancea. Aceasta dovedește, o dată în plus, strădania dramaturgului, și sub acest aspect, pentru o reconstituire minuțioasă.

Din motivele enumerate, Letopiseți nici n-a figurat prea des în repertoriul teatrelor. Criticul Ion Trivale făcea constatarea că în cele cinci acte și un prolog ale Letopiseți-ului avem de-a face mai degrabă cu o „istorie dramatizată" decît cu o „dramă istorică".

Scrisă în versuri corecte și remarcabilă prin construcția „tablourilor secundare" — Sorbul fiind un tehnician al artei dramatice care în Patima roșie atinge culmi nebănuite — Letopiseți, cu toate limitele ei, este creația noastră cea mai reprezentativă după trilogia istorică a lui Delavrancea, pe care într-un anume fel o și completează.

În perioada interbelică aportul dramaturgilor la dezvoltarea dramei inspirată din trecutul patriei este mai puțin substanțial sub aspectul finalizării artistice. Se continuă însă drama istorică de esență romantică ori neoromantică

și realistă, se reiau vechi teme și se aduc pe scenă altele noi. Procedeele clasice de creație cunosc și ele o anume restructurare, obțin cîștig de cauză tot mai mult drama psihologică, mitologică și filosofică. Tradiția este îmbogățită cu o serie de experiențe care cuprind întreaga literatură.

Prin interesul pentru drama istorică și prin unele autentice realizări, se remarcă acum ca dramaturg Nicolae Iorga, autor, printre altele, al pieselor : Mihai Viteazul, Învierea lui Ștefan cel Mare, Un domn pribeag, Constantin Brîncoveanu, Cantemir Bătrînul, Tudor Vladimirescu, Gheorghe Lazăr, Doamna lui Ieremia *etc.*

Preocuparea lui Iorga pentru acest filon al dramaturgiei își are punctul de pornire în rolul educativ al istoriei în viața unei națiuni. Cu aceste intenții el rememorează momente semnificative din istoria patriei, considerînd teatrul o tribună de propagare a sentimentelor patriotice.

„În ciclul dramaturgiei naționale, observă Mircea Vaida, N. Iorga a închipuit o seamă de eroi în luptă cu destinul, personalități dominînd un moment ori o întreagă epocă, iviți pe creasta talazului evenimentelor sociale, inși vizionari și psihologii de biruitori" (Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu). După cum alții, „însemnați cu un stigmat tragic", constituie „învinșii destinului", cei „împovărați de istorie" (Constantin Brîncoveanu, Doamna lui Ieremia).

Reprezentînd o pagină zbuciumată din istoria noastră, eroina principală a piesei Doamna lui Ieremia *(1924) se înscrie tipologic în cea de a doua categorie. I.M. Sadoveanu în* Dramă și teatru *(Arad, 1926) identifica în această creație simbolul „copleșitor al sorții", al „transcendenței destinului implacabil", văzînd în desfășurarea acțiunii „o putere din afară care cade pe întreaga piesă". Dealtfel drama se consumă între* ambiția *văduvei lui Ieremia Movilă de a-și urca fiii pe tronul Moldovei („Copiii mei orfani vor fi în scaun domni, / Chiar dac-ar fi ca toate în jur să se dărîme") și* soarta *neîmplinirii.*

Perioada evocată în această „dramă a puterii", cum a fost numită piesa Doamna lui Ieremia, *înfățișează, așadar, lupta pentru domnie — în contextul unor dramatice lupte politice interne și externe (Polonia și Turcia) — dusă între*

[1] Prefață la volumul N. Iorga, *Teatru*, București, Editura Minerva, 1974, p. XXIV.

urmaşii lui Ieremia şi Simion Movilă, după moartea celui din urmă. Elisabeta Movilă, doamna lui Ieremia, urmăreşte cu o sete nepotolită să urce pe tron pe „coconii" ei : Constantin, Alexandru, Bogdan. Vanitatea sa, spune cronicarul Miron Costin, a dus la sfîrşitul tragic al familiei Movileştilor. Constantin a pierit în apa Niprului, fiind luat în robie de tătari în urma luptei de la Cornul lui Sas (1612). Ceilalţi doi fii împreună cu mama lor au ajuns de asemenea robi la turci, după înfrîngerea de la Drăcşani (1616), care venise să pedepsească „pe aceia cari ascund în ei / „Sămînţa răzbunării, ce veşnic încolţeşte / Pe acest pămînt de ură..."

Intrarea în acţiune a Doamnei lui Ieremia este simultană cu punerea la cale a otrăvirii lui Simion Movilă, care, se pare, la rîndul său pusese capăt zilelor domnitorului Ieremia prin acelaşi procedeu. Pornind de la un spirit justiţiar hamletian, eroina ajunge să fie mînată de setea oarbă a răzbunării şi măririi, semănînd în jurul ei teamă şi ură, o atmosferă de cruzime, ce aminteşte de tragediile antice. S-au făcut de asemenea unele apropieri între Doamna lui Ieremia şi Lady Macbeth, personaje voluntare, dornice de dominare.

Acţiunile Doamnei lui Ieremia împotriva mersului firesc al istoriei, dezlănţuind sîngeroase confruntări pentru putere, spre a se ridica „pe sine şi pe ai săi pe deasupra întregului popor", atrage dezaprobarea oamenilor simpli, ţărani, tîrgoveţi, a diaconului Cosma şi chiar a coconului Alexandru. Semnificativ, în ceea ce priveşte destinul eroinei, ni se pare acest blestem, prevestitor de „rele", de o reală forţă poetică, din actul I, scena a VI-a, rosti de mitropolit la adresa Doamnei lui Ieremia : „Eu nu mă tem : puterea cerească pază mi-e. / De-ai pătimi aicea, aiurea mi-e răsplată. / Dar sînt dator solia aceasta să-ţi aduc / Din partea cui nu pierde din ochi nici o greşală, / Cu atît mai mult păcatul ce astăzi l-ai făcut / Şi numele nu-şi află între alte păcate. / Tu vei domni : aceasta a fost patima ta, / Tu vei domni prin fiul pe care-l ridici fraged / În Scaunul pe care nu-l poate stăpîni. / Dar blăstămul să cadă pe tine, ucigaşă / De domn, de rudă, şi pe întregul neam al tău. / Să pierzi prin silă ceea ce-n sil-ai căpătat, / Otrava ce-ai vărsat-o în sîngele-ţi să treacă, / Să-ţi otrăvească orice clipă ce-o vei trăi, / Să-ţi steie înainte veşnic cel mort

prin tine, / Să-l vezi în ceas de noapte, să-l vezi în miez de zi, / De orice te-ai atinge, să simți mîna lui rece, / În orice strălucire să vezi ochiul lui stins, / Să-ți pierzi pe rînd copiii, uciși de mîini păgîne, / Să plîngi lîngă morminte și să nu poți muri / Pînă din seminția ta va mai fi unul, / Și cînd te-o prinde, țărna, țărînă să nu te faci, / Ci să rămîi de piatră, precum de piatră-ți fuse / Și inima, cînd fapta cea grea ți-ai împlinit : / Așa să-ți fie soarta, aici, și-n cer osînda ! / Cu Tatăl și cu Fiul, cu Sfîntul Duh, amin !"

Doamna lui Ieremia, care nu este o scelerată, ci doar o vanitoasă, ilustrează pînă în finalul piesei, în contrast cu frumusețea sa fizică, o „infatuare iritantă" și un „suflet mărunt". În ultimul tablou al dramei, subliniază V. Mîndra (Incursiuni în istoria dramaturgiei române, *1971), întîlnim o „idee scumpă lui Iorga, aceea a ispășirii păcatelor omului în dimensiunea terestră a existenței, și nu într-un ipotetic purgatoriu. De fapt, pedepsirea fărădelegilor familiei Movileștilor urmează modelul furiei dezlănțuite a vechilor zei din Olimp și schițează fugar o pedagogie celestă, de obîrșie mai curînd păgînă".*

Este de relevat în Doamna lui Ieremia, *ca și în alte creații dramatice ale lui Iorga, existența unei teze morale — aceea a jertfei de sine ca răspuns la „apelul istoriei", adesea identificat cu „imperativul patriotic" : „E bine că acuma noi suferim și-apoi / Prin suferința noastră va fi cruțată țara".*

În Doamna lui Ieremia, *căreia îi putem asocia piesele* Gheorghe Lazăr, Un om pribeag, Cantemir Bătrînul, Tudor Vladimirescu, *ș.a. — creații unde Iorga în acord cu concepția sa istorică refuză orice idealizare — se simte un autentic patos dramatic. Distingem în* Doamna lui Ieremia *un discurs dramatic modern de o reală expresivitate și tensiune. Prin acest poem dramatic, din care nu lipsesc însă și unele accente retorice, N. Iorga se situează la „apogeul" dramaturgiei sale. Dar dincolo de aceste „lumini și umbre" trebuie să reținem că evocarea unor epoci istorice și patosul romantic al pieselor, stările patetice și, uneori „replica animată, de o demonstrație argumentată artistic, recomandă acest capitol din creația lui Nicolae Iorga"*[1].

[1] Ion Vlad, *Convergențe*, Cluj, Editura Dacia, 1972, p. 207.

Am spune, dacă ne este îngăduit, că istoriei noastre literare îi revine încă datoria să contribuie, prin judecata sa critică, la o reevaluare a acestui sector de creație, distinct în vasta activitate depusă de marele cărturar Nicolae Iorga într-o „viață de om așa cum a fost"; îi revine menirea să privească teatrul său istoric, care înfățișează „situații de luptă, cu frămîntări și tragism intens", „cu mai multă atenție, mai multă pătrundere" și „mai multă judecată" (Ion Zamfirescu, *Drama istorică universală și națională*, 1976).

Dramaturgia lui Lucian Blaga, de sorginte mitologică și legendară, reprezintă o direcție nouă în peisajul teatrului interbelic, ca dealtfel întreaga sa operă. Tematica generală a pieselor și universul ideatic trimit la istorie. Însă Lucian Blaga nu realizează în Zamolxe, Avram Iancu, Arca lui Noe, *Meșterul Manole*, Anton Pann *etc. drame istorice propriu-zise. „Ridicarea la mit a personajelor și situațiilor istorice, susține George Gană, îl apropie pe Blaga de Eminescu, dar tot atît de important pentru a-l defini sînt un anume caracter sistematic al viziunii asupra istoriei și mai ales baza acesteia. Blaga pornește de la o reprezentare redusă la esențial a felului de a fi al poporului nostru și o verifică în cîteva împrejurări istorice"*[1]. *Același comentator evidențiază faptul că dramele sale istorice constituie piese ale „rezistenței etnice" și ale „perpetuării milenare" a unui anume mod de a percepe „lumea, cosmosul și raportul cu ea".*

Lucian Blaga a ajuns după epoca de formație, „marcată adînc de aspirația națională și de împlinirea ei", la o concepție generală în legătură cu „fondul etnic românesc" și a formulat-o în „mitul recreat al lui Zamolxe". Dramele sale înscrise pe această coordonată vor „relua" sau vor „implica" viziunea exprimată aici. S-a afirmat pe drept cuvînt că niciunde Blaga nu apare așa de „ardelean" ca în piesele pe această temă sau cu „materie istorică".

Chipul lui Avram Iancu, revoluționarul transilvănean de la 1848, a stat în atenția mai multor dramaturgi [2], *care*

[1] George Gană, *Opera literară a lui Lucian Blaga*, București, Editura Minerva, 1976, p. 314.

[2] Victor Papilian, *Slavă ție chip cioplit*, Al. Ceaușeanu, *Craiul munților*, Paul Everac, *Iancu la Hălmagiu*, Al. Voitin, *Avram Iancu, sau Calvarul biruinței*, Pavel Bellu, *Avram Iancu*, Mircea Micu, *Avram Iancu*, Dan Tărchilă, *Legenda lui Avram Iancu* etc.

au văzut în destinul său dramatic însuşi destinul „autenticului erou popular", militant pentru cauza eliberării şi unităţii naţionale.

În piesa Avram Iancu *(1934) Blaga aduce în scenă, în cele trei „faze" şi un prolog, o epopee şi în centrul ei un erou : revoluţia românilor din Transilvania — epopeea, Avram Iancu — eroul principal, care reprezintă, în fapt, marele simbol al revoluţiei. Personajul aparţine istoriei naţionale, dar proiecţia lui se face într-un „plan mitic". Avram Iancu ca şi Meşterul Manole simbolizează în acelaşi timp ideea jertfei.*

Piesa se deschide cu un prolog care prezintă starea românilor transilvăneni în imperiul austro-ungar : ...„noi moţii suntem neam fără noroc". Un mocan legat este condus la închisoare de jandarmi unguri pe motiv că s-ar fi ridicat împotriva rînduielilor stăpînirii : „Muma pădurii, muma noastră, muma rumânilor de o sută de ani tot ţine postul cel mare pentru săraca inima noastră şi nu mai putem rosti vorbe din vorbele tale, că în dosul lor zic jandarii că ascundem altele, şi ne leagă pe furci la Piatra Arsă". Spre finalul prologului apare Avram Iancu (cel despre care cîntecul spune : „În pădure / Toate păsările dorm. / Numai una n-are somn, / Cată să se facă om") şi-i îndeamnă la luptă : „...cît mai răbdaţi ?" Primele tablouri ni-l arată pe Iancu colindînd la Abrud, la Sibiu la o întrunire a comitetului naţional român pentru desemnarea unei delegaţii care să meargă la împărat, şi, asigurîndu-l de „supunere", să solicite o „deplină şi neştirbită autonomie naţională". Tribunul Iancu cere, însă, cucerirea drepturilor şi apărarea lor : „...sau punem pumnul în pieptul furtunii, sau pierim". Tensiunea este încărcată şi se încearcă excluderea lui Iancu din rîndul comitetului, dar odată ajunşi gardiştii unguri toţi membrii rostesc: „Trăiască Iancu". În apropierea Clujului, Iancu, împreună cu moţii, dezarmează gărzile ungureşti care „ţineau sub teroare şi foc Ardealul". Comandantul armatelor imperiale trimite un reprezentant pentru a-şi exprima recunoştinţa faţă de sprijinul dat, dar impune şi dezarmarea moţilor. Iancu nu acceptă nici o „pacificare" şi nici onorurile promise, spunînd hotărît : „Eu nu sunt sluga generalului". Alte trei tablouri evocă evenimentele din vara anului următor ; armatele adverse iarăşi sînt înfrînte, moţii sînt ascunşi în munţi. Generalul Kossuth îi întinde o cursă lui Iancu prin deputatul român din parlamen-

tul de la Pesta, Ion Dragoș, care promite o „pace cinstită" dacă moții depun armele. Iancu află de la Erji, hangița unei guroaică, că Abrudul este atacat de armata maghiară care a încălcat armistițul. Moții ies victorioși și de data aceasta dar cu prețul multor jertfe.

Revoluția a fost înfrîntă și coroana salvată, dar dreptatea pentru care marele tribun a luptat nu apare. Iancu mai crede încă în promisiunea „luminatului împărat" Franz Joseph. Își vinde pînă și casa părintească spre a merge să-l aducă pe împărat — care se afla într-o vizită prin Transilvania —, în mijlocul moților, convins fiind că și suveranul dorește îmbunătățirea stărilor de lucru. În locul arzătoarei năzuințe primește o decorație, ce „o poartă și alți o mie de caporali ai împărăției", și refuzul audienței. Ultima parte a piesei ni-l arată pe Avram Iancu peste zece ani, umblînd prin munți trist și împovărat de „obsesia înșelării" (Finalul dramei lasă totuși o perspectivă : „Împărăția care ne-a înșelat se va dărîma ca Babilonul. [...] Să vie alții peste zece ani, peste douăzeci, peste o sută de ani, să vie alții — cu sutele, cu miile, cu miile de mii, s-o facă ei împărăția noastră !" „Eroul românilor", eroul de baladă, se pierde apoi în codru, printre goruni, pentru a redeveni pasăre : „Acu mă duc iar în pădure — mă duc în pădure — să mă schimb. [...] Muma pădurii, muma noastră, acu mă fac iar pasăre !..."

Personaj istoric și simbolic, Avram Iancu reprezintă o identitate precisă (...„Eu sunt din Vidra de sus și am avut și mamă") și una de „ipostaziere umană a naturii" (...„acu mă fac iar pasăre"...), acțiunile lui sînt izvorîte dintr-o „conștiință națională", dar și dintr-un impuls irezistibil spre acțiune, „dintr-o «putere» ce depășește ființa eroului".

Teatrul lui Blaga, care este în substanța lui un teatru poematico-filosofic, se opune dramaturgiei tradiționaliste. Apropierea de teatrul modern se realizează prin intermediul expresionismului. „Autorul nu mai caracterizează, ci crează personaje dincolo de mimesis, interesul dramatic trece de la detaliu la esențial, de la concret la abstract, de la dat la problemă" (M. Popa). Modelele sale nu mai sînt Shakespeare sau Hugo, ci Claudel, Strindberg, Pirandello.

Prin Avram Iancu, *în care istoria devine mit și mitul istorie, Lucian Blaga a fertilizat dramaturgia noastră isto-*

ică cu un alt versant intrat deja în patrimoniul literaturii ționale.

În afara lui Iorga și Blaga, contribuții notabile în domeniul evocărilor istorice mai înscriu dramaturgii : Zaharia Bîrsan prin Se face ziuă *(1914) — un episod al răscoalei din 1784, Victor Eftimiu prin* Ringala *(1915), V. Voiculescu prin* Pribeaga *(1938), Ion Luca prin* Racherița *(1938) și* Icarii de pe Arges *(1940). Desigur, mai pot fi citate și alte nume a căror activitate începe în preajma anului 1900 și se continuă în perioada interbelică, ca de pildă: G. Diamandy, Mircea Dem. Rădulescu, Alfred Moșoiu, Ion Peretz, Mihail Săulescu, Victor Ion Popa, G. M. Zamfirescu, A. de Herz, Octavian Goga, Adrian Maniu etc.*

După actul Eliberării de la 23 August 1944, teatrul, parte integrantă a culturii naționale, capătă un conținut nou, socialist, generat de noile condiții social-istorice. Mai mult ca oricînd, teatrul, care dobîndește acum un pronunțat caracter militant, devine un fenomen de masă. Pe scenele teatrelor care se înmulțesc tot mai mult, cuprinzînd întreaga țară, în emisiuni radiofonice, în scenarii de film sînt reluate marile valori ale dramaturgiei clasice, la care se adaugă noile creații ale scriitorilor contemporani.

În ultimele trei decenii și jumătate dramaturgia a străbătut o etapă interesantă, cu multe mutații în planul tematic și al expresiilor artistice. Creațiile din această perioadă se definesc prin reflectarea marilor probleme ale procesului de construcție și edificare a României socialiste. În atenția creatorilor de teatru se află, din ce în ce mai mult, omul contemporan, exponent al eticii comuniste.

Tradițiile dramei istorice românești îmbogățite cu noi specii (drama revoluționară, teatrul politic), subiecte și procedee scenice, au fost duse mai departe, în anii imediat după Eliberare, de către scriitori afirmați în perioada dintre cele două conflagrații mondiale. Printre ei se enumeră Camil Petrescu, Victor Eftimiu, Tudor Șoimaru, Mircea Ștefănescu ș.a., care prin operele lor își exprimă deplina adeziune față de noua orînduire socială.

Bălcescu *(1948), prima dramă istorică scrisă după Eliberare, este și cea mai reprezentativă creație a dramaturgiei noastre noi. Prin* Bălcescu, *Camil Petrescu dădea o replică la cealaltă reconstituire istorică a sa,* Danton *(1930). Eroul nu mai este conceput după legile „dramei absolute",*

ci în lumina unei viziuni filosofice și istorice noi care exprimă apropierea lui Camil Petrescu de gîndirea marxistă. Valeriu Râpeanu, în prefața la culegerea Dramaturgie română contemporană (vol I, 1967, p. 11), observă că „Bălcescu din piesa lui Camil Petrescu nu mai are alura eroului damnat, nu mai reprezintă tipul revoluționarului fanatic, ci al intelectualului care pornește de la cunoaștere, adică de la realitățile sociale înțelese în perspectiva lor istorică". Întrucît Camil Petrescu aduce în scenă revoluția însăși, am putea considera că principalul personaj al dramei este atît Bălcescu cît și istoria. Dincolo de aceasta, Bălcescu se înscrie în galeria personajelor lui Camil, caracterizate prin complexitate umană, cu diferența că realitățile sociale creează în acest caz o comuniune de interese între erou și năzuințele maselor.

Un element nou în structura acestei piese îl constituie prezența determinantă a factorului social, generator al conflictului principal dintre „eroii capabili să distingă sensul istoriei și sclavii profiturilor imediate, apărători ai unor stări sociale perimate". [1]

Pasionalul în Bălcescu este subordonat raționalului. Eroul, căruia Camil Petrescu i-a asumat responsabilități istorice, își sacrifică familia și fericirea personală, pentru a-și îndeplini „misia" destinului său revoluționar.

Acumularea și studierea unui bogat material de arhivă — fapt care l-a determinat pe Camil Petrescu să proiecteze eroul său îndrăgit într-o operă mai cuprinzătoare, scriind romanul Un om între oameni — i-a permis autorului o reconstituire minuțioasă a evenimentelor. În cele cincisprezece tablouri sînt evocate situația grea a țărănimii și indiferența boierimii, aspirațiile „tineretului luminat" și „conservatorismul fanariot", frămîntările din guvernul provizoriu cu privire la împroprietărirea clăcașilor, la înființarea armatei naționale etc. Apoi urmărim, după înfrîngerea Revoluției din Muntenia, peregrinările lui Bălcescu prin Transilvania și în exil la Paris ; piesa se încheie cu episodul în care marelui revoluționar îi este refuzată intrarea în țară.

Darul polemic al dramaturgului a făcut din Heliade și Alecsandri, adepți ai „jumătăților de măsură" în raport cu

[1] V. Mîndra, *Incursiuni în istoria dramaturgiei române*, București, Editura Minerva, 1971, p. 212.

radicalismul lui Bălcescu, două personaje mai puțin simpatice. Celelalte : N. Golescu, Ion Ghica, Hagi Curti, Rosetti, Avram Iancu se circumscriu datelor istorice.

Fără a fi conceput într-o viziune monumentală, cum sînt proiectați eroii dramelor romantice, Bălcescu lui Camil Petrescu (pentru care „Revoluția este în mers, este pornită de la începutul istoriei românești" ; „Menirea noastră este numai [...] s-o dirijăm.") rămîne o figură luminoasă, în ciuda sfîrșitului său tragic.

Autor al unui „teatru de idei", Camil Petrescu a fructificat în Bălcescu *întreaga sa experiență de dramaturg modern. Prin drama* Bălcescu *el deschide o nouă perspectivă tipologică, proiectată într-un alt plan problematic. În 1952 scriitorul lucra la un scenariu după această piesă, dar nerealizat cinematografic.*

Adoptînd formula dramelor sau evocărilor istorice (unele prilejuite de momente comemorative) scriitorii acestei perioade își înscriu și ei contribuția printr-o serie de lucrări precum Haiducii *(1949) și* Pană Lesnea Rusalim *(1957) de V. Eftimiu,* „Trilogia Renașterii" *(1937—1948) și* Ruxandra și Timotei *(1957) de Alexandru Kiriței,* Cuza-Vodă *(1959) de Mircea Ștefănescu,* Povestea Unirii *(1959) de Tudor Șoimaru. Acestora li se adaugă generația reprezentată cu cinste de Aurel Baranga* (Arcul de triumf — *1954, reluată sub titlul* Simfonia patetică, *în 1973), Mihnea Gheorghiu* (Tudor din Vladimiri — *1955, republicată în 1972 cu titlul* Zodia Taurului), *Mihail Davidoglu* (Horia — *1956), Laurențiu Fulga* (Ion-Vodă cel Cumplit — *1957), Al. Voitin (Trilogia* „Oameni în luptă" — *1960—1964,* Procesul Horia — *1967,* Avram Iancu sau Calvarul biruinței — *1970), Horia Lovinescu* (Petru Rareș — *1967), Paul Everac* (Iancu la Hălmagiu — *1966,* Urme pe zăpadă — *1968).*

Drama istorică nouă aduce în scenă, pe lîngă eroi „tradiționali", momente semnificative din trecutul de luptă al clasei muncitoare din țara noastră, condusă de Partidul Comunist Român.

Dezvoltarea teatrului din ultimele decenii cunoaște un înalt climat de emulație în ce privește drama istorică, unul din filoanele permanente ale literaturii românești. Generația „a treia", formată din dramaturgii Paul Anghel, Dan

Tărchilă, Al. Popescu, Marin Sorescu ş.a., în piesele Săptămîna patimilor *(1968),* Viteazul *(1969);* Io Mircea-Voievod *(1966) ;* Croitorii cei mari din Valahia *(1968) ;* Răceala *(1977)* — *care reprezintă momente de referinţă în teatrul contemporan — afirmă resurse noi în stare să vitalizeze teme istorice susţinute de un fervent patriotism. Unele dintre aceste scrieri sînt „pretexte istorice" din care pornesc veritabile dezbateri filosofice şi etice. În intenţia dramaturgilor stă preocuparea de a realiza, prin mijloace estetice diverse, reconstituiri istorice moderne. Noţiunea de eroism capătă şi ea valenţe noi, în spiritul umanismului contemporan.*

„Istoria e azi un act de conştiinţă", declara un scriitor. Teatrul istoric actual este expresia unui proces de asumare conştientă a istoriei, iar situarea în istorie oferă dramaturgului perspectivă şi adîncime.

Fie că se numesc „drame ale revoltei sociale", „meditaţii dramatice", „elegii istorice" ş.a.m.d., noile creaţii originale, desigur cele autentice şi valoroase, se impun ca o prezenţă vie în viaţa noastră culturală, explorînd un univers amplu, abordînd o nouă viziune în măsură să confere teatrului modern o distinctă personalitate. „În nici o epocă şi în nici o etapă din cele care alcătuiesc liniile cardinale ale acestei istorii — constată teoreticianul şi istoricul de teatru Ion Zamfirescu — drama istorică nu a lipsit. Adesea, bineînţeles, nu a purtat acest nume. De fapt nomenclatura propriu-zisă, ca şi eventuala aşezare într-un sistem de clasificări, interesează mai puţin. Important e să simţim prezenţa unei materii purtînd în ea date, situaţii, înţelesuri, raportări, semnificaţii istorice".

În cadrul noii dramaturgii româneşti, caracterizată prin bogăţia numerică şi diversitatea tematică, dar şi prin individualităţi şi căi proprii de realizare, teatrul de inspiraţie istorică poartă, pe de o parte, însemnele tradiţiei, iar pe de altă parte ilustrează existenţa unui proces dialectic de afirmare novatoare, „scrutînd în probleme ale epocii de faţă", cu „folos artistic" şi „putere edificatoare".

Dramaturgia istorică naţională, clasică şi contemporană, este o şcoală a eroismului şi a dragostei de patrie, cultivată de generaţii întregi de scriitori într-un spirit de înaltă responsabilitate civică.

ION NISTOR

NOTA EDITORULUI

Ediția de față cuprinde, în limita celor două volume, opt drame istorice aparținînd patrimoniului literaturii noastre clasice. La întocmirea antologiei am ținut seama de programa analitică liceală.

Desigur, într-o antologie de alt tip și-ar fi găsit loc și alte scrieri inspirate din istoria patriei. Prezenta ediție n-a putut cuprinde și unele piese de evocare istorică de la începutul afirmării teatrului nostru în cadrul căruia se prefigura și drama istorică, ce își găsește înflorirea deplină abia în a doua jumătate a sec. al XIX-lea (prin piesele lui Hasdeu și Alecsandri).

Din aceleași considerente a trebuit să renunțăm și la alte lucrări, asupra cărora ne-am oprit inițial, aparținînd unor scriitori din perioada interbelică cu o bogată activitate în cadrul dramaturgiei istorice naționale : Victor Eftimiu, Ion Luca ș.a.

Teatrul istoric contemporan, reprezentat cu succes de Horia Lovinescu, Paul Everac, Al. Voitin, Mihnea Gheorghiu, Paul Anghel, Dan Tărchilă etc., formează obiectul unei alte antologii.

Piesele din aceste volume sînt orînduite cronologic, iar reproducerea textelor s-a făcut după următoarele ediții :

Răzvan și Vidra după : B. Petriceicu Hasdeu — *Răzvan și Vidra*. Poemă dramatică în cinci acte. Ediția a IV-a. Cu o introducere de d. P.P. Carp, București, Editura Librăriei Socec, 1895 (în cîteva situații am recurs la ed. a II-a din 1867 și la ed. a III-a „revăzută", 1869 ;

Despot Vodă după : V. Alecsandri — *Fîntîna Blanduziei*. Teatru, vol. II, ed. a II-a, Ediția critică de G. Pienescu, București, Editura Minerva, „B.P.T." 1973 (ediția reproduce la rîndul ei textul volumului V. Alecsandri, *Despot Vodă*. Legendă istorică în versuri, în 5 acturi și 2 tablouri, 1558—1561, București, Editura Librăriei Socec et. Comp., 1880) ;

Vlaicu-Vodă după : Alexandru Davila — *Vlaicu-Vodă*. Dramă în 5 acte, în versuri, ediția a V-a, București, Editura Cartea Românească, 1929 (deoarece această ediție s-a tipărit cu greșeli a trebuit să controlăm textul cu unele apariții anterioare : ed. I, cu erată, 1902 ; ed. a III-a, cu erată, 1921 ; ed. a IV-a, 1925) ;

Începînd cu anul 1873 își închină o bună parte din viață activității științifice soldată cu extraordinare rezultate în domeniul istoriei, filologiei, lingvisticii și folclorului. Savantul dă în sectoarele amintite lucrări fundamentale pentru știința românească : Istoria critică a românilor, *vol. I—II (1873—1875),* Cuvente den bătrîni, *I—III (1878—1881),* Etymologicum Magnum Romaniae, *I—IV (1886—1898), operă monumentală rămasă neterminată.*

Ca literat, B. P. Hasdeu a triumfat pe deplin în teatru, poezia și proza fiindu-i dominate de acesta.

Creația lui în proză se compune din romanul neterminat Ursita *(1864) și nuvela* Duduca Mamuca *sau* Micuța *(1863). Aici mai putem adăuga monografia* Ioan Vodă cel Cumplit *(1865), care, datorită îmbinării informației științifice cu expresia literară artistică, se apropie de romanul istoric. În volumul* Poezii *(1873) Hasdeu cultivă o lirică socială „neagră", „dură", „o poezie de granit".*

Preocupări în domeniul dramaturgiei Hasdeu a avut încă din tinerețe. El scrie în rusește drama istorică Domnița Roxana, *reluată apoi în românește și prezentată în premieră pe scena Teatrului Național, cu titlul* Domnița Rosanda, *în 1866. În 1862 îi mai apăruse în revista* Din Moldova *„tragedia istorică"* Răposatul postelnic.

Cele două încercări s-au dovedit fertile pentru autor care în 1867 publica prima mare dramă istorică modernă românească, de factură romantică, Răzvan-Vodă, *devenită la ediția a III-a* Răzvan și Vidra. *Ultima piesă a sa este comedia* Trei crai de la Răsărit *(1879), apărută întîi în* Columna lui Traian *(1872) sub titlul* Orthonerozia. *Prin* Răzvan și Vidra *Hasdeu deschide seria capodoperelor inspirate din trecutul nostru istoric.*

Personalitate enciclopedică, făcînd parte din familia marilor spirite naționale (Dimitrie Cantemir, Ion Heliade Rădulescu, Nicolae Iorga), B. P. Hasdeu prin erudiția și vastitatea domeniilor abordate a dominat o epocă. Poet, prozator, dramaturg, folclorist, ziarist și lingvist de renume mondial, Hasdeu a fost în multe cazuri deschizător de drumuri. El se numără printre creatorii dramei istorice și e primul lingvist modern al nostru care a condus cu autoritate dezvoltarea filologiei românești în a doua jumătate a secolului trecut. A rămas pînă astăzi un exemplu neega-

lat în lingvistica noastră, un cercetător multilateral, ale cărui vaste cunoştinţe teoretice şi putere de investigaţie au stîrnit admiraţia fără rezerve a contemporanilor.

Pentru bogata şi valoroasa sa activitate, Hasdeu a fost membru al Academiei Române (ales în 1873) şi al mai multor foruri similare europene. În 1895 Academia din New York îl trecea printre membrii ei de onoare.

B. P. Hasdeu, după moartea prematură a fiicei sale Iulia (1888), s-a retras la Cîmpina — într-un original castel construit după propriile-i planuri — unde se stinge din viaţă la 25 august 1907.

BIBLIOGRAFIE

I *Răzvan-Vodă.* Dramă istorică, în 5 acte, în versuri, Bucureşti, Tipografia Lucrătorilor Asociaţi, 1867.

Răzvan-Vodă. Dramă istorică în 5 acte, în versuri, Ediţie revăzută, îndreptată şi adausă..., Bucureşti, Tipografia Lucrătorilor Asociaţi, 1867.

Răzvan şi Vidra. Poemă dramatică în cinci cînturi de B. Petriceicu Hajdeu. Ediţiunea a III-a revăzută, Bucureşti, Tipografia Lucrătorilor Asociaţi, 1869.

Răzvan şi Vidra. Poemă dramatică în 5 acte, Cu o introducere de D.P.P. Carp, Ediţiunea a IV-a, Bucureşti, Editura Librăriei Socec, 1895 (volumul mai este însoţit de o prefaţă şi note istorice, realizate de autor).

Răzvan şi Vidra. Poemă dramatică în cinci cînturi, Ediţie îngrijită de Ion Pillat, Bucureşti, Cartea Românească, 1934.

Răzvan şi Vidra. Poezii. Magnum Etimologicum, Ediţie îngrijită de Mircea Eliade, Bucureşti, Cugetarea, 1944.

Scrieri alese, Ediţie îngrijită şi prefaţă de Nicolae Sorin, Bucureşti, Editura Tineretului, „Biblioteca şcolarului", 1959 ; ed. a II-a, 1964.

Scrieri literare, I—II, Prefaţă de G. Munteanu, Bucureşti, Editura pentru literatură, „B.P.T.", 1960 (în vol. II, *Răzvan şi Vidra...).*

Pagini alese, Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Mihai Drăgan, Bucureşti, Editura Tineretului, „Lyceum", 1968.

Răzvan şi Vidra, Cu o postfaţă de Constantin Măciucă, Bucureşti, Editura Minerva, „Arcade", 1971.

Răzvan și Vidra. Trei crai de la Răsărit, Prefață de Mihai Drăgan, București, Editura **Eminescu**, „Biblioteca Eminescu", 1973 ; ed. a II-a, 1975.

Răzvan și Vidra, Tabel **cronologic**, **prefață**, note și bibliografie de Antoaneta Macovei, **București**, Editura Albatros, „Texte comentate — Lyceum", **1979**.

II *Critica d-lui P.P. Carp la piesa „Răzvan și Vidra" prezentată de o prefață a domnului Hasdeu*, Craiova, Tipografia Litografiei Naționale **Ralian și Ignat** Samitca, 1896.

N. Iorga, *Istoria literaturii românești în sec. al XIX-lea*, vol. III, Vălenii de Munte, **1909**.

Pompiliu Constantinescu, ***Figuri literare***, București, 1938.

G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, Editura **Fundațiilor**, 1941 ; *Istoria literaturii române*. Compendiu, **București**. Editura pentru literatură, 1968.

George Munteanu, *B. P. **Hasdeu*** (studiu critic), București, Editura pentru literatură „M.B.C.", **1963**.

Tudor Vianu, *Studii de **literatură** română*, București, Editura didactică și pedagogică, **1965**.

Virgil Brădățeanu, *Drama **istorică** națională* (Perioada clasică), București, Editura **pentru literatură**, 1966.

Mihai Drăgan, *B.P. **Hasdeu*** (**monografie**), Iași, Editura Junimea, 1972.

* * * B.P. Hasdeu — *Interpretat de...*, Antologie de Grigore Brîncuș. București, Editura **Eminescu**, „Biblioteca critică", 1972.

Ovidiu Drimba, *Teatrul **de la origini** și pînă astăzi*, București, Editura Albatros, „Sinteze-Lyceum", 1973.

V. Mîndra, *Clasicism **și romantism** în dramaturgia românească* (1816—1918), București, **Editura** Minerva, „Momente și sinteze", 1973. (Referiri la **V. Alecsandri**, B.P. Hasdeu, Al. Davila, B. Delavrancea, **M. Sorbul...**)

* * * *Scriitori români*, **București**, **Editura** științifică și enciclopedică, „Mic dicționar", **1978**.

Constantin Cubleșan, ***Teatrul-istorie** și actualitate*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, Colecția „Discobolul", 1979.

Arie Grünberg-Matache, ***Ipoteze analitice***, Cluj-Napoca, Editura Dacia, Colecția „Discobolul", **1979**.

BOGDAN PETRICEICU HASDEU

RĂZVAN ŞI VIDRA

POEMĂ DRAMATICĂ
ÎN CINCI CÎNTURI

PREFAȚA AUTORULUI

Această dramă este, sau cel puțin aș fi dorit să fie, o producere literară, psicologică și istorică.

Din punctul de vedere literar, am avut a mă lupta cu dificultatea versificațiunii, sporită astă dată prin o altă dificultate și mai mare, anume acea de a scri în limba românească din secolul XVI, fără neologisme și fără inversiuni moderne.

În privința psicologică, mă îngreuia varietatea caracterelor ce le introdusei în cadrul dramei mele : caracterul înfocat, generos, eroic și impresionabil al lui Răzvan ; caracterul ambițios, imperativ și orgolios al Vidrei ; caracterul avar și laș al lui Sbierea, două caractere de țăran românesc personificate în moș Tănase și în Răzașul ; în fine, nu știu dacă am reușit dar intenția mea a fost de a da fiecărui personaj, chiar și dintre cele mai secundare, cîte o nuanță proprie și obiectivă.

În fine, în privința istorică, avui în vedere două preocupațiuni deopotrivă importante : istoria epocii în genere și istoria lui Răzvan în parte.

Din cronicarii noștri noi știm numai atîta că finitul secolului XVI a fost unul din perioadele cele mai oligarhice din analele României. Această luptă de ură între boieri și popor, între cei avuți și cei săraci, între cei apăsați și cei ce apăsau, eu m-am încercat a o face pe cît se putea mai plastică în actele I și II. În zadar ar voi cineva să mă acuze de aluziuni la actualitate : mai repet o dată, eu am voit a deplînge aristocrația și democrația românească din secolul XVI, iar nicidecum mîrăiturile partitelor de astăzi. Afară de aceasta pentru a completa tabloul istoric al epocii, am găsit loc de a schița unele instituțiuni și obicee, neatinse de cronicarii noștri, dar conservate din întîmplare în documente, în legislație sau în tradițiuni.

Cît privește istoria lui Răzvan, în specie, răposatul Bălcescu scrise în România literară *o biografie foarte erudită a acestui brav aliat al lui Mihai. I-au scăpat, însă, din vedere două împrejurări destul de interesante : anume, dintîi că mama lui Răzvan fusese româncă ; și al doilea că Răzvan a fost pe lîngă Aron-Vodă nu agă, ci hatman, după mărturia lui Miron Costin.*

În sfîrșit, mă vor întreba unii : de ce n-am lăsat pe Răzvan să domnească cinci luni, precum a domnit în realitate ? și de ce nu i-am permis a muri în țeapă ?... Răspunsul e lesne de făcut. Pe de o parte, într-o dramă cinci luni este un singur moment, iar pe de altă parte, nimic nu poate fi mai puțin dramatic decît o țeapă. Istoria ne spune în bloc că Răzvan domni foarte puțin și muri într-un mod tragic în urma unei bătălii cu invazia polonă ; *ei bine ! opera mea nu contrazice deloc aceste două fapte sintetice.*

(*Răzvan și Vidra,* ediția a II-a, Buc., 1867, p. I—II). (n. ed.)

„Mărirea deşartă şi iubirea de argint, acestea sînt neşte neputinţi iuţi ale sufletului..."

MITROP. TEOFIL, Cazania, 1644

DEDICAȚIUNE

Soției mele
IULIA PETRICEICU-HASDEU

Cumplita sărăcie și-nvidia vicleană
Dănțau în jurul meu :
În inimă durere, și-o lacrimă pe geană,
Și-n piept suspinul greu !

Tu însă, ca o lampă rămasă mîngîiere
Cînd faclele s-au stins,
Cu-o rază de iubire sorbeai acea durere,
Secai amarul plîns !

Suspinul singur numai îmi sta mereu în cale,
Oftam făr' să voiesc,
Ca umbrele ce-n fața luminii matinale
De noapte ne-amintesc !

În zilele acelea de sumbră poezie,
Cu-o mînă-n mîna ta,
Am scris această dramă, ce-n viață-mi e să fie
Ca floarea „nu m-uita" !

În stalactit se-ncheagă o undă, picurată
P-o stîncă, nencetat :
Așa oftarea-mi lungă aicea-i închegată
Suspin cristalizat !

Mînia mizantroapă a omului în goană,
Sarcasmul infernal,
Le vezi în astă carte, înfipte-ntr-o icoană
Cu vîrful de pumnal !

Și cui să-nchin eu oare, cînd timpul se răzbună,
Echoul amorțit
Din nemilosul viscol pe care împreună
Abia l-am resimțit ?

O tu, ce chiar suspinul îl împărțeai cu mine,
Făcîndu-l mai ușor :
Tăiai oftarea-ntreagă în două mici suspine,
Unite prin amor !...

B. P.H.

Cîntul I

UN ROB PENTR-UN GALBEN

„În Moldova au cei mici despre cei mari acest obicei de pier fără județ, fără vină și fără samă. Singuri cei mari judecători, singuri pîrîși și singuri plinitori legii. Și de acest obicei Moldova nu scapă...“

URECHE, sub anul 1564

FEȚELE :

RĂZVAN, țigan dezrobit
SBIEREA, boier bătrîn
TĂNASE, cerșetor
BAȘOTĂ, mare vatav
DASCĂLUL
TÎRGOVEAȚA I
TÎRGOVEAȚA II
TÎRGOVEAȚA III
TÎRGOVEAȚA IV
TÎRGOVEȚUL I
TÎRGOVEȚUL II
TÎRGOVEȚUL III
FATA I
FATA II
SLUJITORI DE LA VĂTĂ-
VIE

O piață în Iași, în fund o biserică, mai încoace o piatră, în lături case.

TĂNASE

(șezînd pe piatră)

Miluiește-mă, jupîne ! Dumnezeu va da-nzecit
Sufletelor ce se-ndură de-un sărman nenorocit !

SBIEREA

(oprindu-se în drum)

Cum ? Ce spui ? La sută mia ? O camătă minunată !
De-ar fi astfel, toată starea-mi eu ți-aș da-o chiar îndată...
Să știi însă că dînd una, n-o mai vezi, n-o mai găsești...

TĂNASE

(sculîndu-se)

Miluiește-mă, jupîne, cu ce singur socotești !
Ș-un bănuț o să-mi ajungă... Iată de trei zile-n gură
N-am luat un pic de pîine, n-am avut o fărmitură...

SBIEREA

De trei zile ? Ce minciună !... Ș-apoi cine-i vinovat ?
Pentru mine e totuna, de-ai mîncat sau n-ai mîncat...
Un bănuț ! Cum nu ! E lesne !... Bănișorii nu s-aruncă.
Decît cerșitor, mai bine ia toporul și la muncă.
(Răzvan se arată în fund și se oprește din dosul lui Sbierea.)

TĂNASE

Vai, jupîne ! Vai, jupîne !... Nu cerșește un român,
Nu cerșește cît mai are un pai de nădejde-n sîn !
Nici eu nu cerșeam, jupîne, pe cînd aveam vitișoare,
Ș-un pămînt cît trage plugul, ș-o prispuliță la soare ;
Dar vecinii, din rea pizmă, la judecată m-au tras,
Și-acum iată-mă-s, jupîne, gol pe poduri am rămas !...
Copilașii plîng de foame...

SBIEREA

Copilașii !... Vrea să zică
Tu ești un nebun de frunte ? După ce n-ai chiar nimică
Te mai apuci de prăsilă... Auzi ! Îi trebui copii !
Un neam de netoți !... Dă-mi pace ! Ducă-se pe la pustii !

TĂNASE

(așezîndu-se)

Of, of, of !... Și tu, jupîne, o să dai de vreo ispită !
(Sbierea face trei cruci mari denaintea bisericii și se depărtează, fără a băga de seamă că i-a căzut o pungă din chimir.)

RĂZVAN

Așa cruci evlavioase, așa față răstignită,
Așa-nchinăciuni plecate, pînă la brîu și mai jos,
Nu făcea nici sfîntul Petre, nici însuși domnul Hristos !
Bre ! Jupînul ăsta crede că drept la rai o să meargă,
Pe cînd dracii după dînsul cu limba scoasă aleargă !...
(Face cîțiva pași și ridică de jos punga.)
Aoleu ! O punguliță !... Ba-i un săculeț cam greu !...
Îl va fi pierdut boierul cel cu zor de Dumnezeu...
Măi, oprește-te, jupîne !... Stăi, jupîne, de m-ascultă !...

SBIEREA

(din afară)

La naiba ! Ți-am spus odată că nu-mi place vorba multă !
Un singur pas nu poți face făr' să dai de vr-un calic !...
Fugi ! N-am bani ! N-am o groșiță ! N-am nimic, nimic, nimic !

RĂZVAN

Nemic n-are sărăcuțul ! Așa zice !... Prin urmare,
Omul neputînd să piarză tocmai lucrul ce nu-l are,
Punga nu-i a lui. Atuncea... fie dar a cui o vrea,
De vreme ce toată lumea mi se leapădă de ea...
(Numără : „unu... cinci... opt“...)
Douăzeci, și toți cu găuri ! Parc-ar fi să-mi povestească
Cum se dezmierdau, sărmanii, în salba sărbătorească,
Pe-un grumaz de țărăncuță, grăsuliu și răsfățat,
Pîn' ce gheara ciocoimii din carne i-au înhățat !...
De-ar avea banii o limbă, lucrurile ce ne-ar spune
Pe mulți albi i-ar face negri, ca cel mai negru tăciune...

Nu ! Eu nu vreau astă pungă ! Și chiar foame de mi-ar fi,
Pîinea astfel cumpărată mă tem că m-ar otrăvi !...
Moșule !

TĂNASE

Ce vrei ?

RĂZVAN

Jupînul nu ți-a dat lescaie frîntă ?
Uite ! Eu îți dau o pungă... Scoală, moșule, și cîntă !

TĂNASE

De la un țigan pomană ?

RĂZVAN

Dec ! Și totuși pe boier,
De-ți da o scîrbă de-aramă, tu l-ai fi urcat în cer ?

TĂNASE

E român, oricum...

RĂZVAN

Jupînul e român ? Vai, ce ocară !
Te-nșeli, moșule ! El este piatră, lemn, strigoi sau fiară,
Dar numai român nu-l cheamă, că mult mai român sînt eu !...
Nu căta că-ți pare searbăd și pîrlit obrazul meu !...
Că nici noaptea nu-i bălană, dar pămîntul odihnește !
Că și pîinea de secară este neagră, dar hrănește !
Ș-apoi, moșule, eu unul nu-s țigan de rînd, mă jur,
Nu, nu, crede-mă. În pieptu-mi bate suflet de vultur.
Măiculița fu româncă...

TĂNASE

Moldoveancă ?

RĂZVAN

Se-nțelege.

TĂNASE

Moldoveancă ? Ce-auz, Doamne ! Dar asta-i o fărdelege.
Unde s-a aflat
Că s-a-mpreunat
Corbi cu turturele
Șerpi cu floricele,

Urşi cu căprioare
Şi norii cu soare ?...
O porumbiţă să-ndure un bărbat cioroi...

RĂZVAN

Taci, măi !
Că simţesc cum intră-n mine şaptezeci de năbădăi !...
N-atinge ţărîna mamei, că nu mai ştiu ce-o să fie !
Mi se-ntîmplă multe pozne, cînd sînt cuprinse de mînie,
Eu nu-s ţigan... ţi-am mai spus-o ! Nu mă mai tot zăpăci !...
Mai pe scurt, na, iată banii !... Pleacă dracului d-aci !

TĂNASE

De la un şerb nu voi cere, nu voi lua niciodată ;
Ursita-mi e neferice, dar a ta-i chiar blestemată.
De mi-ar fi să mor de foame, mîna mea n-o voi păta,
Primind milă dintr-o mînă, care... nici ea nu-i a ta !

RĂZVAN

Eu şerb ? dar bată-te focul, mitropolitul Năstase
Nu ştii oare că la moarte-i pe toţi robii săi iertase ?...
Singurul vlădică-n lume, sau cel puţin la români,
Care nu voia ca fraţii să fie slugi şi stăpîni,
Fiind tot un os şi-o carne... Aşa scris-au în diată,
Poruncind să plece slobozi toţi ţiganii săi deodată ;
Toţi, moşule, pîn' la unul ; bărbaţi, copii şi muieri...
S-a spart lanţul ! De-atunci, iată, două ierni şi două veri
Eu zbor în stînga şi-n dreapta, ca voioasa ciocîrlie
Pe care n-o mai poprește ferecata colivie.

TĂNASE

Eşti ţigan, pe jumătate, nu eşti rob...

RĂZVAN

Asta-i nimic.
Mai este ceva. Văzut-ai ?...

TĂNASE

Ce ?

RĂZVAN

Un ţigan grămătic ?

TĂNASE

Grămătic ? nu !... nu, băiete... N-am văzut, căci nu se vede,
Şi chiar de-aş vedea cu ochii, pare-mi-se că n-aş crede.

RĂZVAN

Ţiganii sînt tot ce-ţi place : şelari, fierari, potcovari...

TĂNASE

Călăi...

RĂZVAN

Adecă, nu-i vorbă, nici călăii nu sînt rari !
Dar grămătici, ba... Ei bine ! Numai singur eu supt soare,
Dintre mii de ţigănime, ştiut-am să-nvăţ scrisoare,
Sîrbească şi românească, încît ajunsei de mic
În casa mitropoliei cel mai isteţ grămătic...
Grămătic, moşule dragă !... Acuma ia dară banii
Şi te rog a nu mă pune într-un hal cu toţi ţiganii.

TĂNASE

Dar aceşti bani, măi băiete, vor fi un lucru... furat.

RĂZVAN

Aşa-i ! Tocmai ! Ai dreptate ! Ai vorbit adevărat !
Toţi banii din ţara noastră poartă, moşule, pe sine
Semnul furilor ce-i pradă, printre lacrimi şi suspine,
De la noi, de la opincă, de la omul cel sărman.
Ş-apoi nu vor să ne-arunce în obraz un gologan !
Zburători ce sug în umbră ! Javre, moşule, d-acelea
La cari omenească-ţi pare numai faţa, numai pielea,
Iar sufletul pe dobîndă fu luat de la Satan,
Cu tocmeală să se-ntoarcă mai murdar şi mai viclean !

TĂNASE

Bine, bine spui, băiete !...

RĂZVAN

Lucru furat ! ai dreptate !
Însă n-oi fi eu acela care va prăda pe-un frate !
Mama, buna măiculiţă, din mormînt ar tresări,
De-ar şti că-n pieptu-mi se mişcă păcatul de-a tîlhări !...
Dar la naiba frunza verde ! Ce să mai tocăm degeaba ?
Iată banii, mulţumeşte, du-te, cumpără-ţi de treabă !
Află, moşule, atîta : fie banii chiar furaţi,
Copilaşii tăi te-aşteaptă fără pîine şi-nsetaţi !...

BIBLIOTECA BUCUREŞTI

TĂNASE

(luînd punga și sculîndu-se)

Bogdaprosti, măi băiete !... Bogdaprosti ! Rău îmi pare
Ca să văz o lighioană c-un suflet atît de mare !
De-ai fi român, cale-vale ! dar țigan, păcat ! păcat !
Tat-tău o fi fost, băiete, o groază de blăstemat
De-a întortocheat pe mă-ta în lingușirile lui...
Multe dragostea mai face pe fața pămîntului !
E curat un fel de boală, ce de noi cînd se lipește,
Pe român mi-l țigănește, pe țigan mi-l românește,
Toate lucrurile-n lume cu susul le pune-n jos :
Îngerul urît se pare, ucigă-l crucea frumos !...
Dar eram să uit, băiete, de-a te-ntreba cum te cheamă ?

RĂZVAN

Pe mine Răzvan... Smaranda chema pe drăguța mamă ;
Muri an... ba nu ! trăiește ! trăiește-n cugetul meu,
Și va trăi totdeauna, pînă voi trăi și eu !...

TĂNASE

Dumnezeu să mi-te-ajute, precum tu m-ajuți pe mine ;
Zilele tale să curgă tot zile lungi și senine ;
Iar nevoia să doboare pe oricine-ți va fi dușman !...
Rămîi sănătos, băiete !... Ce păcat că ești țigan !...
(Pleacă murmurînd : „Răzvan, Răzvan, Răzvan"... apoi se întoarce.)
Știi ce ? Mi-am luat samă... Nu-mi trebuie punga-ntreagă.
Mi-ajunge și-un singur galbăn, zău așa, Răzvane dragă !
Mai sunt mulți săraci, băiete, și eu n-aș vrea de prisos,
Pe cînd se zbuciumă frații, simțind cuțitul la os !
(scoțînd punga)
Na !...

RĂZVAN

Dar, moșule...

TĂNASE

Ascultă, nu mai face vorbă lungă !
Mai împarte tu și-altora pîine din această pungă.
(Ia un galbăn și dă sacul lui Răzvan.)
Fă pe gîndul meu, căci altfel, zău, nu primesc nici un ban...
Acuma, mă duc, băiete... Mare păcat că-i țigan !...
(Iese.)

RĂZVAN

Bietul om !... Ce fudulie ! Ce vorbe late ! Ce toană !
Cineva, privind, l-ar crede că-i un împărat în goană !...
Ce despreț ! D-abia ne vede... Taica lui n-a fost țigan !...
(Se uită în jur cu pază, apoi scoate din sîn o hîrtie.)
Lumea-și bate joc de mine ! Rîde lumea de Răzvan !...
O să rîz și eu de lume !... Da, vom rîde fiecare :
Ea de mine cu trufie, eu de dînsa cu turbare !...
(Lipește hîrtia pe un stîlp și iese, pe cînd ușa bisericii se deschise, venind mai mulți, dintre care dascălu se oprește lîngă hîrtie, iar ceilalți se grămădesc.)

TÎRGOVEAȚA I

Uf ! Nu mai stau pe picioare de necăjită ce sînt !
Zău, nu-i prea bună zăbava, fie locul cît de sfînt.
Părințelul Agaftanghel ar fi un preot cu minte,
Dar lungește, vai !... Te face să fugi chiar de cele sfinte.

TÎRGOVEAȚA II

E mai deștept popa Tacu de la Sfîntul Nicolai ;
În două vorbe ți-arată calea-n iad și calea-n rai,
Ș-apoi îți zice : alege-ți — și-ntr-o suflare sfîrșește,
De-ți place iadul sau raiul, cum vrei, el nu te silește...
(Dascălul, stînd lîngă hîrtie, începe a rîde cu hohot.)

TÎRGOVEȚUL I

Dar tu ce rîzi, măi fîrtate, singur, chiar ca un smintit ?
Te știam om de ispravă ! Doară n-ai înnebunit ?
Spune, ce scrie pe-acolo ?

TÎRGOVEȚELE

Cine scrie și cum scrie ?

TÎRGOVEȚUL II

Nu cumva iarăși vreun cîntec, rînjind de biata domnie ?

TÎRGOVEȚUL III

Sau poate vreo păcăleală, pe vornici ? pe logofeți ?

DASCĂLUL

„Εγνων, ἀνέγνων, κατέγνων“[1]: nește cai verzi pe pereți !...

[1] „Am cunoscut, am răscunoscut, am condamnat“ (gr.).

TÎRGOVEȚUL I

Ești nerod, și pace bună ! Eu nu-s cărturar ca tine!

TÎRGOVEȚUL II

Nici eu !

TÎRGOVEȚUL III

Nici eu !

TOȚI

Chiar nici unul !...

DASCĂLUL

Așa să fie !

TOȚI

Vezi bine !

DASCĂLUL

Vai de țară !

TÎRGOVEȚUL I

Tu citește !

TÎRGOVEȚUL II

Ești dascăl !

TÎRGOVEȚUL III

E treaba ta !

TÎRGOVEAȚA I

Curînd ! curînd !

TÎRGOVEAȚA II

Zi odată !

CELELALTE

Nu mai putem aștepta !

DASCĂLUL

Fiindcă voi nu știți carte...

TOȚI

Ei bine ?

DASCĂLUL

Dar faceți gură...

TOȚI

Ei bine ?

DASCĂLUL

Căci din păcate, a românului făptură...
Este...

TOȚI

Ei bine ?

DASCĂLUL

Să zbiere cu cîtu-i mai nătărău...

TOȚI

Ei bine ?

DASCĂLUL

De voi mi-e milă...

TOȚI

Ei bine ?

DASCĂLUL

Voi citi eu.

TÎRGOVEȚUL I

Citește !

TÎRGOVEȚUL II

Da ! Da !

TÎRGOVEȚUL III

Începe !

TÎRGOVEȚELE

Ascultare ! Ascultare !

TÎRGOVEȚUL I

Eu port bumbac în ureche. Ridică-ți glasul mai tare...

TÎRGOVEȚUL II

Dar nu răcni, că pe mine mă cam supără la cap...

TÎRGOVEȚUL III

Mai în sfîrșit, hai odată, mișcă-ți barba cea de țap !

DASCĂLUL

(citește)

Frunză verde de negară !
De cînd domnește în țară
Petru-Vodă șchiop și slut,
De rîs țara s-a făcut !...

TOȚI

De rîs țara s-a făcut ! Da, da, da !
Hi, hi, hi ! Ha, ha, ha ! Hi, hi ! Ha, ha !

TÎRGOVEAȚA I

Petru-Vodă șchiopătează, dar nu-i slut !

TÎRGOVEAȚA II

Nu, nu, nu este !
Ba-i chiar frumușel la față ca Fătul cel din poveste !

TÎRGOVEȚII

Tăceți, gîștelor, odată !

TÎRGOVEȚELE

Auzi, obraznici, mojici !

DASCĂLUL

Ori m-ați asculta, sau altfel mă duc și vă las aici...

TÎRGOVEȚII

Ba nu... Citește ! citește !

TÎRGOVEȚELE

Noi gîște ? Noi ?... Ce ocară !

TÎRGOVEȚUL I

Tăceți sau plecați !

TÎRGOVEȚUL II

Firește !

TÎRGOVEȚUL III

Da, da ! Afară Afară !

TÎRGOVEȚUL III

Mai în sfîrșit, hai odată, mișcă-ți barba cea de țap !

DASCĂLUL

(citește)

Frunză verde de negară !
De cînd domnește în țară
Petru-Vodă șchiop și slut,
De rîs țara s-a făcut !...

TOȚI

De rîs țara s-a făcut ! Da, da, da !
Hi, hi, hi ! Ha, ha, ha ! Hi, hi ! Ha, ha !

TÎRGOVEAȚA I

Petru-Vodă șchiopătează, dar nu-i slut !

TÎRGOVEAȚA II

Nu, nu, nu este !
Ba-i chiar frumușel la față ca Fătul cel din poveste !

TÎRGOVEȚII

Tăceți, gîștelor, odată !

TÎRGOVEȚELE

Auzi, obraznici, mojici !

DASCĂLUL

Ori m-ați asculta, sau altfel mă duc și vă las aici...

TÎRGOVEȚII

Ba nu... Citește ! citește !

TÎRGOVEȚELE

Noi gîște ? Noi ?... Ce ocară !

TÎRGOVEȚUL I

Tăceți sau plecați !

TÎRGOVEȚUL II

Firește !

TÎRGOVEȚUL III

Da, da ! Afară Afară !

DASCĂLUL

Vreți să m-ascultați odată ?

TÎRGOVEȚUL I

Negreșit ! Nu ne pricepi ?

TÎRGOVEȚUL II

Citește ! Haide ! Tăcere !

TÎRGOVEȚUL III

Apoi dară ce nu-ncepi ?

DASCĂLUL

Frunză verde de negară !
Vodă doarme în cămară,
Iar boierii tot furînd,
Își fac trebile pe rînd !

TOȚI

Își fac trebile pe rînd ! Da, da, da !
Hi, hi, hi ! Ha, ha, ha ! Hi, hi ! Ha, ha !

DASCĂLUL

Frunză verde de negară !
Norodul plînge și zbiară,
Dar în cer și pe pămînt
Nu-l aude nici un sfînt !

TOȚI

Nu-l aude nici un sfînt ! Da, da, da !
Hi, hi, hi ! Ha, ha, ha ! Hi, hi ! Ha, ha !

DASCĂLUL

Frunză verde de neg...

TÎRGOVEAȚA I

(întrerupînd)
Haide ! iarăși frunză de negară ?
Ce, Doamne ! Tot numai una ?... Ca și cînd n-ar fi într-o vară
Feluri de feluri de frunze !...

TÎRGOVEAȚA II

Viorele, [illegible]marini...

TÎRGOVEAȚA III

Garofițe, busuioace...

TÎRGOVEAȚA IV

Trandafiri, brîndușe...

TOATE

Crini...

TÎRGOVEȚUL I

Tăceți odată, că-i poznă !

TÎRGOVEȚUL II

O să vă luăm la goană !

TÎRGOVEAȚA I

Auzit-ai, soro, vorbe !

TÎRGOVEȚUL III

Bre ! Doar nu ești o icoană ?

TIRGOVEAȚA II

Dar nici dumneata un vodă, ca să ne batjocorești !

DASCĂLUL

Vreți să citesc mai departe ? Nu vreți ?...

TOȚI

Ba da, să citești !

DASCĂLUL

Frunză verde de negară !
Decît un domn de ocară,
Iar boieri mișei și hoți,
Mai bine la dracu toți !

TOȚI

Mai bine la dracu toți ! Da, da, da !
Hi, hi, hi ! Ha, ha, ha ! Hi, hi ! Ha, ha !

TÎRGOVEȚUL I

Măi ! Oare tocmai la dracu ? Să nu fie ?... Știi... Mai lasă...

TÎRGOVEȚUL II

Ba nu ! Nicidecum ! La dracu ?

TÎRGOVEȚUL III

La dracu cei ce ne-apasă !

TIRGOVEȚUL I

Fie și la dracu, totuși... vro vorbă mai cu papuci...
De pildă : la cel cu coadă și cu coarne să te duci :
Se-nțelege că-i tot dracul, dar ocara-i mai cioplită...

DASCĂLUL

Aș ! Cu coarne și cu coadă poate să fie ș-o vită !
Mai bine dar drept la dracu !

TÎRGOVEȚUL II

Mai bine, pre legea mea !

MAI MULTE VOCI

Ho ! Încet ! Vine vatavul !

TÎRGOVEAȚA I

O să dăm de vr-o belea !...

(Se arată Bașotă, înconjurat de slujitori.)

DASCĂLUL

Sosește nenorocitul, tocmai cînd vorbeam de vite !
Se-ntîmplă, zău, cîteodată cimilituri potrivite.

BAȘOTĂ

Oameni buni ! Ce stați aicea ? Ce veste ? Ce v-ați oprit ?
Cu ce scop ?... A ! O hîrtie ! Să vedem, ce s-a citit ?

TÎRGOVEȚUL I

Va fi o carte domnească...

TÎRGOVEȚUL II

O cazanie...

TÎRGOVEȚUL III

O rugă...

BAȘOTĂ

Slujitori ! să fiți cu pază, ca nici unul să nu fugă !...
Parc-aș fi sigur că-i iarăși vreun cîntec nerușinat.

TÎRGOVEȚUL I

N-aș crede !

TÎRGOVEȚUL II

Nu-l mai citește !

TÎRGOVEȚUL III

Foarte rău ne-am încurcat...

BAȘOTĂ

(apropiindu-se de placard și silabisind : „frun... frunză... verde... de negară... de cînd... dom... dom... domnește"...)
Cum ? Împotriva domniei ? Împotriva stăpînirii ?
Și voi toți sînteți în gloată părtași ai nelegiuirii ?
A ! V-am prins, lifte spurcate ! Vi-i dragă viața sau ba
Să-mi spună dar adevărul, pe cine l-oi întreba !
(Apucă de piept pe Tîrgovețul I.)
Tu ai o față cam proastă : frunte jos, gură căscată.
Semnele cele mai bune de-o inimă nestricată...
Pune dar mîna pe cuget, ș-arată-mi cine l-a scris
Acest cîntec ce cutează pe-un Vodă să-l ia în rîs ?

TÎRGOVEȚUL I

Iartă-mă, jupîn vatave... măria ta și stăpîne...
Eu nu știu chiar nimicuța... de nu-i așa, să fiu cîne...
Eu am sosit acușica... Sînt omul cel mai smerit...
Eu nu știu carte, jupîne... Nu eu, altul a citit...
(Răzvan, intrînd pe nesimțite, se amestecă în gloată.)

BAȘOTĂ

A cetit ? Dar cine-anume ? Care dintre toți ? Arată ?

TÎRGOVEȚUL I

(arată la Dascăl)

Acesta, jupîn vatave...

BAȘOTĂ

A ! Ființă blestemată !

DASCĂLUL

Da, da ! Cam așa, jupîne ! Ce să zic ? Eu am citit.
Dar nu cu voie vegheată : chiar dumnealor m-au poftit...
Cercetează-i și-i întreabă... Nu sînt eu cel cu pricina.
A citi cînd nu te lasă, de ! a cui să fie vina ?

BAȘOTĂ

Oameni buni ! Acuma dară, ca să văz ce-i de făcut,
Vă mai întreb, cum anume a citit acest limbut ?

TÎRGOVEȚUL I

Curat pe moldovenie...

TÎRGOVEȚUL II

Negreșit ! Cum se citește !

BAȘOTĂ

Drace ! nu-i aci-ntrebarea. Eu știu că moldovenește,
Dar citit-a oare iute ? Fără a se-nvălmăși ?
Resfirat ? Limpede ? Neted ? Repede ?

MAI MULȚI

Așa ! așa !

BAȘOTĂ

Așa-i, hoțule ?... Ei bine ! Acuma ce-mi vei răspunde ?

DASCĂLUL

Hoț ! „Γνῶθι σαυτὸν"[1] jupîne. Eu nu doresc a m-ascunde.
Citit-am cum este rostul ; vezi bine că nu-n zadar
Am tot învățat la buche. Sînt dascăl. Sînt cărturar !

BAȘOTĂ

Ticălosule ! Cum, Doamne, nu ți-e greu, nu ți-e rușine
Să-mi spui mie la palavre, cînd vorbești tocmai cu mine ?
Eu ! eu vatavul cel mare, mă-nțelegi tu cine-s eu ?
Mîna dreaptă a lui hatman, carele la rîndul său
Este și el mîna dreaptă a lui Vodă... Prin urmare,
Vreau să-ți spui, cap făr' de crieri ! că eu vătavul cel mare,
N-aș putea citi prea iute ceea ce alții au scris.
Ș-apoi tu ! tu s-o poți face ? Ar fi un lucru de rîs !
Un dăscălaș, o nimică, tu să mă-ntreci chiar pe mine ?
Aceasta-i peste putință. Aceasta nu se cuvine !...
Deci, judecata ți-e scurtă, fiind foarte-nvederat,
Că cine-i foarte obraznic este foarte vinovat.
Tu ai scris cîntecul ăsta ! Te cunoști după sprînceană :
Un nas ascuțit de vulpe, o bărbiuță vicleană,

[1] „Cunoaște-te pe tine însuți" (gr.).

Ochi mici și buză subțire... chiar un chip de fariseu !
Vezi că te-am ghicit ? Pe mine nu mă-nșeli tu, fătul meu !..
Slujitorilor, luați-l ! E bun de spînzurătoare !

RĂZVAN

Mai stați ! De ce-i așa pripă ? Turci, tătari sînteți voi oare
De săriți dintr-o năvală grabnică a ne spînzura ?
Jupîn vatav, mîna dreaptă ! Mă rog nu te supăra !
Să fie oare cu cale, în țara moldovenească,
A omorî pentr-un cîntec o ființă omenească ?

BAȘOTĂ

Țigan ! Cioară ! Faraoane !

RĂZVAN

Fie toate cum vei vra,
Dar pe bietul om, jupîne, iartă-l, nu-l mai spînzura !
El nu-i faraon, nu-i cioară ; e român, îți este frate...

TÎRGOVEȚII

Are dreptate țiganul ! Țiganul are dreptate !

BAȘOTĂ

O să-l învăț eu îndată ! Să mă-nfrunte ș-un netot ?
Băieți ! Pe-amîndoi luați-i ! Spînzurați-i bot la bot !

RĂZVAN

Zău ? Ce spui ? Așa-i povestea ? De minune ! Foarte bine..
Atunci lăsați-l pe dascăl, și luați-mă pe mine ;
El nu-i vinovat, sărmanul ; cîntecul făcut-am eu ;
L-am scris, l-am lipit și pace ! De nu-i bun, îmi pare rău..
Ce priviți așa la mine ? Doară nu-s o arătare...

MAI MULȚI

Tu ai scris ?

RĂZVAN

Chiar eu, firește.

BAȘOTĂ

Lucru vrednic de mirare !
Un țigan să scrie stihuri, n-aș fi crezut-o... Ce-i drept,
Mutra-i oarecum arată suflet ager și deștept...
Vrea să zică, ș-acea doină din săptămîna trecută ?

RĂZVAN

Foaie verde magheran
Logofătul e viclean...
Da, da, jupîne vatave ! Tot de mine e făcută...

TOȚI

Bre !

BAȘOTĂ

Ciudat ! Să știe carte o jivină de țigan !

RĂZVAN

Ba poate că-ntrec, jupîne, pe mulți boieri din Divan...

BAȘOTĂ

Slujitori ! lăsați pe dascăl, măcar că eu cu arcanul
Pe toți dascălii i-aș prinde ș-aș spînzura cu toptanul ;
Căci ei răzvrătesc norodul, ei învață pe cei mulți
C-ar trebui ca boierii să umble goi și desculți ;
Și chiar ăst țigan n-ar merge astăzi la spînzurătoare
De n-ar fi fost nici un dascăl ca să-l pună la scrisoare...
Cată dar, dascăle, cată ! scăpat-ai cum ai scăpat,
Dar păzește-te de dracul, c-o să dai de vr-un păcat !
Acuma tu, faraoane, răspunde-mi dar d-ocamdată,
De ce te-apuci tu d-o treabă poprită și neiertată ?
O faci oare de la tine ? sau cineva ți-o fi spus ?

RĂZVAN

Apoi de, jupîn vatave. Stan e jos și Oprea-l sus !
Dumneata mereu ne spînzuri, și-astfel trăiești boierește !
Eu fac doine și doinițe, ca să-mi petrec țigănește ;
Fiecare cu ce poate !... Nu-i dat dreptul orișicui
Să pună-n streang omenirea în mijlocul tîrgului !...
Ș-apoi acest drept, jupîne, dacă mi s-ar da și mie,
Eu n-aș omorî nici unul, ca să pot ierta o mie,

BAȘOTĂ

(surîzînd)

Șiret țigan !... Dar nu-i lesne a scăpa pe-un osîndit !
Fapta ce tu ai făcut-o e un lucru de gîndit.
A necinsti cîrmuirea, a batjocori Divanul,
Poate numai doară Vodă, sau măria sa Sultanul...
Totuși, dragul meu, o lege, un vechi și sfînt obicei,
Te-ar scoate din gura morții... Ești însurat sau holtei ?

RĂZVAN

Ba nu-s însurat, jupîne...

BAȘOTĂ

Mare noroc ! Ești ferice !
Ai putea să scapi cu zile... În pravila țării zice
Cum că de-osîndă se iartă pe cine-l ia de bărbat
O copilă, o fecioară, un suflet nevinovat...
Așa-i obiceiul nostru, datina cea strămoșească.
Acuma rămîne numai vr-o fată să se găsească...
(Către tîrgoveți.)
Printre voi nu este oare ?

FATA I

Sînt eu.

FATA II

Și eu.

BAȘOTĂ

Minunat !
Două fete cum se cade ? Nu-i așa ? De măritat ?

FATA I

Negreșit.

FATA II

Fără-ndoială !

BAȘOTĂ

Prea bine. Spuneți-mi dară,
Care dintre voi, de milă, nu va lăsa ca să piară
De-o cazană foarte cumplită acest băiat priceput ?
Însuși eu voi face nunta, după cum am mai făcut.
M-eți fi ciraci...

FATA I

Iertăciune ! Eu una nu vreau, jupîne !...
Un bărbat țigan ! O, Doamne ! Cum se poate !... E rușine !...

FATA II

Și nici eu !... Ferească Sfîntul !... Mai bine foc și potop !
S-ajung de povestea lumii ? Eu, fată de potropop ?

RĂZVAN

Așa-i ? Atunci de ce dară ieșit-ați voi amîndouă,
Răsărind în sus deodată, ca ciupercile cînd plouă ?
Ca să ne cîntați cu ison că sînteți de măritat ?

FATA I

De ce !... Iată... Să se știe !

FATA II

Ce țigan nerușinat.

RĂZVAN

Măi ! Le-ați auzit cu toții de la mic și pîn'la mare !
Astfel dar, de-acu-nainte veți ști bine fiecare,
Spunînd-o-n toată Moldova, spre știința tuturor
[...] că cine sunt dumnealor !
Mirese de porunceală ce-ar vrea bărbați să-și găsească...
Iar dumneaei mai cu samă, o fată potropopească !
(Toți rîd cu hohote.)

SBIEREA

(intrînd)

Ce oameni lipsiți de minte. Să rîză chiar de prisos :
Și fără nici o dobîndă, și fără nici un folos.

RĂZVAN

Ai văzut, jupîn vatave, că nu-i nici o fată-n lume
Ca să nu se înfioare, cînd aude de-al meu nume...
Frumoasă-i legea străbună, ce iartă pe-un vinovat,
Dacă poate să-l iubească un înger fără păcat ;
Frumoasă-i legea străbună, care pricepe c-o ceață
Se pierde, cînd o răzbate o rază de dimineață ;
Frumoasă-i legea străbună, care crede că nu-i rău
Alesul unei ființe curate ca Dumnezeu !...
Frumoasă-i legea străbună... dar dînsa nu-i pentru mine
Precum într-o florărie nu-i loc unui mărăcine,
Precum într-o sărbătoare nu-i loc unui cerșitor,
Precum în zvonul de risuri nu-i loc plînsului de dor ;
Căci numai cerul primește, sub streașina-i milostivă,
Scai și floare, catifeaua și sucmanul d-opotrivă !...
Eu, țigan ! eu... o, jupîne ! Decît vai, decît amar,
Mai dulce-i spînzurătoarea ! Nu mai aștepta-n zadar !...
(În acest interval Sbierea, zărind capătul pungii ieșit din cămașa lui Răzvan, se pipăie cu îngrijire la chimir.)

BAŞOTĂ

Pentru cea de-ntîi greşală, moartea ştreangului e mare...
Slujitori, acum d-odată... duceţi-mi-l la-nchisoare.

SBIEREA

(smulgînd punga din sînul lui Răzvan)

Sacul meu, jupîn vătave. Iată-l, săculeţul meu !
(Se pune a număra banii.)

BAŞOTĂ

Cum ? Aşa să fie oare ? L-ai furat ? Tu ?

RĂZVAN

Ba nu eu.

TÎRGOVEŢUL I

Ţiganul la mal se-neacă !

TÎRGOVEŢUL II

Ţiganul îşi dete-n petec !

TÎRGOVEŢUL III

Zi că-i un ţigan, şi pace !

TÎRGOVEŢELE

Un ticălos ! Un bezmetec !

SBIEREA

Fost-au douăzeci de galbeni... Numai nouăspre' ci mai sînt !...
Unde-i unul ? unul ? unul ?... Daţi-mi-l de sub pămînt !

BAŞOTĂ

Unde-i galbănul, ţigane ?

SBIEREA

Un gălbănaş, rupt din soare,
Strălucitor, fără găuri, ferecat... M-auzi tu oare ?

BAŞOTĂ

De ce nu răspunzi, ţigane ?

SBIEREA

De ce mă nenoroceşti ?

RĂZVAN

Apoi de !... Iartă, jupîne... Galbănu-ţi nu-l mai găseşti...
În locu-i va fi o pîine într-o colibă săracă...

SBIEREA

Eu nu te-nţeleg ! Eu nu ştiu !... Scoate-mi-l din piatră seacă !

BAŞOTĂ

Ţiganul e prea obraznic. Am fost cu dînsul prea blînd.
Slujitorilor, luaţi-l ! Spînzuraţi-l mai curînd !

SBIEREA

(apucînd pe Başotă de mînă)

Mai stăi, jupîne vatave ! Nu te grăbi ! Mai aşteaptă...
Spînzură-l, dar mai-nainte fă-mi o judecată dreaptă.

BAŞOTĂ

Ciudat, boierule dragă ! Apoi ce-ţi pot face eu ?

SBIEREA

Cum ce ? Vreau sfînta dreptate... Cum ce ? Dă-mi gălbănul meu !...
Uitat-ai pravila ţării ? obicei ? canoane ? lege ?...

DASCĂLUL

În ce guri încape legea !

SBIEREA

În gura mea, se-nţelege !...
Ascultă, jupîn vătave... Nu mă lăsa păgubaş !...
Sau ţiganul să-mi întoarcă acel galbăn... gălbănaş...
Ori de nu... atunci, jupîne, stăpînul să mi-l plătească...
Astfel este obiceiul, pravila moldovenească...

BAŞOTĂ

Al cui eşti tu, măi ţigane ? Cine e stăpînul tău ?

RĂZVAN

Sînt ţigan iertat, jupîne ; ţiganul lui Dumnezeu !

SBIEREA

Iertat ? cu atît mai bine ! Dup-a legii glăsuire,
Băiatul mi se cuvine în loc de despăgubire,
Aşa-i, jupîne vătave !... Pravila zice curat :

Furul să se dea acelui de la care a furat.
Dă-mi-l rob.

RĂZVAN

Eu rob ?

SBIEREA

Vezi bine.

BAŞOTĂ

Adecă, oricum să fie,
Vrei, boierule, să-l capeţi jidoveşte în robie.
Ştii c-un ţigan, chiar de laie, se plăteşte orişicînd
Peste douăzeci de taleri, pe cînd ăsta nu-i de rînd :
E frumos şi ştie carte...

SBIEREA

Ştie carte ?

BAŞOTĂ

Foarte bine.

SBIEREA

Tocmai aşa rob îmi trebui. Este tocmai pentru mine,
Îmi va ţine catastişe, socoteli şi daraveri.
Dă-mi-l după legea ţării...

DASCĂLUL

Cea făcută de boieri !

SBIEREA

Nu ştiu de cine-i făcută, dar ştiu că-i foarte cu cale.

BAŞOTĂ

Atuncea se schimbă treaba... Să-ţi spui verde dumitale
C-aş avea şi eu nevoie de-un ţigan aşa de rar.
Cam cutezător, cam ţanţoş, dar deştept şi cărturar.
Nu-nţeleg, nu pot pricepe şi nu vreau ca el să fie
Bună pradă pentru altul, pe cînd îmi place şi mie...
Deci, ia-ţi galbănul din parte-mi, iar eu pe ţigan mi-l iau.

SBIEREA

Nu, jupîne ! Niciodată ! Nu, nu, nu ! Nu vreau ! Nu vreau !...
Vinovatul să-mi plătească ! Nu altul ! Nu orişicare !

BAŞOTĂ

Boierule ! Ştii prea-bine, cine-i vătavul cel mare ?...

SBIEREA

Dec ! şi eu la visterie fost-am ftori-cămăraş !

BAŞOTĂ

Boierule ! Află dară că postelnicul mi-e naş...

SBIEREA

Dar apoi şi eu, jupîne, cu logofătul sînt rudă...

BAŞOTĂ

Boierule ! Nu m-aprinde ! Mă faci să plesnesc de ciudă !

SBIEREA

Plesneşte ! Eu nu te-mpiedic... Dar ţiganu-i tot al meu !...

BAŞOTĂ

Boierule ! Taci din gură, căci mă jur că eu... eu... eu...

RĂZVAN

(către popor)

Cîinii osul ca s-apuce, corbii stîrvul ca să-mpartă.
Boierii ca să robească, unii cu alţii se ceartă !...

TÎRGOVEŢUL I

Se-nţelege !

TOŢI

Aşa este !

SBIEREA

Îi vezi, jupîne vatav !
Taie-i pe toţi ! Nimiceşte mojicimea cu nărav !
Dar pe ţigan dă-mi-l mie.

RĂZVAN

Staţi, boieri ! Vorba-i degeaba !
Nu m-eţi robi voi pe mine ! Nu m-eţi robi ! Mai degrabă
Veţi pune-n lanţuri furtuna, cu tunete şi cu ploi.
Decît să-ajung eu vrodată rob la unul dintre voi !...
Jupîne ! Eu cer osînda. Spînzurătoarea m-aşteaptă.
Mi-am bătut joc de domnie : e cea mai grozavă faptă !...

Cineva poate să rîză de sfinți și de Dumnezeu,
Dar de Vodă, nu... Ei bine ! Dă-mi, jupîne, ștreangul meu !

BAȘOTĂ

Slujitorilor, luați-l !... Ba nu...
(lui Sbierea la o parte)
Boierule dragă,
Uită cearta, căci, pe cinste, am glumit a fost o șagă,
Un nimic. Dumneata, frate, cu logofătul ești neam,
Și chiar la logofeție eu o judecată am
Cu nește răzași... Un petec. Nu-i tocmai o treabă mare...
Mă-nțelegi... Să fim prieteni... O pricină de hotare.
(Se strîng de mîni cu căldură.)

RĂZVAN

Ce mai așteptați voi dară ? Ce stați ? Ce vă mai gîndiți ?...
Călăi ce pe robi ucideți, pe cei slobozi îi robiți !

TOȚI

Are drèptate țiganul ! Țiganul are dreptate !

BAȘOTĂ

Slujitori ! Dați-mi afară toate gurile căscate !
(Slujitorii gonesc poporul, care se depărtează cu nemulțumire.)

TÎRGOVEȚUL I

Lasă-mă, jupîn vătave, să văz cioroi spînzurat !

CEILALȚI

Și eu ! și eu !...

BAȘOTĂ

Ba la naiba !

SBIEREA

Afară de la mezat !

BAȘOTĂ

Așa-i ! Acum sîntem singuri ! Nimeni nu-mi mai stă la spate,
Ca să strige că-i cu cale sau că nu este dreptate...
Slujitorilor, la lucru !... Apucați-l pe țigan !

RĂZVAN

(lăsîndu-se în mîinile slujitorilor)
Mă dau eu singur, jupîne.

BAȘOTĂ

Treaba merge găitan.
Legați-mi-l și duceți-l !...

RĂZVAN

Întins la spînzurătoare !
Omul om, să fie slobod, decît rob, mai bine moare
Ș-apoi moartea-i înviere pentru cel despreţuit !

SBIEREA

Aleu ! Vorbeşte-ntr-aiurea... Necum să fi-nnebunit !...

BAȘOTĂ

Prietene ! Ia-ţi ţiganul, și nu uita mai cu samă
Pricina cea de hotare...

RĂZVAN

(zbuciumîndu-se cu desperare)
Unde eşti, o ! mamă ! mamă !

Cîntul II

RĂZBUNAREA

„Țiganul și clăcașul
Au fost gîndirea mea ;
Stăpînul, arendașul
Și legea lor cea grea...“

C. BOLLIAC

FEȚELE :

RĂZVAN, căpitan de haiduci
RĂZAȘUL, VULPOIU } ceauși de haiduci
VĂSCAN GANEA, boier
VIDRA, nepoata vornicului Moțoc
SBIEREA
MOȘ TĂNASE
HOȚUL I
HOȚUL II
HOȚUL III
CIOBANUL
HAIDUCI

Un crîng în codrul Orheiului în Basarabia. În fund un părău. Mai încoace, un trunchi răsturnat. În laturi, stînci.

HOȚUL I

Ian să-mi spuneți, ce să facem ca să mai scurtăm din vreme ?

HOȚUL II

Face-vom ce face frunza, cînd prin codru vîntul geme ;
Ori vom face ca izvorul, cînd aruncă spuma lui,
Scăpărînd argint din undă, pe verdeața crîngului ;
Sau să facem ca securea, cînd fieru-n copaciu lovește,
Iar copaciul nu se lasă, luptîndu-se bărbătește ;
Frunza, securea, izvorul, toate ne cîntă cu dor ;
Să cîntăm și noi ca frunza, ca secure, ca izvor !

HOȚUL III

Cîntecul să fie freamăt, troscot, șoaptă, toate-ntr-una ;
Blînd ca sărutarea mumei, crunt și groaznic ca furtuna !

HOȚUL I

Să cînte Răzașul dară !

RĂZAȘUL
(oftînd)

De ce nu, de-aș avea cui,
Ștergîndu-mi plînsul cu plînsul, cum se scoate cui prin cui !...
Dar ce zic ! Nu sunt eu numai, care suferă și plînge ;
N-oi fi singur eu, în care doina-mi cugetul va frînge ;
Tot ca mine varsă lacrămi, despuiați și nevoiași,
Toți acei ce-n țara noastră se mîndresc a fi răzași,
Păstrînd ca o moaște sfîntă, crisoave, peceți, ulice.
Putrezite de vechime și-n care cu fală se zice
Că, scăldîndu-se în sînge, moșii și strămoșii lor
Au cîștigat ca răsplată cîte-o brazdă de ogor !...
Tune, fulgere, trăsnească, cu potopul și pojarul !
Mult-mare mi-este mînia ! Mi-este mare-mult amarul !

HOȚUL I

Eu am auzit, bădiță, c-adecă și la munteni
Ar fi răzași ca și-ai noștri, numiți acolo moșneni...

HOȚUL II

Sînt și-n Ardeal, măi fîrtate ; ba și-n Țara Ungurească ;
Le zice chineji, dar este chiar o breaslă răzășească.

RĂZAȘUL

Apoi oriunde să fie, tot o soartă, tot un drac !
Tot vecinii mi-i înșeală, tot vecinii mi-i dezbrac ;
Vecini de cel cu putere, cu căftane daurite.
Numai fir, numai mătasă, numai cu samur blănite ;
Vecini dintr-aceia care, c-o-mbrăncire, c-un cuvînt,
Satul întreg plin de viață mi-l prefac într-un mormînt !
Vecini dintre cari acuma, de-i văz în cale-mi, îi spintec.
Și hohotesc spintecîndu-l !...

HOȚUL III

Dar tu ai uitat de cîntec.

RĂZAȘUL

Ba n-am uitat. Vrut-am numai sîngele-mi să-l pui în joc,
Ș-astfel, pomenind trecutul, să pot cînta mai cu foc.

(Își drege glasul, își apasă cușma pe frunte și cîntă.)

Frunză verde de sălcie !
Bat-o scîrba răzășie !
Eu credeam că-i boierie,
Și-i curată calicie !
Ani întregi m-am judecat
Sănătatea mi-am mîncat.
Și nimic n-am cîștigat.
Eu umblam la judecată,
Copiii-mi plîngeau pe vatră,
Nevasta-mi era uitată !
Dar acuma Dumnezeu
A făcut pe gîndul meu
Ca să-mi mai răzbun și eu !
Pentru dalba haiducie
Pentru mîndra voinicie,
M-am lăsat de răzășie,
Ș-am ales judecători.

Cei stejari nestrîmbători,
Ca să-mi fie frăţiori !

TOŢI

Numai codruleţul drag
Dă dreptate la sărac !
Numai arcul după spate
Dă săracului dreptate !

HOŢUL I

Zi, Răzaşule-nainte ! Zi-nainte ! Nu mai sta !
Că să ştiu că piere lumea, tot cu drag te-aş asculta !

HOŢUL II

Zi-nainte ! Zi-nainte ! Să te-auză sfîntul soare !

HOŢUL III

Uf, uf, uf ! Rău mă frămîntă ! Mi-e şi cald, mi-e şi răcoare!

RĂZAŞUL

(ia arcul în mînă şi cîntă)

Frunză verde lemn sucit !
Şi de cînd m-am haiducit,
Dragu-mi-i drumul cotit
Şi de umbr-acoperit.
Cînd văz pe ciocoi viind,
Mă fac broască pe pămînt,
Îmi aşez săgeata-n vînt,
Şi mi-l iau la căutare,
De la cap pîn-la picioare,
Fără ah, fără cruţare !
Şi chitesc, şi socotesc,
Şi cuget, şi mă gîndesc,
Pe unde să-l nemeresc ;
La retezul părului,
Din dosul işlicului
Unde-i greu ciocoiului !

TOŢI

Las' să moară ca un cîne
Că mult te-a căznit pe tine !
Las' să moară ca o fiară,
Că mult geme biata ţară !...

(Se arată, trecînd puntea părăului, Ganea şi Ciobanul.)

HOȚUL I

Un boier aice-n codru !

CEILALȚI

(apucînd armele.)

Un căftan !... Sîntem trădaţi !

CIOBANUL

Liniștiți-vă, că doară ne cunoaștem, măi fîrtați !
Eu vi-l aduc pe credință ; eu vi-s chezaș și povață ;
Voi aveți lipsă de galbeni, el are lipsă de brață...

GANEA

Care-i căpitanul vostru ?

RĂZVAN

(ieșind dintre tufe)

Ce-ți trebuie ? Ce poftești ?

GANEA

Pe căpitan...

RĂZVAN

Căpitanul ? sînt eu ; dar tu cine ești ?

GANEA

Dumneata ? Să fie oare ? Sabia cea de văpaie,
De care tremură țara ?

RĂZVAN

Numai pe cei răi îi taie.

GANEA

Dumneata, Răzvan ?

RĂZVAN

Ei bine, știi acum cine-s eu ;
Spune-mi dar și tu, jupîne, cum se cheamă ciocul tău ?

GANEA

Nu-i vorba de nume...

CIOBANUL

Lasă ! ți-oi spune eu, căpitane.
Din botez Văscan îi zice, iar după poreclă Gane ;
Feciorul lui Osip Gane, ce fusese căminar...

GANEA

Eu n-am venit în pădure, ca să vorbim în zadar,
Lucrul care mă zoreşte trebui isprăvit îndată...
Nu-ncape nici o zăbavă... Află că iubesc o fată...

RĂZVAN

Atunci du-te la vr-un popă, dintre cei ce pentr-un zlot
Cunună soră cu frate şi mătuşă cu nepot !
N-ai ce căta pe la mine,
Preoţit de cruda soarte
Ca să cunun al-de tine
Numai cu duhul de moarte !
Aşadar pleacă, jupîne ; pleacă, vesel c-ai scăpat...
Însă de-ai venit aice cu vr-un scop înveninat...
(Pune mîna pe pumnal.)

CIOBANUL

Nu-l speria, căpitane... Boierii sînt slabi la fire :
Braţul, haina, mintea, faţa, inima, totu-i subţire.

RĂZVAN

Urmează-ţi vorba, jupîne. Te ascult...

GANEA

Apoi îţi spuneam
C-am îndrăgit pe-oarecine, fireşte fată de neam ;
Din nenorocire, totuşi, ea n-are mamă, nici tată,
Ş-unchiu-său vrea să-i răpească moştenirea cea bogată,
Luîndu-şi de gînd s-o-nchiză călugăriţă la schit...
O faptă nelegiuită ! Un lucru nepilduit !

RĂZVAN

Sărmana !... Dar zestrea-i mare ?

CIOBANUL

Avuţii nenumărate !...

RĂZVAN

Sărmana !... Mori după dînsa ? [...]

GANEA

(dînd lui Răzvan o pungă.)
Iată trei sute de galbeni. Alţi trei sute, negreşit,
O să-ţi aducă ciobanul, după lucrul săvîrşit...

RĂZVAN

Cum o cheamă pe sărmana ?... Pe iubita cea bogată ?

GANEA

Nu-i vorbă...

CIOBANUL

O cheamă Vidra... Știi ? A lui Moțoc nepoată...
Și cin-oare n-o cunoaște !

RĂZVAN

Da ! Am auzit și eu...

HOȚUL II

Un fătoi ce călărește și-mpușcă chiar ca un zmeu.
Într-o zi am întîlnit-o alergînd la vînătoare...
E voinică, n-am ce zice ! Și-i frumoasă ca o floare...

RĂZAȘUL

Știut ! După ce-i din osul acelui vornic Moțoc
De care Moldova-ntreagă mi se temea ca de foc !

GANEA

Căpitane ! Noi în vorbe pierdem vremea fără treabă...

RĂZVAN

Se-nțelege ! Tu ai sete s-apuci zestrea mai în grabă !...
Spune-mi însă mai-nainte, pentru banii ce ne-ai dat,
Ce fel de marfă anume să-ți dea codru-ntunecat ?

GANEA

Chiar acuma, căpitane, zece călărași în silă
Tîrăsc la călugărie pe nefericea copilă...
Mînăstirea nu-i departe... S-o smulgi din mîinile lor...
Dă-mi-o mie...

RĂZVAN

Te iubește ?

CIOBANUL

Așa ! Nu-i ceva ușor !
Vidra-i o fată semeață, bîcsită cu fudulie,
Care n-o să bage-n samă nici chiar pe sfîntul Ilie !...
Să iubească pe jupînul ? Dec ! Să-și pună pofta-n cui...
Boierul știu c-o iubește, dar nu ea pe dumnealui !...

GANEA

După cununie, lasă ! şi iubirea o să vie...
Dar grăbeşte, căpitane...

RĂZVAN

Aşa-i ! După cununie !
Adevărat. Eu uitasem c-asta-i lege, pe la voi :
Numai zestrea înainte, iar iubirea mai apoi !
Mai apoi ? ba nu ! iubirea nu mai vine niciodată,
Unde dintre două inimi, una-i boarfă cumpărată !...
Dar, mai în sfîrşit, ce-mi pasă !...

CIOBANUL

Curat aşa zic şi eu :
De nu se iubesc boierii, pentru dînşii e mai rău.

RĂZVAN

Băieţi ! Mergeţi cu jupînul. Aţi auzit ce pofteşte
Simbria-i destul de bună ; faceţi treaba voinicește.

CIOBANUL

Sănătate, căpitane !...

GANEA

Niciodată n-oi uita
Slujbuliţa cea frumoasă ce-o mi-i face dumneata;
Şi-ţi făgăduiesc pe cinste, că dacă din întîmplare
Vei fi prins de cîrmuire, te scap eu din supărare !
Sînt cumnat cu pîrcălabul, iar vornicii amîndoi
Mi-s cam rude de departe...

RĂZVAN

Ciocoii sînt tot ciocoi !
(Către Răzaşul care vrea să plece cu ceilalţi.)
Răzaşule ! Mai aşteaptă...

RĂZAŞUL

Porunceşte!

RĂZVAN
(luîndu-l deoparte)

Cată bine!
De-i pricepe că miroasă...

RĂZAŞUL

A trădare ? Las' pe mine !

RĂZVAN

Dar nu v-atingeţi de Vidra... E femeie.

RĂZAŞUL

Chiar să vrei,
Răzaşul nu se pogoară la bătaie cu femei !
(Ganea, Ciobanul şi haiducii ies.)

RĂZVAN

Femeie !... Precum pojarul se naşte dintr-o scînteie,
Aşa m-aprinde pe mine ciudata vorbă : femeie !...
Femeie ! De cînd pe dînsa o făcuse Dumnezeu,
El nu mai face nimica, fermecat de lucrul său,
Şi privind cu mulţumire la lumea cea zîmbitoare,
Zice : eu sînt rădăcină, dar femeia este floare !...
Femeie !... Şi totuşi omul, de lăcomie tîrît,
Iubeşte nu pe femeie, ci auru-i cîntărit...
Pentru dînsul e femeie moşia cea măsurată,
O sculă preţeluită sau o pungă numărată !...
(Se aude afară un glas, strigînd : „Răzvan ! Răzvan" !)
Mă cheamă ?... Cine să fie...

TĂNASE

(arătîndu-se dintr-o parte.)
A ! Iată că te-am găsit !

RĂZVAN

Stăi !... Tu eşti... Mi-aduc aminte... Eşti acel nenorocit,
Carele la Iaşi pe poduri oboseai strigînd „jupîne",
Pîn' să capeţi o lescaie sau o fărîmă de pîne !...
Te cunosc, deşi de-atuncea trecut-au un veac întreg :
Trei ani cumpliţi de robie...

TĂNASE

Robie ? Nu te-nţeleg !
Te ştiam slobod, băiete ; sprinten ca o rîndunică ;
Bătîndu-ţi joc de necazuri... Zău ! nu mai pricep nimică...

RĂZVAN

Da ! O robie de spaimă, cum numai duhul cel rău,
De-ar putea să biruiască, ar robi pe Dumnezeu !

Fost-am șerb, fost-am în lanțuri, ș-acum inima-mi suspină
Întîlnindu-te pe tine, căci tu, tu ai fost pricină !...

TĂNASE

Eu ?

RĂZVAN

Tu, moșule ! Tu singur ! Asta-n veci eu n-oi uita...
Și-apoi iată-mă-s în codru, haiducind din vina ta ;
Și mîini de-mi va fi ursita să mor pe spînzurătoare,
Ți-o voi datora tot ție...

TĂNASE

(făcînd semnul crucii)

Poznă !... Nu glumești tu oare ?...
Să știu c-așa-i adevărul, o clipă n-aș zăbovi,
Dîndu-ți pieptul meu drept țintă, să te poftesc a lovi !...

RĂZVAN

Tu ! da, tu ești o unealtă a puterii fără nume,
Care țese nevăzută toate lucrurile-n lume,
Astfel c-ades muritorul, bun ca blîndul mielușel,
Face rele peste rele, făr' s-o știe singur el !...

TĂNASE

Dar ce spui ?

RĂZVAN

Ți-aduci aminte nenorocita de pungă,
Din care luași un galbăn, zicîndu-mi c-o să-ți ajungă,
Că sînt mulți sărmani în țară, că nu-ți place de prisos,
Pe cînd se zbuciumă frații, simțind cuțitul la os ?...
Moșule ! Făcînd aceasta, puteai să prevezi tu oare
C-o să mă cufunzi pe mine în robia-ngrozitoare ?...
Ei bine ! căzut în fiare pentr-un galbăn ce-a lipsit,
De primeai tu punga-ntreagă, eu scăpam nepedepsit !...
Ha, ha, ha ! Ș-apoi mai strige căpățînele-nțălepte
C-omul știe tot ce face, știe tot ce-o să-l aștepte,
Uitînd c-un flutur de seară, ce trece repede-n zbor,
Este-n stare să răstoarne toată prevederea lor !...
O faptă cît de frumoasă, ca o floare cu otravă.
Tăinuiește cîteodată pieirea cea mai grozavă !...
În sfîrșit, tu ești pricină !...

TĂNASE

Dar de ce, copilul meu,
Să nu mă vesteşti în clipă, lăsîndu-mă-n locul tău
Însuşi eu să-ncerc robia pe căruntele mele,
Şi scăpîndu-te pe tine, să port lanţuri cît de grele ?...
Un ţigan ce miluieşte pe-un neputincios bătrîn,
Zică tot ce-i place lumea, este chiar ca şi-un român...

RĂZVAN

Haide ! Ce-a fost, se trecuse... Spune-mi acuma, iubite,
De ce-ţi tîrăşti tu la codru oasele cele-nvechite ?
Cum de ţi-ai lăsat copiii ?

TĂNASE

Ba copiii m-au lăsat.

RĂZVAN

Te-au lăsat ? Nu-mi vine a crede !...

TĂNASE

Săracii au răposat.
În ţara noastră cea mare şi bogată, măi băiete,
Sînt români ce pier în foame ! sînt români ce mor de sete !...
Astfel în toată Moldova, păcătosului Tănas
Nici un sprijin, nici un razăm, nici un scut n-a mai rămas,
Decît numai să-şi însemne pieptul cu cea sfîntă cruce
Şi zicîndu-şi „Doamne-ajută !" calea codrului s-apuce ;
Căci de-o bucată de vreme, cerşitorind pe meidan,
Auzeam mereu tot vorbe de căpitanul Răzvan...

RĂZVAN

Cum ? La Iaşi ?...

TĂNASE

La Iaşi, băiete, se vorbeşte despre tine
Felurite verzi şi-uscate, cîte nici în cap nu-ţi vine !
Unii te laudă foarte, ca pe-un strălucit viteaz ;
Alţii, adică boierii, te sfîşie cu necaz ;
Iar ţiganii tăi... iertare ! O să-mi pui lacăt la limbă,
C-alta orice i-aş mai face, degeaba ! tot nu se schimbă !...

RĂZVAN

Zi, moşule ! Zi înainte... Eu nu mă supăr deloc.

TĂNASE

Ei bine, ţiganii zbiară că tu eşti al lor proroc ,
Tu o să-i scoţi din cătuşe, tu o să-i speli din păcate,
În tine-i toată nădejdea, fără tine nu-i dreptate ;
O nebună de ţigancă le-a spus c-a visat prin somn
Că tu o s-ajungi odată nu numai jude, ci domn !

RĂZVAN

Ciudat !

TĂNASE

O blestămăţie ! Auzi cine să domnească ?
Însuşi dracul nu croieşte minciună mai ţigănească !
Dar nu-i vorba de ţigancă... Apoi precum îţi spusei
Rămîind singur în lume, fără copilaşii mei,
Fără milă şi-ndurare, fără căpătîi şi vatră,
Mai rău decît chiar şi ţiganii ce colindează cu şatră,
M-am pus pe gînduri, băiete ; gînditu-m-am, răzgîndit,
Ş-acum iată-mă-s aicea bucuros că te-am găsit...
Nu căta că-s vechi de zile ; în tinereţele mele
M-am bătut cu multe lifte care de care mai rele.
Ba leşi, ba păgîni, ba unguri, ba frînci de-ai lui Drept,
Şi ce-am învăţat atuncea n-am uitat încă de tăt...
Mă vezi prăpădit, dar altfel această mînă secată
Tot ar mai putea trimite duşmanului o săgeată...
Decît să mor în oraşe de cruzimea celor răi,
Mai bine voi în pădure prin mine să piară ei !...
O fiinţă cît de slabă sporeşte cînd îşi răzbună !
Încearcă-mă şi pe mine... Sînt haiduc şi pace bună !

RĂZVAN

Aşa te vreau, moş Tănase ! Ş-o să vezi peste puţin,
C-oraşu-i o leghioană şi numai codru-i creştin...
În oraş totu-i robie ; cel mai mic, şi cel mai mare,
Toţi ca unul poartă lanţuri, toţi ca unul gem în fiare ;
Fiecare slugăreşte, şi nici unul nu-i stăpîn ;
Însuşi domnul cu ruşine pleacă fruntea la păgîn !...
Pe cînd aicea stejarul lîngă buruiană creşte,
Dar fie cît de puternic, el pe dînsa n-o robeşte ;
Iar sălbatecele fiare, ce flămînde rătăcesc,
Omoară sărmana jertfă pe care mi-o nemeresc,
Dar n-o-njugă cu năpaste, ca fiara cea omenească,
Care prada-i n-o ucide şi n-o iartă să trăiască !...

În oraș totul se-ngroapă și putrezește de viu
În locuința-i îngustă și rece ca un sicriu,
Unde suflarea se curmă, unde văzduhul lipsește,
Unde cărămida, lespezi, lut și piatră te-nvălește ;
Pe cînd aicea verdeața ne ține loc de pereți,
Ne-acopere numai frunza și numai cerul măreț,
Iar jos s-așterne covorul, vărsit cu mii de vărsele
Ce singură firea-l țese din ierburi și floricele !...
Lumea totuși de departe ne numește cu fiori
Ucigași, împușcă-n lună, hoți, tîlhari, omorîtori...
O nu, moșule ! Nu crede ! Așa fost-a totdeauna
Că de cel gonit se leagă clevetirea și minciuna,
Precum mușchiul se lățește pe-un copaci pe care-l tai,
Și nu-l lasă pîn'ce viermii nu-l prefac în putregai !
Săracul țăran ce-și pierde vitișoarele sau plugul,
Robul osîndit ce fuge, blăstemînd biciul și jugul,
Toți cei slabi, izbiți de soartă, de nevoi înconjurați,
Află-n codru mîngîiere și ne dau nume de frați.
Cînd privești Moldova întreagă părăsită-n jaf și-n silă,
Pe cei buni în neputință, pe cei răi fără de milă.
Veneticul și păgînul, cel de neam și cel bogat,
Numai ei avînd dreptate și la Vodă și la sfat,
Căciuliți de toată lumea, fără grijă de nimică...
O ! atunce-ți pare bine cînd deodată se ridică
Spaimă de haiduci în țară, născuți din al țării chin,
Precum o durere crudă naște-n piept cîte-un suspin !

TĂNASE

Urmează, frate Răzvane ! Mai vorbește ! Mai vorbește !
Focul cuvintelor tale m-alină, mă răcorește !
Sînt vorbe de sus, băiete, iar nu de-un om pămîntean !
O, Doamne ! Să iasă tocmai dintr-o gură de țigan !...

VULPOIU

(de departe)

Căpitane ! Căpitane !

RĂZVAN

Ce veste ?

VULPOIU

(tîrînd după dînsul pe Sbierea.)
O caracudă !
Am pescuit-o acuma pe-uscat fără multă trudă...

RĂZVAN

Sbierea ? În mîinile mele ?

SBIEREA

Chiar Răzvan ! Vai !... Sînt topit !...

TĂNASE

Te cunosc și eu prea bine !

SBIEREA

(căzînd în genunchi)

Și dumneata ?... Am murit !...
Sfinte Petre !... Sfîntă Ana !... Mucenice Spiridoane !...
Scăpați-mă din pieire !... O să vă dau trei icoane,
Tot de-aramă poleită cu aur... aur cu argint !...

VULPOIU

Drace ! Nu știam eu singur c-am pus mîna chiar pe-un sfînt !
L-am găsit în drum la stînga, într-o căruță stricată ;
De gras ce-l vezi, de departe mi se păru că-i o roată ;
Dar fiindcă vrea să fugă, îi dădui un bobîrnac,
Și simții atunci de-aproape că-n roată-i ascuns un sac.
Deci acuma, căpitane, poți să-i dai răvaș la dracul,
Că tot ce-a fost bun într-însul, nu mai este ; iată sacul !...

SBIEREA

(frîngîndu-și mîinile)

Taleri trei mii patru sute cincizeci și șapte ș-un ort !
Sînt pierdut !... Prea sfînta Troiță ! Maică precistă !... Sînt mort !

TĂNASE

Dați-mi cinevași o armă, căci poftesc cu poftă mare
Să-i număr, tot unul-unul, vr-o zece mii pe spinare !

RĂZVAN

Eu țigan, și iată cine se laudă că-i român...
Fraților ! Priviți-l bine ; eu sînt rob, dînsu-i... stăpîn !...

TOȚI

Stăpîn ?

RĂZVAN

Boierule, scoală !... Nu-i frumos și nu-i cu cale
Să-ngenunchezi de-naintea unui rob al dumitale.

Jupînului, ce-i cu dreptul d-a şedea chiar în divan,
Nu se cade să se plece de frica unui ţigan...
Scoală dar ca ş-altă dată, scuipă-mă şi pălmuieşte,
Că Vodă nu-ţi cere sama, şi pravila nu te-opreşte !
Scoală dar ca ş-altă dată, şi pune pe-argaţii tăi
Ca să-mi dea şi dînşii palme, ca să mă scuipe şi ei !
Ţara-ntreagă nu-i a voastră ?... Codru sau oraş, ce-ţi pasă?
Oricînd ş-oriunde, jupîne, sînteţi tot la voi acasă !

(Sosesc Vidra, Ganea, Răzaşul şi ceilalţi hoţi.)

RĂZAŞUL

Căpitane ! Îţi aducem pe nepoata lui Moţoc.
E cam cu năravi ciocoaica : n-o auzi vorbind deloc...

VULPOIU

Bre ! Ce de mai boierime ! Doi jupîni ş-o jupînească !

HOŢUL I

Parcă-i la Curtea domnească !

HOŢUL II

O adunare aleasă !

RĂZAŞUL
(privind la Sbierea)

Haida-de ! Dar ăsta cine-i ?... De cînd maica m-a făcut
N-am întîlnit niciodată om mai pocit şi mai slut !

HOŢUL I

O gadină !

HOŢUL II

O şopîrlă !

HOŢUL III

O năpîrcă-nveninată.

RĂZVAN

Tăcere ! Să fiţi cu toţii marturi la o judecată.
Ăst boier, pe care-acuma îl vedeţi îngenuncheat
Şi care la Iaşi se plimbă mîndru ca un împărat...

SBIEREA

Nu, nu, nu...

VULPOIU

Taci, caracudă !

RĂZVAN

Ăst boier prin răutate
Întrece gadini, șopîrle și năpîrci înveninate...
Ca painjinul ce țese pe furiș vicleanu-i ciur,
Și-l întinde, și-l anină, și-l acață pe-mprejur,
Și drept din mijloc pîndește, pironit în neclintire,
Așteptînd să-i intre gîza în capcana-i cea subțire,
Apoi lacom se repede, bucuros c-a înșelat,
Ș-o tot rumpe, ș-o tot vîră în stomahu-i desfundat,
Și iar își cîrpește ciurul, și iar la pîndă s-așează,
Și iar ochește-n tăcere nouă pradă să-i mai cază —
Astfel și boierul ăsta e painjinul sătul,
Gata să-și mai dreagă cursa, tot strigînd că nu-i destul !

SBIEREA

Nu, nu...

VULPOIU

Taci, că te ia naiba !

HOȚUL I

Nici iadul n-o să-l primească !

RĂZVAN

Însă din jertfele sale nu-i alta ca să-l urască
Cu furie mai cumplită, cu foc mai înverșunat,
De cum Răzvan îl urăște, setos de-a fi răzbunat !
Pentr-un galben, ce pe drumuri l-am găsit pe neașteptate,
El cu pravila-i în mînă și pe buză-i cu dreptate,
Mă ia rob... rob pentr-un galben, și mă face nevăzut
Într-un beci, de mucezeală în mocirlă prefăcut,
Unde mă legase-n zgardă, ca pe-un cîine-n bătătură
Îl urăsc cu cea mai cruntă și nepovestită ură !...
(Vidra face o mișcare de groază.)

TĂNASE

Răzbunare ! Răzbunare !

HOȚII

Furcă !

RĂZVAN

Da ! voiesc şi eu
Să-mi răzbun ; dar moartea-n furcă i-ar fi prea puţin...

SBIEREA
(căzînd jos)

Valeu !

RĂZVAN

Cruce, ţeapă, glonţ, săgeată... Nu-i destulă răzbunare !
Vreau o altfel de pedeapsă ; o pedeapsă şi mai mare...

RĂZAŞUL

Căpitane ! Ian sfîrşeşte ! Că decît să mai aştept,
Mai bine-acum dintr-o dată să-i înfig măciuca în piept !

RĂZVAN

Măi Vulpoiule, ridică-l !...

SBIEREA
(cînd îl scoală Vulpoiu)

Vai mie !... Răzvane frate !...
Mă jur c-am lăsat acasă catastişe nencheiate...
Iartă-mă !... Tocmai pe tocmai !... Fost-ai rob, te iert şi eu...
De vrei, îţi voi da ş-un zapis... Martur mi-este Dumnezeu !...

RĂZVAN

Vulpoiule, du-l din codru ! Scoate-mi-l pîn' la răspînte.
Arată-i drumul cel mare, şi zi-i aceste cuvinte :
Iată dreapta, iată stînga, iată jos şi iată sus ;
Alege la deal, la vale, la răsărit, la apus ;
Răzvan te-avusese-n palmă, şi numai c-un semn de mînă
Ar fi putut să te facă praf, pulbere şi ţărînă...
Totuşi uite ! Nu-ţi lipseşte nici un fir din perii tăi...
Să trăiască codrul verde !... Pleacă slobod unde vrei...
(Vidra e foarte mişcată.)

TĂNASE

Cum ? Îl ierţi ? Îl laşi să scape ?...

RĂZAŞUL

Căpitane ! Mi se pare
Că tu-ţi cam petreci cu glume, şi-ai uitat de răzbunare !

RĂZVAN

Răzbunarea cea mai crudă este cînd dușmanul tău
E silit a recunoaște că ești bun și dînsu-i rău !...

RĂZAȘUL

Astea nu se trec la mine ! Doară nu-s o fată mare,
Ca să cred că răzbunarea nu-i decît o sărutare !...
Noi l-am prins, al nostru-i dară, al codrului, nu-i al tău !
Nu-l iert eu, bată-l-să-l bată !...

VULPOIU

Și nici eu nu-l iert !

HOȚUL I

Nici eu !

HOȚUL II

Bagă sama, căpitane ! Noi nu te-am ales pe tine,
Ca să te pupi cu boierii și să ne dai de rușine !

O VOCE

Țiganul se prea-gurguță !

ALTĂ VOCE

Se cunoaște că-i țigan !

MAI MULTE VOCI

Țigan ! Chiar țigan !...

RĂZVAN

Țiganul nu mai este căpitan !
(Scoate din brîu o bardă poleită.)
Cînd voi m-ați pus peste codru dîndu-mi în mînă securea,
Juratu-mi-ați să m-asculte lunca, drumul și pădurea.
Iată barda ce-a pătat-o jurămîntul cel viclean ;
Dați-o unui alt mai vrednic, care nu va fi țigan !
Puneți dintre voi pe-acela care-i meșter să vă-nvețe
A năvăli-n slăbiciune, a se izbi-n bătrînețe.
Sau pe-o singură furnică să dați iureș cîte doi !
Alt căpitan vă trebui, dar Răzvan nu-i pentru voi !
(Aruncă barda și voiește a ieși.)

RĂZAȘUL

Haide, haide, căpitane ! Te iuțești peste măsură !
Nu te pierdem noi pe tine pentru astă pocitură !

(Privește încruntat la Sbierea, apoi ridică de jos securea și o dă lui Răzvan.)
Iată barda, ia-ți-o iarăși, fă ce-ți place, fă cum știi...
Dar eu unul... of, măicuță !... l-aș tăia fășii-fășii !

VULPOIU

Să trăiască căpitanul !

TOȚI

Căpitanul să trăiască !

TĂNASE

Da, da ! Și de țigănie să nu se mai pomenească !

RĂZVAN
(către Sbierea)

Stăpîne, acuma pleacă !...

SBIEREA

Să plec ?... Cum ?... Adevărat !...
O, ce om ! Ce piatră scumpă ! Ce suflet de matostat !...
Dar fiindcă scapi de moarte pe-un creștin foarte cucernic
O să te blagoslovească Dumnezeu atotputernic !...

RĂZVAN

Fugi, boierule, de-aice ! Fă-mi și tu pe placul meu !...
Mi-e scîrbă s-aud din gură-ți numele lui Dumnezeu !

VULPOIU
(împingînd pe Sbierea)

Mișcă, mișcă, caracudă !

SBIEREA

Ba nu... Mă rog ! Fără pripă !...
Mai avem o socoteală... Numai un cuvînt... O clipă !...
Dați-mi sacul meu !... Răzvane !... Nu mă sărăci de tot !...
Taleri trei mii patru sute cincizeci și șapte ș-un zlot !
(Iese ghiontit de Vulpoiu.)

VIDRA
(înaintînd și întinzînd mîna către Răzvan)

Aș fi mîndră, căpitane, ca să strîng o mînă, care
Nu voiește să-și răzbune decît numai prin iertare !...

RĂZVAN

Mîna mea ?... Această mînă, dezmerdată de cuţit,
Arsă de foc şi de vînturi bătută necontenit,
Spălată de ploi şi grindini, aspră şi neagră din fire,
Cuteza-va ea s-atingă mîna-ţi albă şi subţire ?...

VIDRA

De cînd oamenii din codru răpitu-m-au după drum,
N-am oftat, n-am zis o vorbă, fost-am mută pîn-acum,
Oprind lacrima pe geană şi-necînd în piept suspine,
Ca să nu pogor pe Vidra pîn' la ei şi pîn' la tine...
Dar nu-i pasăre pe lume să nu cînte mai cu dor,
Cînd ziua-i plină de soare şi cerul e fără nor ;
Nu-i femeie să nu-şi simtă inima-i în turburare,
Cînd s-aşterne denainte-i luminînd o faptă mare !...
Rob, ţigan, haiduc, de oriunde soartea să te fi adus,
Un suflet c-al dumitale îşi va face loc în sus !

(Răzvan rămîne aţintit.)

TĂNASE

Aferim ! Ce mai muiere ! De-ar fi mulţi boieri ca tine...

GANEA

Ce faci, dragă jupîneasă ? Cine-ar crede !... E ruşine !
Nepoata marelui vornic şi fiica unui spătar,
Dumneata să stai de vorbă... ce-njosire !... c-un tîlhar !...

RĂZAŞUL

Căpitane ! Căpitane !... Fă-ţi cu mine o pomană ;
Dă-mi voie măcar dintr-însul să-ţi fierb de prînz o tocană!

HOŢII

Da, da ! Să-l tăiem îndată !...

RĂZAŞUL

Să-l bucăţim mărunţel,
Ca să nu se mai cunoască de-a fost boier sau viţel !...

RĂZVAN

(ieşind din gîndire)

Cum ? De ce-i aşa urgie ?... Lăsaţi-l în bună pace !...
El nu v-a făcut nimica...

RĂZAŞUL

Nu cumva ! Iată ce-mi place !
Doar n-ai fost surd, căpitane ?... Nu-l mai apăra-n zadar!...
Nu l-ai auzit tu singur că te numeşte tîlhar ?...

RĂZVAN

Eu tîlhar ?... Dar cine-a zis-o ?... Răzvan nu putea s-audă.
Căci simţirea-i se pierduse, rătăcindu-se pe-o buză
Din care sorbea cu-ncetul cuvinte ce-mi par mereu
Că tot încă sună, sună şi răsună-n jurul meu !...
O, tu, femeie măreaţă ! tu un înger ! tu o zînă !
Tu, ivire minunată ce-mi răsai ca o lumină !
Să te mai auz o dată că locul meu este sus
Aşa c-ai spus-o ? Mai spune-mi ! Mai spune-mi încă !

VIDRA
(cu sfială)

Am spus...

RĂZVAN

Ai spus !... Eu credeam că-n lume nu va fi nici o fiinţă
Ca să-şi cufunde privirea sub gunoi de umilinţă,
Pîn' la omul care-n viaţa-i n-a gustat de nicăiri
Decît despreţ şi nemilă, batjocură şi loviri !...
Dar ştii tu oare puterea ce-o au cuvintele tale,
Luminîndu-mă cu raza străcurată jos în vale,
Unde de-ale nopţii umbre, supt un văl întunecos
Ascundeau în adormire tot ce-i bun, tot ce-i frumos ?
Tu mi-ai dat o lume nouă, mi-ai deschis o nouă cale !
C-un cuvînt, c-o vorbă numai, cu suflarea gurii tale,
Ca domnul Hristos pe Lazăr tu din moarte m-ai sculat !...
Ce putere ! Ce minune !...

RĂZAŞUL

Căpitanu-i fermecat !

RĂZVAN

Dar tu stai şi taci acuma ?... Îţi pare rău dumitale
C-ai picurat o nădejde peste un noian de jale ?
Poate-ţi mai aduci aminte, cine eşti ?... Ei bine, dar,
Nici eu n-o să uit atuncea că Răzvan e un tîlhar !

(Către Ganea.)

Sînt tîlhar !... Așa-i, jupîne ? Ei da ! Sînt tîlhar ! Fireşte !...
Am înțeles cum mă cheamă, ș-o să mă port tîlhăreşte...
(Aruncînd jos o pungă.)
Na, boierule ! Ia-ți punga !...

GANEA

Ba nu ! Ia-ți-o dumneata...
Îți mai datoresc trei sute... Crede-mă că n-oi uita...
Ciobanul o să-ți aducă.

RĂZVAN

Nu-mi pasă de datorie !
Iată banii tăi, jupîne ! Dă-mi o altfel de simbrie !
O simbrie tîlhărească ! Las' prin cîntec să ți-o spui ;
Numai cîntecul deschide cugetul haiducului !

P-un deal, p-un colnic
Mergea un voinic
Voinicul voinicilor,
În țara piticilor :
Cu fața voinică
Ș-o inimă mică !
Lîngă el mergea
Și la el privea,
Și mereu ofta,
Poate că-l iubea
O copilă dalbă
Cu galbeni în salbă,
O dulce fetiță
Cu flori în cosiță,
Cu rai în guriță !
Amîndoi mergea,
Și mergînd grăia
Și grăind zîmbea,
Cînd iată
D-odată
Pe drum mi s-arată,
Stînd în calea lor,
Vatavul haiducilor,
Căpitanul hoților,
Groaza veneticilor !
Și cum mi s-arată,
Privește la fată,

O vede și iată ;
I se face milă
De biata copilă !
Și zice apoi
Către cel ciocoi,
Către cel voinic,
Voinic de nimic :
Calea e a ta,
Mîndra e a mea
Și de nu mi-o dai
Hai la luptă, hai !
(Vidra își pune mîna pe frunte.)

TĂNASE

Uf, uf, ce inimă mare ! Păcat, zău, că nu-i creștin !...

GANEA

Eu nu-nțeleg, căpitane... Ce vrei ? Ți-oi plăti deplin...

RĂZAȘUL

Nu-nțelegi ce este lupta ?

GANEA

Lupta ?

RĂZAȘUL

Lupta voinicească :
Unul pe-altul să-mi apucă, ș-apoi să mi se trîntească !

GANEA

Dar căpitanu-i mai tare... mai umăros... mai cu piept...
Lesne poate să mă bată... nu se cade... n-ar fi drept.

RĂZVAN

A ! jupînului, pesemne, îi place lupta nemțește ?
Dați-i săbii dumisale : să-și aleagă ce poftește...
Pentru mine-i chiar totuna : ne vom bate cum va vrea ;
De-oi muri, nu-i mare treabă, iar de nu, Vidra-i a mea !
(Scoate paloșul, pe cînd Răzașul dă pe al său lui Ganea.)
Apucă spata, jupîne !...

GANEA

(scoțînd paloșul)
Din dragoste !

CIOBANUL

Patru sate !

RĂZVAN
(năvălind)

Apără-te !...

VIDRA
(descoperindu-şi faţa şi punîndu-se între amîndoi)

Nu, Răzvane !... N-ai cu cine !... Nu te bate !...

Cîntul III

NEPOATA LUI MOȚOC

„Să nu te blăsteme cineva : s-ajungi slugă la cai albi și stăpîn femeie s-aibi !“

ANTON PANN

FEȚELE :

RĂZVAN, ostaș leșesc
VIDRA, iubita lui
RĂZAȘUL, VULPOIU } tovarășii lui
SBIEREA, prins în război
HATMANUL
MINSKI, PIOTROWSKI } căpitani
ISCOADA MUSCĂLEASCĂ
OSTAȘUL I
OSTAȘUL II
OSTAȘUL III
CĂPITANI ȘI OSTAȘI LEȘEȘTI

O tabără leșească la marginile țării muscălești : corturi, tunuri, arme...

(Trei ostaşi, din care I şi II duc pe cel al treilea, greu rănit.)

OSTAŞUL I

Mulţi muscali ucis-ai oare ?

OSTAŞUL II

Cu sabia ?

OSTAŞUL I

Cu ce vrei !

OSTAŞUL II

Cu sulița două sute şi cu paloşul vro trei !
Opt sau nouă-zece sute... Poate şi mai mult !...

OSTAŞUL I

Desigur !

OSTAŞUL II

Dar tu ?

OSTAŞUL I

N-am ucis nici unul. Nu-mi place. N-am vrut eu singur !...
Rănit-am însă vro mie... Tu mă ştii că-s cam voinic :
Tot răni de cele mai grele, de la cap pîn' la buric...

OSTAŞUL II

Vezi, aşa sîntem noi leşii !

OSTAŞUL I

Trăiască Ţara Leşească !
Muscalul, de-ar fi cu dracul, tot nu-i chip s-o biruiască !...

MINSKI

O vei şti şi tu ca mine... Spune-mi, văzut-ai nevasta
Îmbrăcată bărbăteşte, haine negre, chip bălan,
Care întovărăşeşte nencetat pe acest Răzvan ?

PIOTROWSKI

Am văzut-o... E frumoasă ! *Virgo facie concina* [1],
Perdecora, pervenusta [2]...

MINSKI

Ha, ha, ha ! Asta-i pricina !
Răzvan zice că-i e soră, dar eu pot să-ţi dovedesc
C-acea muiere-i chiar dracul, numai botu-i femeiesc !
Dînsa-i o fermecătoare ce cu farmecele sale
Are puterea pe-oricine să-ntunece, să-l înşale,
Să-i ia văzul, să-l orbească, să facă noapte-n amiaz,
Încît s-o crezi că-i frumoasă şi pe Răzvan că-i viteaz !...

PIOTROWSKI

Ce-i drept, *Sanctissimus Thomas* [3] în *Summa Theologiae*
Firmat [4] asemenea fapte, iar *Petrus Hispanus* scrie
Cum că *foemina* şi dracul sînt *affines* [5] oarecum :
Dracul e foc, iar femeia iese dintr-însul ca fum...

MINSKI

Crede-mă c-acea muiere, orice-i spune, orice-i zice,
Orice-i vrea, e însuşi dracul...

PIOTROWSKI

Taci, că iată vine aice
Alii duo Valachi [6], ce-i tot văd mai-mai de-un an
Conjunctissime vivendo [7] nedespărţiţi de Răzvan...

MINSKI

(privind în partea de unde vin Răzaşul şi Vulpoiul)

Piha ! Ce făpturi ciudate ! Ce fiinţi nesuferite !
Ce mişcări respingătoare ! Ce obrazuri necioplite !

[1] Fecioară cu chip plăcut (lat.).
[2] Minunată, foarte frumoasă (lat.).
[3] Prea sfîntul Toma (lat.).
[4] Afirmă (lat.).
[5] Femeia... rude (lat.).
[6] Ceilalţi doi valahi (lat.).
[7] Trăind foarte uniţi (lat.).

Eu unul îți spui atît că de-oi fi vrodată crai —
Lucrul este cu putință, — ei bine, de trei ori vai
Ce legi aspre n-aș mai face, ca să dau peste hotară
Și să gonesc într-o clipă toți moldovenii afară !
Însă toți ! Toți pîn' la unul ! Nici un om ! Nici un picior !
Numai pe Răzvan, el singur, l-aș lăsa... ca să-l omor !

RĂZAȘUL
(cîntînd de departe)

Voi îmblăti la săcară
Pînă-n mîndra primăvară
Ș-om ieși la codru iară,
În capătul șesului,
La marginea drumului...
În calea armeanului !

MINSKI
(dulce)

Să trăiți, voinici !

VULPOIU

Prea bine ; mulțămim...

RĂZAȘUL

Și sănătate,
Căci în lume sănătatea e mai bună decît toate !

MINSKI

Mă prea bucură-ntîlnirea... Doream să vă văz de mult...
Eram să vă-ntreb un lucru...

RĂZAȘUL

De nu-i fi lung, eu te-ascult,
Fiindcă noi, moldovenii, știm așa că vorba lungă
E nebunie de crieri și sărăcie de pungă.

MINSKI

Aș dori s-aflu... Pe cinste, Răzvan al vostru mi-i drag
Și... vorbind c-un oarecine... făcut-am un rămășag...
Ca să nu-l pierd... mă pricepeți... vreau să zic... îmi trebui mie...
În sfîrșit, ce fel de slujbă sau ce fel de boierie
Va fi avut în Moldova viteazul cel strălucit
Ostașul cel mai de frunte, bărbatul cel mai vestit,
Podoaba taberei noastre, un luceafăr, o minune !...

VULPOIU

Drace ! Vrei numai atîta ?...

RĂZAȘUL

Taci, Vulpoiule ! Nu-i spune...

VULPOIU

(zîmbind)

Ba să-i spui ! De ce să piarză săracul un rămășag ?
Mai vîrtos cînd știu acuma că Răzvan îi este drag !...
Învață dar de la mine, că slujba ce-o avusese
În țara Moldovei este dintre cele mai alese ;
O treaptă atît de-naltă, încît era mititel
Boierul cel mai puternic, cînd se punea lîngă el...

PIOTROWSKI

Admirandum ! [1]

MINSKI

Dar ce slujbă ? Cum se cheamă ?

RĂZAȘUL

Măi ți-ajungă !
Că ne-am înțeles odată de-a nu face vorbă lungă...
Sînt cam iute. Bagă sama !...

VULPOIU

Las', Răzașule !... Eu vreau
La toate cîte dorește, să-i pot răspunde pe șleau.
Că doar nu ne cercetează cu vrun scop de răutate,
Mai cu samă cînd iubește pe Răzvan ca și pe-un frate...
Așadar, mă-ntrebi ce slujbă ? Cum se cheamă ?... Fel de fel !
Unii căpitan îi zice, alții-i zice vătășel...
Dar treapta-i mult mai de frunte, prin putere și simbrie.
De cum pe la voi aice este chiar o hătmănie !...

PIOTROWSKI

Capitaneus pedestris ? [2]

[1] Este de admirat (lat.).
[2] Comandant de infanterie (lat.).

VULPOIU

Ba chiar călare ades :
Pedestrime la strîmtoare şi călărime la şes...
În codru se pedepseşte, pe cîmp încalecă iară :
Astfel este rînduiala oştilor la noi în ţară.

MINSKI

Dar avea moşii ?

VULPOIU

Ha, drace ! L-asta eu nu m-am gîndit !...
(După o tăcere.)
Cît poate da o moşie, Răzvan căpăta-nzecit...
Adică cevaşi ca dijmă, în bani, în grîne şi-n vite,
Ce trebuia la poruncă să-i dea toţi pe negîndite...

PIOTROWSKI

Şă-ţi fi avut multe *pugnas videlicet* [1], bătălii ?

VULPOIU

O ! se-ntîmpla cîteodată şi-ntr-o zi două sau trii,
Cît ţinea vremea de vară, căci în urmă, la iernatec,
Ne hodineam cum fac turcii : obicei îndemînatec !

MINSKI

Dar spune-mi, acea femeie...

RĂZAŞUL
(cu furie)

La dracu ! La nouă draci !
La nouă sute !...

MINSKI

Ce-ţi trebui ? Ce vrei, voinice ?...

RĂZAŞUL

Să taci !
Bată-te mama-pădurii ! Te mai legi şi de muiere ?

MINSKI

Ba nu ; doream să ştiu numai...

[1] Lupte... adică (lat.).

RĂZAȘUL

Zău, mai bine fă-mi plăcere,
Ori ne lasă tu aicea, sau noi te lăsăm aici !...

MINSKI

(către Piotrowski)

Haidem, tovarășe !

PIOTROWSKI

Ergo [1]...

MINSKI

Să fiți sănătoși, voinici !
(Iese cu Piotrowski.)

RĂZAȘUL

Bună treabă !... Pizma, ura, zavistia, vrăjmășia,
Și nici un pai de răsplată pentru toată vitejia.
Iată cîștigul cel mare, ce Răzvan l-a dobîndit
De cînd părăsise țara și codrul blagoslovit !
Vai de dreptatea leșească ! Vai de bunătăți streine !
Ne-am păcălit, măi fîrtate ! Rău ne-am păcălit !...

VULPOIU

(gînditor)

Vezi bine !...

RĂZAȘUL

Mai înțelept moș Tănase, cînd zicea oftînd cu foc ?
Tu fă ce-ți place, Răzvane, dar eu o să stau pe loc,
Nu las Moldova, și pace ! foamete, sete, rușine,
Aice să sufăr toate, căci e cuibul meu !...

VULPOIU

Vezi bine !

RĂZAȘUL

Și eu, Vulpoiule dragă, trebuia verde să-i spui,
Iar nu să caut orbește buricul pămîntului,
Uitîndu-mi de răzășie !... Poate că prin judecată,
De mai rămîneam în țară, tot o cîștigam odată.
Hrisoavele mele iată-s !

[1] Așadar (lat.).

(Scoate din sîn o legătură.)

Aici trei urice sînt
De la Alexandru-Vodă și de la Ștefan cel Sfînt,
Pe cari le stropesc cu lacrimi, le șterg de praf cu suspine,
Și le știu pe dinafară, făr' să fi citit !

VULPOIU

Vezi bine !...

RĂZAȘUL

(sărută și apoi ascunde legătura)

Îi ziceam eu : măi Răzvane, nu pleca ! nu fi nebun !
Decît orice trai în lume, traiul codrului mai bun !...
Of ! Nu vru să mă-nțeleagă !... Și tu știi a cui e vina ?
Așa-i cînd tace cocoșul, lăsînd să cînte găina ;
Așa-i cînd capra-i în frunte, poruncind în loc de țap ;
Așa-i cînd bărbatu-i coada ; așa-i cînd muierea-i cap !
Din dobitoacele toate, numai matca la albine
N-are cusur ca stăpînă... Celelalte, vai !

VULPOIU

Vezi bine !

RĂZAȘUL

Dracul ne trimise-n cale pe nepoata lui Moțoc !
Sărmanul Răzvan acuma nu-i om, ci-i un năpîrstoc,
Pe care Vidra mi-l mișcă și-l întoarce fără preget,
Și la dreapta, și la stînga, nu cu mîna, ci c-un deget !...
Ș-apoi eu nu dau cu gîndul, oricît de mult chibzuiesc,
De ce Vidrei nu-i plăcuse obiceiul haiducesc ?

VULPOIU

M-am gîndit și eu l-aceasta, ș-am ajuns drept încheiere
Să cred că Vidra-i smintită, ca orișicare muiere,
Iar Răzvan, de-a fost odată cu o minte de bărbat,
De cînd ascultă pe Vidra și dînsul s-a deocheat ;
Căci nebunia s-acață, mai rău ca un mărăcine
Și trece ca o căscare de la om la om...

RĂZAȘUL

(gînditor)

Vezi bine !

VULPOIU

Este-nvederat că leahul nu face haz de Răzvan...
Ş-apoi de-ar mai şti, o, Doamne ! că nu-i creştin, ci-i ţigan...
Oho ! L-ar goni departe ! Ba cu dînsul şi pe tine...
Iată cum ne duce Vidra, trăgîndu-l de nas !

RĂZAŞUL

Vezi bine !

VULPOIU

Leşii au o lege-anume : un om de neam ţigănesc
Să nu calce cu piciorul pe pămîntul cel leşesc...
Alte neamuri să poftească, orişicînd sau orişicine [...]

RĂZAŞUL

Vezi bine !

ISCOADA

(arătîndu-se din fund)

Creştini cucernici...

VULPOIU

Ce-ţi trebui ?

ISCOADA

V-am văzut, de nu mă-nşel,
Umblînd cu Răzvan...

RĂZAŞUL

La naiba ! Nici tu nu te-mpaci cu el ?

ISCOADA

Nu mă-mpac ? Iartă-mă, Doamne ! Eu nici nu-nţeleg ce-i ură ;
A iubi pe toţi creştinii mă-nvaţă *Sfînta Scriptură*...
Aşadar, vă rog să-mi spuneţi într-un chip cuviincios
Unde poci oare să-l aflu, în numele lui Hristos ?...
(Zărind pe Răzvan, care se apropie.)
Dar ce văd ! Iată chiar dînsul !... Dumneata eşti, mi se pare,
În toată creştinătatea luptătorul cel mai tare ?
Ca sabia lui Arhanghel, ca toiagul lui Aron,
Praştea lui David prorocul, buzduganul lui Samson...

RĂZVAN

Sînt Răzvan...

ISCOADA

E de nevoie, nimenea ca să n-o știe,
Să vorbim precum vorbise Moise cu Iehova...

RĂZVAN

(către Vulpoiu și Răzașul, făcîndu-le semn să plece)
Fie !

RĂZAȘUL

Crede-mă c-ar fi mai bine ca și pe noi să ne lași.
Ai mulți dușmani... Chiar muscalii nu-ți sînt așa de vrăjmași
Ca leahul cel pizmăreț, care alta nu visează
Decît el să se rădice și toată lumea să cază...

RĂZVAN

N-aveți grijă ! Fiți în pace !... Puteți să vă depărtați :
Brațul meu e lîngă mine și sabia-i lîngă braț...

VULPOIU

(depărtîndu-se cu Răzașul)
Haidem, Răzașule dragă ! Să-i spunem Vidrei aceasta :
Cine pe noi nu ne-ascultă, o s-asculte pe nevasta...

RĂZVAN

Sîtem singuri. Ce vrei ?

ISCOADA

Jură de-a nu spune nimărui
Taina cea de mîntuire ce-am venit ca să ți-o spui.
(Răzvan face un semn de învoire.)
Nu-i așa ! Eu vreau anume pe crucea prea lăudată,
Pe cei doisprezece apostoli și pe maica cea curată,
Pe cele șapte biserici, pe cei patruzeci de sfinți,
Pe soborul din Nikeia cu trei sute de părinți,
Pe-o sută cincizeci de psalmuri, pe șaptezeci de tîlcovnici,
Pe toți fericiții pusnici și mucenici și duhovnici,
Și pe ieslele, la care se-nchinară cei trei crai,
Să-mi juri mai întîi de toate că leșilor nu mă dai...

RĂZVAN

Tu nu eşti leah prin urmare ?

ISCOADA

(făcînd cruce)

Dumnezeu să mă păzească
De-a fi eretic ca leşii de legea papistăşească !...
Dar dumneata, ca şi mine, eşti pravoslavnic curat,
Şi slujind în astă ţară, faci cel mai mare păcat,
Precum zice sfîntul Pavel...

RĂZVAN

Aşa ! Iarăşi cele sfinte ? [...]
Ce vrei ? Ce cauţi pe-aice ! De la cine vii şi de-unde ?
Ce faci în oastea leşească şi ce-ai cu mine ?... Răspunde !...

ISCOADA

(văzînd pe Vidra, care se apropiase şi se pusese în faţa lui)
Acest om... astă muiere... muierea nu-i tocmai om.
După cum mărturiseşte fericitul Chrisostom...

RĂZVAN

Taci !

ISCOADA

Femeia-i cam limbută : ea nu pricepe ce-i taina ;
Vorba-i lungă ca şi coada, coada-i lungă ca şi haina.
Precum arată prorocul !...

RĂZVAN

(apucîndu-l de barbă)

Zău, nu mă mai stăpînesc !

ISCOADA

Nu mă necinsti !... Sînt preot şi părinte sufletesc...

RĂZVAN

Zici că eşti preot ?... Dar spune-mi, popei i se cade oare
Să-şi arunce jos veşmîntul, călcînd rasa sub picioare.
Şi prin fapta cea mai neagră să mînjească sfîntul dar,
Iscoadă-n întreaga lume, preot numai în altar ?

ISCOADA

Fiule ! Eu nu văd răul de-a lucra cu stăruinţă
Pentru sfîntul ţar şi pentru pravoslavnica credinţă.

Păcatu-i a dumitale, care, fiind moldovean,
Îţi dai sufletul în gheara leahului celui viclean.
Popor depărtat de lege, oi rătăcite din turmă
Şi pe cari o să-i strivească judecata cea din urmă,
La un loc cu filistenii şi cu Gog şi cu Magog...
Ş-apoi făcîndu-le astea, unde-i folosul, mă rog ?

RĂZVAN

Eu caut numai la cinste...

ISCOADA

Fleacuri ! Treabă de cuvinte !
Folos, cinste, tot aceea, deşi se cheamă altminte !
Aşadar, ce fel de cinste dobîndit-ai, de cînd eşti,
Ca Nemvrodul din *Scriptură*, floarea cetei diavoleşti ?

VIDRA

Are dreptate, Răzvane ! Iat-a treia bătălie,
În care braţul tău varsă ploi de sînge pe cîmpie.
Ş-apoi unde-i mulţumirea şi răsplata ce-o primeşti,
Rădicînd pe brazda morţii clăi de stîrvuri duşmăneşti ?...
Pe cînd tu goneai vrăjmaşul, dînd cu pieptul la năvală,
Alţii mulţi s-ascund în umbră, de-unde răsărind cu fală
Îi vezi mari, îi vezi în frunte, lăudaţi, slăviţi, aleşi,
Iar tu rămîi tot în urmă, ca o slugă printre leşi !

RĂZVAN

Şi tu, Vidro ?

ISCOADA

Jupîneasa vorbit-a dumnezeieşte !
Cîte-o dată prin femeie duhul cel sfînt ne vorbeşte ;
De pildă, Ana, Iudita, Estera... mai în sfîrşit,
Este-nvederat că leahul deloc nu te-a răsplătit...
Rusul ştie mult mai bine să dea orişicui dreptate...

RĂZVAN

Taci ! Destul !

VIDRA

Vorbeşte !

ISCOADA

Ţarul îţi dăruieşte trei sate...

VIDRA

(cu dispreţ)

Bogăţie ! Nu-i aceasta !

ISCOADA

Trei sate lîngă Kazan
Şi, cît va ţine războiul, o treaptă de căpitan...

VIDRA

(mişcată)

Căpitan ?

ISCOADA

Mai pe dasupra, pentru creştineasca faptă,
După moarte fericirea ş-un locaş în rai te-aşteaptă...

RĂZVAN

Nu primesc !

VIDRA

Ce spui Răzvane ! Dar de ce să nu primeşti ?...
Nu-i puţin căpitănia în oştile muscăleşti.
Tu nu eşti născut aicea ; poţi să mergi în lumea-ntreagă.
De leşi n-ai nici o nevoie şi nimica nu te leagă...
Cată-ţi norocul aiurea, dacă nu-l găsim aici !

RĂZVAN

Am jurat !

ISCOADA

Dar jurămîntul nu se dă la eretici.
Deci, mitropolitul nostru pe dată o să-l dezlege.
Judecînd după soboare şi dumnezeiasca lege.
Precum anume se scrie în sfîntul Nomocanon,
Citeşte cap paisprezece soborul din Chalkedon.
Cap treizeci şi trei sau patru sobor din Laodikia,
Asemenea capul două sobor din Antiohia...

RĂZVAN

Fugi, popă fără credinţă, ce legea ţi-o iai în rîs ! [...]
Fugi de-aci !...

VIDRA

Dar uiţi, iubite, că de-ar fi oricum să fie
Muscalu-ţi dă chiar îndată cinstea de căpitănie...
Vei fi căpitan, Răzvane !... Căpitan, aceasta-i mult !...

ISCOADA

Şi trei sate mari...

RĂZVAN

Lipseşte ! Mi-e greu să te mai ascult !...

VULPOIU

(venind iute, turburat)

Topenie ! Grozăvie ! Bazaconie !

RĂZVAN

Ce este ?

VULPOIU

Lucru nevisat în vise, nepovestit în poveste !...
Vezi pe hatmanul acolo, stînd la vorbă şi la sfat,
De toată căpităniмea ocolit şi-nconjurat ?
(Iscoada se uită unde arată Vulpoiu şi fuge în partea cealaltă.)

RĂZVAN

Ei bine, ce mă priveşte ?

VULPOIU

(cu necaz)

Ei bine ! Ba zău nu-i bine !...
Ei vorbesc şi pun la cale şi se-ntreabă chiar de tine...

RĂZVAN

De mine ? Ce nălucire ?

VULPOIU

Căpitanii într-un gînd
Îţi tot caută pricină şi te defaimă pe rînd :
Unul cere să te scoaţă din oaste, altul din ţară,
Al treilea chiar din lume te-ar da bucuros afară,
Iar hatmanul mi-i ascultă neclintit ca un butuc ;
De multe ce tot aude, s-a făcut şi el năuc !

VIDRA

Vezi, Răzvane, ce greşală de-a ne veşteji aice,
Pe cînd într-o altă parte ai putea să fii ferice ?
Hai în oastea muscălească ! Atîta ne-a mai rămas...
Te-aşteaptă căpitănia, de-i face numai un pas...

VULPOIU

Vine hatmanul... Privește ! S-au oprit în două rînduri...
E posomorît bătrînul : se cunoaște că-i pe gînduri.

RĂZVAN

Fie ce-a fi, las' să fie... Eu unul tot ce-am jurat
Păstrez cu fruntea senină și cu cugetul curat !
Jurămîntul nu-i o glumă, născută printre pahare
Și, deodată cu beția, răsuflată prin uitare ;
Jurămîntul pentru mine este mîndrul curcubeu,
Ce leagă josul cu susul și pe om cu Dumnezeu !...

VIDRA

Ba mai bine-i o unealtă, o păpușă, o momeală.
Prin care cel ce nu crede pe toți ceilalți îi înșală !...

(Se pune deoparte. Vin Hatmanul, Piotrowski, Minski, mai mulți căpitani și în urma lor Răzașul.)

MINSKI

Știu bine, sînt foarte sigur și de tot încredințat
Că tabăra n-o să guste hotărîrea ce-ai luat...

PIOTROWSKI

Asciscere peregrinos [1], multe primejdii aduce :
Pe străini lasă-i în coadă, *sapientissime duce* [2]..."

HATMANUL

Cine pentru noi se luptă, nu-i străin, ci-i pămîntean...
Eu te căutam pe tine, viteazule căpitan.

RĂZVAN

Poate mă iai drept un altul, hatmane prealuminate.
Eu nu-s căpitan...

HATMANUL

Aceasta-i cam puțin ; după dreptate
Ar trebui să fii hatman, căci chiar bătălia de-az,
Nu eu, tu ai cîștigat-o, viteazul cel mai viteaz !

RĂZVAN

Iartă-mă !

[1] A admite pe străini (lat.).
[2] Prea înțelepte duce (lat.).

HATMANUL

(ridicînd buzduganul)

Deci, în puterea semnului de hătmănie,
Răsplătind măcar în parte minunata-ţi bărbăţie,
Căpitan pe cîmpul luptei te rădic şi te vestesc,
În faţa taberei mele şi prin numele crăiesc !
(Muzica militară intonează un marş triumfal. Vulpoiu sare în sus. Răzaşul îşi freacă mîinile.)

RĂZVAN

Eu ?... Dar cum... În ce cuvinte...

MINSKI

(cu căldură)

Căpitane, eu aş cere
Să te facă chiar polcovnic ! Aş leşina de... plăcere !
O dorinţă-nvăpăiată mă tot roade nencetat,
Ca dup-atîtea războaie să te văd... înaintat !...

PIOTROWSKI

(sărutînd pe Răzvan)

Satisfactionis causa [1], şi eu te sărut acuma,
Ştiindu-te *dignum esse* chiar *amplitudine summa* [2] !...

HATMANUL

Însă nici căpitănia, mă jur pe acest buzdugan,
Nu-i ceva destul de mare pentru braţul lui Răzvan.
La seimul cel mai de-aproape, ţara o să te primească,
Spre mai deplină răsplată, în boierimea leşească...
Voi stărui şi eu însumi şi toţi prietenii mei...
Dar pîn' atunci, căpitane, spune-mi singur, ce mai vrei ?

RĂZVAN

Nu pot mulţumi... n-am vorbe, hatmane prealuminate...

HATMANUL

(zîmbind)

A, da ! Mi-am adus aminte ! Printre prăzile luate
În tabăra muscălească, găsit-am un moldovan,
Un boier, un om de frunte, judecînd după caftan.

[1] Din pricina mulţumirii (lat.).
[2] Că eşti demn de cea mai înaltă cinste (lat.).

Deşi de multă vechime nu mai are nici o faţă,
Iar din ceaprazuri sclipeşte ici-colea d-abia vr-o aţă...
Ţi-l dăruiesc...

(Răzvan se închină. Hatmanul şi căpitanii încep a ieşi.)

MINSKI

(întorcîndu-se iute)

Căpitane ! În veci nu m-oi sătura
Toate bunurile lumii cu toptanul a-ţi ura.
Şi văzîndu-te pe cale la o treaptă şi mai-naltă,
Inima-mi de bucurie saltă, saltă, saltă, saltă...

(Iese. Răzvan încrucişează mîinile pe piept şi rămîne nemişcat pe gînduri. Vidra îl priveşte în tăcere.)

VULPOIU

Iată-n sfîrşit, căpitane, eşti chiar căpitan acum !
Şi-n pădure, căpitane, fuşi căpitan oarecum
Astăzi însă, căpitane, eşti mai cu căpitănie !

RĂZAŞUL

Bată-l norocul să-l bată ! Hai să facem o beţie !

(Tîrăşte afară pe Vulpoiu, cîntînd.)

Frunză verde de castan !
Căpitanu-i căpitan !
Tan ! tan ! tan !
Tan ! tan ! tan !
Căpitanu-i căpitan !
Frunză verde de castan !...

RĂZVAN

Iartă-mă, scumpo iubită !... Chiar fericirea ne-apasă,
Cînd deodată, ca un fulger, pe sărmanul om se lasă !...
Simţ în mine-o greutate... Doresc şi nu pot să crez...
Nu-i cumva vr-o nălucire ? Poate dorm ? Poate visez ?...

VIDRA

Cum ? Atîta veselie ? Pentru ce ?... Pentr-o nimică ?
Căpitan ? Ce mare treabă !... Căpitanu-i o furnică !...
Veseleaască-se Răzaşul sau Vulpoiu, făpturi de rînd,
Care pentru un pai sînt gata a se tăvăli cîntînd !...
Dar tu ?... Tu s-o faci, Răzvane... Căpitanii într-o oaste
Sînt atîţia, că-n mulţime se lovesc coaste la coaste...
Căpitan !... O jucărie !... Căpitan... E un covrig,
După care colindează bieţii copilaşi pe frig.

RĂZVAN

Ce ? Căpitanu-i o glumă ? Într-o tabără crăiască ?
Dar ce fel de lucru-ţi trebui, care să te mulţumească ?...
Au nu mă-nvăţai tu, Vidro, a merge chiar la duşman,
Cîştigînd prin viclenie tot cinstea de căpitan ?...
Nu-mi spuneai tu dineoare, cu mînie şi mustrare.
Că-ntr-o tabără domnească căpitanu-i lucru mare ?...
Lămureşte-mă, iubito, unde vrei tu să m-aduci ?
Nu-i de mult de cînd în codru, cu o ceată de haiduci,
Numele-mi suna prin ţară, ca o seceră ce sună
Cînd retează buruiana să crească iarba cea bună !
Eu credeam atunci că-n lume nu-i chip să fie pe-aiuri
O zodie mai ferice ca traiul unei păduri,
Unde brazii şi stejarii, uriaşi din vremea veche
Înfruntînd mii de furtune, viteji fără de păreche.
Mi se-nchinau cu răbdare, m-apăra şi m-asculta,
Pîn'ce din sînul lor verde nu m-a smuls voinţa ta !...
Te văzui... iubirea şterge tot ce-i place ca să şteargă ;
Lăsat-am cărări înguste ş-am ieşit la calea largă,
Uitat-am codrul, Moldova, tot ce-a fost, tot ce-a trecut,
Venit-am în ţări străine, cum ai spus şi cum ai vrut...
Astăzi norocu-mi zîmbeşte : sînt căpitan şi pe cale...

VIDRA

De-a fi boier ca toţi leşii : o boierime de jale !

RĂZVAN

Hatmanul mă socoteşte, de ceilalţi sînt căutat,
Numai tu pe bucuria-mi tragi un văl întunecat,
Pe cînd c-un ceas mai-nainte erai de-o altă părere...
Nu sînt un copil, de care să-şi bată joc o muiere !

VIDRA

Da ! O muiere din neamul acelui groaznic bărbat,
Care numai c-o-mbrîncire patru domni a răsturnat,
Şi-al căruia falnic sînge clocoteşte cu putere,
Ca talazurile mării, în pieptul meu de muiere !
Ah, ascultă-mă, Răzvane ! Şi-ntre firile de jos
Foarte mulţi sunt tari de mînă ş-au un suflet inimos,
Dar totuşi rămîn ca broasca cea cufundată-ntr-o baltă,
De-unde numai cîteodată, ieşind pe uscat, tresaltă,
Priveşte la mîndrul soare, se-ntinde pe-un verde strat,
Sughiţă-n sine cu poftă văzduhul lin şi curat,

Încît ai crede, văzînd-o c-a priceput ce-i lumina
Şi nu mai poate să guste întunericul şi tina,
Pe cînd n-a trecut o clipă : iată broasca înapoi
Se-ntoarce iarăşi în noapte, în mocirlă şi-n noroi,
Vitejia cea mai mare, inima cea mai aleasă,
Mii de bunătăţi cu care nu ştiu cine te-nzestrasă,
Sînt, iubitule, ca fierul ruginit şi fără preţ,
Pînă cînd încape-n mîna lucrătorului isteţ
Ce-l apucă strîns în cleşte, îl curăţă de cărbune,
Şi dintr-o grămadă neagră mi-l vezi scoţînd o minune,
Strălucită ca oglinda, gingaşă încît suflînd
Suflarea-i întipărită pe luciul cel plăpînd !
Acel lucrător, Răzvane, se numeşte...

RĂZVAN

Se numeşte ?

VIDRA

Setea de-a merge-nainte... Iată ceea ce-ţi lipseşte,
Acea sete care frige şi-ngheaţă inima mea !
Dar trebui s-o aibi, Răzvane ! Eu voiesc, şi-o vei avea...
Atunce cînd buza Vidrei obrazu-ţi pîrlit l-atinge,
Ochii mei în ochii-ţi cată, mîna mea pe mîna-ţi strînge,
Sufletul meu desfăşoară
Cîte-o părticică mereu
Ce pe furiş se strecoară
Adînc în sufletul tău !
Vidra-i pentru tine-n lume
Ca izvoarele de munte
Ce fac Dunărea să spume
Din păraiele mărunte...

VULPOIU

(vine şovăind)

Hi, hi ! Dunăre !... Departe !... Căpitane, eu sunt beat,
Ş-aş vrea să-ţi spui, căpitane, un lucru foarte ciudat...
Adecă-te, căpitane... zău, n-are nici o pereche...
Dar lasă-mă, căpitane... ca să ţi-o spui la ureche...

RĂZVAN

Spune...

VULPOIU

Apoi, căpitane, ştii leahul cel blăstemat ?...
Ştii cela ce-ţi strînge mîna ?... Căpitane, eu sînt beat !...

Știi, se vîră-n om ca musca ?... Știi, chiar cu nepusă masă ?...
Hi, hi ! Știi leahul acela ? Iubește pe jupînească !

RĂZVAN

Vidra ?

VIDRA

Eu ?

VULPOIU

Da, da, da. Vidra !... Mi-a spus că-i place de foc !
Zău așa ! Chiar acușica !... Ha, ha, ha ! Ce dobitoc !
(Minski se arată în fund.)
Dar iată-l ! Întreabă-l singur ! Bată-l năbădaica leahul !...
Hi, hi, hi !... Mi-e somn !... Mi-e lene !... Ba nu !... Mă doare stomahul !...
(Iese.)

RĂZVAN

(mergînd iute înaintea lui Minski și apucîndu-l de mînă)
Ascultă-mă, cum te cheamă !... Știi un lucru ? Știi sau ba ?
Noi trebuie să ne batem !...

MINSKI

Dar pentru ce ?

RĂZVAN

Nu-ntreba !...
Pentru ce ?... Pentru că... pentru... pentru că, privind la tine,
Simțesc un fel de simțire... mai în sfîrșit nu mi-e bine !...
O să ne batem chiar astăzi... chiar acuș ! M-ai auzit ?...

MINSKI

Cum așa ? Nu pot pricepe, tovarășe preaiubit...
Eu nu ți-am făcut nimica... Să ne batem nu-i cu cale...
Spune mai întîi pricina ?

RĂZVAN
(cu furie)

Nu-mi plac ochii dumitale !
Mă supără, mă-ntărîtă, m-aprind... Nu mai pot vorbi !...

MINSKI

(zîmbind cu dulceață)

Numai atîta ? Ei bine... atunci, cînd ne-om întîlni,
Mă jur a-mi închide ochii... O să mă feresc de ceartă...
Dar sînt grăbit... Am o treabă... Mă duc... Iartă, iartă,
iartă !...

(Fuge)

RĂZVAN

(cu dezgust)

Ce mișel !...

VIDRA

Mă mir, Răzvane, văzîndu-te temător,
Nu cumva m-ai crede-n stare pîn' la viermi să mă pogor ?

RĂZVAN

(luîndu-o de mînă cu aprindere)

Și palaturi aurite, ș-un acoperiș de paie,
Cînd flacăra le cuprinde, fac tot un fel de văpaie ;
Iubirea-i un foc, iar focul, oricît de jos ar veni,
E grozav cînd izbucnește, și-i lesne a izbucni !
Mi-ești dragă și-n toată lumea găsesc cu putință toate,
Dar dragoste fără teamă, nu se poate, nu se poate !...

VIDRA

(arătînd în urma lui Minski)

Cugetă acum, iubite, de-i cinste pentru Răzvan
O biată căpitănie : și dînsul e căpitan !

OSTAȘUL

(aducînd pe Sbierea, care vine cu capul plecat și numără pe degete)

Robul de la hatman...

(Se închină și iese.)

RĂZVAN

Sbierea !

SBIEREA

(rădicînd capul, cu bucurie)

Tu ești, Răzvănică dragă ?...
Și dumneata, jupînească ?... Parcă văd o pungă întreagă !...

RĂZVAN

Te rog să ne spui şi nouă, prin ce minune-ncăpuşi.
Aşa departe de ţară, tocma-n tabără la ruşi ?

SBIEREA

Încăpui ca două-n patru... Ce întrebare ! Nu ştii oare
Că tabăra muscălească este foarte-ncăpătoare ?
Ş-apoi, mai avînd necazuri, slăbisem mai mult de-un şfert :
Carnea spînzură pe mine curat ca un sac deşert...

RĂZVAN

Eu te-ntreb prin ce-ntîmplare te găseşti în astă ţară ?
Cum de te-au luat muscalii ?

SBIEREA

De la tătari mă luară...

RĂZVAN

Dar tătarii ?

SBIEREA

Mă robise mai anţărţ, cînd au trecut
Prin moşia mea Flămînzii, o moşie lîngă Prut.
Asta n-ar fi fost nimica, să nu fi luat cu mine
Un chimir cu trei făşicuri pline, pline, pline, pline :
Cel dintîi era cu taleri, altul numai cu florinţi,
Al treilea galbeni, galbeni de cei ungureşti cu zimţi !...
Ce chimir !... De piele neagră, şi bagă bine de samă,
Avea-n juru-i acăţate zece năsturaşi de-alamă...

RĂZVAN
(zîmbind)

Tătarul de la Moldova, muscalul de la tătar.
De la muscal te ia leahul, şi-ar fi cu putinţă iar
De la leah să te ia neamţul, încît astfel într-o zi
Deodată cine mai ştie prin ce ţară te-ai trezi !...
Oare nu era mai lesne, cu puţină cheltuială,
Să te răscumperi din lanţuri şi să scapi de tărbăceală ?

SBIEREA

Cum ? Să mai plătesc ? Vai mie ! Ar fi mai bine să crap !
O asemenea prostie nici nu mi-a trecut prin cap !
Ce-mi pasă că nu sînt slobod, cînd stăpînul mă hrăneşte ?
Iar pîn-atunci în Moldova venitul meu creşte, creşte...

Ş-apoi eu am totdeauna o nădejde-n Dumnezeu
Că sfîntul mereu mă scapă, fără să-i dau nici un leu
Decît numai cîteodată vr-o lumînare de ceară,
Care, de frica scumpetei, o fac la mine la ţară...

RĂZVAN

Du-te, boierule, du-te ! Nădejdea te-a mîntuit...
Întoarce-te la Moldova, fără să fi cheltuit !
Te iert pentru a doua oară...

SBIEREA
(făcînd cruce)

În sfîrşit, o, Doamne sfinte!

RĂZVAN

Te-am mai iertat în pădure...

SBIEREA

Bine că-mi aduci aminte
Răzvănaşe, cer dreptate ! Ar fi un păcat să tac...
Hoţii tăi atunci în codru mă despoiară de-un sac.
Fii şi tu om cumsecade, fă-ţi o pomană deplină :
Nu te bucura, drăguţă, de-o avuţie străină...
Dă-mi înapoi săculeţul ! Tu ştii c-a fost peste tot
Taleri trei mii patru sute cincizeci şi şapte ş-un zlot...

VIDRA
(luînd pe Răzvan la o parte)

Vezi ! Învaţă de la dînsul patima ce vrea să zică !
Acest om pentr-o lescaie, acest om pentr-o nimică
Va suferi cu plăcere făr'să scoată un suspin
Robie, lanţuri, ruşine, bătăi, închisoare, chin...

SBIEREA
(zîmbind cu mîndrie)

O, da, da...

VIDRA

Ş-orice adaos, orice spor de bogăţie,
În loc ca să-l mărginească, îi dă o poftă mai vie,
O dorinţă mai setoasă ş-un avînt mai arzător
De-a vedea lucînd în ladă-i sunător pe sunător !

SBIEREA

O aşa... aşa...

VIDRA

Aşterne de-nainte-i ca zăpadă
Covoare cu pietre scumpe, aur şi argint grămadă...

SBIEREA

(cu desfătare)

Şi...

VIDRA

Dînsul tot n-o să-ţi zică : stăi ! acuma-s mulţumit !

SBIEREA

Hai-de-de-de ! Na ! Fireşte ! Doară n-am înnebunit !

VIDRA

O ! Dacă şi tu, Răzvane, ai simţi aşa de tare
Mîndra patimă de-a creşte tot mai mare şi mai mare,
Precum Sbierea mii de galbeni din nimic a secerat,
Tu dintr-o căpitănie ai ajunge împărat !...

SBIEREA

Atunci m-ei da şi dobîndă... Acum însă, deocamdată,
Să ne răfuim cu sacul. Fii datornic bun de plată...
Răzvănică, sufletele, să nu uiţi că eşti creştin...
Numai camătă s-ar face nouă sute pe puţin...

RĂZVAN

Nu !... Departe de la mine toate patimile care
Cu lăcomia lui Sbierea au vrun fel de-asemănare !

VIDRA

(respingîndu-l cu dispreţ)

Fugi ! Mi-e milă şi mi-e jale ! Mic, tot mic şi iarăşi mic !
În deşert din înjosire eu mă-ncerc să te rădic !
Du-te dar de te-nvîrteşte în îngusta-ţi vizuină :
Cearcă-ţi minte-an întuneric, scaldă-ţi sufletul în tină !
Eu te las ! Te las, Răzvane ! Om tîmpit şi sfiicios !
O prăpaste ne desparte : eu prea sus şi tu prea jos !
(Vrea să iasă. Răzvan se repede după dînsa. Sbierea strigă :
„Sacul meu ! sacul meu !" ..)

Cîntul IV

ÎNCĂ UN PAS

„Pentru țigani s-au zis multe,
ca să nu fie primiți.
Căci rușine Eteriei a fi cu țigani uniți,
Căci luîndu-se Elada, de vor fi și ei ostași
Vor cere cu tot cuvîntul și ei să fie părtași...“

BELDIMAN, *Jalnica tragedie*

FEȚELE :

RĂZVAN, polcovnic leșesc
VIDRA, nevasta lui
RĂZAȘUL
VULPOIU
SBIEREA
HATMANUL
BAȘOTĂ

Locuința lui Răzvan într-un orășel leșesc la marginea Moldovei.

RĂZAŞUL

Nu mai pot, bată-l năpastea ! De atîtica timp în şir
Să nu vezi o sărmăluţă, ci tot numai borş cu ştir !
Destulă străinătate !

(Arată la gît.)

M-am săturat pîn-aice :
De amărîtă ce mi-e viaţa, nu mai ştiu cum i-aş mai zice !...
Şase veri şi ierni vro şapte, nu o lună sau un an,
De cînd parc-aş fi o umbră după paşii lui Răzvan :
Ba zău, chiar umbra, fîrtate, cînd e lumină, s-ascunde,
Pe cînd eu rămîn cu dînsul, amîndoi oricînd ş-oriunde !...
Haiducit-am împreună şi-mpreună am trecut
În astă ţară leşească, unde dracul s-a născut !
Cu muscalii, cu păgînii, nu vrun an şi nu vro lună,
Şase veri şi ierni vro şapte bătutu-ne-am împreună !

VULPOIU

(cu desplăcere)

Haide ! Cineva te-ar crede că numai voi amîndoi
Aţi făcut şi mari şi late ! Dar uitat-ai pe Vulpoi ?

RĂZAŞUL

Orice-i zice tu, acuma, fostul nostru harambaşă
Ajuns-a obraz de cinste, cît un vizir sau un paşă ;
E polcovnic, e om mare, şi ca mîini o să-l privim
Înălţîndu-se deodată şi mai ceva !... Aferim !
Nu-i vorbă... I se cuvine !... N-a cîştigat de pomană !
Chiar săptămîna trecută a mai căpătat o rană
În lupta cea cu tătarii...

VULPOIU

Aş ! D-abia l-au zgăriat !
Sărutare de săgeată... Nu-i lucru de speriat...

Dec ! A fost rănit și dînsul într-o singură bătaie.
După ce trecuse teafăr prin douăzeci de războaie.

RĂZAȘUL

Dar să lăsăm toate astea... Nu știu ce voiam să-ți zic...
Aa ! Uite pe fereastră !... Privește !... Nu vezi nimic ?...
(Cîntă, arătînd cu mîna.)
Cu miros de viorele
Trandafiri și micșunele,
Bate vîntul țării mele !
Bate-ai, vîntule, curat,
Să alin al meu oftat !
Bate-ai, vîntule, ușor,
Să-mi mai treacă din cel dor !
Bate-ai, vîntule, cu foc,
Să mă muți din acest loc !
Așa-i, Vulpoiule dragă ! Tare mă furnică dorul
Țărișoara-i prea aproape : de-i azvîrli cu toporul,
Dai de brazda românească !... Nu mai este pe-unde fui !
Pe la muscali, pe la dracu, pe la tatăl dracului !
Ș-apoi astăzi în Moldova nu mai e nici Petrea Șchiopul,
Prietenul ciocoimii, bat-o focul și potopul !
Alt vodă stătuse-n locu-i, un stăpîn mai omenos,
Care șade sus, dar ține cu norodul cel de jos !
Cică-l cheamă Aron-Vodă... un voinic, un flăcăiandru,
O viță lăpușnenească : feciorul lui Alexandru...
Știi ? Cel Alexandru-Vodă ce mînca boieri de vii,
Încît îi făcea de groază bejenari pe la pustii !...
Așadar, pe-aci mi-e drumul. Trec prin foc și prin furtună !
Să mai stea Răzvan și singur... Nu rămîi și pace bună !...
Mă duc la Iași cu hrisoave...
(Scoate din sîn o legătură.)
Iată-le ! Aice sînt
Ispisoace și direse chiar de la Ștefan cel Sfînt !...
E cam veche legătura, de tare mult ce-i purtată.
Dar n-o las de lîngă mine, n-o las cu capul o dată !
O voi strînge tot la sînu-mi, cît voi umbla pe pămînt,
Și-n urmă dînd ortul popei, o voi duce și-n mormînt !
(Sărută legătura ș-o ascunde.)
Voi merge iar cu protapul, o să vorbesc cu domnia,
Doară va da sfîntulețul să-mi întoarcă răzășia...

VULPOIU

Drace ! Nu cumva ai crede c-o să rămîi numai eu ?
Culcă-te pe-acea ureche ! Nu cunoşti tu gîndul meu.
Orice ţipenie-n lume un sfînt are sau o sfîntă ;
Pe tine, vezi bunăoară, răzăşia te frămîntă ;
Pe mine mă prigoneşte frumuseţea codrului,
Cînd şedeam cîntînd din frunză la umbra stejarului.
Tu a tale, eu a mele, fiecine ale sale !...
Uite, zău, cînd mi se-ntîmplă de-ntîlnesc viind în cale
Un ciocoi ca o fetiţă, mititel şi curăţel,
Lins la ceafă, dres la faţă, sprintenel şi spălăţel.
În sfîrşit, o pocitură dintre cele guri căscate, —
Mă-nvoaltă, mă răsuceşte ca să-i dau pe după spate !...
Cînd privesc într-o livadă copăcelul ofticos,
Cu crengi tocite de-omidă şi cu trunchiul găunos,
Hoţomanul meu de cuget mă gîdilă şi-mi şopteşte :
Nu-i aşa că-n codrul nostru ciuperca mai bine creşte ?
Cînd aud o păsăruică ciripind pe vrun zaplaz,
Mi se pare ciripirea-i că, zău, n-are nici un haz,
Căci mi-aduc aminte bine... of, of, of, mi-aduc aminte
Cum ciripea dineoare, cum ciripea mai-nainte,
Cum ciripea la pădure prin rărişul cel din crîng...
Şi cînd mi-i aduc aminte, pe loc îmi vine să plîng !

(Intră Răzvan, cu braţul stîng oblojit.)

RĂZAŞUL

Polcovnice !

RĂZVAN

Ha ? Ce treabă ?

RĂZAŞUL

Dă-mi drumul să plec de-aice.

VULPOIU

Şi eu...

RĂZVAN

Mă lăsaţi pe mine ?

VULPOIU

Ba nu... totuşi... cum am zice...

RĂZVAN

Ce ? Nu vă mai place dară al armelor meşteşug ?
În loc de sabie lată vreţi la sapă şi la plug ?
Vi s-a urît cu războaie ? Poftiţi odihnă ?...

RĂZAŞUL

Nu încă...

RĂZVAN

Poate vi-i foame ? Vi-i sete ?... N-aveţi cuşmă sau opincă ?

VULPOIU

Nu...

RĂZVAN

Atunci care-i pricina ?

RĂZAŞUL

Apoi, dă, ce să vorbesc !
Mi-e dor de ţara Moldovei, de căminul strămoşesc...

VULPOIU

Şi mie...

RĂZVAN
(furios)

Aşa, nemernici !... Cum ? Vouă vi-i dor de ţară !...
Dar eu ? Ce-s eu ? Ce ? Răspundeţi !... Sînt o gadină ? O fiară ?
Oare inima-mi cernită, ca o rază dup-un nor,
Nu plînge şi ea sărmana, de focul acelui dor ?
Numai voi iubiţi Moldova ?... Dor de ţară !... Dor de ţară !...
Rîndunicele cînd pleacă, se gîndesc la primăvară,
Ca să se-ntoarcă voioase iar în cuiburile lor,
Şi numai omul, el singur, să nu simţă nici un dor !
Fugiţi ! Lipsiţi de-nainte-mi...

VULPOIU

Polcovnice...

RĂZVAN

(lovind cu piciorul în pămînt)
Dor de ţară !

RĂZAȘUL

(scărpinîndu-se la cap)

Zău, n-ai cuvînt să te superi...

RĂZVAN

(punînd mîna pe sabie)

Ieși afară ! Ieși afară !

(Răzașul și Vulpoiu ies prin o ușă, pe cînd Vidra intră prin alta.)

VIDRA

Ce-nsemnează astă larmă ?

RĂZVAN

De-ntîi, să mă liniștesc !

VIDRA

Ești turburat ?

RĂZVAN

Nu-i nimica... Nu poci să mă stăpînesc...
Dor de țară !... Sînt cam iute...

(Strigă.)

Măi, Răzașule ! Vulpoi !...

VIDRA

Dar ce vrei să faci, iubite ?

(Vulpoiu intră cu sfială.)

RĂZVAN

(dîndu-i mîna)

Fie pace între noi !...
Celălalt de ce nu vine ?

VULPOIU

Aș ! El fulgeră, trăsnește,
După cum știi că-i e firea : cînd se supără, plesnește !

RĂZVAN

Spune-i că-l rog să mă ierte... Mi-ați vorbit într-un ceas rău.
Cît despre plecarea voastră, o să vedem mai tîrziu.

VULPOIU

Să trăiești !

(Iese.)

VIDRA

Aș vrea să aflu și eu cu tot dinadinsul
Ce-i și cum ?...

RĂZVAN

Am fost la hatman...

VIDRA

A ! Și ce-ai făcut la dînsul ?

RĂZVAN

Dragă, o să-ți spui în urmă lucrurile ce-am grăit :
Ajungă-ți acum dodată că ieșii foarte mîhnit...
M-arunc pe cal ca vîrtejul, înfig în coasta-i un pinten,
Murgul scutură din coamă, zboară vesel, fuge sprinten,
Și cu cît sălta mai tare, și cu cît mai mult sărea,
Mișcarea-i cea furioasă simțeam că mă răcorea,
Pînă ce-l lăsai în voie, azvîrlind din mîni căpăstru. [...]
Nainte-mi se dezveliră, șerpuind ca un balaur,
Holde și cîmpii, în care, jucînd printre spice de-aur,
Se zăreau, ca pietricele presărate pe-un inel,
Busuioc și garofiță, toporaș și ghiocel,
Iar prin ele-n depărtare, un român muncind la soare,
Falnic, rumân, plin de viață, se părea și el o floare !...
Le văzui acele locuri și din văz le sărutai.
Țara-mi, unde însuși iadul parcă se preface-n rai !...
Numai tu poți înțelege, numai tu, Vidro iubită,
Poți simți cu ce durere am trecut eu prin ispită
Și, scăldînd calul în spume, de la țărmul fermecat
Eu și dînsul, fără voie, amîndoi ne-am depărtat !...
Viu acasă... d-abia însă pus-am piciorul, și iată
Vin Răzașul și Vulpoiul de-naintea mea dodată,
Neștiind că-n pieptu-mi arde cel pojar îngrozitor,
Și-mi vorbesc de țara noastră, și-mi grăiesc de-al țării dor !
Ei să plece la Moldova ! Dor de țară ! Dor de țară !...
Iar sîngele meu fierbe ! Furia m-apucă iară !...

VIDRA

Vrea să zică, tu, Răzașul, calul nostru și Vulpoi,
Sînteți tocmai deopotrivă, tot un fel și tot un soi !

RĂZVAN

Cum așa ?

VIDRA

Inima noastră se vaietă și suspină
Dup-o pulbere deșartă, o bucată de țărînă.
Un pămînt uscat și rece, de ierburi acoperit,
Printre cari o floricică de-ntîmplare a răsărit !...
Asta-i iubirea de țară ? De-așa iubire mi-e jale,
De-așa ființă mi-e milă...

RĂZVAN

Tu iar cu visele tale !

VIDRA

Vise ! Nu oricine poate să viseze-al Vidrei vis !...
Cînd te-am întîlnit în codru și-ntîlnindu-te mi-am zis :
Acest haiduc o să-ntreacă trîndăvita boierime —
Eu visam... ș-astfel de vise altul nu visează nime !
Cînd te-am smuls la lumea largă din ascunsu-ți adăpost,
Împingîndu-te-nainte, iarăși visul meu a fost !
Și-acum eu visez, Răzvane, cînd mi se pare ciudată
Iubirea țării ce numai prin buruieni se desfată !...
Omul ce-și iubește țara cu adevăratul dor,
Nu-i pasă de lutul țării, ci de-al țării viitor !
Năzuiește pîn'la stele, fă-te tot și tot mai mare,
Și slava-ți o să mărească țara ta din depărtare,
Precum luminosul soare,
Din locașu-i depărtat,
Sparge făr' să se pogoare
Vălul nopții-ntunecat !
Fie Răzvan orișiunde, el tot țara și-o iubește,
Dacă prin faptele sale se rădică și uimește,
Încît împrejuru-i face pe străin și pe păgîn
Să șoptească cu mirare : multe poate un român !...
(Sbierea se arată în ușă.)

RĂZVAN

Tu, jupîne ? Cum ? Și-aice ?...

SBIEREA

(frecîndu-și mînile)
Da, da ! Ș-aice ! Ș-aice !
De ce nu ? Viu din Moldova ca să te fac mai ferice...
Jupînească foarte scumpă, tu știi încă, negreșit,
C-uncheșelul dumitale nu mai este ?... S-a sfîrșit :

SBIEREA
(cu umilință)

Vă las... Vă las...
Mă-ntorc într-o jumătate, ba nu ! Într-un sfert de ceas...
(Se depărtează, apoi se oprește în ușă, se mai închină o dată și iese.)

VIDRA
(cu tărie)

Fie ! Eu ți-am spus, Răzvane, ș-acum îți voi spune iară
Că Vidra nu vrea să plece să se-ngroape la țară...

RĂZVAN

Bine ! Nu ne vom întoarce ! Vreau și eu să-ți dovedesc
Cît de mare ți-e puterea și cît de mult te iubesc...

VIDRA

Dar oare viața-mi întreagă nu-i destul să-ți dovedească
În toată clipa că Vidra știe și ea să iubească ?
Eu nu mă gîndesc, Răzvane, eu nu mai pot cugeta
Eu nu mai pricep nimica, decît înălțarea ta.

RĂZVAN

Nu vom pleca la Moldova ; mă supun voinței tale ;
Dar lumea-i încăpătoare ; s-alegem o altă cale ;
La nemți, la turci sau aiurea, oriunde-mi vei porunci
Atîta-i cu neputință de-a mai rămînea pe-aci...

VIDRA

Și de ce-i cu neputință ?

RĂZVAN

Știi c-am fost la hatman...

VIDRA

Bine...

RĂZVAN

Acum el n-o mai ascunde ș-o spune la orișicine
C-o să fie cu Moldova un război înfricoșat...
Astăzi la dînsul acasă ne-a chemat, pe toți la sfat,
Ne spuse de-ntîi că leșii sînt rău cu țara nemțească,
Ș-avînd legături cu turcii ar dori să le păzească ;
Ne mai spuse c-Aron-Vodă, noul domn moldovenesc,
Ține-mpotriva Turciei cu-mpăratul cel nemțesc ;

Ne-a mai spus altele multe, înşirînd vro patru oare,
Şi-n sfîrşit, drept încheiere, ne-a arătat o scrisoare,
În care craiul îi zice să fie gata pe loc
A trece hotarul ţării cu sabie şi cu foc...
M-ai lăsa tu oare, Vidro, ca braţul meu să izbească
Un piept de român ? S-aprinză o colibă românească ?

RĂZAŞUL
(intrînd zăpăcit)

Vine hatmanul ! El însuşi !...

(Iese.)

VIDRA

Eu te las a cugeta
Că... lovind pe-un domn netrebnic, vei scăpa chiar ţara ta...
(Vidra iese prin o uşă, pe cînd prin alta intră hatmanul.)

HATMANUL
(privind în urma Vidrei)

Este sora dumitale ? Acea femeie vitează
Ce te-nsoţeşte-n războaie, înfruntă moartea, veghează
Pe cîmpul de bătălie, în rînd cu ostaşii mei,
Pe cari ades îi întrece ? Minune dintre femei !

RĂZVAN

Este Vidra...

HATMANUL

Astă dată cerul a fost cu dreptate,
Dînd o asemenea soră la un asemenea frate...
(Se aşază, se gîndeşte, apoi după o tăcere.)
Fiindc-astăzi dimineaţă ne certasem oarecum.
Tu nu te-aşteptai, sînt sigur, să ne mai vedem acum ?

RĂZVAN

Nu, hatmane. Neaşteptată e numai cinstea cea mare
De-a te vedea-n locuinţa unui om fără-nsemnare...

HATMANUL

În întîlnirea ce-avurăm, pare-mi-se că-mi spuseşi ?...

RĂZVAN

Şi ţi-o mai spui înc-o dată că-mi daŭ viaţa pentru leşi
Ş-oriunde mă vor trimite, le voi sluji cu credinţă
Dar nu mă bat cu românii... nu ; asta-i peste putinţă !...

HATMANUL

Polcovnice ! Bagă seamă că, mai mult ca orișicînd,
Ești dator tocmai acuma să te jertfești chiar nevrînd.
Ajutorul dumitale, decît altul orișicare,
Ni-i cu totul de nevoie în această-mprejurare.
Dumneata cunoști Moldova ; țara ș-oamenii cunoști,
Locurile, rînduiala, tot ce trebui pentru oști...
Războaiele se cîștigă nu numai prin vitejie,
Ades mai mult ca prin brațe se face prin dibăcie...

RĂZVAN
(posomorîndu-se)

Am înțeles ! Prin urmare, vouă vi-i trebuitor
Un om vîndut, o iscoadă, un mișel, un trădător...

HATMANUL

A, polcovnice ! Se poate să-mi faci astfel de dojene ?
Dumneata ești leah acuma, căci *patria ubi bene* [1]
După cum zice latinul, și nu mai ești moldovean :
Poți să te bați cu Moldova, făr-a te numi viclean...

RĂZVAN

Hatmane, latinul zice... dar fii bun de-mi tălmăcește,
În cuibul meu, la Moldova, nu se-nvață latinește...

HATMANUL

Țara este unde-i bine...

RĂZVAN

Așa ?... Păcătos latin
Cine iubea deopotrivă pe-un frate și pe-un străin,
Zicînd că țara-i o turtă, încît să poată stomahul
Leah a mă face pe mine, sau muscal să facă leahul !
Nu, hatmane ! Niciodată !... Fie pîinea cît de rea,
Tot mai dulce mi se pare, cînd o știu din țara mea !...

HATMANUL
(sculîndu-se)

Vrea să zică, ești statornic în hotărîrea luată
De-a ieși din sînul nostru ?

[1] Patria este unde-i bine (lat.).

RĂZVAN

Da ! Şi-o mai spun înc-o dată,
Dar mă jur că de nevoie şi cu părere de rău :
Dumneata singur ai face tot aşa la locul meu...

HATMANUL

(aşezîndu-se după o tăcere)

Pe castelanul Piotrowski îl cunoşti ; rudă cu mine,
În războaie totdeauna s-a bătut destul de bine,
Fiind dintre cei de frunte şi la luptă şi la sfat.
Nu-i bătrîn, nu-i fără stare, este foarte învăţat...
Ei bine ! eu, cum s-ar zice, aş putea să pun la cale
Ca nepotul meu Piotrowski să ia sora dumitale...

RĂZVAN

(sculîndu-se)

Pe Vidra ? El o iubeşte ? Ţi-a spus ?

HATMANUL

Nu...

RĂZVAN

El nu ţi-a spus ?...

HATMANUL

Piotrowski o să m-asculte : tînărul e prea supus...

RĂZVAN

(liniştindu-se)

Bine ! O să-ntreb pe Vidra... Vom vedea ce-o să ne zică !...
El nu ţi-a spus c-o iubeşte ? Să fi spus... Dar nu-i nimică...

HATMANUL

Ş-aceasta nu-i încă totul. Ca să leg cu ţara mea
Pe viteazul cel mai mare din cîţi am putea vedea,
Eu, eu, hatmanul, sînt gata să-ţi dau în căsătorie
Pe fiica mea...

RĂZVAN

(mişcat)

Cum ? pe fiica-ţi !...

HATMANUL

Aşa, polcovnice...

RĂZVAN

Mie ?

HATMANUL

Nu mă mir că te uimește...

RĂZVAN

Da ! Ș-o s-uimească pe toți !
Hatmane ! Eu în Moldova știi oare ce-am fost ?

HATMANUL

Ce ?

RĂZVAN

Hoț !

HATMANUL
(sculîndu-se cu mirare)

Hoț ? O, Doamne !...

RĂZVAN

Hoț de codru ! Să răpească și s-omoare,
Nu făcea brațul meu alta... Îmi mai dai pe fiica-ți oare ?

HATMANUL

Trecutul nu ne privește... Să privim ce este azi :
Eu te văd boier, polcovnic, ostașul cel mai viteaz ;
Cînd țara mea-ți datorează izbînde strălucitoare,
Iar cine caută pete, le găsește chiar în soare.
Eu îți dau pe fiica-mi !

RĂZVAN

Însă... gîndește-te...

HATMANUL
(așezîndu-se)

M-am gîndit.

RĂZVAN
(după o tăcere)

Hatmane prealuminat ! În *Biblie* ai citit
Că Faraon din Eghipet s-a-nfundat cu păcătoșii
Din voia dumnezeiască în undele Mării Roșii ?

HATMANUL

Dar ce însemnează-ntrebarea ?

RĂZVAN

Astfel pieri Faraon :
Puțini dintr-ai săi scăpară din acel grozav canon ;
Totuși o altă pedeapsă de la urgia cerească,
O pedeapsă și mai crudă, au trebuit să primească,
Dumnezeu îi osîndise în urma celui potop
Mii de veacuri să colinde, fără țintă, fără scop.
Alungați din țară-n țară, din loc în loc ca o turmă,
Disprețuiți de noroade ca lucrul cel mai din urmă,
Și-nvîrtindu-se pe drumuri, pînă la groaznica zi
Cînd trîmbița judecății din cer o vor auzi,
Ș-atunci lumea despletită, ca muierea vinovată,
O să strige : Doamne ! Doamne ! mai iartă-mă
ș-astă-dată !...

HATMANUL

Polcovnice ! Vino-n fire...

RĂZVAN

Acel neam nenorocit
La Dumnezeu în osîndă și la oameni huiduit,
Suferă cu nepăsare mînia ursitei sale.
Bărbații lor nu știu alta, decît să fure, să-nșele,
Tăvălindu-se-n minciună, în mișelii cufundați,
Iar femeile ajută, și chiar întrec pe bărbați,
Vînzînd drumașilor floarea tinereților plăpînde,
Ș-apoi sufletul satanei, cînd alta nu se mai vinde,
Căci soarta lor e să vînză... nu le pasă, ce și cui !

HATMANUL

Țigani ?

RĂZVAN

(ștergînd sudoarea de pe frunte)
Tatăl dumitale a fost leah ?

HATMANUL

Ce vrei să-mi spui ?

RĂZVAN

Însă maica dumitale se zice c-a fost maghiară ?

HATMANUL

Polcovnice ! Ce-ntrebare ? Unde mergem ?

RĂZVAN

Aşadară,
Eşti maghiar ?

HATMANUL

Ba leah ; dar totuşi preaciudate mi se par
Aste vorbe fără noimă...

RĂZVAN

Eşti leah ! Vai, nu eşti maghiar !...
Neamul se ia după taică ! După taică ! Biata mamă
Deloc nu se socoteşte, deloc nu se bagă-n samă !...
Sărmana maică ce poartă copilu-n sîngele său,
Ca să-i dea suflare vieţii duce chinul cel mai greu,
Cu cîntecul ei ne-nvaţă, cu laptele-i ne nutreşte ;
Cînd plîngeam noi, ea, drăguţă, c-un zîmbet ne linişteşte
Şi plînge de bucurie, văzîndu-ne că zîmbim ;
Maica, cea dintîi fiinţă pe care noi o iubim,
Cea dintîi ce ne iubeşte, nu-i nimică ! Totu-i tată !
O, dreptate omenească ! O, dreptate blăstemată !...

HATMANUL

(cu îngrijire)

Polcovnice ! Tu mă sperii. Eşti bolnav... Eşti rătăcit...

RĂZVAN

Maică-mea a fost romîncă. Tată-meu... Mai în sfîrşit,
Eu... eu sînt ţigan !

HATMANUL

O, Doamne ! Tu ţigan ?... Nu-mi place gluma !...

RĂZVAN

Da ! ţigan, ţigan !... Ei bine, să te mai vedem acuma !

HATMANUL

(îşi pune mîna pe frunte, se gîndeşte, apoi, după o tăcere, în cursul căreia Răzvan îl priveşte aţintit)

Întreaga ţară leşească...

RĂZVAN

(apucîndu-l iute de mînă)

Taci, hatmane ! Nu uita
Cine-s eu, ș-adu-ți aminte și cine ești dumneata !...
În viață numai o dată întîlnii în neagra-mi cale
Una singură ființă cu simțirea dumitale.
Ce din falnica-nălțime a nașterii boierești
Privind cu ochii cu care tu, hatmane, mă privești.
Cu mîna-i îmi strînse mîna și-mi vorbi cu omenie.
Acea ființă e Vidra... nu soru-mea, ci soție.

HATMANUL

(sculîndu-se și rezemîndu-se de umerii lui Răzvan)

Am făcut, ca leah și hatman, tot ce-n putință mi-a stat,
Și nimic, nimic în lume, din parte-mi n-aș fi cruțat,
Ca să cîștig țării mele pe iubitul meu tovarăș...
Dar nu-i chip ! Să fim prieteni ! Mîna ta !... spuindu-ți iarăși
Că primeam cu bucurie un ginere ca Răzvan !...

VULPOIU

(intrînd iute)

Polcovnice ! De la țară un boier... Un moldovan...

(Lasă să intre Bașotă și iese. Răzvan face o mișcare de mirare. Bașotă, văzînd pe hatman, se oprește în ușă.)

HATMANUL

Boierule din Moldova ! Nu te cunosc pîn-acuma,
Și totuși te rog dă-mi voie ca să-ți spun o vorbă numa...
Norodul vostru se zice c-oareșicînd ar fi venit
Și s-ar trage tocma-tocma din Rîmul cel prea-vestit,
Dar cum oare vreți ca lumea să v-asculte, să vă crează,
Cînd întreaga firea voastră cu totul se depărtează
Din obiceiul acestor oameni ageri și vîrtoși,
Pe care voi cu trufie ni-i arătați ca strămoși ?
Rîmlenii cei din vechime căutau fără-ncetare
Ca să scoată la lumină tot ce-i bun și tot ce-i mare,
Încît la plug și la sapă găseau adesea bărbați
Cu cari se fălește lumea : pe Catoni și Cincinați.

La voi însă, cînd o rază
De soare pătrunde-n țară,
Toți se scoală, toți turbează.
Toți voiesc s-o dea afară !

(Arată la Răzvan și iese.)

BAŞOTĂ

(închinîndu-se)

Cer iertar ; viu d-a dreptul de la drum şi plin de prav,
Mă cheamă...

RĂZVAN

Ştiu cum te cheamă, jupîne mare vatav !
Ne cunoaştem foarte bine.

BAŞOTĂ

(închinîndu-se)

Luptîndu-te cu muscalii.
Umplut-ai Moldova-ntreagă de numele dumitale,
Şi slava ce-o cîştigaseşi nu puţin a mai crescut
Prin vestea că mai în urmă şi pe tătari i-ai bătut ;
Deci, icoana mătăluţei, la Cracovia lucrată,
Şi care, cum eşti acuma, întocmai astfel te-arată.
Stăpînul meu Aron-Vodă o ţine-n palatul său,
Unde cu multă plăcere putut-am s-o văd şi eu ;
Şi cum o văzui, pe dată zis-am : mare, mare, mare !
Naş de şoim ! o frunte naltă ! Din ochi inima tresare !...
Mai în sfîrşit, toată faţa numai duh şi numai foc !...
Căci pe cei aleşi de soartă eu unu-i ghicesc pe loc...

RĂZVAN

Nasul meu, ochii şi fruntea vor fi fost de tot altminte ;
Aşadar nu-i de mirare că nu-ţi mai aduci aminte !...
Ş-apoi altceva mai este : eu eram atît de mic,
Încît vatavul cel mare, zărind un sărman pitic,
Nu vrea nici să-l bage în samă sau d-aproape să-l privească.
Ş-ar fi putut cu piciorul ca pe-o muscă să-l turtească !
Piticul însă de-atuncea, speriat de-un vis grozav,
N-a uitat şi n-o să-l uite, pe-acel puternic vatav...
Dar lăsînd acestea toate, spune-mi, cinstite jupîne,
Ce-ntîmplare, ce furtună te-o fi aducînd la mine ?

BAŞOTĂ

(închinîndu-se)

Măria-sa Aron-Vodă, din voia lui Dumnezeu
Moşteanul ţării Moldovei, domnul şi stăpînul meu,
Ba şi naş, căci mai deunăzi, din părinteasca sa milă,
Mi-a făcut nespusa cinste de-a-mi boteza o copilă,

Mă trimite cu solie la polcovnicul Răzvan,
Ca să-i spui că-l cheamă țara, dîndu-i un loc în divan...

RĂZVAN

În divan ?...

BAȘOTĂ
(închinîndu-se)

Sîntem în luptă cu puterile păgîne,
Și după cîte se spune, o să mai vedem că mîne
Că și leahul trece Nistrul turcului în ajutor,
Un război atît de strașnic nu-i tocmai lucru ușor !
Deși nemții și muntenii sînt legați cu noi frățește,
Deși oști avem destule, deși hrana nu lipsește
Totuși este trebuință și de-un hatman ispitit :
Stăpînul meu Aron-Vodă, la dumneata s-a gîndit...

RĂZVAN
(iute)

Cum ai spus ? Ce zici ? Eu hatman ? Mai spune dar înc-o dată !...
Hatman ?... Hatman în Moldova ?... Ce-ntîmplare neașteptată !

BAȘOTĂ
(închinîndu-se)

Sărut mîna. Merg la gazdă și stau gata orișicînd
La porunca dumitale... Cred c-o să plecăm curînd !...
(Iese cu multă umilință, pe cînd Vidra se arată în altă ușă, oprindu-se fără a fi văzută de Răzvan.)

RĂZVAN
(după o tăcere)

Acest om fără dreptate de nu m-arunca-n robie,
Eu n-aș fi căutat lumină la codru și-n haiducie ;
De nu mă ducea norocul în umbra negrei păduri,
Pe minunata mea Vidră n-aș fi-ntîlnit-o aiuri ;
De nu iubeam o femeie cu o inimă semeață,
N-aș fi găsit în războaie un nume și-o nouă viață !...
Acest om, fără s-o știe, m-a ridicat pîn-aci ;
O, Doamne ! căile tale cine le poate ghici !
Tu, ce pe dușmanii noștri ades ni-i faci o unealtă,
Prin care ne-mpingi cu-ncetul la ținta cea mai înaltă !

VIDRA
(apropiindu-se)
Jupîne ! Jupîne hatman !

RĂZVAN
(strîngîndu-i mîna)
Tu o ştii ?

VIDRA
Ţi-a mai rămas
Să faci pe calea măririi un singur, un singur pas !

RĂZVAN
Un pas ?

VIDRA
Ca s-apuci cu fală scaunul lui Ştefan cel Mare
Şi patruzeci mii de oaste să te-aştepte-n ascultare,
Bucuroşi a-nfige lancea, în ce parte-i va îndrepta
Un deget al mînei tale, o vorbă din gura ta !

RĂZVAN
(turburat)
Scaunul lui Ştefan cel Mare ?

VIDRA
Ştefan cel Mare, iubite !

RĂZVAN
(punînd mîna pe braţul cel legat)
Ştii tu oare că tătarii poartă săgeţi otrăvite ?...
Astă rană...

VIDRA
(zîmbind)
Astă rană ?... Ei bine ?... Ce-i ?... Să vedem ?
Te temi de moarte, Răzvane ?... De cînd asta ?...

RĂZVAN
Da, mă tem !...
Nu mă temeam mai-nainte, pînă ce cu desfătare
Nu gustai, Vidro iubită, din fagurul de-a fi mare !

VIDRA
Aşa-i, Răzvane, că-i dulce ?

RĂZVAN

O, nepoata lui Moţoc !
Sufletul meu fără tine n-ar fi cunoscut deloc
Astă simţire ciudată, ce-l îndeamnă să dorească
Jos la picioarele sale toată lumea să privească !...

VIDRA

Şi numai tu ca un munte ce primeşte cel dintăi
Mîndrul soare, pe cînd noaptea stă culcată peste văi...

RĂZVAN

O, da ! Voiesc a fi mare, precum Sbierea cu grămadă
Voieşte movile de-aur numai la dînsul în ladă !
(Sbierea scoate capul prin uşa din fund.)
Însă rana ! Braţu-mi arde... O săgeată cu venin !

SBIEREA

(înaintînd)

Vindeţi ? Dacă daţi mai ieftin, eu plătesc acum peşin...

Cîntul V

MĂRIREA

„Așa s-a plătit și lui Răzvan răul ce-l făcuse și el lui Aron-Vodă..."

MIRON COSTIN, *cap. II.*

FEȚELE :

RĂZVAN, hatman moldovenesc
VIDRA
BAȘOTĂ
SBIEREA

TĂNASE
RĂZAȘUL
VULPOIU
ȘOLTUZUL

} căpitani

UN COPIL. MAI MULȚI CĂPITANI ȘI TÎRGOVEȚI.

Palatul lui Răzvan în Iași.

(Răzașul șade gînditor, fluierînd o doină, cu capul plecat pe mînă. Afară se aud din depărtare împușcături de tun.)

VULPOIU
(intrînd)

Bună ziua, căpitane !

RĂZAȘUL

Bună rea, nu ziua bună :
Unde vezi tu bunătate, cînd tot fulgeră și tună ?
Măi Vulpoiule, nu-i bine...

VULPOIU

Te prea poftesc mai întăi
Să te-nveți a nu mai zice nici „Vulpoiule", nici „măi" !
Sînt căpitan ca și tine, și nu-s căpitan degeabă :
Te rog dar să-mi zici de-acuma : căpitane...

RĂZAȘUL

Mare treabă !
Nu cumva să-ți zic „jupîne" sau „boierule" ? Ce spui !
Mai așteaptă ! Deocamdată, pune-ți, dragă, pofta-n cui !...
Leahul ne trimite-ntr-una ghiulele peste ghiulele,
Noi stăm închiși în cetate ca dobitocul în piele,
Merinda se-mpuținează, iarbă de pușcă mă tem
Că peste două-trei zile de leac n-o să mai avem,
Și tu te gîndești acuma, moară-stricată ! dihane !
A da lege și poruncă ca eu să-ți zic : căpitane ?...

VULPOIU

Te sperie leahul ?... Asta-i ?... Apoi pe pace să fii,
Noi ne-am înfrățit cu dînșii.

RĂZAȘUL

Dar tu de unde o știi ?...

VULPOIU

Drace ! Vulpoiu ce nu ştie ? Ascultă, să-ţi spui pe faţă.
Măria sa Aron-Vodă trimis-a azi-dimineaţă,
Chiar pe Başotă vatavul drept la hatmanul leşesc...

RĂZAŞUL

Şi crezi tu ?...

VULPOIU

Cu bună samă ! Nicidecum nu mă-ndoiesc !...
Leşii sînt gata la pace... Vrei dovezi ? Ei bine, iată !...
Dintîi cetatea Sucevei nu s-a luat niciodată
Şi, prin urmare, nici astăzi nu se ia aşa uşor ;
Apoi Başotă vatavul e un faimos vorbitor,
Şi deci, îndrugînd la fleacuri, pe leşi o să-i ameţească,
Că-i ştiut ce fel de pomană-i înţelepciunea leşească ;
În sfîrşit, duşmanul vede că nu-i glumă cu Răzvan,
Cunoscîndu-l din aproape că-i suflet de hoţoman !...
Aşadar la dracu lupta, ducă-se naibei vrăjmaşul,
Tîrgu-i rupt, pacea-i făcută, n-ar strica nici aldămaşul ;
Crîşmăreasa nu-i departe : o măsură doi şalăi,
Cotnar din via domnească...

RĂZAŞUL

Măi Vulpoiule...

VULPOIU

Iar „măi" ?
Nu poţi să zici : „căpitane" ?... Zău c-o s-ajungă la ceartă !...

RĂZAŞUL

Bre, n-am văzut pîn-acuma o făptură mai deşartă,
Trăsni-te-ar căpitănia, căpitane mare fleac !
Sînt sute de semne rele, iar bune nu-s nici de leac.
Hatmanul nostru, de pildă, cînd intră, cînd vrea să iasă...
Mereu se tot poticneşte, intrînd şi ieşind din casă...

VULPOIU

Dec ! Astea sînt semne bune !

RĂZAŞUL

Semne bune ?

VULPOIU

Negreşit !
Este rău cînd omul cade, iar nu cînd s-a poticnit...

RĂZAŞUL

Vezi că ş-altceva mai este...

VULPOIU

Orişicîte mi s-ar spune,
Tălmăcind cum se cuvine, toate semnele sînt bune !

TĂNASE

(intrînd)

O veste, copii !... O veste !...

VULPOIU

Căpitani, iar nu copii !
Te rog, căpitan Tănase, ca şi dumneata s-o ştii...
Am ajuns şi eu odată să fiu un obraz în lume,
Şi tocmai acuma nimeni nu vrea să-mi zică pe nume !...

RĂZAŞUL

Ce veste ?

TĂNASE

O veste mare. Vatav Başotă-n sfîrşit
Împăcă treaba cu leşii, şi domnul a iscălit...
Avem pace chiar la vreme : ne lipseau hrana şi pravul
Nu era chip a mai merge...

VULPOIU

Isteţ mai e şi vatavul !

RĂZAŞUL

Cu leşii ? Asta-i nimică !... Mai este turc şi tătar...

VULPOIU

Haida-de ! Ei sînt departe... Grijă le porţi în zadar...

TĂNASE

Ba nu-i vorbă că-s departe ; dar leşii se-ndatorează
A ne tocmi şi cu dînşii...

RĂZAŞUL

Cine-i nebun ca să-i crează !

(Afară se aud strigăte : „Să trăiască Aron-Vodă".)

VULPOIU

Aron-Vodă să trăiască... Auziți, ce chiu ? ce zvon ?
Mult mai iubește norodul pe Măria-sa Aron !

TĂNASE

Adecă, orice s-ar zice, e un Vodă cumsecade ;
Pe sărăcime o cruță, pe cei cu căftan îi rade,
Iar nu lasă pe ciocoiul, fără fund și fără dop,
Să despoaie toată țara, cum făcea Petrea cel Șchiop !...
Însă nu-i lucru temeinic a norodului strigare,
Sînt bătrîn. Văzui cam multe... Strigau alții și mai tare :
„Să trăiască Lăpușneanul", și-l viclenră urît ;
„Despot-Vodă să trăiască" ș-apoi mi l-au omorît ;
„Să trăiască Ștefan Tomșa", și-l goniră ca pe-un cîne ;
„Ioan-Vodă să trăiască", și-l dete-n gheare păgîne...
Într-o clipă Lăpușneanul, Tomșa, Despot și Ion
Fură sus și jos dodată... Vai și de Vodă Aron
Una crede ș-alta spune, iar face din zăpăcire
Necrezute și nespuse : așa-i românul din fire.

RĂZAȘUL

Bine-ar fi s-avem odihnă ! După ce de la divan
Mi-am cîștigat judecata, mulțumită lui Răzvan,
Cum aș mai zbura, bădiță, să-mi mai văz de răzășie !...

VULPOIU

Nu-ți este greu, căpitane, ca să spui o nerozie ?
Eu unul, din ziulica de cînd m-am căpitănit,
Uitat-am nu răzășia, ci chiar codrul înverzit !...
Ș-aice-s ca și-n pădure, avînd puterea de-a face,
Fără frică de pedepse, tot ce vreau și tot ce-mi place.
Neghiobii, ce nu m-ascultă, stau la pîndă de-i ochesc,
Ș-apoi mi-i iau la bătaie, mi-i închid și mi-i globesc...
Sîntem oameni, căpitane, pentru care totul e lesne,
Căci lumea cea mai măruntă nu ajunge nici la glesne,
Venit-a apa la moară ! Vom măcina cît putem :
Să ne folosim de timpuri cînd alții de noi se tem !...
Ce să te mai plîngi atîta pentr-un pai de răzășie,
Cînd acuma țara-ntreagă e pentru noi o moșie !...

RĂZVAN

(intră foarte tulburat)

Bine că sînteți aice !... Unde-i Vidra ?... Ascultați !...
Mergeți !... Pe toți căpitanii pe dată să mi-i chemați !...

Eu v-am fost ca ş-un părinte !... Adunaţi-i mai în pripă !...
Timpul zboară !... Mai degrabă !... Într-o clipă ! într-o clipă !...

(Iese prin uşa din stînga.)

VULPOIU

Ha, ha ! Înţeles-aţi oare vreun singur cuvînt măcar ?
Mă tem că hatmanul nostru e cu trei roate la car...

RĂZAŞUL

Ce-ţi spuneam eu dineoară ? Tot la vorba ceea vine :
Potîcneala-i mare lucru... Măi Vulpoiule, nu-i bine !...

VULPOIU

(furios)

Măi ? Iar măi ?...

TĂNASE

Noi pierdem vremea, tot la fleacuri, înşirînd !...
Haidem ! Pe toţi căpitanii să-i adunăm mai curînd.
Hatmanul ştie ce face. El învaţă, el răspunde.
Este datoria noastră ca să-l ajutăm oriunde...
Eu ştiu că-n ţara Moldovei unul e Răzvan, mă jur !
Păcat că-i ţigan... La dracu !... Ăsta-i singuru-i cusur !
(Ies toţi prin uşa din fund, pe cînd pe cea din stînga intră Răzvan şi Vidra.)

RĂZVAN

Da ! S-au împăcat cu leşii...

VIDRA

Şi cu păgînii ?...

RĂZVAN

Firește !

VIDRA

Trebuia tu să-i dai sfaturi !...

RĂZVAN

De la mine nu primeşte...
Atîta-i mai rău ! Iubito, cată drept în ochii mei !
Drept !... Aşa !... Spune-mi acuma, nu citeşti nimic în ei ?

VIDRA

(cu nedumerire)

Sînt tulburi...

RĂZVAN

Tulburi ? Atîta ?... Foarte bine ! Vrea să zică
Nici Aron-Vodă în ochii-mi n-a putut citi nimică !...
Ochii mi-au fost cu credinţă...
(strîngînd pumnii şi cu glas înecat)
Vidro ! Vidro !... Eu voiesc
Negreşit una din două : sau moarte, ori să domnesc !

VIDRA

Asta-i şi dorinţa Vidrei... Însă trebuie amînată...
Nu-i timp...

RĂZVAN

Astăzi, astăzi, astăzi ; sau astăzi, ori niciodată !
Aron se-mpacă cu leşii şi cu ajutorul lor
Se-ntăreşte la domnie, pe cînd eu sughiţ şi mor !
Aron se-mpacă cu leşii... Fără nume, fără tron,
Ce fac eu ? Răspunde-mi, Vidro !... Aşadară, jos Aron !

VIDRA

Nu te grăbi, mă-ngrijeşte o presimţire ciudată,
Şi presimţirea femeii nu se-nşeală niciodată...

RĂZVAN

Vorbe seci !

VIDRA

O nu, Răzvane ! Chiar astăzi eu am visat
O vedenie grozavă, un lucru înfricoşat...
Maica ta-n haine cernite din mormînt păşea spre mine,
Ochii-i se-necau în lăcrimi, pieptu-i gemea de suspine
Şi durerea-i plămădită cu mînia la un loc,
Îmi striga din gura-i moartă : piei, nepoata lui Moţoc !...

RĂZVAN

Vise ! O nimica toată ! Luptătorul, care-n viaţă
Întîlneşte la tot pasul însăşi moartea faţă-n faţă,
Încît i se par acuma deopotrivă morţi şi vii,
Nu-l tulbură o nălucă ce sperie pe copii !...

Ş-apoi unde-i acea Vidră, care-mi tot spunea odată
De-a nu fi ca mici păraie, ci ca Dunărea cea lată ?
Unde-i acea Vidră, care zi şi noapte mă-nvăţa
Că pîn' şi iubirea ţării e pofta de-a se-nălţa ?
Unde-i acea mare Vidră, ale căreia cuvinte,
Ca o sămînţă măruntă, îmi cădeau adînc în minte.
Şi din tainicele brazde ale sufletului meu,
Prinzînd rădăcini cu-ncetul, dezvelindu-se mereu
Ieşir-acuma deodată, pline de suc şi de viaţă,
Rîzînd de viscoli, ca bradul încins cu sute de braţă ?
Unde-i Vidra ?... Denainte-mi stă un chip tremurător.
Ce de spaimă crede-n umbre şi plînge de spaima lor...
Aşa ? Tu, ce-ai fost în stare, cu-mbrînciri necontenite
Pîn' la marginea măririi să m-aduci pe nesimţite,
Tocmai astăzi, cînd ajungem la doritul nostru mal,
Te-ngrozeşte faţa mării ce ridică val pe val ?...
Află dară, că degeaba unda muge, vîntul geme ;
Răzvan, împins pîn-aice, de furtuni nu se mai teme,
Şi călcînd cu desperare peste undă, peste vînt,
Va şti să meargă-nainte : sau la tron, ori la mormînt !...
(Intră Răzaşul, Vulpoiu, Tănase şi mai mulţi căpitani.)

VIDRA

Mă duc să mă-nchin, Răzvane... Numai în zile de goană
Omul uită necredinţa şi-nţelege o icoană !...
(Iese.)

CĂPITANII

Să trăieşti !

RĂZVAN

Nu-i timp de vorbe !... Pe cînd viteazul Mihai
Scaldă Ţara Muntenească de la Giurgiu pîn-la plai,
În sîngele de năpîrcă al urdiilor păgîne ;
Pe cînd Jigmon ungureanul, la hotarele române,
Păscut cu noi împreună de şarpele veninos,
Îşi pune pieptul în luptă pentru crucea lui Hristos ;
Pe cînd neamţul, frîncul, papa, ţările creştine toate.
S-au unit ca să doboare spurcata păgînătate ;
Numai leşii cei zburdalnici sînt cu turcul înţeleşi,
Iar domnul Aron al vostru s-a tocmit argat la leşi !
Sînteţi români, şi românii n-au suferit niciodată
Pe fruntea domnilor ţării măcar o singură pată !

Un Vodă-i un fel de doftor, și norodul, frații mei,
Nu-i dator să fie jertfa doftorilor celor răi !...
Mulți domni avuse Moldova ; cei buni au domnit o viață,
Ceilalți au purtat cununa o singură dimineață ;
Căci făcîndu-se lumină și soarele fiind sus,
Poporul da jos pe-aceia pe cari poporul i-a pus !...
Un Vodă, ca orișicine, își ia plata după faptă...
M-ați înțeles ? Vremea trece...

CĂPITANII

Jos Aron !...

RĂZVAN

(arătînd ușa)

Țara v-așteaptă !

(Căpitanii ies, afară de Vulpoiu și de Tănase)

VULPOIU

Să-l ucidem ?

RĂZVAN

Nu, lăsați-l !... Domnii cînd nu mai domnesc
S-aseamănă cu strigoii ; ei umblă, dar nu trăiesc...

VULPOIU

Bine !...

RĂZVAN

După ce-l veți prinde, să dați semne din pistoale !

VULPOIU

Înțeleg !... Ș-apoi să facem ca norodul să se scoale.
Ș-adunîndu-se cu gloată, mic și mare pe maidan,
Să zbiere dobitocește : „Trăiască vodă Răzvan"...

RĂZVAN

Pe Bașotă...

VULPOIU

Știu ! Cu dînsul voi avea chiar eu a face :
De mult îl pîndesc de-aproape, că nici de frică nu-mi place !...

(Iese.)

TĂNASE

O să plec și eu îndată, numai o vorbă să-ți spui...
Faci rău !...

RĂZVAN

De ce ?

TĂNASE

Apoi bine, nu se cade orișicui
A ședea pe scaunul țării

RĂZVAN

Ce-nsemnează ?...

TĂNASE

Proastă minte
Ar vrea să-ndulcească vorba și nu găsește cuvinte...
Dă-mi voie să-ți spui pe față...

RĂZVAN

Spune verde, moș Tănase !

TĂNASE

Despot fu grec, Ioan-Vodă fu armean și Iancu sas...
Dar orișicum pîn-acilea, din mila dumnezeiască,
Noi n-am avut nici un vodă... știi ! Țara o să cîrtească
Ce să-i faci !... Mai bine hatman. Să nu fi fost tată-tău !...

RĂZVAN

(Încruntat)

Cum ?

TĂNASE

Apoi de ! Bătrîneţe !... Să ne ierte Dumnezeu !...

(Iese.)

RĂZVAN

(Se așază cu capul plecat pe mîni, apoi se scoală, face în tăcere cîțiva pași prin odaie, se oprește pe loc.)

Nu-i greu încă patru zile de-a ne mai lupta-n cetate
Pîn-ce tabăra lui Jigmon va lovi pe leși la spate...
D-ocamdată, pîn-atunce, nu ne temem de păgîni :
Ramazanul lor mai ține tocmai două săptămîni...
M-am gîndit bine la toate... Cîte griji și cîte trude
Numai ca s-apuci domnia !...

(Cu tulburare.)

Dar pistolul nu s-aude !...

(Ascultînd.)

Nu !... Tot nu !...

(Își freacă fruntea, se așază iarăși pe divan și pleacă capul pe mîni.)

VIDRA

(intrînd încet)

Acum, iubite, nu-i timp a mai cugeta !
Steaua lui Răzvan e mare ; încrede-te-n steaua ta !...
Fii bărbat în orice soartă ; și-n cădere, și-n izbîndă,
Privind cu sîngele rece la răsplată sau osîndă !

RĂZVAN

(sculîndu-se)

Tu n-ai auzit pistolul ?

VIDRA

De nu vei avea noroc,
Blăstemul o să izbească pe nepoata lui Moțoc,
Care din cupa măririi s-a străduit să te-mbete.
Și nici ea nu-i vinovată ! Nu !... Sînt neamuri cu pecete
În cari Dumnezeu sădește vrun bine sau vrun păcat,
Ș-apoi toți d-același sînge îl moștenesc ne-ncetat !
Neamul lui Moțoc nu poate să-aibă altă cugetare,
Deci numai-numai-numai văpaia s-ajungă mare !...

RĂZVAN

Tu n-ai auzit pistolul ?... Pistol !... Nu l-ai auzit ?
Spune !

(cu furie)

Ureche ! Ureche !...

(Afară se aude o împușcătură.)

A ! De-acuma s-a sfîrșit !
Sînt domn ! Trăiască domnia !...

(cu amărăciune)

Cît de lesne, cît de iute
Se răstoarnă domnii țării, cel mult în zece minute !

(Către Vidra.)

Dar tu nu mai spui nimica ? Mai dinioară mi-ai zis
Nu știu ce... ba mi se pare... de !... îmi povesteai un vis...
Mai spune-mi-l înc-o dată...

VIDRA

(îngenunchind)

Îți mulțumesc, Doamne sfinte,
C-ai auzit cu-ndurare o rugăciune fierbinte !
(Se scoală.)
Crezut-ai oare, Răzvane, că se poate speria
De nește deșerte vise chiar o inimă c-a mea ?
Gîndit-ai oare, iubite, c-o nălucă muierească
Ar putea glasul măririi în pieptu-mi să-l năbușească ?...
Vîntulețul, ce-adiază printre vițe din lăstar,
Rămîne fără putere în fața unui stejar,
Pe care numai furtuna îl zguduie și-l sfărămă...

RĂZVAN

Furtună ?

VIDRA

Cea mai cumplită !

RĂZVAN

Ești Doamnă, Vidra...

VIDRA

Sînt mamă !...
Aici copilul se mișcă... Simțindu-l în sînul meu,
Uit toate și văd acuma, văd că-s femeie și eu !...
(Afară se aud strigăte : „Să trăiască Răzvan-Vodă.")

RĂZVAN

Ascultă, iubito Vidră ! Ascultă, scumpo soție !...
Sîngele nostru din leagăn va moșteni o domnie !...
(Intră Șoltuzul și mai mulți tîrgoveți.)

ȘOLTUZUL

(închinînd lui Răzvan pe o tablă de argint struguri și spice de grîu)

După datina străbună, rămasă de la mai-mari,
Eu, Șoltuzul ot-Suceava cu cei doisprezece pîrgari,
Aleși ca să fim în fruntea tîrgoveților d-aice,
Dorim măriilor voastre ani mulți și viață ferice,

Încît să-ncingeți Moldova, asemenea unui brîu,
Numai cu livezi de struguri, numai cu cîmpii de grîu ;
Căci norodul, dînd domnia, se mulțumește cu poame,
Ca să nu piară de sete și să nu moară de foame.

RĂZVAN

Primesc din mînile voastre prinosul de bun ogur,
Ș-a fi părintele țării făgăduiesc și mă jur ;
Nu voi uita niciodată, c-a românului tărie
Este plugul și cîntarul mai presus de boierie...

ȘOLTUZUL

Tot după vechi obiceie, păstrate din veac în veac,
Ales-am din sînul nostru băiatul cel mai sărac,
Pentru ca măriei-tale din gura-i copilărească
Să dea, fără să se teamă, o povață bătrînească...
Copile, sărută poala îmbrăcămintei domnești,
Și cum vei putea mai bine, oratia s-o citești !

BĂIATUL

(după ce sărută mîna ce-i întinde Răzvan)
Măria-ta !
Nu te supăra,
Ci fii bun a ne-asculta !
Îți vom spune cam multe
Și mărunte,
Dar tot lucruri plăcute,
Să fie drag orișicui să ne-asculte :
O sută de ani să domnești,
Pe dușmani să-i biruiești,
Pe vrăjmași să-i pedepsești. [...]
Ș-așa mai departe,
Ca toți să-și aibă parte,
Ș-așa înainte,
Ca toți să-nvețe minte,
Ș-așa rînduri-rînduri,
Ca toți să se puie pe gînduri !...
Dar cu moldovenii tăi,
Măcar de-o fi și răi
Măria-ta să fii bun cu ei ;
Și de-i vedea unii și desculți,
Măria-ta tot să-i asculți ;
Căci norodul e cam năzdrăvan :
Face multe pozne într-un an ;

Și țara-i cam nebună :
Face multe pozne și-ntr-o lună.
Ba la-ndemînă
Și-ntr-o săptămînă
Iar de nu te-i păzi,
Chiar într-o zi
Multe-i auzi !

RĂZVAN

(dîndu-i o pungă)

Destul ! Să trăiești, băiete !...

(Intră Răzașul, Tănase și mai mulți căpitani.)

RĂZAȘUL

Măria-ta ! Sănătate !
Isprăvit-am toată treaba fără multă greutate :
P-Aron-Vodă la răcoare în spătărie l-am pus ;
Boierii, mitropolitul, pe toți la palat i-am dus ;
Mai în sfîrșit, lucru-i gata !

RĂZVAN

Unde-i Bașotă ?

RĂZAȘUL

El are
Pe Vulpoiu cu toată ceata de vînători în spinare.

RĂZVAN

Bine, dragii mei tovarăși !... Stăpînirea-mi în curînd
La toți și la fiecare va da răsplata pe rînd...

SBIEREA

(intrînd iute, speriat, pierzînd răsuflul, cu o lădiță în mînă)

Jupîne !... Mărite Doamne !... Scapă-mă. Norodul pradă !
Sinete, zapise, țara, lumea-i în această ladă !...

RĂZVAN

Liniștește-te, jupîne. Averea-ți chiar pe maidan
O poți lăsa fără grijă în zilele lui Răzvan...

SBIEREA

(răsuflînd mai ușor și făcînd semnul crucii)

În ladă tot mai sigur !... Părăluța cere pază ;
Mai bine s-o ții sub cheie, ca nimene să n-o vază...

VIDRA

Doamne, soțule, stăpîne ! Nu mă mai pot opri !...
Într-un glas cu țara-ntreagă, viu a-ți ura și a-ți dori
O domnie fericită... Ba înc-aș mai vrea ca mîne
Tu să legi într-o cunună toate țările române,
Încît de la Marea Neagră pîn-la falnicul Carpat
Să nu domnești ca un vodă, ci ca Răzvan împărat !

CĂPITANII

Da, da, da ! Împărăție !...

TĂNASE
(trist)

Ar fi bine docamdată
Să rămînem cu Moldova !

SBIEREA

Ce om fără judecată !
Dar Moldova-i sărăcită ! Nu-i chip altfel s-o cîrpești
Decît unind laolaltă mai multe țări românești...
Două și două fac patru : cea mai dreaptă socoteală...

RĂZAȘUL

Vulpoiu avuse dreptate... Nu mai cred în poticneală !...
Toate semnele sînt bune !... Măria-ta, la palat
Ne-așteaptă mitropolitul cu toți boierii din sfat...

RĂZVAN

Să mergem ! Voiesc acuma din gura domniei mele
Țara s-audă nădejdea d-a scăpa din zile grele.

SBIEREA
(cu umilință)

Stăpîne preamilostive, unde-i merge, merg și eu ;
Lada mea e-n siguranță numai lîngă domnul meu...
(Toți se pregătesc a ieși.)

VULPOIU
(intrînd cu spaimă)

Pierduți !...

TOȚI

Ce veste ?

VULPOIU

Vătavul...

TOȚI

Ce-i ?...

VULPOIU

Bașotă...

TOȚI

Zi !...

VULPOIU

Trădare !
Scăpă din mînile mele, deschise poarta cea mare,
Leșii au umplut cetatea !...
(Sbierea cade mort, fulgerat de apoplexie.)

RĂZAȘUL

(clătinînd din cap)

Poticneala !...

TĂNASE

Eu știam
Că nu se cădea s-apuce scaunul țării orice neam.

VIDRA

(luînd pe Răzvan de mînă)

Iubite ! Nu sta pe gînduri... Cînd soarta te prigonește
Fii mîndru chiar în cădere !...

CĂPITANII

Măria-ta ! Poruncește !...

VIDRA

Și ce s-așteptați voi oare de la viteazul Răzvan,
Decît paloșul în mînă, și-nainte la dușman ?

RĂZVAN

(scoțînd sabia)

Să trăiască neagra moarte ! Ne cunoaștem foarte bine !
Cine vrea s-o strîngă-n brațe, iată calea ! După mine !
Moartea-i mireasă
Mormîntu-i casă.

Viermii sînt naşi
Hai la vrăjmaşi !...
(Iese urmat de căpitani.)

VIDRA

Moarte!... Moarte!... Dar se poate? Moară oamenii cei mici
Precum călcîiul turteşte mușuroiul de furnici ;
Omul, însă, care lumea pe palmă-i ar vrea s-o poarte,
Zodia-i scrisă pe frunte, respinge pizmaşa moarte !...
(Se gîndeşte.)
Dumnezeule puternic ! De ce mai faci uriaşi.
Dacă-n rînd cu toţi piticii pradă morţii vrei să-i laşi ?
Cum ? Cereasca ta dreptate se pogoară pîn-la fiară ;
Vulturul trăieşte veacuri, iar musca d-abia o vară,
Şi numai omul cel mare, stăpîne, tu-l osîndeşti
Ca să moară dopotrivă cu muştele omeneşti !...
(Se cutremură.)
O, nu, nu ! Răzvan nu moare !... Orice pai în astă lume
Trebui s-aibă vro ursită, o ţintă, vrun scop anume,
La care-i dator să meargă de vîntul sorţii împins,
Şi cade numai atunce cînd este semnul atins !...
Calea lui Răzvan e lungă şi d-abia se desfăşoară :
Pîn-la capăt e departe... Răzvan nu poate să moară !
Nici chiar Dumnezeu el însuşi nu schimbă ceea ce-i scris!...
(Iute.)
În genunchi, Vidro !...
(Îngenunchează şi ridică ochii în sus.)
Iertare !...
(Cu spaimă, punînd mîna la ochi.)
Visul meu !... Grozavul vis !...
(Sculîndu-se cu tărie.)
Şi de ce eu stau aici, cînd Răzvan înfruntă focul ?...
Daţi-mi armă ! Lîngă dînsul, în primejdie mi-e locul...
(se repede la armătura de pe perete şi se opreşte)
Dar copilul meu, o, Doamne !
(Se cutremură.)
Ce-aud ?
(Din spaţiu răsună o voce ca un ecou :
„Dar copilul meu ?

Vidra cu groază își întoarce fața spre ușă, ca și cînd ar vedea pe cineva acolo.)

Muma lui Răzvan!... Mă-ntreabă... Și ce-i pot răspunde eu?

(Făcînd semnul crucii.)

Piei, nălucă, piei ! Sînt mamă !

(Face un pas îndărăt.)

Nu te-apropia !

(Răsună iarăși ecoul :

„Sînt mamă !...“

Vidra, zdrobită de emoțiune, se aruncă pe divan.)

Ea vrea dinte pentru dinte ! Muma mumei cere sămă !...

(Face o mișcare și se scoală cu energie.)

Oare nu mai sînt eu Vidra ?

(Abătută.)

E cumplit al mumei dor !...

(Pe prag apare Răzvan, greu rănit, ținut de Vulpoiu și de Răzaș. Vidra se repede înainte-i.)

A ! Scăpat ! Ce fericire ! Tu !

RĂZVAN

(cu glas slab, pe cînd Vulpoiu și Răzașul îl pun pe divan)

Am biruit și mor !...

(Arătînd la cadavrul lui Sbierea.)

Nu-mi ziceai tu oare, Vidro, să fiu întocmai ca Sbierea ?
Eu cu cinstea și mărirea, el cu prada și averea !

(Vidra îngenunchează și-și ascunde fața în mîni.)

Dar ce-i mai trebuie acuma mii de galbeni în grămezi ?
Ce-mi folosește domnia ? Pe-amîndoi aci ne vezi
Praf, pulbere și cenușă !... Nebuni, ce din lăcomie,
El pentr-o biată lescaie, eu pentr-un ceas de mîndrie.
Necruțînd nimica-n lume, neștiind nimica sfînt.
Uitam că viața-i o punte dintre leagăn și mormînt !

(Cu durere.)

Mi se-ntunecă vederea, dar văd ceva de departe...
O jumătate din mine de cealaltă se desparte...
Ah, veniți, veniți cu toții !... Unde-i bătrînul Tănas ?

RĂZAȘUL

Apărîndu-te pe tine, mort în luptă a rămas !

(Vulpoiu plînge.)

În anul 1840, an în care scriitorul debutează în Dacia literară *cu proza* Buchetiera de la Florența, *primește directoratul teatrului din Iași, împreună cu Kogălniceanu și Negruzzi, care va dura pînă în 1844.*

În vederea creării unui repertoriu național Alecsandri sprijină pe alți dramaturgi și scrie, ori prelucrează el însuși mai multe piese de teatru. Printre primele creații dramatice se înscriu Farmazonul din Hîrlău *(1840) și* Modista și cinovnicul *(1841),* Iorgu de la Sadagura *(1844),* Iașii în carnaval *(1845).*

După înăbușirea mișcării revoluționare Alecsandri — în 1845 îl cunoscuse pe Bălcescu, de care avea să-l lege o mare prietenie — ia calea exilului ; stă o perioadă la Brașov și de aici, trecînd prin Bucovina, ajunge în Franța.

Revenit în țară (1849), începe elaborarea „cînticelelor comice" Șoldan Viteazul *și* Mama Angheluța ; *în 1850 publică comedia de mare succes* Chirița în Iași, *continuată de* Chirița în provincie *care aduc consacrarea deplină a personajului și îmbogățesc „comedia de moravuri".*

Activitatea de dramaturg a lui V. Alecsandri, după 1860, este tot mai productivă. După ce în 1857 dramatizase, sub titlul Cetatea Neamțului *sau* Sobieschi și plăieșii români, *nuvela* Alexandru Lăpușneanu *de C. Negruzzi, scriitorul dă la iveală piesele :* Clevetici Ultrademagogul și Timofte Napoilă, Ultraretrogradul *(1861),* Zgîrcitul risipitor *(1863),* Lipitorile satului *(1863), urmate de încă multe altele.*

Anul 1867 aduce intrarea lui Alecsandri în rîndul membrilor Societății Academice, devenită ulterior Academia Română.

Retras la Mircești, „bardul", căruia războiul de independență din 1877 i-a inspirat ciclul de versuri patriotice, Ostașii noștri, *aflat acum, probabil, mai puțin „tînăr și ferice", dar dovedind o mare vigoare spirituală, scrie, către sfîrșitul vieții, marile drame istorice în versuri :* Despot-Vodă *(1879),* Fîntîna Blanduziei *(1884),* Ovidiu *(1885). La ultima a lucrat pentru „desăvîrșire" pînă în preziua morții sale, survenită la Mircești, unde este înmormîntat, în 22 august 1890.*

Alecsandri, care a dăruit scenei româneşti peste 50 de piese, rămîne un mare „deschizător de drumuri" şi un înnoitor de modalităţi artistice, avînd, alături de Hasdeu, o contribuţie hotărîtoare la dezvoltarea teatrului în general şi a dramei istorice în special.

BIBLIOGRAFIE

I *Despot-Vodă.* Legendă istorică în versuri, 5 acturi şi 2 tablouri. 1558—1561, Bucureşti, Editura Librăriei Socec et Comp., 1880.

Fîntîna Blanduziei. Piesă în 3 acturi şi în versuri. *Varia.* Volumul al X-lea al *Operelor complete*, volumul al V-lea al *Teatrului*, Bucureşti, Editura Librăriei Socec et Comp., 1884.

Ovidiu. Dramă în 5 acturi şi în versuri. Volumul al XI-lea al *Operelor complete* şi al VI-lea al *Teatrului*, Bucureşti, Editura Librăriei Socec et Comp., 1890.

Despot-Vodă. Legendă istorică în versuri, 5 acturi şi 2 tablouri, Bucureşti, Editura Librăriei Socec, „Autori români vechi şi contemporani", 1894.

Opere complete. Teatru, I—V, Bucureşti, Editura Institutului de arte grafice „Minerva", 1903—1908; în vol. V: *Despot-Vodă, Fîntîna Blanduziei, Ovidiu.*

Despot-Vodă. Legendă istorică în versuri, 5 acte şi 2 tablouri. 1558—1561, Bucureşti, Colecţiunea Sfetea, 1907.

Fîntîna Blanduziei. Piesă în 3 acte şi în versuri. Cu o prefaţă de E. Lovinescu, Bucureşti, Editura Ancora, „Biblioteca Universală", 1921.

Ovidiu. Dramă în 5 acte şi în versuri, Cu o prefaţă de E. Lovinescu, Bucureşti, Editura Ancora, „Biblioteca Universală", 1921.

Despot-Vodă. Legendă istorică în versuri. Cu un studiu de E. Lovinescu, Bucureşti, Editura Ancora, „Biblioteca clasicilor români", 1928.

Drame istorice. *Despot-Vodă, Fîntîna Blanduziei, Ovidiu.* Ediţie îngrijită de George Baiculescu, Cu o prefaţă, introducere,

anexe și note, Craiova, Editura Scrisul Românesc. „Clasicii români comentați", 1937.

Fîntîna Blanduziei. Teatru, vol. II (Drame), Ediție îngrijită de G. Pienescu, Prefață de Al. Piru, București, Editura pentru literatură, „B.P.T.", 1962 ; cuprinde : *Despot Vodă, Fîntîna Blanduziei, Ovidiu* (ed. a II-a, 1973).

Teatru. Ediție îngrijită, note și bibliografie de G. Pienescu, Prefață C. Ciopraga, București, Editura Tineretului, „Lyceum", 1968 ; cuprinde cele trei drame istorice și *Chiriță în provincie, Sandu Napoilă Ultra-retrogradul.*

Drame, Ediție îngrijită de G. Pienescu, Repere istorico-literare de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, București, „Patrimoniu", 1975.

Drame, Postfață și bibliografie de Elvira Sorohan, București, Editura Minerva, „Arcade", 1980.

Despot-Vodă, Tabel cronologic, prefață, note și bibliografie de Al. Săndulescu, București, Editura Albatros, „Texte comentate — Lyceum", 1981.

H A.I. Odobescu, *Vasile Alecsandri : Legende nouă, Ostașii noștri, Despot-Vodă,* în *Scrieri literare și istorice,* vol. II, București, Editura Librăriei Socec et. Comp., 1887.

N. Petrașcu, *Vasile Alecsandri,* București, 1894.

N. Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea...,* vol. III, Vălenii de Munte, Editura Tipografiei „Neamul românesc", 1909.

E. Lovinescu, *Critice,* Ediție definitivă, vol. III. *Critica impresionistă* — V. Alecsandri, Al. Odobescu, B.P. Hasdeu, Al. Davila, Barbu Delavrancea..., București, Editura Ancora, S. Benvenisti et. Comp., [1928].

G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent,* București, Editura Fundațiilor, 1941.

Al. Ciorănescu, *Teatrul românesc în versuri și izvoarele lui,* București, Editura Casa Școalelor, 1943.

G. Călinescu, *Vasile Alecsandri,* București, Editura Tineretului, 1965.

G. C. Nicolescu, *Viața lui V. Alecsandri*, București, Editura pentru literatură, ed. a II-a revăzută, 1966 (ed. a III-a, 1975).

Virgil Brădățeanu, *Drama istorică națională*, București, Editura pentru literatură, 1966.

Virgil Brădățeanu, *Istoria literaturii dramatice românești și a artei spectacolului*. De la începuturi pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, București, Editura didactică și pedagogică, 1966.

* * * *Istoria literaturii române*, II, București, Editura Academiei, 1968.

* * * *Istoria teatrului în România*, vol. I—III, București, Editura Academiei, 1965—1973 (cuprinde perioada de la începuturi pînă în 1944).

Al. Piru, *Introducere în opera lui Vasile Alecsandri*, București, Editura Minerva, 1978.

Emil Ghițulescu, *Vasile Alecsandri*, București, Editura Albatros, 1979.

* * * *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, Editura Academiei..., 1979.

Mircea Ghițulescu, *Alecsandri și dublul său*, București, Editura Albatros, 1980.

* * * *Studii și articole despre opera lui Vasile Alecsandri*, Ediție îngrijită, prefață și bibliografie de C. Ciuchindel, București, Editura Albatros, 1980.

VASILE ALECSANDRI

DESPOT VODĂ

1879

PERSONAJI :

ALEXANDRU LĂPUȘNEANU, Domn Moldovii . . . . . 50 ani
RUXANDRA DOAMNA, soția lui Lăpușneanu . . . . . 25 ani
DESPOT ERACLID, competitor tronului Moldovii . . . . . 30 ani
MOȚOC VORNICUL, boier conspirator . . . . . 55 ani
ANA, fiica lui . . . . . 20 ani
MAICA FEVRONIA, sora lui Moțoc . . . . . 50 ani
TOMȘA, boier neaoș . . . . . 40 ani
ILIAȘ, copilul lui Tomșa . . . . . 14 ani
SPANCIOC, HARNOV, STROICI, TOROIPAN — boieri . . . . . 35 ani, 45 ani, 25 ani, 25 ani
CIUBĂR VODĂ . . . . . 45 ani
ALBERT LASKI, palatinul Siradiii . . . . . 55 ani
CARMINA, soția lui Laski . . . . . 30 ani
ROZEL, aventurier francez . . . . . 25 ani
SOMMER, poet german . . . . . 25 ani
ANTON SECUIUL, șeful secuimei din Ardeal . . . . . 30 ani
PISOZKI, comandant castelului de la Zips . . . . . 30 ani
TOMA CALABAICANUL, om de încredere a lui Lăpușneanu . . . . . 40 ani
AHMED BAIRACTARUL, trimis a lui Soliman sultanul 40 ani
LIMBĂ-DULCE, plăieș . . . . . 30 ani
JUMĂTATE, idem . . . . . 30 ani
UN ȚĂRAN
O ȚĂRANCĂ
ȚĂRANI — TÎRGOVEȚI — BOIERI — OSTAȘI ROMÂNI — MERCENARI UNGURI, FRANCEZI, LEȘI, NEMȚI etc. — CĂLUGĂRI

(Drama se petrece la anii 1558—1561) [1]

Notă. — Versurile precedate de semnul * pot să nu fie declamate în cursul reprezentațiilor *(n. V. A.)*

[1] Despot-Vodă a domnit de fapt între anii 1561—1563 (n. ed.).

Despot Vodă

Legendă istorică în versuri
5 acturi şi 2 tablouri
1558 — 1561

ACTUL I

TABLOUL I

Culmea Carpaţilor ce desparte Bucovina de Transilvania. — Un brad în dreapta. — Panoramă de munţi în fund.

SCENA 1

Jumătate, Limbă-Dulce

JUMĂTATE
(rezemat de brad, cîntă)
Frunză verde de stejar,
Sus pe munte, la hotar
Zi şi noapte stau pîndar...

LIMBĂ-DULCE
(vine din stînga, obosit, aducînd un fedeleş pe umăr)
Uf ! iată-mă pe culme cu fedeleşu-n spate !

JUMĂTATE
Venit-ai, Limbă-Dulce ?

LIMBĂ-DULCE
Venit, măi Jumătate,
Dar cad de oboseală... Ştii tu că dintr-un zbor
Sînt zece mii de stînjeni de-aici pîn' la izvor ?

JUMĂTATE

Or fi, dar apa-i bună... Ian s-o cercăm de-i rece.

LIMBĂ-DULCE

(dîndu-i fedeleşul)

Na !

JUMĂTATE

(bea)

Adă... A ! !

LIMBĂ-DULCE

Îţi place ?

JUMĂTATE

La inimă chiar trece...
Cuminte zicea tata : „Dă-mi, Doamne, orice-oi vrea,
Iar mai cu seamă apă uşoară-n cale grea".

LIMBĂ-DULCE

Nu se temea de broască, era voinic moş Tincă,
Dar tati-i era groază de apă... şi-n opincă.
Iar bei ?

JUMĂTATE

Încă o duşcă... Mă arde setea-n pept !

LIMBĂ-DULCE

Beţiv mai eşti !

JUMĂTATE

Gîndeşte... de ieri de cînd te-aştept !
Pe astă culme goală, încredinţată nouă,
Mîncăm răbdări prăjite şi bem numai cînd ploua ;
Cît despre somn...

LIMBĂ-DULCE

Nici vorbă... Pîndarului e scris
C-un ochi închis să doarmă, şi celălalt deschis.
(Răsună codrul de un bucium, în stînga.)

JUMĂTATE

Un bucium se aude în codri... Ce-a fi oare ?

LIMBĂ-DULCE

Boierii din Suceava fac astăzi vînătoare
I-am întîlnit devale cu patru urși blăniți,
De somnul cel mai vecinic tuspatru adormiți,
Și mai era cu dînșii... mult am mai rîs văzîndu-l...
Un soi de hop-deoparte cu portul și cu gîndul,
Numit Ciubăr și Vodă.

(Se îndreaptă spre fund.)

JUMĂTATE

Știu, un nebun de soi,
Cu visuri de domnie, cum sînt mulți pe la noi.

LIMBĂ-DULCE

Dar ce văd colo,-n vale în Țara Ungurească ?

JUMĂTATE

Ce vezi ?

LIMBĂ-DULCE

O ceată-ntreagă cu haină husărească.

JUMĂTATE

Mulți-s ?

LIMBĂ-DULCE

Mai mulți de zece, mai mulți, și vin merei...
Dar ceata se oprește... Iaca ! doi dintre ei
Descalecă și-n grabă apucă pe cărare
La deal... Îi vezi ?

JUMĂTATE

Văd... Iată-i ajunși sub dîmbul mare...
Țin sfat și iarăși pleacă... Or fi niscai fugari,
Ce vreau să treacă-n țară.

LIMBĂ-DULCE

Ce-or fi, maghiari, tătari,
Să-i prindem !

JUMĂTATE

Dar', să-i prindem, căci noi sîntem de pază
Aici, la pragul țării... Feri, măi, să nu te vază !

LIMBĂ-DULCE

Știi ce ? Hai de pe culme pe ei să ne-aruncăm.

JUMĂTATE

Ba nu ; la pîndă-aice mai bine s-așteptăm.
Vin'cole, după stîncă.

LIMBĂ-DULCE

Ce pîndă ? Lupta-i dreaptă !
Ei doi, noi doi !... nu-ncape nici pîndă, nici...

JUMĂTATE
(oprindu-l)

Așteaptă.

Nu fi nătîng, ascultă...

LIMBĂ-DULCE

Române, doi și doi...

JUMĂTATE

Ascultă,-ți zic !

LIMBĂ-DULCE

Ce ?

JUMĂTATE

Care-i mai mare dintre noi ?

LIMBĂ-DULCE

Tu... fie pe-a ta voie... așași, n-ar fi dreptate
Cu doi voinici să lupte un om și... Jumătate.
(Ies amîndoi prin dreapta.)

SCENA 2

Despot, Laski

LASKI
(după culme, în fund)

Despot, ajuns-ai ?

DESPOT
(sărind pe culme)

Iată !

LASKI

(ivindu-se)

Ha ! iată-mă și eu,
Greu e suișul, frate !... Dă-mi mîna.

DESPOT

Ține.

LASKI

(sărind pe scenă)

Greu !
Uf... Caldu-i !... de m-ai stoarce, ai face, zău o baltă.
(Se pune jos, la rădăcina bradului.)
A fost un timp, odată, cînd stînca cea mai naltă
Mi ți-o urcam eu, Laski, ca cerbul cel ușor.
Acum simt ca o cange înfiptă în picior,
Și pare că mă trage...

DESPOT

La deal ?

LASKI

Ba nu, la vale.

DESPOT

Oricum, ești verde încă și ai oțel în șale.

LASKI

Așa-i !... Mă simt, zău, încă puternic cît un tun.
Mi-e dragă lumea, frate, și-mi place traiul bun...
Eu nu sînt ca evreii, ce zic că viața-i lungă
Sau scurtă, măsurînd-o cu banii lor din pungă.
Eu zic : Hei ! deie Domnul mulți ani ca să trăim.
Și planurile noastre curînd să le-mplinim.
(Se scoală și se plimbă pe scenă.)
Iată-ne-ajunși cu bine pe naltele hotare
Ce zac între Moldova și Țările Maghiare ;
Loc trist, de lupte crunte, cu sînge plămădit.
Căci fearele-s cumplite, dar omu-i mai cumplit !...
Privește colo,-n față, în zarea luminată :
Ca mantie regală, frumoasă și bogată.
Apare-n ochii noștri Moldova, dulce rai,
Comoară nesecată de bun și dulce trai.

Ea are grîu, și miere, și vinuri, ah ! ce vinuri !
Toiag de bătrînețe, vin bàlsam pentru chinuri ;
Și are mii de nade a scumpelor plăceri,
Copile, -ah ! ce copile !... muieri, ah ! ce muieri !
Îți fură ochii, mintea, și inima ți-o fură,
Cu-o rază de sub geană, c-un zîmbet de pe gură.
Și însă moldovenii, orbi, crunți, nepăsători,
Stropesc ades cu sînge grădina lor de flori.

DESPOT

Cum e stăpînul casii, așa-i și grădinarul ?

LASKI

Așa, căci Lăpușneanul... el mînă astăzi carul.

DESPOT

El bate-n boi.

LASKI

O, Despot, pe-acest mănos pămînt,
Domnea odinioară un Domn viteaz și sfînt,
Un Ștefan ! leu năprasnic, a cărui largă gheară
Rupea cumplit dușmanii și-n țară, și-n afară.
Pe vremea lui, boierii ostași erau, ostași
Cum n-au mai fost !... Acuma, nepoții lor, trufași,
Mici rîvnitori, de tronuri, seci, răi, ieșiți din minte,
Păgîni prin a lor fapte, s-ating de cele sfinte,
De sceptru, de moșie, de neam și de popor,
Iar țara, muma, pere, gemînd sub talpa lor.

DESPOT

Cu Vodă Lăpușneanul ei astăzi nu se-mpacă ?

LASKI

Nu ! N-ar putea nici dracul pe tron ca să le placă.

DESPOT

Le trebuie, se vede, un Domn căzut din cer ?

LASKI

Ba mai degrabă-un... „despot", cu brațul lung de fer,
Să bată, să apese pe dîrza lor cerbice,
Și-n capul lor sămînța de vrajbă să o strice...
Și iată de ce, frate, primit-am bucuros
Ca să ajut avîntu-ți de dor ambițios.

Sînt leah ; cu moldovenii în veci n-am împăcare.
Tu cauți un tron, Despot ?... Eu caut răzbunare !
(Dîndu-i mîna.)
Fii Domn !

DESPOT

Prea bine, însă nu crezi mai nemerit
Ca ferul deocamdată să fie... poleit,
Și mîna zdrobitoare să fie deocamdată
Ascunsă-ntr-o mănușă ?

LASKI

Ca laba cea șirată
Ce unghia-și ascunde ?

DESPOT

Întocmai.

LASKI

Minunat !
Bravo !... Mănușa... laba... pricep, ești diplomat.
În arta de capcane ești meșter cu ispită...

DESPOT

(zîmbind)

Am fost crescut la Roma, în școala jezuită.

LASKI

Ești om cu două daruri : sub haina de oștean
Porți inimă vitează și cugetul... viclean !
Așa spunea Carmina cînd ea glumea cu tine.

DESPOT

Ah ! cît a fost de bună soția ta cu mine !
Eu, un pribeag din lume, un zvînturat străin,
În casa ta mănoasă căzut chiar din senin.
Eu, peatră nestimată din splendidă cunună,
În pulbere zvîrlită acum de-o rea furtună !...
Ah ! Laski, multă lume calcat-am pribegind,
Luceferi mulți în cale-mi văzut-am strălucind,
Dar suflet bun și nobil ca scumpa ta soție
Eu n-am văzut, mă crede, la nici o-mpărăție !

LASKI

Așa-i c-am avut parte în lume de noroc ?
Carmina-i junǎ, însă de juni ea-și bate joc,
Și numai pentru mine suspină ea.

DESPOT

(în parte, zîmbind)

Sărmanul !

LASKI

Ș-apoi încă-o virtute : urăște pe sultanul !

DESPOT

În toate-i dar perfectă !

LASKI

(cu mîndrie)

În toate !

DESPOT

Om fericit !
Nimica nu-ți lipsește din cîte ai dorit.
Mărirea ?... te alintă ca pe-un copil în fașe ;
Tu stăpînești în pace mulțime de orașe,
Ești cap, ești om de cîrmă, neștiutor de frîu.
Averea ?... la picioare-ți lin curge, ca un rîu
Norocul ?... o soție frumoasă, iubitoare,
La Zips, castelul falnic, îți luce ca un soare,
Pe inima-i spanioală* lipindu-te iubit...
Om fericit ești, Laski, de trei ori fericit !
Iar eu, o biată frunză pe vînt în veci purtată,
Putea-voi rădăcină să prind în loc vrodată ?
Mă cheamă viitorul la el...

LASKI

Aleargă dar
La glasul lui, și fie-ți mersul nu în zadar !
Colo, jos, în Suceava, găsi-vei răzvrătirea
Clocind și pregătindu-ți mărirea sau peirea.
Fii om, mergi !

* Citește în trei silabe : spa-nioa-lă (n.a.).

DESPOT

Dar' ! voi merge... Născut pe-al mărei mal,
Deprins sînt din pruncie să lupt cu-al mărei val ;
Voi ști să-nfrunt eu soarta !

LASKI

Înfrunt-o bărbătește !
Iar dacă ea de tine ar rîde muierește,
Găsind că nu ești vrednic de-a fi ce zici c-ai fost,
Atunci din nou la mine să cauți adăpost.
Eu pentru tine, Despot, aici am întins nada.
Acum îți zic : La luptă, izbîndă, iată prada !
Moldova-i o comoară !... ferice-ar fi de ea
Să cadă cu-a ei scule pe mîna ta... ș-a mea.
Pas ! Eu te las, adio, și s-auzim de bine !
(Se îndreaptă spre fund.)
Cînd îi fi mare, Despot, să te gîndești la mine.

DESPOT

Adio, Laski... Viața e plină de furtuni.
Tu cu a ta soție să faceți rugăciuni
Pentru Despot.

LASKI

(coborînd culmea)

Adio !

(Dispare.)

DESPOT

Ba nu... la revedere !

SCENA 3

DESPOT

(se plimbă pe scenă și privește cu mulțămire împrejurul lui)

A !... iată-mă-n Moldova !... Măriri, averi, putere
Aici sînt partea celui ce știe-a zice : Vreu !
Eu vreu !... De-acum ajute-mi în plin norocul meu.
Eu, slugă-odinioară lui Iacob Eraclidul
Dar nobil prin avîntul suflètului ca Cidul ;
Eu, bulgăr de aramă, schimbat în aur ; eu,
Fiu de pescar din Creta, purtat în zborul meu

Prin Spania, Lehia, Germania și Franța,
Cu-a mea soție, spada, cu sora mea, speranța,
Azi vin și pun piciorul pe-acest pămînt român
Și zic : Moldovo,-n mine cunoaște-al tău stăpîn !
Deci pune-ți mari podoabe, frumoasa mea mireasă,
Să faci cu mine-o nuntă de mîndră-mpărătească,
Îmbracă-a tale haine țesute-n mii de flori,
Încinge curcubeul alungător de nori
Și-ntinde pe-ai tăi umeri, în zi de sărbătoare,
Hlamida ta, ce poartă-o lună,-o stea ș-un soare...
Acum a sosit timpul, de fericire plin,
Ca să-ți alegi un mire viteaz, măreț, străin,
Un mire din Bizanța, cum se cuvine ție,
Ca să fondăm aice grecească dinastie.
E timpul, o ! Moldovo, uniți noi amîndoi,
Să facem visuri, planuri și fapte de eroi,
Să ștergem umilința din fruntea creștinească,
Să liberăm Bizanța și patria grecească !
Întreaga lume-așteaptă să vadă-n Răsărit
Un soare nou, cu raze de foc, pe cer ivit,
Să ardă semiluna cît nu e lună plină,
Și planta cea păgînă s-o sace-n rădăcină.
Eu fi-voi acel soare aprins de Dumnezeu,
Și tu, Moldovo scumpă, tu fi-vei cerul meu !
A ! tremure osmanul sub palosul dreptății,
La răcnetul lui Despot și al creștinătății.
Căci azi începe ziua creștinei renvieri,
Căci jur a fi eu, Despot, stăpîn acestei țări...

(Pleacă și iese în dreapta — Bucium și glasuri depărtate în stînga.)

SCENA 4

Moțoc, Tomșa Spancioc, Stroici,
Hârnov, Toroipan, vînători

(aducînd cerbi și urși uciși)

STROICI

(intră din stînga, examinînd pe jos urme de feare)
Pe-aici a trecut cerbul.

(Intră Toroipan.)
Vezi urma, Toroipane ?

TOROIPAN

Văd, iaca !... Tomșa, Hàrnov, Moțoc, Spancioc, Șoimane,
Veniți !

(Boierii intră, în costume de vînători.)

Stroici, copilandrul, abia scos din pelinci,
A dat de urme...

TOȚI

Urme de cerb ?

TOROIPAN

(rîzînd)

Ba, de opinci.

Era-ncălțat cerbul.

(Toți rîd, înaintînd pe scenă. Vînătorii ce aduc vînatul, se opresc în fund.)

MOȚOC

Stroici este copil încă ;
El, cîte pasări vede...

TOROIPAN

Le prinde și mănîncă.

STROICI

M-am înșelat întocmai ca vărul meu Spancioc,
Cînd te-a luat pe tine de urs ; ca moș Moțoc,
Cînd te-a luat de bivol ; și chiar, zău, ca și tine,
Cînd te crezi om.

TOROIPAN

Ia seama cu cine grăiești...

STROICI

Cine ?

Măi, pane Toroipane, goronu-i nalt și gros,
Securea-i mică, însă goronul cade jos.

TOROIPAN

Ie seama,-ți zic !

(Stroici și Toroipan scot paloșii — Harnov îi desparte.)

MOȚOC

(intervenind)

Ajungă atîte vorbe goale !

SPANCIOC

Hei ! de și-ar sparge capul, ce de mai hîrbi de oale
Ar zbura-n vînt !

MOȚOC

Așa e, Spancioc, dar, fătul meu,
Stricatul este lesne, și dresul este greu.
Noi am plecat de-acasă voioși în vînătoare
Prin munți, la cerbi, la iepuri, la urși, la căprioare.
Din jalnica Suceavă cu toții am ieșit
Să răsuflăm un aer mai viu, mai răcorit,
Să azvîrlim în vînturi gîlceava și aleanul,
Să mai uităm în pace de Vodă Lăpușneanul,
Iar nu să facem certe.

SPANCIOC

Moțoace, în zadar
Cutrierat-am munții chiar pînă la hotar,
Sărind din stîncă-n stîncă, prin dealuri și văicele,
Și nopțile pe iarbă dormind sub brazi, la stele.
Eu, unul, pretutindeni zăresc trecînd, zburînd
O umbră urîcioasă, muncită, de-un rău gînd,
Ce tainic printre arbori se furișă-n tăcere
Și cu doi ochi de ură ne fulgeră.

MOȚOC

Părere,
Spancioc !... Tu ești lunatic, ți-e frică de strigoi,
De iele, de vîntoase, de stăfii, de moroi,
Și ai ajuns acuma, în mintea-ți visătoare,
Să faci din Lăpușneanul o umbră pînditoare...
Nu-i umbră-acel ce mușcă din sînul betii țări,
Nu, chinurile țării nu-s umbre de dureri,
Nu-i umbră tirania călare pe robie !
Da-i umbră, tristă umbră, a noastră bărbăție,
Căci de-am avea vroință și inimi de oțel,
Tiranul... vai ! nici umbră n-ar rămînea din el !

TOMȘA

Moțoace, ești prea aspru, și asprele-ți cuvinte
Îmi par nepotrivite cu vîrsta ș-a ta minte.
Privește împrejuru-ți cu ochi mai bărbătești
Și spune nouă-n față, de cine te-ndoiești ?
De mine ?

MOȚOC

Ba nu, Tomșa.

SPANCIOC

De mine ?

MOȚOC

Niciodată.

STROICI

De mine ?

MOȚOC

Nu, copile ; ai inimă curată.

HARNOV

De mine, dar' ?

MOȚOC

Nu, Harnov.

TOROIPAN

De mine ?

MOȚOC

Nicidecum.
Nu mă-ndoiesc de nime, boieri, dar...

TOMȘA

Spune-acum,
Pe-a cărui frunte astăzi vezi scrisă mișelia
Cînd este-anevoință de-a-și apăra moșia ?
O, vornice Moțoace, năprasnic luptător,
De Domni ce nu-ți plac ție dibaci răsturnător,
Care-ai văzut atîtea ș-atîtea zile rele,
Răspunde verde-n ochi-mi : în cumpănele grele
Găsit-ai vreodată român nepăsător
Cînd draga lui moșie îi cere ajutor ?
Nu, nu ! în lumea largă și care ne-nconjoară
Mai lesne tu găsi-vei un vultur mort ce zboară,
Un grec fără trufie, un deal fără suiș,
Copaci fără de vîrfuri, văi făr' de coborîș
Decît atunci cînd țara e la neîndemînă
O lipsă de-ndrăzneală în inima română.

TOȚI

Așa e, Tomșa !

MOȚOC

Tomșa, îmi place să te-ascult
Cînd ne grăiești tu astfel... și voi, îmi place mult
Să văd a voastre fețe aprinse de-acea pară
Ce falnic izbucnește din dragostea de țară.
A ! simt o nouă viață intrată-n al meu sîn,
Căci întrevăd sfîrșitul tiranului hain...
Acest stolnicul Petre, un om de rînd, un stolnic,
Ce pînă la domnie s-a prefăcut nevolnic,
Pohoi făr-obîrșie, uitat-a cine-a fost...
Să te ferească cerul de mintea celui prost !
El calcă deopotrivă cu-o oarbă nepasare
Pe capul celui smèrin, pe fruntea celui mare,
Și taie, schinjuiește și trece prin popor
Ca viforul de gheață ce cade pe-un ogor.
Priviți : e țara plină de tristele-i victime,
Ologi, ciuntiți, orbi, mizeri, slutiți de-a lui cruzime.
Încît de-a sta calăul mult timp domnind aici,
A să prefacă neamul în turmă de calici !

HARNOV

(în parte, arătînd pe Moțoc)

Amară-i este limba de cînd nu-i la putere ;
Așa turbează vespea cînd nu mai are miere.

MOȚOC

Ce mormăiești din buze, tu, Harnov, într-ascuns !
Îți place Lăpușneanul ? cu el nu ți-e de-ajuns ?

HARNOV

Ba... însă-aș zice-o vorbă...

TOMȘA

Eu nu știu ce ai zice,
Dar zic eu, Ștefan Tomșa, cu cerul față-aice,
Că mie nu-mi prieste și țării nu-i doresc
Un Domn supusă slugă a Craiului leșesc,
Un om a cărui frunte, cînd mîndră, cînd pălită
Stă dîrză-n sînul țării s-afară umilită.
Această țară-a noastră nu știe-a slugări ;
Ea lasă altor neamuri pe brînci a se tîrî.

De însuși Ștefan-Vodă Moldova e deprinsă
Să ție mai sus capul cu cît e mai învinsă.
Deci pearã orice próclet, țăran, vecin, stăpîn,
Pe tron, sub tron, oricine nu știe-a fi român !

MOȚOC

Deci peară Lăpușneanul cu-ntreaga-i seminție !

SPANCIOC

Prea bine, dar pe cine să-l punem la domnie ?
E lesne-a schimba Domnii, bătrînii însă spun :
„Schimbare de domnie, fălire de nebun."

MOȚOC

Cum ? tu, Spancioc, om tînăr, cu mintea luminată,
Te-nchini la vorbe proaste din timpi de altădată ?

SPANCIOC

Mă-nchin și cred, Moțoace, în datini strămoșești
Ca-n dogmele preasfinte a legei creștinești ;
Cred că treptat se perde a neamului ființă
Cînd el se depărtează de-a bunilor credință.
Da ! cred că astă țară, lipsită de noroc,
Sătulă-i de-a fi astfel tot scoasă-n iarmaroc,
De-a trece ca o vită din mînă-n altă mînă,
Și zimbrul să ajungă un bou ce toți îl mînă.
E rău cu rău, se zice, dar mai rău făr' de rău !
Și cînd privesc în juru-mi, Moțoace, nu văd, zău,
Menit pentru domnie din noi toți nici pe unul,
Doar numai Ciubăr Vodă, Ciubăr Vodă nebunul ;
Și de vă place vouă, nu, mie,-ntr-adevăr,
Nu-mi place să văd tronul ascuns sub un ciubăr.

MOȚOC

Spancioc, ești bun de glumă, dar gluma-ți cîteodată

SPANCIOC

Rostește adevărul ?

MOȚOC

Ba-i groasă și prea lată.

STROICI

Dar unde-i Ciubăr Vodă ? Noi l-am uitat detot.

TOROIPAN

Lăsatu-l-am în codru, călare pe un ciot,
Crezînd că se găsește pe Ducipal călare
Și intră în Suceava ca Domn cu îngîmfare.

SPANCIOC

Sărmanul ! încă unul cu gărgăuni domnești.
Aceasta-i trista boală a minței românești !
(Ciubăr strigă, spăriet, în stînga.)

CIUBĂR

Săriți ! ajutor !

TOȚI

Ce e ?

MOȚOC

Ciubăr, strigă-n pădure.
Aleargă, Stroici !

SPANCIOC

Cu ursii s-a fi-ntîlnit la mure.

CIUBĂR

Săriți ! mă mîncă ursul !

SPANCIOC

O, trist al lumei curs !
Cătăm un Domn, și Domnul e-n laba unui urs !
(Toroipan, Stroici și alți vînători iese răpide în stînga.)

MOȚOC

(în parte)

În contra tiraniei lui Lăpușneanul ura
Crește, și la toți împle și inima și gura
Răzvrătul e în aer ca fulgerul în nori.
Răbdare...

SPANCIOC

(privind în stînga)

Ciubăr vine adus de vînători.

SCENA 5

Cei dinainte : Ciubăr Vodă *(purtînd hlamidă petecită şi stemă de hîrtie poleită, susţinut de Stroici şi de Toroipan)*

TOROIPAN

N-ai grijă.

CIUBĂR
(slab)

Ah !

MOŢOC

Ce este ?

STROICI

Nimic... l-am găsit faţă
C-un urs, ucis de Tomşa, pe care-l credea-n viaţă.
(Toţi rîd.)

CIUBĂR
(se pune pe-o rădăcină)

Ah ! apă, apă...

SPANCIOC

Daţi-i mai bine-un pic de vin ;
E lac de spaimă.

STROICI
(dînd un teas lui Ciubăr)

Ţine !

CIUBĂR
(bînd)

A !... dar nu-i teasul plin,
Mai adă ! *(Bea.)* De pe ochii-mi o ceaţă se ridică,
Ah ! sfinte Agaftocle, cum n-am murit de frică !

SPANCIOC

Ce ? frică ?... Ciubăr-Vodă, lui Papură nepot,
Fricos ?... Eu nu-o pot crede !

CIUBĂR

Nici eu, Spancioc, nu pot
Dar cînd am zărit ursul, deodată-am simţit, frate,

(Oţărîndu-se)

Brrr ! un pohoi de sloiuri curgîndu-mi ici, în spate,
Era o matahală cît muntele Ceahlău,
Ce sta, sugîndu-şi laba, înfipt în drumul meu.
Îi strig în gura mare să deie într-o parte,
El, nu !... Atunci, în grabă, eu dau să fug departe
Dar feara mă clocește cu ochii roşi, de foc,
Şi eu, cu dînsul faţă, rămîn înfipt pe loc.
Vroiam să-i spun că-s Vodă, Ciubăr-Vodă, dar glasul,
Mi se tăiase,-o ! Doamne, simţeam că-mi sună ceasul.
Era să mor !... o credeţi, boieri ?... era să mor !
Ce jale, ce durere, pe voi şi pe popor !
Îmi pare că văzduhul de clopote răsună,
Prin sate, prin oraşe, toţi oamenii s-adună
Şi zic cu-nduioşire : „Ah ! lumea-i pe sfîrşit !
Ciubăr, adevăratul Domn, iată c-au murit !"

SPANCIOC

Şi Dumnezeu să-l ierte !... s-a dus în iad zăloagă...,
Păcat numai de dînsul că îi lipsea o doagă.

STROICI

Ş-o sîmbătă.

TOROIPAN

Ş-o joie.

CIUBĂR

Voi rîdeţi ?

SPANCIOC

Ba jelim.
Şi ca pe-un mort în viaţă voioşi te prohodim.

SCENA 6

Cei dinainte : Despot, Limbă-Dulce, Jumătate

LIMBĂ-DULCE

(în culisele din dreapta)

Hai, nu întinde vorba, hai !

DESPOT

Dar ce vrei, creştine ?
De ce mă-ntorci din cale ?

LIMBĂ-DULCE

Mergi, zic, cît e cu bine,
Că jur pe sfînta cruce...

DESPOT

Măi, ştii tu cine sînt ?

LIMBĂ-DULCE

De-i face-un pas, cu ghioaga te culc mort la pămînt.
(Despot, Limbă-Dulce şi Jumătate intră pe scenă.)

DESPOT

Pe mine ?

LIMBĂ-DULCE

(împingînd pe Despot)

Mergi !

MOŢOC

Ce este, române ?

LIMBĂ-DULCE

Ce să fie ?
Am prins colèa sub stîncă un ungur cu trufie.
Care-a trecut hotarul, ca vulpea, pe furiş,
Dar i-am scurtat eu calea pe dîmb, în stejăriş.

MOŢOC

(lui Despot)

Străine, spune nouă, ce eşti şi cum te cheamă ?

DESPOT

Dar voi, care vă-i dreptul de-a-mi cere mie seamă ?

TOMŞA

Al nostru drept înscris e pe ţară-n lung şi-n lat.
Boieri sîntem de-ai ţării în care ai intrat.
Moţoc cînd te întreabă, răspunde cu-nchinare !

CIUBĂR

Şi-n faţa mea te pleacă !

DESPOT
(închinîndu-se lui Moţoc)
Moţoc, vornicul mare !

LIMBĂ-DULCE
(lui Moţoc)
Stăpîne, să las robul ?

MOŢOC
Să-l laşi.

LIMBĂ-DULCE
Da-i prea limbut,
Şi limba-i sfredel dulce, de Diavolul făcut.

SPANCIOC
De-aceea Limbă-Dulce te-au poreclit pe tine ?

LIMBĂ-DULCE
(rîzînd)
Se poate... *(Lui Jumătate :)* Hmm ! boierul m-a păcălit.

MOŢOC
(lui Despot)
Străine,
Urmează-ţi drumu-n pace ; eşti liber.

DESPOT
Nicidecum,
Recunoştinţa vie mai sclav mă face-acum ;
Dar cine poartă-n sînu-i curată conştiinţă
Voios primeşte lanţul numit recunoştinţă.
Oricum mi-a fi norocul în lume schimbător,
Îmi voi aduce-aminte de-al meu liberator,
Moţoc.

CIUBĂR
Ei, şi de mine, nu ?

MOŢOC
Vorbele-ţi sînt bune,
Şi chipul de om neaoş, dar cine eşti, ne spune !

DESPOT
Eu sînt în voia soartei un vecinic călător,
Atras în calea-mi lungă de-un tainic viitor,

Purtat pintre popoare din ţărmuri depărtate,
Trecut cu spada-n mînă prin lupte încruntate,
Din frageda-mi pruncie eu sînt...

TOMŞA
(către Spancioc)

Un venetic...

DESPOT
(auzindu-l)

Acel ce-a zis cuvîntul de venetic îi zic
Că a minţit şi-s gata de-a-nfige cu-a mea pală
Cuvîntul său în peptu-i... Să iasă la iveală !

TOMŞA

Eu sînt ! eu, Ştefan Tomşa !... Văzut-am pe la noi
Mulţi pribegi făţarnici, vermi palizi de gunoi,
Ce vin şi-n sînul nostru fac cuiburi veninate.
Cine eşti tu ? Răspunde !... La vorbe îngîmfate,
La provocări sumeţe de-un soi de zvînturat
Arunc dispreţul !

DESPOT

Cine-s ?... Ascultă înclinat :
Sînt Despot Eraclidul din Paros !... Al meu tată
A fost fruntaş de oameni în Grecia bogată,
Prinţ falnic ! de pe tronu-i căzut şi răsturnat
Sub apriga urgie a turcului turbat.

CIUBĂR

Eşti prinţ... deci văr cu mine ?

TOMŞA

Eşti bun de limbuţie,
Dar unde ţi-e dovada de naltă obîrşie ?
(Despot arată un pergament.)

DESPOT

Priviţi ! Iată diploma lui însuşi Carol Quint
Şi gloriosu-i nume în litere de-argint.
(Moţoc şi cu boierii, afară de Tomşa, examinează diploma.)

MOŢOC

Aşa-i !... Fii, Eraclide, partaş de-al nostru soare,
Eşti oaspele Moldovii de bunuri dătătoare,

Căci astă țară vecinic primește-n sînul ei
Cu drag pe bunii oaspeți, cu milă pe cei răi.

(Către vînători.)

Aduceți teasuri pline de vin pentru cinstire !

TOMȘA

(în parte, ieșind prin dreapta)

Ades în cupa plină se-ascunde o căire.

(Boierii ieu teasuri și închină)

MOȚOC

(lui Despot)

Noroc și voie bună !

CIUBĂR

(asemine)

Supus să-mi fii deplin !

DESPOT

Boieri, pentru Moldova paharul meu închin !
Să-i deie creatorul în veci zile senine
Ș-un Domn cu omenie, iubit de toți !

CIUBĂR

(înaintînd)

Ca mine !
Ca mine !... Domn ca mine se poate-a fi mai bun ?
Hai, dar, boieri, la Curte !

DESPOT

(lui Moțoc)

Ce zice ?

MOȚOC

(lui Despot)

Un nebun !

SPANCIOC

Boieri !... a sa-nălțime Ciubăr ne poruncește.
La Curte dar', căci tronul de dorul lui tînjește.

MOȚOC

Și dumneata, pribege, purtat din loc în loc,
E timp să guști odihnă în casa lui Moțoc.
Hai !

(Boierii pleacă și iese pin dreapta. Limbă-Dulce și Jumătate rămîn singuri.)

LIMBĂ-DULCE

Ce zici, Jumătate ?

JUMĂTATE

Îmi țiuie auzul.

LIMBĂ-DULCE

Boierilor de astăzi nebunu-i călăuzul.
Din toți care-i mai tuieș ?

JUMĂTATE

Nu știu.

LIMBĂ-DULCE

(arătînd în culise)

Nu știu nici eu,
Dar cel mai cu drăcie, vezi tu ?... e robul meu.

Cortina cade

TABLOUL II

Un salon în palatul de la Suceava. — Portrete de Domni pe pereți. — Uși mari în fund. — Alte două uși în dreapta și în stînga. — O masă de stejar pe planul I, în dreapta. — Jilțuri.

SCENA 1

Alexandru Lăpușneanu, Doamna Ruxandra.

(Amîndoi stau pe jilțuri, lîngă masă. Doamna lucrează la un aĕr.)

LĂPUȘNEANU

În vremea-ndelungată cît singur, cu smerire,
Am fost spre închinare la sfînta monastire
A Slatinei, aice cum ai mai petrecut,
Iubita mea Ruxandră ?

LĂPUȘNEANU

Cum nu ?... Doresc chiar astăzi să cerc a lui vrăjire
El are ca să vie cu vornicul Moțoc.

DOAMNA

O, de-ar cădea pe dînsul o rază de noroc,
Ca el să fie-un oaspe plăcut măriei-tale !...
Moțoc și eu în taină am pus de gînd și-n cale
Cu fiica lui, cu Ana, pe Despot să-l unim
Și de coroana țării credința-i s-o lipim.

LĂPUȘNEANU

(luînd-o de mînă)

Să-ți fie viața dulce ca chipul și ca glasul,
Tu, care cu iubire mă-ntîmpini la tot pasul,
Privind în Domnul țării pe scumpul tău bărbat,
Și-n soțul vieței tale, pe Domnu-ncoronat !
(Se îndreaptă cu Doamna spre ușa din stînga.)
Acum te du să cauți de pruncușori, de casă,
Și, ca o gospodină, gătește mare masă,
Ca să cinstim cu prînzul pe Despot... vărul tău.

DOAMNA

Ah !... Doamne !... *(Vrea să-i sărute mîna.)*

LĂPUȘNEANU

(atrăgînd-o la sîn)

Nu, iubito... aici, pe sînul meu.

(Sărută pe Doamna, care iese în stînga.)

SCENA 2

LĂPUȘNEANU

(privind lung după Ruxandra)

Muierea tot muiere !... o biată ciocîrlie,
Spre tot ce strălucește zburînd cu veselie...
O inimă comoară, ș-un cap frumos... dar sec... !
A-nduioșat-o Despot cu glasul lui de grec,

Şi toţi boierii dùşmani oblăduirei mele
Sînt prinşi de-acest paingăn în desele-i reţele.

(Se primblă tulburat.)

A, scorpie grecească !... eu planul ţi-am pătruns,
Tu vrei să-mpungi în mine cu ghimpele-ţi ascuns.
Tu vrei, fiinţă-oloagă, născută-n putrezime
S-ajungi prin tîrîire l-a tronului nălţime ?
Dar Vodă Lăpuşneanul va şti, prevăzător,
Pe-o scorpie ca tine s-o farme sub picior,
Şi nu-a lăsa în viaţa-i pe tronul ţării sale
Să fluture nici umbra deşertăciunei tale !

(Scoate un răvaş şi-l citeşte.)

Ioan Sigmund polonul, prin mine întronat
În Ţara Ardeleană, de ştire azi mi-a dat
Şi-n ţară şi-n afară să fiu cu priveghere,
Căci Despot zvînturatul rîvneşte-a mea putere.
Te-oi urmări, vrăjmaşe, cu aprigul meu veghi,
Pîn'ce din priveghere ţi-oi face un priveghi
Ş-alături cu tine vei întîlni mormîntul
Cînd tu din întuneric îi vrea să-ţi iei avîntul.

(Pe gînduri :)

Cum să-i deschid capcană ?... Ce cursă să întind,
Pe el cu-ai lui tovarăşi în lanţu-mi să-i cuprind ?..
A... ce să perd eu timpul cu intrigi mici de Curte ? !
Domnia tare cere braţ lung şi vorbe scurte.
Cînd dùşmanul în taină s-apropie de cort,
Scurtează-i drumul grabnic prin moarte, sau eşti mort !

(Merge la uşa din dreapta, o deschide şi cheamă :)

Toma !

SCENA 3

Lăpuşneanu Toma Calabaicanul

LĂPUŞNEANU

Tu eşti bulgarul Toma Calabaicanul.

TOMA

Sînt Toma, credinciosul rob al lui Lăpuşneanul.

LĂPUȘNEANU

Cînd am cuprins Ardealul, ce erai tu ?

TOMA

Nimic.

LĂPUȘNEANU

Te-am miluit cu viața în lupta de la Cic.

(Toma sărută poala lui Lăpușneanu.)

Ești om tu cu credință ?

(Toma îngenunchează.)

Vroiesc să fac cercare
De-ai meritat și meriți a noastră îndurare...

(în taină)

Cunoști pe Despot grecul ?... pe-acel străin trufaș
Ce zvîrle bani cu pumnul prostimei din oraș ?
El vrea să mă ucigă...

(Toma se scoală, punînd mîna pe hamger.)

TOMA

El trebuie să moară !

LĂPUȘNEANU

Bine, voinice Toma !... Văd, gîndul tău se-nsoară
Cu-a mea dorință... Bine !... tu vei ieși bogat
Din astă însoțire... *(Tainic :)* Azi este la palat
Prînz mare... Vin boierii cu Domnul să cinstească.
Tu să-l slujești pe Despot la masa cea domnească,
Tu singur să ai grijă de-a-i fi paharul plin...

(Dîndu-i un șipușor)

Și... tainic șipul ista să-l verși în al său vin.
Ai înțeles ?

(Toma ia șipul și se închină în tăcere.)

Fii vrednic și mut pănă la groapă...

(Toma sărută mîna lui Lăpușneanu și iese.)

LĂPUȘNEANU

(singur)

În groapă cade-acela ce altui groapa sapă.

SCENA 4

Lăpuşneanu; un căpitan de seimeni

CĂPITANUL

(la uşa din fund)

Măria-ta ! boierii, la Curte adunaţi...

LĂPUŞNEANU

Să intre... Căpitane, pe lîngă-acei chemaţi
Mai este cine-n sală ?

CĂPITANUL

Străinul Despot este.

LĂPUŞNEANU

Prea bine ; mergi la Doamna să-i duci această veste.

(Căpitanul iese.)

LĂPUŞNEANU

(singur)

O ! sarcină amară de tron ameninţat !
Anevoinţă crudă de-a fi neîmpăcat !...
M-obligă boierimea, în veci ambiţioasă,
În gheară să-mi schimb mîna, şi sceptrul meu în coasă...
O ! lege-a ospeţiei, te calc, dar ce să fac ?
Prin moartea unui dùşman eu ţara mi-o împac !

SCENA 5

Lăpuşneanu; Doamna Ruxandra, Ana, dame ale Curţei

(intră prin stînga)

DOAMNA

Măria-ta, dă-mi voie cu-ale mele jupănese
Urare să-ţi aducem.

LĂPUŞNEANU

(înaintînd spre dame)

Flori mîndre şi alese
Din stratul boierimei, cu drag, vă mulţămesc.
Aşa cunună-o prinde pe Doamna ce iubesc.

(Doamna, urmată de jupănese, se îndreaptă spre masă.)

DOAMNA

(încet, Anii)

Măria-sa e vesel !...

ANA

Dar'.

DOAMNA

Cu-atîta mai bine
pentru Despot.

(se pune pe jilț)

ANA

(încet, Doamnei)

La Curte el vine astăzi ?

DOAMNA

Vine.

(Damele formează grup împrejurul Doamnei.)

SCENA 6

Cei dinainte; Moțoc, Harnov, Spancioc, Stroici, Toroipan, boieri

(intră prin fund)

LĂPUȘNEANU

(pe jilț)

Bine-ați sosit la Curte, boieri preacredincioși !

MOȚOC

Mulți ani măriei-tale ! Boierii azi, voioși,
Lăsînd de ei departe și vrajba și gîlceava,
Se-nchină toți lui Vodă, întors acú-n Suceava

HARNOV

Plecați ei se închină în fața celui uns,
Pe care sfînta cruce cu raze l-a pătruns,
De-a potolit în țară pornirile pizmașe,
Dînd scule și icoane la sfintele locașe.

LĂPUȘNEANU

Mă bucur că gîlceava din țară a perit,
Boieri, căci e o boală ce-aduce rău sfîrșit...
Dar nu zăresc pe Tomșa.

HARNOV

El n-a venit.

LĂPUȘNEANU

Cum ? oare
Să n-aibă mulțămire de-a noastră sărbătoare ?
E Sfîntul Alexandru astăzi, e ziua mea.

HARNOV

La veselia noastră părtaș a fi nu vrea,
Se vede.

LĂPUȘNEANU

Fie !... însă nu-i nici Ciubăr nebunul ?

HARNOV

(rîzînd)

Păreche minunată, fiind ei tot ca unul,
Se cred deopotrivă meniți, între fruntași,
Să meargă înainte de gloate cu trei pași.

LĂPUȘNEANU

În lipsa lor să facem, boieri, azi, împreună,
Ospăț de sărbătoare, frățesc, cu voie bună.

BOIERII

Trăiască-a ta mărire !

HARNOV

(lingușitor)

În veci slăvit să fii !

MOȚOC

Dar soarele luceşte pe munți și pe cîmpii.
E drept ca ziua 'ceasta și la străini să fie,
Precum la toți românii, izvor de bucurie.

LĂPUȘNEANU

E drept.

MOȚOC

Deci, învoiască acum măria-ta
Lui Despot, al meu oaspe, să vie a-l saluta.

LĂPUȘNEANU

Să vie !

(Moțoc iese prin fund)

DOAMNA

(Anii)

Bun e Vodă !

ANA

Dar' ! *(În parte, zîmbind :)* Ca nealtădată.

LĂPUȘNEANU

(în parte)

S-apròpie de mine năpîrca-nveninată.

SCENA 7

Cei dinainte : Despot, Moțoc

MOȚOC

(pe prag)

Măria-ta slăvită... Despot !

(îl prezentă)

LĂPUȘNEANU

Fii bun sosit
La Curte, Despot !

(Despot înaintează în mijlocul salonului.)

DESPOT

Sire !... cu sufletul uimit
Și tremurînd m-aproprii de sacra-ți maiestate,
Ca să-i aduc la rîndu-mi urările-mi plecate.
Să vă-mpletească cerul a gloriei cununi
Și-n veci să le ferească de grelele furtuni !...
Eu, Despot Eraclidul, condus de-o blîndă stea,
Răpit de al meu suflet curat ca spada mea,

Depun în ziua mare, ca lumea să le vadă,
Depun azi, la picioare-ţi, braţ, inimă şi spadă...
Părintele meu Iacob, odinioară Domn,
Păn-a nu-nchide ochii atinşi de-al morţei somn,
Mi-a zis : „Te du cu bine în cale depărtată
Şi mergi drept la Moldova în mari viteji bogată ;
Acolo tu găsi-vei un Domn măreţ, viteaz,
La pragul ţării sale veghind cu ochiul treaz,
Ş-un înger de virtute, frumoasa lui soţie,
Ce mie mi-e nepoată şi vară bună ţie.
Mergi drept la ei, tu, Despot, ca să le duci prinos ;
Lui Vodă a ta spadă şi braţu-ţi credincios,
Iar Doamnei aste scule, şiraguri şi paftale,
Purtate de-a sa maică în ziua nunţii sale."

(Ie un crin din mînele unui pagi rămas la uşa din fund şi vine de-l prezentă Doamnei, îngenunchind dinaintea ei.)

DOAMNA

Ah, preţioase scule !

ANA

Ce dar strălucitor !

LĂPUŞNEANU

(în parte)

O ! greci, vicleni în vorbe şi-n darurile lor !

DOAMNA

(lui Despot)

Prin aste suvenire mă-ndatoreşti mult, vere.
Admir cu-nduioşire aceste juvaere,
Dar pot să pun pe mine comoara ce-ai adus ?

DESPOT

Lumina de sus cade şi iar se-ntoarce sus.

LĂPUŞNEANU

Domniţă, aste scule străbune le primeşte
Şi-n semn de mulţămire cu ele te găteşte,
Ca să serbăm norocul ce azi ne-a dăruit
Un văr măriei-tale, şi mie-un... neam iubit.

SCENA 8

Cei dinainte, Toma Calabaicanul

TOMA

(în fund, pe prag)

Merindele-s pe masă. Noroc și poftă bună !

LĂPUȘNEANU

Boieri, prietenia la sînu-i ne adună.
Hai să ciocnim la masă pahare de Cotnar.
Să bei frățește, Despot... *(în parte)* paharul cel amar !

(Lăpușneanul dă mîna Doamnei. — Despot, Anii, — Boierii damelor, și se îndreaptă spre fund)

SCENA 9

Cei dinainte ; Ciubăr Vodă

(se arată în fund)

CIUBĂR

Stați !... încotro vă duceți, boieri, făr-a mea știre ?
Ce-i astă adunătură ? Ce-i astă pregătire
De prînz și de beție aici, în casa mea ?

LĂPUȘNEANU

(rîzînd)

Ha, ha ! Iaca nebunul Ciubăr !

HARNOV

Popa-belea !

CIUBĂR

Dar'... eu sînt !... Ciubăr Vodă, născut din fiu în tată
Cu tron pe cap, cu stemă sub mine așezată !
Eu, care-n strună dreaptă prin Ștefan mă pogor
Din Caesar, știți, al lumei stăpîn, învingător.
Cum dar, stolnice Petre, cum dar tu, Lăpușnene,
Te rățoiești la soare fudul cu-a mele pene ?
Mult ai să stai tu încă pe tronu-mi strămoșesc ?
Destul acum, ajungă-ți, că, zău, te-afurisesc !
Ieși din palat !... Aice eu singur, eu am dreptul
Să stau dîrzoi cu capul, să stau umflat cu peptul,

Şi ca o moaşte sfîntă să fiu de toţi slăvit.
Dă-mi tronul, că mă mînii...

HARNOV

(rîzînd)

Nebunu-i mucalît.

LĂPUŞNEANU

Ba, decît să te mînii, măria-ta Ciubere,
Mai bine mergi în sală, ca să te pui pe bere,
Să te măsori cu... Despot.

CIUBĂR

(înveselit)

Sub masă-l voi lăsa !

(Se întoarce spre fund şi pleacă strigînd :)

Loc, loc !... feriţi, că trece Ciubăr şi urma sa !

(Cortina cade, în vreme ce toţi se îndreaptă spre fund.)

ACTUL II

TABLOUL I

Salon în casa lui Moţoc. — Uşă în fund, uşă în stînga, uşă în dreapta. — Fereastră în dreapta. — O masă lungă în stînga, planul I, cu jilţuri împrejur — O icoană la părete din fund, cu lampa aprinsă.

SCENA 1

DESPOT

Călăul, Lăpuşneanul, la masa lui domnească,
Grăindu-mi cu blîndeţă, a vrut să m-otrăvească.
Dar' !... am simţit amarul ucigător în teas...
Vrăjmaşa lui cercare zadarnică-a rămas,
Căci port eu totdeauna un bàlsam din Morava
Ce nimiceşte moartea dezotrăvind otrava.
* Iată-l *(Arată un şip.)* O, rouă scumpă din plaiuri îngereşti,
* Esenţă-apărătoare a vieţii omeneşti !
* Dator îţi sînt cu viaţa, dar mult mai mult datoare
* Ţi-a fi a mea gîndire în zi răzbunătoare !
(Stă puţin pe gînduri.)
Călăul, prepuielnic, hrăneşte-un cuget rău,
Şi el a să mă peardă de nu l-oi perde eu.
Răbdare !... toţi boierii de răzvrătire-s gata,
Moţoc, precît îmi pare, vrea să-şi mărite fata
Cu mine, ca prin mine, de el pe tron urcat,
S-ajungă socru-mare de ginere-ntronat.
* O, de-ar vroi norocul curînd să-şi schimbe pasul !
* Cînd el vroieşte, anii nu-aduc ce-aduce ceasul.
* Aş fi pe tron, eu, Despot, nalţat şi fericit,
* Aş fi... o, vis feeric ! cu Ana însoţit,
* Cu Ana, dulce floare căzut-aici din stele
* Să fie floarea vieţii şi a coronei mele !...

Dar ce-a zice Carmina, de care sînt iubit ?...
A... ea-i frumoasă, junǎ, şi Laski-mbătrînit.
Curînd s-a stinge focul şi apriga-i durere,
Găsind într-un alt Despot o nouă mîngîiere.
(se primblă agitat)
Amorul pentru Ana şi glorie m-aprind...
A cărie dulci mreje mai tare mă cuprind ?...
Ah, tronul, tronul, tronul !... la el de-a drept m-oi duce,
Chiar de-a fi păn' la dînsul să calc pe sfînta cruce !
(Se stinge candela icoanii.)
Ce ! candela icoanii s-a stins în untdelemn ? !...
De-aşi fi din astă ţară, aş crede că-i rău semn.
Dar omul de-o natură înaltă şi vitează
Iubit de ceruri este, şi cerul îl păstrează.

SCENA 2

Despot, Moţoc

MOŢOC
(venind din stînga)
Ce faci, iubite oaspe, şi cum te mai găseşti
Sub sarcina de daruri a dragostei domneşti ?
De cînd ai fost la Curte poftit la ospătare
L-ai fărmecat pe Vodă.

DESPOT
O crezi ?

MOŢOC
Aşa se pare.
Căci nu e zi lăsată de bunul Dumnezeu
În care să nu-ţi deie dovezi de placul său.
Alaltaieri primit-ai o sabie turcească,
Ieri, un caftan, şi astăzi, o iapă arăpească.

DESPOT
Ştiu, iapa de la Tùnis, pe care nici un brav
A-ncăleca nu poate !

MOŢOC
Haramu-i cu narav,
Pe toţi mereu trînteşte şi, fără de sfială,
I-a tras lui însuşi Vodă o sfîntă de trînteală.

(La fereastră.)

Ian cată prin ogradă cum se frămîntă-n loc !
Să juri c-a fost hrănită de zmei numai cu foc.

DESPOT

Mă duc s-o-ncerc.

MOȚOC

Mai bine o lasă, că-i nătîngă,
De nu ți-ar frînge capul...

DESPOT

N-am teamă să mi-l frîngă.
Deprinsu-m-am ca caii spanioli * și arăpești,
Ce sub a lor copite au aripi vulturești.
Ș-apoi... ceva îmi spune cu-o tainică șoptire
Că moartea respectează pe omul cu menire.

MOȚOC

Dar dacă tu n-ai teamă, eu am, căci mă-ngrijesc
De mîna lăpușneană cu dar... prietenesc.
Cunoscător de oameni sînt eu la bătrînețe ;
Tu ai, iubite oaspe, apucături mărețe,
Boierii te admiră ; poporu, -adimenit,
Deasupra lui te vede ca pe un Domn iubit.

DESPOT

Domn !...

MOȚOC

Și de ce nu, Despot ?... Un om de naltă fire,
Unit cu mine, poate s-atingă-orice mărire.

DESPOT

Dar Lăpușneanul ?...

MOȚOC

Steaua-i în cer s-a stins de mult.

DESPOT

(în parte)

Mă cearcă...

* Citește în două silabe : spa-nioli (n.a.).

MOȚOC

(observîndu-l, în parte)

Priceput-au ?

DESPOT

(asemine)

Să-l cred ?

MOȚOC

(asemine)

Dar' !...

DESPOT

(asemine)

Să-l ascult ?

(Se apropie de Moțoc cu o sfială simulată.)

Aș vrea... și n-am curagiul de-a te-nțelege bine.

MOȚOC

În mine ai credință ?...

DESPOT

(cu supunere)

Fă ce-i vroi cu mine...

(Aruncă ochii pe fereastră.)

Dar ulița și curtea sînt pline de norod...
Să vază de-s mai tare decît un Voievod.
Mă duc... Vii jos în curte ?

(iese prin fund.)

MOȚOC

Vin, dar' ; fă înainte...
Strunește bine gura iepei și fii cu minte.

(Singur.)

Despot e la părere zburdalnic și ușor,
Dar are minte coaptă, și ochi pătrunzător,
Și inimă-ndrăzneață, și-nvățătură multă.
Pe mine mă respectă, de mine el ascultă...
Așa Domn ne convine, așa ginere vreu.
Domnind, el va fi brațul, iar capul voi fi eu !

(Iese prin fund.)

SCENA 3

Ana, Maica Fevronia

(intră prin stînga)

MAICA

Şi Vodă a fost vesel, zici tu, ca niciodată ?

ANA

Dar' !... cît a ţinut masa, cu fruntea-nseninată
Măria-sa pe Despot zîmbind l-a ascultat...
Era cu Vodă-n faţă la masă aşezat,
Plăcut, isteţ la vorbă, purtînd mărirea-n sine,
Sub haina spaniolească * ce-l prinde-atît de bine !
Încît, zău, de m-ai crede, măicuţă, între noi,
Adevăratul Vodă părea dintre-amîndoi
El, Despot !... Lîngă dînsul, la spate, în picioare,
Sta Toma, vel-paharnic, ţinînd două ulcioare,
Din care-i dregea singur vin dulce în pahar,
Făcînd turceşti talîmuri, cît poate un bulgar.

MAICA

Dar spune-mi, Doamna, Doamna era şi ea voioasă ?

ANA

Voioasă, fericită, la faţă luminoasă,
Căci ea vedea pe Vodă prin Despot fărmecat,
Şi pe-al ei văr, pe Despot, de lume admirat.

MAICA

(zîmbind)

De lume şi... de tine ?

ANA

(exaltîndu-se)

Şi cum să nu-l admire ?
El ne-a făcut de viaţa-i o lungă povestire,
O halimà întreagă şi plină de minuni,
Ca cele de pe timpul vitejilor străbuni.
Ne-a spus a sale lupte şi trecerile sale
Prin cîmpuri sîngeroase, prin Curţi imperiale,

* Citeşte în patru silabe : *spa-nio-lea-scă* (n.a.).

Cînd simplu om de oaste, cînd prinţ adevărat,
Recunoscut de Carol, augustul împărat.
* Ne-a spus cum el, viteazul, a răsipit îndată,
* Cu Cavalerii Negri, a frîncilor armată,
* La Renti, Valenciena, Hezdin şi Teruan,
* Sub contele de Schwarzburg, vestitul căpitan !
* Şi ce-a vorbit cu-a lumei puternică treime,
* Regi, filosofi şi papă... şi altele-o mulţime.
Apoi ne-a spus de ţărmuri scăldate-n aer cald,
Ce sînt cu drag încinse de-o mare de smarald
Şi au fructe de aur, şi zile-n veci frumoase,
Şi nopţi de încîntare ca ziua luminoase.
Ah ! Ce să-ţi zic, măicuţă ?... Mesenii, încîntaţi,
Rămas-au, ascultîndu-l, flămînzi şi însetaţi,
Atît era de vie şi de atrăgătoare
Vorbirea lui !

MAICA

Nepoată, aş pune o prinsoare
Că, dintre toţi mesenii, cel mai cu drag răpit
Ai fost tu, Anicuţa.

ANA

(uimită)

Eu ?

MAICA

Tu... Vezi ? te-ai roşit...
Ascultă-mă, copilă : Tu eşti o dulce floare,
Ce n-a văzut sub ceruri decît zile cu soare
Şi nici măcar visează de zilele cu nori,
Amare, furtunoase, cumplite pentru flori.
Alină, înfrînează a ta închipuire,
C-ades ne rătăceşte a inimei pornire,
Şi cînd din fărmecare cercăm să revenim,
În braţele durerei cuprinse ne găsim.
Nu zic că Despot este om rău... Doamne fereşte !
El e creştin, se-nchină, pe Dumnezeu slăveşte,
Şi mie totdeauna mîna-mi sărută, dar,
Ca să nu-ţi fie lipsă dumnezeiescul har,
Gîndeşte, copiliţă cu blîndă inimioară,
Că pasărea ce cîntă e pasăre ce zboară.
Străin e Despot...

ANA

(răpide)

Despot ? !... Ah, maică, nu-i străin,
E văr cu Doamna noastră, e conte palatin,
E cavaler de aur, e prinț de la Elada,
Distins de papa,-n Roma, de Carol, în Grenada,
Și de al meu părinte, iubit... într-un cuvînt,
El e oaspele nostru, ș-un oaspe... știi că-i sfînt.

MAICA

Sfînt, sfînt, nu totdeauna. *(În parte :)* Curată nebunie,
Cu fată mare-n casă asemine-ospeție.

(Tare :)

Ah ! Scumpă nepoțică, tu faci un vis frumos,
Dar visul...

(Zgomot de glasuri în curte.)

ANA

(alergînd la fereastră)

Ce s-aude ? ce zgomot ?

MAICA

Unde ?

ANA

Jos.

Privește ici în curte !

MAICA

(apropiindu-se de Ana)

Ce ?

ANA

O mulțime mare
Se uită-n fund, spre poartă, cu spaimă și mirare.

MAICA

Ce-i oare ?... Vai de mine !... ar fi iar vre un bunt ?

ANA

Ba nu ; în depărtare nu vezi lucind un punct ?
El vine și tot crește... dar e un om călare...
Ce văd ?... e însuși Despot !... Ah ! Doamne, sare, sare
Chiar peste zidul curței !

MAICA
(speriată)
Sărmanul !... s-a zdrobit ?

ANA
(veselă)
Ba nicidecum.

MAICA
Nu ?

ANA
Iată-l !... în loc el s-a oprit
Fugarul alb de spume și, vesel, cu mîndrie,
Se-nchină-n dreapta,-n stînga, la toți zîmbind și... mie !
Ah ! pare că-i un rege !

MAICA
Fugi, dragă, din ferești !
Nu stă o fată mare în ochii bărbătești.
(Glasuri zgomotoase afară.)

GLASURI
Ura ! — Trăiască Despot ! — Frumos viteaz el este !
Să juri că-i sfîntul Gheorghi ! — Chiar zmeul din poveste ! —

DESPOT
(sub ferești, în curte)
Na, oameni buni ! Voi astăzi să beți în cinstea mea,
Și-n sănătatea Doamnei să beți !

GLASURI
Vom bea, vom bea !
Ura !

MAICA
Fugi din fereastră, fugi... Despot intră-n casă.
Hai în camera noastră.

ANA
Ba, vină lîngă masă.
(Merg de se pun pe jilțuri, lîngă mesuța din dreapta.)

SCENA 4

Ana, Maica Fevronia, Despot
(intră prin fund)

DESPOT
(rîzînd)

Ce vesel a fi Vodă cînd teafăr m-a vedea !
A ! dona Ana ! *(Se-nchină Anii.)* Maică... *(Sărută mîna Fevroniei.)*

ANA
(în parte)

Cum bate-inima mea !

MAICA

De ce-i atîta lume în curte adunată ?

DESPOT

Ca să mă vadă-n luptă cu-o feară blăstemată,
O iapă tunisiană ce-n fugă pîn-acum
A dus pe ceea lume vro zece oameni.

ANA

Cum ?

Ş-ai îndrăznit ?...

DESPOT

Mai bine era s-arăt sfială
Decît să vadă lumea că-s om cu îndrăzneală ?
Ş-apoi... cum de n-ar trece prin foc chiar cei fricoşi
Cînd sînt cu-nduioşire priviţi de ochi frumoşi ?
Şi cum, prin ce cuvinte aş spune a mea fală
Văzîndu-te prezentă la lupta-mi triumfală,
Atunci cînd mii de oameni stăteau cu ochi deschis,
Să mă privească-n curte ucis de-un cal ?

ANA
(înfiorată)

Ucis ?

MAICA

Fereşte, Doamne sfinte !

DESPOT

În Spania se spune
Că Linda Raia, fiica lui Boabdil, minune
Ascunsă în Alhambra, la lume s-arata
O dată pe an numai, ş-atunci soarele sta
Pe cer ca s-o admire, uitînd de a lui cale,
Şi mii de flori frumoase ieşeau pe-a vegăi vale,
Şi inimele-n sînuri ca ele înfloreau,
Şi maurii în lupte sub ochii săi mureau,
Crezînd că merg în raiul lui Mohamed, ferice...

(Apropiindu-se de Ana.)

O altă Lindă Raie, de la fereşti, de-aice,
S-au arătat azi mie, ş-atunci cînd te-am zărit,
Mă jur pe-astă icoană, chiar rege m-am simţit !

MAICA

(cu spaimă)

Dar candela e stinsă !... Vai ! candela e stînsă !
Semn rău !... nenorocire !... de groază sînt cuprinsă.

(Merge la icoană, ia candela şi iese în stînga.)

SCENA 5

Ana, Despot

ANA

(îngrijată)

Semn rău ?

DESPOT

Ce-mi pasă mie !... O candelă, s-a stins,
Dar alta, mai cerească, în mine s-au aprins,
Ce luminează tainic o gingaşă icoană.

ANA

(zîmbind)

Icoana unei sfinte ?

DESPOT

Dar',

ANA

Care ?

DESPOT

Sfînta Ana.

ANA

Patroana mea slăvită ?

DESPOT

Și zeitatea mea,
Ce mă conduce-n lume, precum îi conducea
Luceafărul pe magii din Răsărit, și care
Ca să ajung la dînsa, mă-ndeamnă a fi mare.
(Ana voiește a se retrage.)

DESPOT
(oprind-o)

O, dona Ana, lasă pe-un biet nenorocit
S-apropie altarul de care-i despărțit
Și, tremurînd, să-ți zică : Angelică madonă,
Căci nu pot a depune pe frunte-ți o coronă ? !

ANA
(rîzînd)

Cum ? o coronă, mie ? !

DESPOT

Dar', suflet îngeresc !
Ești visul fericirei mele.

ANA

Eu ?

DESPOT

Te iubesc !

ANA
(veselă, în parte)

El ! Despot mă iubește !

DESPOT

Ieu martur provedința,
Care-mi cunoaște gîndul și-mi vede conștiința,
Iubesc în tine cerul și naltul creator,
În tine iubesc lumea, prezent și viitor,

În tine am credință, în tine îmi pun traiul,
El făr' de tine-i iadul... Ah ! dar cu tine-i raiul !

(Îngenunchează.)

ANA

(în parte)

O ! Doamne, îmi pierd mintea... Ce-aud ? Ce-am auzit ?

DESPOT

Ană, — un cuvînt...

ANA

Ah ! Dèspot, mi-e sufletul uimit,
Mi-e mintea tulburată... În casa părintească
N-a îndrăznit nici unul mie-astfel să-mi grăiască.
Cum ? Mă iubești pe mine ?

DESPOT

Dar' !... te iubesc, perdut,
Mai mult și decît țara în care m-am născut,
Mai mult și decît tronul !

ANA

(cu glas solemn)

Despot, aste cuvinte
Le-aude cerul !...

DESPOT

(apucînd-o de mînă)

Ană, prin mii de jurăminte
Mă leg eu către tine...

(Moțoc apare în fund.)

SCENA 6

Ana, Despot, Moțoc

MOȚOC

(simulînd indignarea)

De cînd pe-acest pămînt
Trădarea neagră calcă și spurcă pragul sfînt
Al ospeției ?

ANA

(spăriată, în parte)

Doamne !

MOȚOC

Ce ?... nici o respectare
Nu mai există-n lume ?... și oarba desfrînare
Răpește azi copiii sub ochii părintești ?

(Anii :)

Cum de-ai uitat, sărmană nebună, cine ești ?
Cum de-ai uitat de muma ce te-a născut, copilă
Lipsită de rușine ?...

ANA

Iertare !... Fie-ți milă !...

MOȚOC

Cum de-ai uitat de mine ?

ANA

(desperată, cade-n genunchi)

Ah ! tată, îl iubesc !

DESPOT

Nu ne-osîndi, Moțoace, cu glasu-ți părintesc.
Iubirea e un înger ce-n casă cînd pășește
Și pragul, și căminul cu pasul lui sfințește.
Iubesc pe a ta fiică și de soție-o vreu.
Primește-mă în brațe ca pe copilul tău.

MOȚOC

(vesel în parte)

Al meu e Despot !... Planu-mi ie zbor acum mai tare.

DESPOT

(rugător)

Moțoace...

ANA

Tată...

MOȚOC

(după o pauză)

Fie !... și binecuvîntare,
Copiii mei !

ANA

(aruncîndu-se în brațele tătîni-său)

Ah ! tată !

MOȚOC

(sărutînd-o)

Trai bun și cu noroc !

DESPOT

(în parte)

E scară de-nălțare un socru ca Moțoc.

MOȚOC

(Anii)

Acum mergi de te roagă, copila mea, în pace,
La Cel-de-Sus, ce toate le face și desface.

(Ana pleacă în stînga. Despot o conduce pînă la ușă.)

DESPOT

Cînd te-i ruga, iubito, la sfîntul Dumnezeu...

ANA

(cu dragoste)

Gîndi-voi tot la tine.

MOȚOC

(în parte)

A ! Despot e al meu !

SCENA 7

Moțoc, Despot

MOȚOC

Acum sîntem noi singuri !... Să ne privim în față.
Norocul, știi, atîrnă de la un fir de ață,
Slab omului nemernic, bun celui iscusit,
Și tare ca odgonul pentru cel hotărît.

Despot ! a sosit timpul ca să cercăm norocul
Noi doi !... cu sumeție în vînt s-aprindem focul.
Te uită drept în ochi-mi și-mi spune : ești bărbat ?
În stare să-nfrunți moartea cu gînd nestrămutat ?
Ești om în stare-a merge de-a drept către mărire,
Pe margini de prăpăstii călcînd făr-oțărîre ?

DESPOT

Sînt !... Tron, sau moarte !... iată deviza ce-am înscris
În falnicul meu suflet, în peptul meu decis.
Venit-am în Moldova cu gîndul și cu planul
Din scaunul domniei s-alung pe Lăpușneanul,
Și de pe ai săi umeri hlamida să smuncesc.
Sînt gata !

MOȚOC

Gata ?

DESPOT

Gata să mor sau să domnesc !

MOȚOC

Bine... Acuma, Despot, mă lasă... timpul trece.
De-a țării boierime, cei mai fruntași, vro zece,
Aici au să s-adune, spre a ne concerta

(Îl conduce pănă la ușa din dreapta și-i dă mîna.)

Dea Domnul să-ți pot zice curînd : Măria-ta !

(Singur.)

Moțoace, vîlva lumei e rîu cu nalte maluri...
Faci bine, nu faci bine să te azvîrli în valuri ?
Și oare căzînd tronul pe mîna lui Despót,
Nu ar cădea și țara cu-ai săi boieri, cu tot ?

(Stă pe gînduri.)

Oricare înălțime sub cer se prăbușește,
Tot surpă și doboară ce-n cale-i întîlnește...
Gîndește-te, Moțoace... *(Hotărît :)* A ! fie cum a fi !
Nu are parte cine nu știe-a se jertfi.

(Ușile din fund se deschid.)

Dar vin boierii... iată-i... La lucru-acum, Moțoace !

SCENA 8

Moţoc, Tomşa, Harnov, Spancioc, Stroici, Toroipan şi alţi cinci boieri intră prin fund, dau mîna cu Moţoc şi merg de se aşază împrejurul mesei ; Tomşa, în capătul din stînga ; Moţoc în capătul din dreapta.

MOŢOC

Poftim, boieri, prieteni, poftim, veniţi încoace
Şi v-aşezaţi pe jilţuri ca sfetnici înţelepţi,
Precît viteji la lupte, pre-atît la cuget drepţi.
Poftim !

STROICI

Dar unde-i Despot ? să-l lăudăm în faţă
De fapta lui de astăzi, frumoasă şi semeaţă.
Noi l-am văzut călare pe zmeul arăpesc,
Zburînd cum zboară văzul din ochiul omenesc,
Şi sub fereastra Doamnei, venită ca să-l vadă,
Silind să steie iapa şi pe genunchi să cadă,
Apoi sărind cu dînsa trei buţi de Odobeşti,
Sub ochii cei de pardoş, sub ochii lăpuşneşti.

SPANCIOC

Se zice că în vreme ce gloata striga ura,
De ciudă, Lăpuşneanul cumplit îşi muşca gura.
El s-aştepta ca Despot, slăbind ca un mişel,
Cu iapa s-o păţească cum a păţit-o el.

STROICI

Doar un fecior ca dînsul de zmei grijă nu are.
Voinic e din picioare, voinic şi de călare.

TOROIPAN

Aşa-i, şi precît Despot pe cal e îndrăzneţ,
E şi armaş de frunte.

HARNOV

(cu entuziasm comic)

Sumeţ... măreţ... isteţ !

UN BOIER

Şi e mintos.

ALTUL

Și darnic.

ALTUL

Și de înaltă viță.

ALTUL

Stejarul bun și trainic dă trainică mlădiță.

MOȚOC

Boieri, îmi pare bine că vă aud, pe rînd,
Pe Despot, al meu oaspe, cu toții lăudînd,
Fiind de lumea-ntreagă iubit, aprețuit,
Căci am o bună veste cu voi de-mpărtășit...
Cu fiica mea, cu Ana, vrea Despot să se-nsoare.

HARNOV

(linguşind)

Păreche minunată !... Ea, lună ; și el, soare !
Și cînd e cununia ?

MOȚOC

Cînd ? Voi sînteți chemați
A hotărî și ziua, și...

TOȚI

Noi ?

MOȚOC

Voi !... ascultați :
Ne-am plîns în multe rînduri de Vodă... măcelarul,
Și-n orice întîlnire ne-am revărsat amarul
Prin vorbe și blăstemuri, întocmai ca muieri.
Ba Lăpușneanu-i aprig și rău pentru boieri,
Ba Lăpușneanu-i tiran, ba-i feară făr' de nume,
Ba-i hoț, calău, urgelnic, ba-i ciumă pentru lume.
Așa-i ?

BOIERII

Așa !

MOȚOC

Ei bine, ce sîntem noi aici ?
Stăpîni pe soarta noastră, sau robi plecați sub bici,

Ca, fără de păsare și fără sînge-n vine,
Noi să răbdăm pe tronul acestei țări... pe cine ?
Pe-un tiran, un fățarnic, o ciumă, un viclean.
Un dușman al Moldovii, un hoț, un Lăpușnean ?
Răspundeți : Se cuvine ca noi să fim o turmă,
Și el, cu ghioaga-n mînă, de noi să rîdă-n urmă ?

BOIERII

Nu, nu !

MOȚOC

Ce dar să facem ?

STROICI

Din tron să-l răsturnăm !

MOȚOC

Jurați pe cea icoană că vreți ?...

BOIERII

(se scoală și întind mînele spre icoană)
Jurăm ! jurăm !

MOȚOC

Jurați, boieri, că-n ceasul cînd eu v-oi da de știre,
Voi îți sări la goană cu toți într-o unire ?

BOIERII

Jurăm !

MOȚOC

(către cer)
Atotputernic ! Tu, Doamne, sfînt, sfînt, sfînt !
Primește la altaru-ți al nostru jurămînt,
Și pentru-al țării bine din cer ne luminează,
Și inimile noastre acum le-mbărbătează !

BOIERII

Amin !

(Se pun iar pe jilțurile lor.)

SPANCIOC

Amin ! Dar' !... însă, întreb iar pe Moțoc :
Dînd jos pe Lăpușneanul, urcăm pe cine-n loc ?

MOȚOC

Pe-un om viteaz și darnic, de viță strălucită,
Armaș, călăreț ager, cu minte iscusită,
Precum ați spus-o însuși... Pe-un om ce-au învățat
De la-mpărații lumei a fi chiar împărat ;
Pe-un om ce are dreptul la tron ca să aspire
Și prin iubirea noastră, și prin a lui rudire.

SPANCIOC

Dar unde-i ?

(Moțoc se duce la ușa din dreapta, o deschide și aduce pe Despot.)

SCENA 9

Cei dinainte ; Despot

MOȚOC

Iată-l !

BOIERII

(sculîndu-se)

Despot ?

MOȚOC

Despot !

(Tomșa se ridică indignat, răsturnînd jilțul său.)

TOMȘA

Un bizantin !
Un grec ?... Ce ? oare-n țară nu crește decît spin ?
Ce ? tot pămîntul nostru e în așa stîrpire,
Și neamul nostru ager e în așa-njosire,
Cît pe moșia noastră să nu găsim un pom,
Și pentru tronul țării să nu găsim un om ? !
Unde-am ajuns, o ! Doamne ! Ce ți-am greșit noi ție
Ca un boier de-al țării, un moldovan, să vie
C-un zvînturat de mînă, să ni-l arunce-aici
Ca Domn, cum se aruncă pomana la calici ? !
Rușine, fărdelege, batjocură, trădare !

MOȚOC

Minți, Tomșo !

TOMȘA

O, Moțoace, mă jur : păcatul mare
Că n-ai intrat, bătrîne, de viu chiar în mormînt
C-un ceas mai înainte de-a zice-acest cuvînt !
Vrei greci tu la domnie ?... Deci sufletu-ți răspundă
De răul care-n țară prin greci a să pătrundă !

MOȚOC

(stăpînindu-se)

Tu aiurești, sărmane... Eu nu-s hain, nebun
Cînd vi-l aduc pe Despot și Domn eu vi-l propun.
Mi-e inima amară precum îți e și ție
De a vedea Moldova un cuib de anarhie,
În care tot smintitul se crede-un om prădat
Cînd vede tronul țării de altul ocupat.
Mi-e inima atinsă de-a morței grea lovire
De a vedea Moldova un cîmp de jăfuire,
Pe care toți aleargă turbați, neodihniți,
Ca să ajungă tronul din care-s îmbrînciți.
Au ochi ca să nu vadă, urechi să nu audă,
Căci inima lor stearpă cu cîrtița e rudă,
Și toți vecinii, dușmani acestei mîndre țări,
Gătesc a ei cădere prin chiar ai săi boieri,
Hrănind în al lor suflet o poftă de domnie
Ce-aduce a lor peire, și țării calicie.
Destul !... vreu pace-n țară domnind sub cer senin,
Și iată de ce, Tomșo, propun un domn străin.[39]

TOMȘA

Cuvîntul tău, Moțoace, mai rău te osîndește.
El laudă străinul, și neamul tău hulește.

(Despot se înaintează cu multă demnitate.)

DESPOT

(grav)

Viteze Tomșa !... Despot, de tine-aici respins,
Respectă tulburarea din sufletu-ți aprins
Și-n tine el admiră virtutea strămoșească.
Ce vrea corona țării pe-o frunte românească.

SCENA 10

Toți, afară de Tomșa

SPANCIOC

E aspru cu noi Tomșa.

HARNOV

Lăsați-l ca să fie,
Avea gărgăuni, poate, de Domn, cine mai știe ? !...

SPANCIOC

Eu știu !... Te-nșeli !... Nu, Tomșa, român dintre străbuni,
E om în toată firea, ferit de gărgăuni,
El nu vrea Domn pe Despot pentru că-i grec, dar, oare,
Să n-aibă el dreptate de țară cînd îl doare ?
Străbunii, duși de timpuri prin feluri de nevoi.
Aveau o zicătoare, venită păn' la noi :
„Să te ferești, române, de cui străin în casă".
Pe mine astă vorbă în pace nu mă lasă,
Boieri, și eu ca Tomșa încep a sta pe gînd.

HARNOV

Știi că... mai că... îmi vine... firește, judecînd...
Mă-ntreb și eu acuma...

MOȚOC

Ce ?

HARNOV

Dacă e prielnic,
Deș-am jurat... s-alegem un grec ?...

MOȚOC

Om șovăielnic !
Cînd omul are cuget, cuvîntu-i e cuvînt,
Și fapta-i și cuvîntul deopotrivă * sînt.

HARNOV

Așa-i, dar voi ce ziceți, boieri ?

UN BOIER

Știm noi ?

* Citește în cinci silabe : de-o-po-tri-vă. (n.a.)

MOȚOC

Rușine.

(Despot vine în fața boierilor)

DESPOT

Boierii stau pe gînduri, nedumeriți ?... Prea bine.
Deci facă-se lumină în ochii tuturor !
Să spuie toți de-a rîndul cu glas deschis, ce vor ?
Eu, fără ameteală de visuri de-nălțare,
Vreu gloria Moldovii s-a ei neatîrnare !
Mai mult... Vreu să rump jugul cumplit și rușinos
Ce-apasă omenirea în fiii lui Hristos !
Mai mult... Vreu românimea,-naintemergătoare
În sfînta cruciadă, lui Hrist liberătoare.
Ca nime-n cursul lumei, nici crai, nici împărat,
De soartă să dispuie cu dreptul uzurpat.
Această sentinelă la Răsărit, cu fală,
Are-o menire mare și providențială,
E zidul ce oprește potopul fanatic...
Căzut acum e zidul, eu vreu ca să-l ridic !

(O pauză... Boierii încep a se aprinde.)

STROICI

(entuziast)

Dar', dar' !

DESPOT

O cruciadă l-Apus se pregătește
În contra semilunii lui Mohamed, ce crește
Ca meteor de moarte pe cerul creștinesc.
Doi împărați și papa, vicari dumnezeiesc,
Filip, Ferdinand, Pavel, cu fulgerii în mînă,
Stau gata să detune în hidra cea păgînă,
Și tristele victime din tristul Răsărit.
Așteaptă-acea minune a lanțului zdrobit.
Sublimă încercare ! măreață făptuire,
Ce-nalță omenirea păn' la dumnezeire !...
Cui se cuvine fala de-a fi începător
De nu acestui ager, mărinimos popor,
Ce,-mpărtășind cu Ștefan și inima, și gîndul,
Au îngrozit osmanul ani patruzeci de-a rîndul ?...
Iată ce vreu eu, Despot, străinul... Însă voi
Ce vreți ?

STROICI

Vrem Domn ca tine, în pace și război !
În ochii mei deschis-ai o zare nouă, largă...
Tot sufletul spre dînsa cu tine vrea să meargă !

SPANCIOC

Despot !... de ți-a fi faptul ca rostul... să trăiești !
Fii Domn... în țara noastră pe Ștefan s-amintești !

HARNOV

Trăiască Despot-Vodă !

MOȚOC

Tăcere, cumpătare,
Urechea lăpușneană aude-n depărtare.
Boieri, noaptea se-ntinde și timpu-i priincios.
Hai s-aţîţăm răscoala în breslele de jos,
Și mîni, în zori de ziuă, să vadă mîndrul soare
În brînci pe Lăpușneanul, pe Despot în splendoare !

BOIERII

Hai !

SPANCIOC

(se apropie de Despot și-i dă mîna)

Să fii român verde !

DESPOT

Român m-oi arăta !

STROICI

(dînd mîna cu Despot)

Despot, noroc !

MOȚOC

(asemine)

Unire !

HARNOV

(închinîndu-se plecat)

Mulți ani, măria-ta !

(Ceilalți boieri se-nchină și ies cu toții prin fund.)

DESPOT

(singur)

E vis ?... Sînt Domn, eu, Despot ? Din mic, iată-mă,-mare!
Boierii, capi ai țării, cu-o nobilă mișcare
Mi-au dat frățește mîna, voioși m-au aclamat...
Un singur numai, Tomșa, din toți cel mai bărbat...
El mi-a jurat o ură cumplită, neîmpăcată,
El chiar... mă va ucide, cînd va putea, vreodată...
Un glas de presimțire mi-o spune-n taină... dar
Prudent e să lași viața vrăjmașului barbar ?
Răbdare !... a mea spadă o voi plînta-o-ntr-însul,
Și dacă moldovenii vor fi nătîngi ca dînsul,
Voi ști eu din lei aprigi a-i face mielușori.

SCENA 11

Despot, Toma Calabaicanul, Ana, Moțoc, Malca Fevronia, seimi

TOMA

(la ușa din fund)

Pe dînsul, copii !

(Seimenii se aruncă pe Despot de-l prind.)

DESPOT

(surprins)

Ce e ?

TOMA

(amenințînd pe Despot cu pumnarul)

Să nu te miști, că mori !

DESPOT

(zbătîndu-se)

Săriți, prietini, oameni !

TOMA

Taci, taci, vulpe vicleană !

ANA

(intră spărietă din stînga)

Despot !

MOȚOC

(Intră prin fund și, văzînd lupta lui Despot, se răpede asupra lui Toma.)

Ce-i ?... Hoți !

TOMA

(respingînd pe Moțoc)

În lături... ! Dreptatea lăpușneană
L-a osîndit pe Despot la moarte !

MOȚOC

O, călău !

ANA

Ce-aud ?... Ah, Despot !

DESPOT

(lîngă ușa din fund)

Ană !...

ANA

(cade leșinată pe jilț)

E mort norocul meu !

(Moțoc și Maica Fevronia se apropie de Ana. Seimenii ies prin fund cu Despot.)

Cortina cade.

TABLOUL II

Un beci de închisoare. — Fereastră cu gratii la stînga. — Ușă în fund. — O masă cu două scaune în mijloc. — Un fînar aprins.

SCENA 1

Despot

(pe scaun, lîngă masă)

O, soartă schimbătoare ce rîzi de omenire !
Nebun cine se-ncrede în tine cu orbire !
Nebun cine se urcă pe-al muntelui suiș,
Prapastia-l așteaptă cu-adîncu-i prăvăliș !

Așadar eu, sărmanul, a soartei jucărie,
Ajuns, iubit de-un înger, aproape de domnie,
Iată-mă-acum aice din raiul meu căzut
Și din lumina lumei în umbră iar perdut !...
Sînt eu ?... Sînt treaz ?... În viață ?... Și adevăr e oare ?
Eu, Despot, vultur falnic, eu zac la închisoare!

(Se scoală și cată împrejur.)

Acești pereți sînt umezi, triști, negri !... Ah, ei sînt
Nu ziduri de palate, dar ziduri de mormînt !
În ele cine intră din ele nu mai iese
Decît pe-o raclă neagră, cu zilele-i culese !

(Înfiorîndu-se.)

O, reci fiori de groază prin sufletul meu trec,
Răsuflu-aburi de moarte... Un biet străin, un grec,
La cine pot să aflu o rază de-ndurare ?
La Doamna numai, însă nici o putere n-are,
Căci Vodă Lăpușneanul de milă-i depărtat
Cît de pămîntul negru e cerul înstelat.
Cum ?... mort în floarea vieții ?... cum ?... mort ca un mișel
Ucis de Lăpușneanul, lipsit de tron ?... Și el ? !...
O ! nu, nu, nu se poate !... Cu unghiile tocite
Voi sparge-această hrubă ce-n sînul ei mă-nghite

(Se zvîrle turbat peste pereți și lovește cu pumnii.)

Deschide-te, morminte !... dă-mi drumul, să-mi răzbun !
Cădeți, infame ziduri ! (Căzînd pe scaun) Ah ! Doamne, sînt nebun...

(După o scurtă pauză.)

Mizerie !... Cu gîndul pătrund bolta cerească,
Și brațul meu nu poate o peatră să urnească !

(Înduioșîndu-se.)

*Ah, nu-i nici o sperare... Cei ce m-au cunoscut
*Vor zice :-a fost un Despot, a fost... Ce s-a făcut ?
*Și toți m-or da uitării... chiar Ana... lume, lume !
*Uita-va și amorul, și jalnicul meu nume.
Adio, planuri nalte ! Adio, mari sperări,
A lumei ideale, sublime aspirări !
Adio, tot : junie, lumină, fericire...
Nălucă este omul, și viața — o clipire.

(Privește fereastra.)

O, Despot, te salută a veciniciei zori.
Fii om !... Cînd vine moartea, te-nchină ei şi mori !
(Stă abătut, cu capul plecat pe braţul lui.)

SCENA 2

Despot, Ciubăr Vodă

(intră : uşa se închide după el)

CIUBĂR

Ei !... Despot, frate Despot, aşa-i că ai păţit-o ?

DESPOT

(tresărind)

Ce-aud ? Ce văd ?... Smintitul ?

CIUBĂR

Cu Vodă-ai împlinit-o ?
(Priveşte beciul.)
Frumos palat !... Priveşte : ce stofe pe pereţi !
Pe jos ce de covoare ţesute cu... bureţi !
Ce mobile-aurite ! Ce mîndre policandre !...
Mărire ţie, Vodă, măi Vodă Alexandre,
Ce bine ştii în Curte pe oaspeţi să primeşti
Şi pe-ale tale rude cu drag s-adăposteşti !

DESPOT

(în parte)

Sărmane Despot !... iată la ce-ai ajuns pe lume ;
Să rîdă şi nebunii de tine cu-a lor glume !

CIUBĂR

Despot !

DESPOT

Ce vrei, năuce ?

CIUBĂR

Năuc eşti tu, şi prost !
Tu vezi ce sînt eu astăzi, iar nu ceea ce-am fost.
Am fost odinioară un Domn în strălucire,
Cît soarele cu mine era-n nepotrivire ;

Puternic ca trei Caesari, frumos ca Machedon,
Călare pe un sceptru, iar nu pe-acest baston.
Şi mă loveam cu capul de nouri şi de stele
Şi măsuram pămîntul cu pasurile mele !...
Dar Vodă Lăpuşneanul, un hoţ, un destrămat,
M-a prins, şi de-a mea vîlfă în drum m-a dezbrăcat.
Şi eu, şi tu ajuns-am ca două frunzi uscate,
De-o pînză de paingăn în aer aninate.
Tot vîntul, mic sau mare, ne clatină suflînd...
Ei, ş-àpoi ?... Vîntul bate, şi cînii fug lătrînd.

(Se apropie de fereastră.)

DESPOT

(în parte ; sculîndu-se)

O ! Doamne, să fiu oare şi eu în a lui stare,
În cîmpul nebuniei, pe-un gărgăun călare ?
Cum ? visurile mele de falnic viitor
Să fi făcut din mine un om aiuritor,
Ca dînsul ?...

CIUBĂR

Frate Despot, ştii tu ce-i mădrăguna ?
O fată ce aleargă pe cîmpi cînd iese luna
Şi merge de se scaldă în roua de pe flori,
Cu gînd să se mărite c-un împărat în zori.
Am prins-o într-o noapte, frumoasă, goală, albă,
Dar hoţul, Lăpuşneanul, mi-a şters-o, ca pe-o salbă !...
Ce-mi pasă ! Scaraoţchi îi este lui nănaş,
Iar eu al mădrăgunii sînt mire drăgălaş.

(Ie o poză maiestoasă.)

DESPOT

Dar bine, Ciubăr, spune-mi : Cum ai intrat aice ?
Şi tu eşti, ca şi mine, închis ?

CIUBĂR

Eu ?... Cine zice
C-a îndrăznit vrodată o mînă de capcîn
Măcar să se atingă de-al lumelor stăpîn ?
Nu ! Am venit eu însumi la tine-n puşcărie,
Trimis de Lăpuşneanul, să-ţi ţin tovărăşie,
Ca să-ţi grăiesc de moarte ca un prieten bun
Păn' ce-a veni călăul, al temniţei tăun.

DESPOT

Cum ? Lăpușneanul însuși ți-a dat astă solie ?

CIUBĂR

El... și-ți trimite... iată... un dar de berbănție.
(Aruncă pe masă ecrinul oferit de Despot Doamnei Ruxandrii.)
Șiraguri și paftale, să ai cu ce-amăgi
Nevasta lui Satana, spre a vă îndrăgi.

(Se pune pe un scaun în față cu Despot.)

Ei!... ce mai zici tu, Despot ?... Așa-i că viața-i scurtă ?
Așa-i că nu plătește nici cît un dram de turtă ?
În faptul viu al vieții ne pare drumul lung,
Trei pași de-abiè, și-n capăt picioarele ajung.
Omul, ca iarba !... Viața ca... iapa cea bălțată !
Cît trece dealul mare, nu se mai vede... iată !
Eu, unul, cred că omul nerezemat de tron
E mic ca și o muscă pe muntele Sion.
Dar tu, ce ești acuma sosit pe prag de moarte,
Ce zici ?

DESPOT

(în parte)

O, ce idee !... *(Tare :)* Eu zic că relei soarte
E drept să ne supunem, cînd altfel nu putem.

CIUBĂR

Cum asta ?

DESPOT

Tu, de pildă, lipsit de diadem,
Să duci o viață tristă și plină de nevoie,
Iar eu în astă țară să fiu Domn făr' de voie.

CIUBĂR

Ce ? Tu ? Domn ?

DESPOT

Eu, Ciubere ! *(Tainic :)* Vezi tu că-s destinat
A trece-n ceea lume tăiat sau spînzurat ?
Te-nșeli !... Ai mei prieteni sînt gata ca să vie
În zori și să mă ducă de-a dreptul la domnie.

CIUBĂR

Ce spui ? Ce spui ?

DESPOT

Şi martur mi-e sfîntul Dumnezeu
Că eu fug de putere ca de păcat.

CIUBĂR

Nu eu !

DESPOT

Aşa-i fatalitatea, şi n-am, vai, ce mă face,
Am să fiu Domn, Ciubere, de-mi place, de nu-mi place.
Ah !

(Face un gest de desperare.)

CIUBĂR

Şi te plîngi de asta ?... Eşti un nebun, nătîng !

DESPOT

Decît păstor de oameni, mai bine, zău...

CIUBĂR

Te plîng...

DESPOT

Eu sînt un biet om simplu, eu n-am visuri deşarte,
De grijile mărirei doresc a fi departe.
Mi-e teamă să fiu capul unui popor.

CIUBĂR

Ba, zău,
Decît a fi în coadă, mai bine-n frunte vreu.

DESPOT

(observînd pe Ciubăr, care se exaltează la cuvintele lui)

Nu-mi place pompa lumei, nici la a mea ivire
Poporul să m-aclame, poporul să m-admire,
Şi oştile să-nchine stindardele-n faţa mea,
Şi-n frunte-mi să lucească surguciul, ca o stea,
Şi surlele să cînte, şi tunul să detune,
Şi clopotele toate în cale-mi să tot sune.

Ș-apoi, Ciubere dragă, eu am cugetul drept,
Și mult și greu se bate a mea inimă-n pept
Cînd știu că tronul țării e dreapta moștenire
A lui Ciubăr.

CIUBĂR

(îmbrățișînd pe Despot)

Ah, frate, ești bun, bun peste fire.
Nu eu cînd vine fala aș zice ba !... nu eu !
Hei, căci nu vrea norocul să fiu în locul tău !

DESPOT

Ai vrea ?

CIUBĂR

Cum nu !

DESPOT

E lesne.

CIUBĂR

Cum, cum, cum ?

DESPOT

Foarte lesne.

CIUBĂR

Dar cum ?

DESPOT

Te schimbă-n Despot, din cap și pân-în glezne,
Și mîni, în zori de ziuă, poporul, adunat,
În locul meu te-a duce pe tine la palat.

CIUBĂR

Mîni ?

DESPOT

Mîni. *(În parte :)* S-a prins nebunul !

CIUBĂR

(încîntat)

Despot, m-ai scos din minte.
Domn !... eu, Ciubăr !... dă-mi iute a ta îmbrăcăminte.
Dă-mi pălăria !

DESPOT

Na-ți-o !

(Ciubăr schimbă hlamida pe mantaua lui Despot.)

CIUBĂR

Și-n schimb na stema mea,
Dar fii cu îngrijire, să nu te culci pe ea.

(Schimbă stema pe pălăria lui Despot.)

DESPOT

Ce-ți pasă, mîni te-așteaptă o stemă-mpărătească.

CIUBĂR

(vesel)

A, știu că Lăpușneanul de ciudă-a să plesnească.

DESPOT

Acum, ici, lîngă masă, te-așează liniștit
Și stăi ca un om mare, pe gînduri adîncit.

(Ciubăr se pune pe scaun.)

Așa, și pălăria pe frunte ți-o apasă,
Nicicum să te cunoască cine-ar intra în casă.

CIUBĂR

Bine-i așa ?

DESPOT

Prea bine.

CIUBĂR

Dar tu ce-ai să devii ?

DESPOT

Eu, dintre morți, Ciubere, mă-ntorc printre cei vii.
Noroc de-acuma nouă !... Cu pene-mprumutate,
Tu zbori către mărire, eu — către libertate !

(Îmbrăcat cu hlamidă și încoronat cu stema lui Ciubăr, vine în fața scenii.)

Nebun aici intrat-am ? Nu știu, dar nebun ies,
Priviți !... din pompa lumei cu ce, vai, m-am ales ?
Cu-o stemă de hîrtie, cu-o cîrpă de hlamidă,
Cu tot ce poate face pe oameni ca să rîdă.

Dar bună-i răzbunarea !... pre sfîntul Dumnezeu,
Voi rîde mult mai tare şi eu la rîndul meu !

(Iese.)

UN GLAS

(afară)

Stăi ! Cine-i ?...

DESPOT

(imitînd glasul lui Ciubăr)

Ciubăr Vodă.

GLASUL

Treci.

(Hohote de rîs afară.)

CIUBĂR

(singur)

Prost !... să-mi lase mie
Tot ce-i mai scump : mărire, putere, avuţie,
Şi el să nu vroiască a fi chiar domnitor !
Nebun ! *(Cască.)* Dar eu, cu minte... mă-nalţ... şi zbor, şi zbor
Sus, sus, pe vîrful lumei ce-n visuri se arată
Cînd omul mîndru doarme cu gura lui căscată...
Poznaşă întîmplare !... *(Cască.)* Eu, Domn, eu, Domn, eu Domn !
Pe tron... mă urc... cu fală şi... însă... cad de somn !

(Adoarme cu capul pe masă.)

Cortina cade.

ACTUL III

Salon în castelul lui Laski, în Ardeal — În fund, uşă mare şi largă, de capelă. — În dreapta, uşă tainică. — În stînga, uşă mare. — Alături cu capela o fereastră. — Panoplii şi portrete de palatini, pe pereţi. — O canapea, în dreapta, planul I. — O masă mică lîngă ea. — Pe masă, un ecrin cu juvaere.

SCENA 1

Carmina, Despot *(pe canapè)*

CARMINA

Tu eşti, iubite Despot ? !... te-ascult, te simt, te văd !
Tu eşti, inima-mi spune, şi tot nu mă încred.

DESPOT

Eu sînt, eu, lîngă tine, iubita mea Carmină.

CARMINA

Grăieşte-mi, prelungeşte părerea mea divină ;
Îmi pare că sînt prada celui mai dulce vis.
El sufletu-mi îngînă şi raiul mi-a deschis.

DESPOT

(cuprinzînd-o cu braţele)

Nu vezi ?... a zburat visul, lăsîndu-mi mie prada.

CARMINA

Ah ! Despot, scumpe Despot, mă cred că-s în Grenada !
Vorbeşte-mi tu de dînsa, cu glasul tău iubit,
Să mă report ferice, în gîndul meu răpit,
La patria-mi cu soare, cu-amor, cu poezie...
O, magică Grenadă ! o, dulce-Andaluzie !

(Plînge.)

DESPOT

Carmina...

CARMINA

Ah ! mă lasă să plîng... mi-e dor...

DESPOT

Nu vreu.

Vreu să-mi zîmbeşti.

CARMINA

(zîmbind printre lacrimi)

Vrei ? fie... *(Plînge.)* Ah, nu pot, scumpul meu...

DESPOT

De ce atîte lacrimi cînd după despărţire
Ne regăsim ferice în leagăn de iubire ?
Cînd Laski-i dus departe, şi oaspeţii cu el ?
Gîndeşte, sîntem singuri, noi singuri în castel !

CARMINA

Mă iartă... sînt muncită de-o crudă presimţire...
Fantasma morţei zboară pe-a mea închipuire...
De ce te-ai dus de-aice, de ce m-ai părăsit ?

DESPOT

Pentru că-mi eşti tu dragă, pentru că te-am slăvit,
Pentru că-n exaltare, împins de-a mea simţire,
Am vrut sub cer să-ţi caut un cuib de fericire ;
Am vrut, lărgind în ochi-ţi al lumei orizon,
Să-ţi pun pe frunte-o stemă, şi la picioare,-un tron,
Dar soarta păn-acuma s-au arătat contrară...

CARMINA

Ah ! lipsa ta, iubite, a fost mult mai amară !
Ai pătimit tu, Despot, ştiu, multe-ai pătimit,
Dar eu, eu, făr' de tine, aici cum am trăit ?
În lacrimi, în durere, în grijă, în mustrare,
Lipsită de-orice sprijin, străină de sperare.
Închisă-n aste plaiuri sălbatice, pustii,
Cătînd ziua şi noaptea, pe drumuri, dacă vii,

Şi-n loc de tine, Despot, găsindu-mă cu cine ?
Cu soţul meu, cu Laski, bătrîn, gelos de mine,
Cu Zay, al său prieten, un ungur îngîmfat,
Ce vecinic mă insultă, cu-amoru-i desfrînat !
Şi alţii, de-ai lui Laski, tovarăşi de beţie,
Care-i mănîncă-avutul, rîvnind a lui soţie.

DESPOT

Şi eu, în gheara morţei de două ori căzut,
Am fost numai prin tine în luptă susţinut.
Căci numai pentru tine şi pentru altul nime
Am vrut s-ating în zboru-mi a lumei înălţime !
Am vrut şi tot vreu încă norocul a cerca,
Alături cu mine pe tron a te urca.
Tu, prin a ta frumseţă, regină eşti născută ;
Eu vreu să fii prin mine în raze învăscută.
Destule zile negre mîhnirei ai jertfit,
E timp ca să reintri în nimbul strălucit,
Lipită, alintată în dulce legănare,
Pe-o inimă fierbinte şi plină de-adorare.

CARMINA

O, vis din soare !

DESPOT

Visul va fi realizat,
Carmină, căci amorul e zeu înaripat,
Şi el ne va conduce, păreche-ncoronată,
Pe tronul cu splendoarea din ţara-nvecinată.

CARMINA

Pe tron ? ! *(În parte :)* Dorul meu falnic !

DESPOT

Dar' !... Orice tu doreşti
Se va-mplini !... Zi numai, iubito, că vroieşti.

CARMINA

A ! cine-i la-ntuneric şi fuge de lumină ?
Dar ce pot face ?... Spune-mi !

DESPOT

Mult poate o regină !
Pe Laski ș-ai tăi oaspeți de vrei a-ndupleca
În calea-mi îndrăzneață cu mine-a s-arunca,
Noi doi avem mărire, ei — fală ș-avuție.

CARMINA

(decisă)

Cu toții, Despot, astăzi se vor închina ție !

DESPOT

O, scumpa mea domniță, tu mă rensuflețești !
Ce jertfe vrei ?

CARMINA

Vreu numai... pe tron, să mă iubești.

DESPOT

Ah, viața mea întreagă a ta-i !

(O strînge la pept.)
(Zgomot de cai în curte.)

CARMINA

(mergînd la fereastră)

Ce-aud afară ?
A !... Laski și prefectul Zay vin... Iată-i, la scară.
Au și sosit... O, Doamne, ce supărare !

DESPOT

Zay
Dispune de-o oștire cu zece mii de cai.
El poate să m-ajute.

CARMINA

Cum ?

DESPOT

Luînd învoire
De la-mpăratul.

CARMINA

Bine ; azi am să-i fac primire
Ca niciodată, însă gelos să nu apari.

(Rîzînd.)

Zay crede că-i Apolon perdut printre maghiari

SCENA 2

Carmina, Despot, Laski

LASKI

(afară)

Carmina !

(Carmina se depărtează de Despot şi merge spre uşa din stînga.)

CARMINA

(lui Despot)

Vine.

LASKI

(intrînd prin stînga, sărută pe Carmina)

Carmen !... A ! Despot !... scumpe frate !

DESPOT

Scumpul meu Laski !

LASKI

Cum ? pe neaşteptate ?
Ce vînt, ce întîmplare la noi iar te-au adus ?
Cînd ai venit ?

CARMINA

Chiar astăzi.

DESPOT

Şi multe am de spus.

LASKI

Zi, sînt cu nerăbdare...

CARMINA

Laski, o întîlnire
Îşi perde, cînd sînt martori, sincèra ei pornire.
Aveţi, cred, multe taine... aice dar vă las.

LASKI

Mergi, dragă, în grădină ; acolo au rămas
Şi Zay, ş-ai noştri oaspeţi...

CARMINA

Mă duc.

(Ea preschimbă cu Despot o ochire furtivă și iese prin stînga, condusă de Laski pănă la ușă.)

SCENA 3

Despot, Laski

LASKI

(întorcîndu-se răpide)

Acum răspunde !
Prin mari furtuni trecut-ai... o știu ; însă de unde
Revii ?

DESPOT

De la Moldova, din iad unde am fost
Zdrobit, și vin la tine să caut adăpost.

LASKI

Cum ? Tu renunți ? !...

DESPOT

Nu, Laski !... un om viteaz din luptă
Nu se retrage grabnic cînd arma lui e ruptă.
Destinul crunt l-oi frînge din nou sub pașii mei.

LASKI

A ! Bravo !... Așa, Despot, te vreu !

DESPOT

Așa mă vrei ?
Iubite Laski, crede că-n viața-mi tulburată
Nu am perdut credința în tine niciodată.
Deci vin aice iară ca barca la liman
Și-ți zic : Întinde-mi mîna... sînt Domn pănă-ntr-un an !

LASKI

Și mîna, și averea, și toată-a mea putere
Sînt ale tale, Despot... Dispune,-ordonă, cere ;
Ce vrei ?

DESPOT

Vreu bani și oameni.

LASKI

Bani ? Voi amaneta
Moşiile, castelul, şi sper a căpăta
Vreo zece mii de galbini... de nu, chiar le voi vinde,
Ca să putem în grabă războiul a-ntreprinde.

DESPOT

Atîta somă numai ?

LASKI

Mai mult nu cred să pot.
Căci... ţi-o declar în taină, sînt ruinat detot.

DESPOT

Tu, ruinat ?

LASKI

A, frate, nu-ntîrzie ruina
Cînd Laski-i palatinul, şi Carmen — palatina !
* Eu, ştii, cu mîna spartă, născut răsipitor,
* De tot ce-i scump, tablouri, cai, arme, iubitor,
* Ţinînd casa deschisă, în care tot drumeţul,
* Zi, noapte, îşi găseşte culcuşul şi ospăţul,
* La vîrsta-naintată perdut de-namorat,
* Cu-o nobilă spaniolă [1] voios m-am însurat ;
* Carmina din Grenada, silfidă-ncîntătoare,
* Cu foc de soare-n suflet şi-n ochi cu foc de soare !...
* Sosită-aici, sărmana... în tristul meu castel,
* Urîtul o cuprinsă ; şi, ca s-o scap de el,
* Am aruncat cu pumnul întregul meu tezaur,
* Vroind să-ntind pe cale-i un lung covor de aur...
* Am adunat în juru-i poeţi şi baladini,
* Ş-o curte-mpărătească de neaoşi palatini.
* Dar oricare fîntînă de la o vreme seacă...
* Ce vrei ?... ş-a mea avere cătră secare pleacă !
Deci, azi, ca jucătorul ce-aruncă, nu-n zadar,
Pe cartea unui altui chiar ultimu-i dinar,
Vroiesc cu tine, Despot, să fac tovărăşie
De cîştigat în parte : eu — bani, şi tu — domnie,
Ş-arunc pe a ta carte întregul meu avut.

* Citeşte în trei silabe : spa-nio-lă (n. a.).

DESPOT

Eu, Domn, îţi dau Hotinul, cu-ntregul său ţinut.

LASKI

Primesc ! Noroc !

(Dau mîna amîndoi)

DESPOT

Dar oameni ?

LASKI

Oameni ?... A ! hoit să fie,
De corbi nu este lipsă... Cîţi trebuie ? O mie,
Trei, patru, şapte, zece ?... În vînt cît oi striga,
Mulţime de strînsură aici va alerga —
* Hoţi buni de streang, la streanguri meniţi, cum li se cade
* Ce ştiu numai să ardă, să taie şi să prade.
* Chiar în castel acuma avem cîţiva străini,
* Naprasnici şefi de bande, eroici spadasini,
* Ce vîntură-Europa cu spada vecinic goală,
* Cătînd moartea-n războaie ş-avînd groază de boală —
* Villel, care comandă cincizeci de burghinioni ;
* Rozel, ce are-n mîna-i o sută de valoni ;
* Şi Sedleţ, şi Legmanul, cu multă călărime,
* Ş-Anton iubit fanatic de crunta secuime,
* Şi alţii mulţi, afară de toţi voinicii mei,
* Ce-s lupi cînd n-au prilejul ca să devie lei.

DESPOT

Prea bine, dar cu-o mînă de bravi, cît de bravi fie,
A merge la Moldova ar fi o nebunie :
Ştii însuşi : moldoveanul e iute la război,
Tot omul e în stare a se lupta cu doi.
Ne trebuie-o putere, pot zice-mpărătească,
Nu se învinge lesne o ţară românească...
Ce zici de Zay prefectul ?... El este ascultat
De Ferdinand ?... Cum oare l-am face aliat ?

LASKI

O, de-ar vrea Zay, complotul, cu sprijinul său tare,
Ar merge strună, însă...

DESPOT

Ce strică o cercare ?

LASKI

Hai să cercăm, dar află că Zay, prefect regal,
Ți-a cere-n schimb de sprijin ca să devii vasal
Lui Ferdinand.

DESPOT

Eu ?

LASKI

Spune ! primești cu el a face
Tratat de închinare, fie-n război sau pace ?

DESPOT

(după o pauză)

Primesc !

LASKI

Deci adă mîna... Noroc !... și-acuma hai
În turn... Acolo tainic să te-nvoiești cu Zay...
Dar, iscălind tratatul, ăi fi tu cu credință ?

DESPOT

Credința cea mai sfîntă ! *(Împarte.)* Cît mi-a fi de priință...

LASKI

Moldova închinată lui Ferdinand... Ce dar !
Și pentru-a lui coronă ce scump mărgăritar !

DESPOT

Prea bine ; dă de știre lui Zay cît mai degrabă.

LASKI

Merg ; tu ascute-ți limba și să te văd la treabă !

(Iese prin dreapta.)

DESPOT

N-ai grijă,-ntrei cuvinte pe Zay l-am încurcat

(în parte, vesel :)

Prin farmecul Carminei, frumosul avocat.

(Iese după Laski.)

SCENA 4

Carmina, Rozel, Sommer, Anton Secuiul și alți aventurieri

(intră pe ușa din stînga)

ROZEL

* Contesă, Francisc primul, al Franții galant rege,
* Erou, poet și vesel, iubea mult a culege
* Pe cîmpi de sînge — lauri, în lume — desfătări,
* Și pe frumoase buze — ferbinte sărutări.
* Eu am, francez ca dînsul, aceeași aplecare
* Și pentru vitejie, și pentru sărutare.

CARMINA

(rîzînd)

* Te cred, însă un rege cu titlu de galant,
* Cînd n-ar purta coroană, cum s-ar numi ?

ANTON

(posomorît)

Berbant.

ROZEL

* A fi berbant e probă de-o inimă-arzătoare
* Și de-o natură vie, artistă, simțitoare,
* Ce lesne se înalță spre tot ce-i luminos,

(rîzînd)

* Lăsînd pe-Anton Secuiul să mormăie pe jos.

ANTON

(în parte)

* Frînc tuieș !

SOMMER

* Francis, primul rege-n galanterie,
* A și compus, îmi pare, o mică poezie,
* Un cîntic, o deviză cu vesel înțeles ?

ROZEL

* Dar', Sommer ; aste versuri, ce le cînta ades :
* „Femeia este schimbătoare.
* Nebun cine se-ncrede-n ea !"

CARMINA

* A ! pentr-un galant rege ideea nu-i galantă.

ROZEL

* Eu am mai completat-o prin astă variantă :
* „Femeia des e schimbătoare,
* Ferice cui se-ncrede-n ea !
* Ah ! deie-mi dulcea sa favoare
* Şi schimbă-se-apoi cît a vrea !"
(Toţi rîd.)

CARMINA

* Bravo, Rozel !

ANTON

* Palavre !... mai bine-n războire
* Aş vrea ca să se schimbe această amorţire
* Ce se numeşte pace, căci timpul de răgaz
* Preface-n om netrebnic pe omul cel viteaz.

CARMINA

* Cum ? ! preferaţi războiul decît o viaţă lină ? !

ANTON

*Dar' ! paloşului nostru i-e teamă de rugină.

ROZEL

Contesă-orice fiinţă se naşte pre pămînt
Cu-o tainică menire, c-un dor şi c-un avînt :
Noi să ne batem, floarea să scoată dulci parfume,
Şi dumneata, contesă, să fii iubită-n lume.

CARMINA

Ei bine, fiţi dar veseli ; eu cred că nu tîrziu
Se va preface-n faptă un dor atît de viu.

ROZEL

Ne-nşeli ?

CARMINA

Nu ; am o veste, o veste cum vă place...
De cînd a voastră armă dormind în teacă zace,
Urîtul vă mănîncă de vii ; sînteţi mîhniţi,
Cu ochii stinşi, la faţă galbini şi vestejiţi,
Cît cine-acum vă vede şi cine vă cunoaşte
Se-ntreabă cu mirare : ce sînt ? ostaşi, or moaşte ?

ANTON

Așa-i !... decît urîtul, mai bine ștreangu-n gît...

CARMINA

Eu v-am găsit de lucru și leacul de urît.
Sus paloșul, la soare !... sus fruntea !... vîntul bate
Și-ndeamnă a navală în țări învecinate.
Vroiți voi după dînsul cu toți să vă luați ?

TOȚI

Vrem !... unde ?

CARMINA

Nu departe... colea, peste Carpați.

ANTON

Cum ? la Moldova ?... *Éljen !* [1]

CARMINA

Acolo stăpînește
Un Domn pe care țara întreagă îl urăște ;
Cît îți sufla deasupră-i, din tron el va cădea.
Și toată-a lui avere a voastră-a rămînea.

ROZEL

Dar tronul său ?

CARMINA

Acelui cu inima regească
Ce-a ști cu mîna largă pe toți să răsplătească,
Lui Despot.

TOȚI

Despot ?

ROZEL

Fie !... de-l vrei, și eu îl vreu.

ANTON

Și eu !

[1] Trăiască (mag.).

CEILALȚI

Și eu!

CARMINA

(în parte)

O! Despot, ești Domn, iubitul meu!
Curînd dorința noastră va fi realizată!

SCENA 5

Cei dinainte; Despot

(vine răpide din dreapta, tulburat)

DESPOT

Amici!... din turn zărit-am o numeroasă ceată
Venind despre Moldova cu steag moldovenesc,
Ei par că vin aice... E poate-un sol domnesc,
Trimis de Lăpușneanul în goană după mine.

CARMINA

Ce?... În castelul nostru?!

DESPOT

(la fereastră)

Priviți! aice vine!
Dar'!... ceata lîngă poartă afară s-a oprit.

ROZEL

De-a fi un sol de pace, să fie bun sosit,
De nu, amar de dînsul!... cu astă pală vie
Îi dau pe ceea lume o grabnică solie.

CARMINA

Ba nu, Rozel; stăi pacinic... De-a fi sol moldovan,
Ca să scăpăm pe Despot, urmează al meu plan...

ROZEL

Cum?

CARMINA

Mergi de pregătește capela funerară
Ca pentru-o-mormîntare.

SCENA 6

Cei dinainte ; Laski *(intră din dreapta)*, Pisozki *(intră din stînga)*

LASKI

Ce vuiet e afară ?
Ce oameni sînt la poartă ?

CARMINA

(la fereastră)

Pisozki,-n foișor,
De sus cu ei grăiește... Vom ști curînd ce vor.
Iată-l că vine !

PISOZKI

(intrînd)

Pane !... sosit-a cu putere
Un sol de la Moldova.

LASKI

Ce caută ? Ce cere ?

PISOZKI

Nu știu, însă de Despot, sosind, a întrebat.

DESPOT

De mine ?... Lăpușneanul în urme-mi a călcat...

LASKI

(lui Pisozki)

Mergi !... porțile deschide !... ostașii să se-adune
În șiruri pân' la scară ; fanfarele să sune
Și steagul să se-nchine, deplin desfășurat,
În calea lui, căci solul e ca și-un împărat.
Mergi !

(Pisozki iese.)

CARMINA

Laski, astă pompă ?...

LASKI

E dreaptă ; se cuvine.

CARMINA

Dar se cuvine, spune, din casă de la tine,
Răpind pe al tău oaspe, un braţ îndrăznitor
Să lase-o pată neagră pe vechiul tău onor ?

LASKI

Contesă, te alină. Bătrînul Laski ştie
A-şi împăca onorul cu sacra-i datorie.
Lui Sigismund al nostru credinţă am jurat.
Respect pe el în solul trimis de-un aliat.

CARMINA

Respectă tu calăul, eu respectez victima.
Ţin oaspele în casă şi dau afară crima,
Căci e o crimă oarbă de-a vinde-oaspele său.

DESPOT

Mai bine moarte mie !

CARMINA

Tăcere !... Te scap eu.
Cu mine vină-n grabă ; prin moarte simulată
Să te ferim, amice, de moarte-adevărată.

(Iese cu Despot prin dreapta.)

LASKI

A ! planu-i bun ; vă duceţi !

(Fanfare în curte.)

SCENA 7

Laski, Anton Secuiul, Sommer şi ceilalţi oaspeţi în dreapta ; Pisozki, Toma Calabaicanul, urmat de seimeni ; Carmina

PISOZKI

(intră anunţînd)

Solul !

LASKI

(făcînd doi paşi înaintea solului)

Fii bun venit !

TOMA

(intră pe ușa din stînga, însoțit de doi căpitani de seimeni)

Eu, Toma, sol de pace, în numele slăvit
Lui Vodă Lăpușneanul, Domn Țării Moldovene,
Și-n numele lui Sigmund, Domn Țării Ardelene,
Vin ca să cer pe Despot, aici adăpostit !
Lui Vodă el e dușman viclean și nemblînzit ;
Deci viu și-ntreg am ordin să-l ieu, să-l duc în țară.
Am zis.

(Carmina reintră și se oprește lîngă ușa din stînga.)

LASKI

Ești sol de pace ?... Deci, Toma, îți zic iară,
Bine-ai intrat în casă-mi... și iată-al meu răspuns :
În zidurile mele oricine a pătruns
Devine-un oaspe sacru, căci legea ospeției
Îi pune-un scut puternic sub pavăza frăției.
Aici eu sînt stăpînul !... Aici stăpîn sînt eu,
Mai mult decît un rege stăpîn pe tronul său,
Și nime n-are voie, și nime drept nu are,
Cerîndu-mi pe-al meu oaspe, să-mi ceară o trădare !
Un oaspe face parte din zidul strămoșesc,
Precum onorul sacru din suflet omenesc.
O peatră scoasă... zidul, slăbit, se prăbușește...
O faptă rea... onorul ca frunza vestejește...
Eu sînt dintr-acei oameni ce viețuiesc și mor
În casa lor întreagă cu-ntreg onorul lor !

CARMINA

(înaintînd)

Bine, Laski.

TOMA

Destulă atîta limbuție !
Nu mă uimești pe mine cu seaca ta mîndrie.
Ți-am spus că vreu pe Despot viu... În zadar pe el
Tu cerci de a-l ascunde în vechiul tău castel...

CARMINA

Castelul n-are teamă de oaspeți a răspunde.
Pe vii el nu-i trădează, pe morți el nu-i ascunde.
Despot e mort !

TOMA

Mort, Despot ?

CARMINA

Îl ceri tu în zadar;
A fost rănit de moarte trecînd peste hotar
S-au espirat aice, în crîncenă durere.

TOMA

Nu cred ; e iscodire vicleană de muiere.
Seimeni ! naval' cu toţii !... Castelul cercetaţi
În numele lui Sigmund şi Lăpuşneanul !

(Cîţiva seimeni intră pe scenă)

CARMINA

(se răpede înaintea ostaşilor)

Staţi !
Vroiţi pe Despot ?... Iată-l !...

(Deschide uşele din fund.)

(*Notă* : Se vede lăuntrul capelii, luminată cu policandre. — Pe o masă, acoperită de catefea neagră, stă Despot lungit, palid ca un mort şi cu crucea pe pept. — Cîţiva călugări îl încunjură, purtînd torţii aprinse. — Rozel, deghizat în capucin, stă în genunchi lîngă catafalc. — Un cor de glasuri, împreunat de acordurile unui organ, psalmodiază : „*Beati qui moriuntur in Domino*“ [1])

TOMA

(oprindu-se lîngă uşa capelii)

Mort ?

CARMINA

Mort !... Te du de spune
Lui Vodă, a sa frunte cu lauri s-o-ncunune.
El a ucis pe Despot !

TOMA

E mort... Chiar mort îl vreu !

(Face un pas. Rozel se scoală şi se pune în faţa lui Toma, pe pragul capelii.)

[1] „Fericiţi cei care mor întru Domnul“. (lat.)

ROZEL

In lături toți... Cadavrul este-a lui Dumnezeu.

TOMA

(amenințător)

In lături tu !...

ROZEL

Profane, turbarea-ți e semeață.
Respectă măcar moartea în omul făr' de viață.

LASKI

(se înaintează maiestos)

Stăi, Toma !... Lăpușneanul a vrut pe Despot viu,
Solia-ți încetează aproape de secriu...
(Toma stă puțin nedumerit, în vreme ce ușa capelii se închide, după ce mai întâi Rozel și alți ostași deghizați în călugări au ieșit și s-au pus de pază dinaintea capelii.)

TOMA

(către seimeni)

E mort ! pentru domnie deci teamă nu mai este.
Haideți, lui Lăpușneanul să ducem astă veste.
(Iese cu seimenii lui.)

CARMINA

(la fereastră)

S-a dus, curtea-i deșartă și poarta s-a închis.
(Merge la ușele din fund.)

Despot !

(Ușele se redeschid. Despot apare pe prag.)

SCENA 8

Cei dinainte ; Despot, Rozel

DESPOT

Iată-mă-s iară mai viu și mai decis !
(Se înaintează în mijlocul scenii, scoțînd spada.)
Din toate-a noastre spade să facem toți o spadă,
Pe Vodă Lăpușneanul la vulturi să-l dăm pradă !

ROZEL

Pas, Despot !... unde-i merge, voioşi mergem şi noi !

DESPOT

Norocul şi izbînda cu mine şi cu voi !
Să dăm armelor noastre atingerea frăţească.
(Toţi în rond, ating vîrfurile spadelor.)
Scînteia-nflăcărărei din ele să zbucnească,
Ş-acea scînteie zboare ca fulger răzbitor
Lui Lăpuşneanu-n frunte, să scrie : Trădător !
Acum el mort mă crede... Eu mort, şi el în viaţă.
E timpul viul cu mortul să se-ntîlnească-n faţă.
La arme, fraţi !

TOŢI

La arme !

DESPOT

Ca Domn sau ca ostaş,
În luptele de moarte mă jur a fi fruntaş !
La lupte, fraţi !

TOŢI

La lupte !

LASKI

Deci, haideţi, fiecare
Să ne-adunăm ostaşi în codri, la hotare.

TOŢI

Hai !

DESPOT

Gloria vă cheamă !... Zburaţi la glasul ei !...

LASKI

Hai !... Moarte sau izbîndă !

DESPOT

Izbîndă, fraţii mei !
(Toţi pleacă prin stînga. Laski se întoarce de la uşă şi zice lui Despot.)

LASKI

Tu stăi ascuns aice păn'ce ţi-i lua zborul.
Te las.

(Iese.)

DESPOT

(întinzînd braţele)

Carmina !...

CARMINA

(aruncîndu-se în braţele lui Despot)

Despot !

DESPOT

Al nostru-i viitorul !...

Cortina cade.

ACTUL IV

Sala tronului în palatul de la Suceava. — În dreapta, pe planul I, o fereastră ; pe planul II, tronul cu cortine de catefea stacoşie şi cu torsade de aur. — În fund, arcade ce se deschid pe o altă sală mare. — În stînga, uşa apartamentului domnesc. Pe pilastrele arcadelor, panoplii, dintre care una compusă de armele lui Ştefan cel Mare.

SCENA 1

Limbă-Dulce, Jumătate *(în sentinele, lîngă arcade)*

LIMBĂ-DULCE

Ai fi crezut, fîrtate, acum trei ani ş-o lună,
Că Despot, ca un fulger plecat dintr-o furtună,
Pe Lăpuşneanu-n frunte de-a dreptul va lovi,
Şi oastea lui domnească în clipă-o va strivi ?

JUMĂTATE

Hei ! Dacă vînzătorul Moţoc nu-ntorcea cuiul
În broasca ţării, Despot, şi Zay, şi-Anton Secuiul
Nu-ntrau aşa de lesne în ţară... Dar Moţoc,..
Trădarea cică-i feară cu zece limbi de foc.

LIMBĂ-DULCE

Ce vrei ?... Aşa e lumea ! Şi iată, ca prin vrajă,
El, Domn, şi noi, plăieşii, la uşa lui, de strajă.

JUMĂTATE

Hei, bine zicea tata : La noi să nu te miri
Nici cînd îi videa plopii dînd flori de trandafiri.
Cîte-am văzut cu ochii de cînd sîntem pe lume !
Războaie, năvălire, locuste, focuri, ciume,
Şi dintre toate, răul cel mai îngrozitor,
Luptă-ntre fraţi, peirea sărmanului popor !

LIMBĂ-DULCE

Adînc ți-e rostul !... parcă te-aud cetind pe carte.
Dar Vodă Lăpușneanul știi unde-i ?

JUMĂTATE

Hăt... departe,
În Țarigrad, cu Doamna și copilașii săi.

LIMBĂ-DULCE

Ce-a fi făcînd el oare ?

JUMĂTATE

El ?... paște bobocei.

LIMBĂ-DULCE

Ba, mai degrabă-aș cred că Vodă, alungatul,
Pe Despot, mări,-l paște întocmai ca păcatul.

JUMĂTATE

Se poate, căci în țară, sub Domnul ist grecesc,
Străinii calu-și joacă și zilnic se-nmulțesc.
Încît, noi, pămîntenii, purtîndu-i în spinare,
Nu mai avem în țară nici loc de îngropare.

LIMBĂ-DULCE

Pămîntul gras prieste spinoaselor urzici.
Moldova-i năvălită de greci și eretici,
Și biruri peste biruri, vînaturi pentru masă,
Ș-un galbin pe tot anul de fiecare casă,
Încît biata sudoare a muncii s-a schimbat
Într-un părîu de aur ce curge la palat.
Pe noi ne duce foamea la margine de groapă,
Și din avutul nostru locustele se-ndoapă.
Rău e cînd rîde culmea de moșunoi, de jos,
Dar vai de cap cînd talpa-i mîncată păn' la os !...
Aceste gînduri negre în mine turba-mplîntă
Și, zău, simt cîteodată că dracul mă descîntă,
Mînia ferbe-n mine, și, de n-aș fi plăiaș,
De n-aș fi român, frate, m-aș face ucigaș !

JUMĂTATE

Hei ! asta, Limbă-dulce, n-ar fi încă nimică,
Românul rabdă multe, căci el e tare-n chică.

El are mîna largă, deşi este sărac.
Lipsit de lumînare, lipsit şi de colac ;
Dar Despot cu pacatul a dat mîna frăţească
El rîde cu păgînii de legea creştinească,
Icoane şi potire el le topeşte-n bani
Şi vrea pe toţi românii să-i facă luterani
Crezi tu una ca asta ?

LIMBĂ-DULCE

O fi vroind, păgînul,
Îl cred, a fi vroind-o... nu vrea însă românul!
În lege, ca în pele-i născut; el bucuros
Dă pelea, dar rămîne în lege-i credincios !

(Tropote de cai şi strigăte de „ura" afară.)

JUMĂTATE

Dar ce s-aude ?

LIMBĂ-DULCE

Vine măria-sa călare.

JUMĂTATE

De unde oare vine acum?

LIMBĂ-DULCE

De la primblare.
Ca totdeauna... Iaca, a şi sosit... La loc!

(Se pun în sentinele, în fund.)

(Nouă strigăte, afară : „Ura, să trăiască Vodă !")
Beţivii strigă ura cu glas din poloboc.
(După intrarea lui Despot, ei se retrag dincolo de arcade.)

SCENA 2

Despot, Laski, Sommer

DESPOT

A, dulce este viaţa şi bună e puterea
Cînd Domnul răspîndeşte în ţară mîngîierea,
Şi mii şi mii de glasuri, într-un acord frăţesc,
Cu-a clopotelor zvonuri în cale-i se unesc !

SOMMER

Cît vulturul eşti falnic şi cît albina harnic,
Cît toamna cea mănoasă îmbelşugat şi darnic !
Cum dar să nu te-aclame poporul fericit ?

DESPOT

Sînt vesel, mă simt mare, puternic şi iubit,
Şi de-ntîlnesc mîhnirea, eu rîd, iar ea dispare,
Ca negurile dese cînd soarele răsare.
Îmi pare, scumpi prieteni, că cerul mai senin
Creat-au pentru mine cel mai frumos destin
Şi cel mai demn de-un suflet cu-avînt de înălţare
Mărirea-ncoronată de-a lumei adorare !
Căci m-am nălţat prin mine, şi braţu-mi, hotărît,
Lovind orice obstacol, minuni a săvîrşit.

SOMMER

Pe-o bună hotărîre cînd braţul se măsoară,
El, mic, printr-însă creşte şi munţii mari doboară.

LASKI

Aşa-i !... Pe Lăpuşneanul, învins, rătăcitor,
Silitu-l-ai cu spaimă să fugă la Bosfor,
Ş-acolo să tînjească, în lîncedă sclavie,
De-a tronului Moldovii duioasă nostalgie.

SOMMER

Hmm !... Lăpuşneanul însă nu-i om, măria-ta,
Din moartea-i aparentă a nu se deştepta.

DESPOT

O ştiu : cunosc prea bine a sale intrigi, însă
Politica turcească în punga mea e strînsă.
Ea sufere de-o boală... de aur ; eu, bun vraci,
Vro zece mii de galbini i-am dat peste haraci ;
Ş-aşa de bine, Sommer, i-am lecuit durerea,
Cît Soliman sultanul mi-a confirmat puterea,
Lăsînd pe Lăpuşneanul străin de diadem,
Şi mie trimiţîndu-mi o pală ş-un alem.
Azi trebuie să vie Ahmed bairactarul,
Cu pompă-orientală, ca să-mi aducă darul...
Boierii însă nu ştiu de birul ce-am mărit.

SOMMER

Oricare act în taină e mult mai nimerit.

LASKI

(rîzînd)

Dar ce-or zice boierii ?... dar ce-a zice poporul ?

DESPOȚ

(supărat)

Boierii toți vor zice cum zice domnitorul !
Poporul e din fire-i blajin și înțelept.
El dă tot pentru Vodă cînd vodă este drept.

LASKI

Și Vodă-i drept !... o știe în lume orișicine...

(Apropiindu-se de Despot.)

Ostașii mei cer plata ce lor li se cuvine.

DESPOT

Iar plată, iar ?

LASKI

(încet și amenințător)

Gîndește că ei, cu peptul lor,
Fac zid între Moldova și între domnitor!

DESPOT

(încet lui Sommer)

Cînd oi scăpa de dînșii?

SOMMER

(încet)

Cînd s-a îndura cerul.

DESPOT

(lui Laski)

Mergi de te înțelege cu Harnov, vistierul.

(Laski se închină și iese prin fund la dreapta.)

SCENA 3

Despot, Sommer

DESPOT

Omidă nesăţioasă * !... Sommer, l-ai auzit
Cum căina ** poporul de dînşii calicit ?
Dar cine poate zice că-i jertfa nepăsărei ?
Că nu doresc a-l pune pe calea-naintărei,
Cînd am fondat cu tine şi Peucer Gaspàr
A noastră-Academie din tîrg de la Cotnar ?
Cînd eu la despărţenii pun stavili numeroase,
Cînd, afirmînd a ţării vechi datini glorioase,
Am şi bătut monedă cu efigia mea ?

(Arată o monedă de aur.)

Priveşte şi ceteşte exerga de pe ea.

SOMMER

(cetind)

HERACLIDIS * DESPOTAE * PATRIS * PATRIAE *
VINDEX * ET * DEFENSOR * LIBERTATIS * PATRIAE [1]

Exerga e pompoasă, dar nu este deplină,
Căci a uitat Ardealul şi ţara cea vecină,
Valahia lui Mircea

DESPOT

Dar eu nu le-am uitat !
Eu vreau cu trei coroane să fiu încoronat,
Cu-a mea, cu a lui Mircea şi-a lui Sigmund polonul.
O, gîndul meu în zboru-i străbate orizonul.
Peste Carpaţi, pe Sigmund îl săp, şi în curînd
Moldova cu Ardealul vor fi tot într-un gînd.
Rozel s-a dus din parte-mi în Ţara Bulgărească
Şi-n Grecia, răscoala creştină s-o urzească.
Ah, Sommer, vreu a pune, trecînd peste Balcani,
Piciorul meu în cuibul cumpliţilor sultani!

* Citeşte în patru silabe : ne-să-ţioa-să (n.a.).

** Citeşte în trei silabe : că-i-na (n.a.).

[1] Heraclid * Despot * Părintele * Patriei * Răzbunătorul * Libertăţii * Patriei (lat.).

SOMMER

Sublim avînt !

DESPOT

Norocul îmi va-ntări avîntul
Cînd spada mea viteză îşi va rosti cuvîntul.

SOMMER

Pe-a gloriei nălţime pas, zbori, măria-ta,
Şi eu, poetul Sommer, triumful ţi-oi cînta.
(Sunete de clopote în oraş. Trece o procesie pe sub ferești.)
Dar clopotele sună... Să fie-o sărbătoare ?

DESPOT

Ba nu... o simplă rugă de ploaie cerşetoare.
E secetă în ţară, şi după-un vechi eres,
Toţi preoţii cu praporuri şi cu icoane ies
La cîmp, ca să înalţe la cer o sfîntă rugă,
(rîzînd)
Pe cînd poporul primblă prin sate-o papalugă.
Priveşte al prostimei cortegi nenumărat,
Condus de-o psalmodie cu tonul trăgănat,
Cum merge cu spăsire şi cum îngenunchează,
Crezînd că mîndrul soare se şi înnourează.
Ha, ha, popor nemernic şi superstiţios !...
(Privind cu luare-aminte pe fereastră.)
Dar ce văd ?... un călugăr fanatic şi bărbos !
Să juri că-i Ciubăr Vodă. *(Strigă afară:)* Părinte, mucenice,
Ce veste-n ceea lume ?... Vin' de mi-o spune-aice.
(Întorcîndu-se către Sommer.)
A, Sommer, te răpede din cale-i să-l opreşti
Şi să-l trimiţi la mine ; apoi să te găteşti
Ca rector a te-ntoarce l-a noastră-Academie
De la Cotnar ; acolo poemul meu vei scrie.
Cu-a mea prerogativă, ce Carol Quint mi-a dat,
Azi te numesc al Curţei poet laureat.

SOMMER

Pentru-a cînta pe Despot ar trebui un Omer !

DESPOT

Nu-s încă Agamemnon, mă mulţămesc cu Sommer.
(Sommer iese prin fund în dreapta.)

DESPOT

(singur)

Ciubăr Vodă călugăr !... Cum ? din senin, din vînt,
Spînzurătoarea face dintr-un nebun un sfînt ?!...
Ce-ar rîde-acum Carmina, ea, care este-n stare
A-nnebuni chiar sfinții cu-o simplă sărutare !

(Pe gînduri)

Carmina !... către dînsa mă simt eu strîns legat
Promisu-i-am chiar tronul... iubirea i-am jurat,
Și ea, în părăsire văzîndu-se uitată,
Aice de trei zile sosit-au desperată.
Ea stă-n palat ascunsă... Ce-o să devin cu ea,
Căci a se reîntoarce l-al ei castel nu vrea,
Și Laski-i în Suceava !... periculul sporește...
Dar știe de pericul femeia cînd iubește ?
Amoru-i pune-n suflet puteri dumnezeiești.

SCENA 4

Despot; Ciubăr Vodă

(în haine de călugăr, intră prin fund)

CIUBĂR

Măria-ta...

DESPOT

(rîzînd)

Nu-i glumă ?... Cum ?... tu, Ciubere, ești ?...
Tu, care-odinioară purtai un falnic nume,
Azi te revăd călugăr, reîntors din ceea lume?
Prin ce minune stema căzut-au de pe cap ?
Și-n locul ei pe frunte-ți crescut-au un potcap ?

CIUBĂR

(grav)

Așa vroit-au cerul !

DESPOT

Dar cerului ce-i pasă
Că porți pe ai tăi umeri hlamidă sau o rasă?

CIUBĂR

Ce vrea cu noi el face!.. Tu,-n umbră aruncat,
Din ură lăpușneană prin mine ai scăpat.
Am fost eu dus la moarte în locul tău, și-n urmă
Trimis din mila Doamnei în creștinească turmă.
Acum eu sînt călugăr smerit, dar luminat,
De vechea-mi nebunie prin rugă vindecat.

DESPOT

Ce ? nu mai visezi tronul ?

CIUBĂR

Las altor minți ușoare,
Rîvnind deșertăciunea, a rătăci sub soare.
Eu m-am retras în umbră, aproape de mormînt,
Slăvind în lume numai pe Dumnezeul sfînt.
(Cu estaz.)
Lumin-adevărată!

DESPOT

Duioasă convertire!
Deci nu mai ești, Ciubere, al mădrăgunii mire,
Călare pe un sceptru, frumos ca Macedon,
Cu tron pe cap?

CIUBĂR

Altarul m-a vindecat de tron.

DESPOT

Ha, ha ! pricep, hlamida ți-a fost haină fatală?
Tu ai înlocuit-o prin haina monacală,
Ca să înșeli mai lesne poporul credincios.

CIUBĂR

(indignat)
Nu-i înșelat acela ce crede în Hristos !

DESPOT

Îți place peste țară să-ntinzi întunecîmea,
Și prin eresuri proaste să speculezi mulțimea,
Făcînd-o, cînd nu plouă, s-alerge cîmpii...

CIUBĂR

Eu ?

DESPOT

Tu... vrei să-nșeli și oameni, și chiar pe Dumnezeu !

(Rîde.)

CIUBĂR

Tu rîzi de o credință preasfîntă și străbună,
O, Despot, dar ie seama, ie seama la furtună !

DESPOT

Furtuna e în tidvă-ți, Ciubere... Drept să spun,
Era mult mai cu minte pe cînd erai nebun.
Mergi iar la monastire, să-nchizi a tale zile
Sub sfintele molitve a sfîntului Vasile.

CIUBĂR

Nebuni, odinioară, am fost, Despot, noi doi,
Dar tu rămas-ai singur nebun dintre-amîndoi,
Căci fugi de fapta bună, de cer și de crezare
Ca liliecii nopții ce fug de ziua mare.
Tu crezi, beat de putere, că Dumnezeu de sus
Se-nchină ție, verme, și e al tău supus...
Rămîi în întuneric ! *(Către cer :)* O, Doamne, cu-ndurare
Dă orbilor lumină și răilor iertare !

(Iese.)

DESPOT

Mergi, sfinte, mergi, preasfinte, de-a dreptul mergi în rai,
Condus de toți nebunii din lume cu alai !

(Rîde cu hohot.)

SCENA 5

Despot; Moțoc

(intră prin fund, din stînga)

DESPOT

A !... vornice Moțoace, ce zici de-acest lunatic ?

MOȚOC

Primejdios e, Doamne, căci este-un om fanatic.

DESPOT

Ce-mi pasă !... Dar răspunde : ne vii cu bune veşti ?

MOŢOC

Prea bune !... 'n fericire mulţi ani să vieţuieşti,
Măria-ta !

DESPOT

Ce veste din Ţara Muntenească ?

MOŢOC

Împinşi de noi în taină ca să se răzvrătească.
Boierii sapă tronul lui Mircea, precît ştiu.

DESPOT

A ! bine... Însă Tomşa e mort, sau încă viu ?
Ce face ? ce urzeşte vrajmaşul ?... în ce parte
De ţară el se află ? aproape, sau departe ?
Undit-ai cu-a ta minte în cugetu-i ascuns ?
Aflat-ai a lui planuri ? Pătrunsu-l-ai ?

MOŢOC

Pătruns !

Măria-ta să fie în pace, nepăsare.
Sărmanul Tomşa-i searbăd şi suflet nu mai are
De cînd ai prins la mînă zălog pe fiul lui.

DESPOT

O ! dar'... am pus piciorul pe puiul şărpelui,
Dar şărpele-i aproape, în umbra mea îl simt,
Şi cercul său de ură se face tot mai strîmt.
De cînd sînt în Suceava, de cînd sînt în domnie,
El n-a dat ochi cu mine.

MOŢOC

Se teme de urgie...

DESPOT

* Se teme ?... Nu, Moţoace... Desigur au aflat
* Că eu pe toţi oştenii români am dezarmat,
* — Veniturile ţării fiind acum secate, —
* Şi că pe lîngă mine, aice, în cetate,
* Nu am decît un număr restrîns de buni plăieşi,
* Cu ungurii lui Laski, voinici de cei aleşi.

* Eu cred c-a lui dîrzie devine și mai tare
* Văzînd acum scăderea puterei de-apărare.

MOȚOC

Ce-ți pasă dacă Tomșa ar fi înverșunat,
Cînd toți locuitorii, supuși, s-au bucurat
Văzînd pe tronul țării odrasla Eraclidă.
Ce-a scuturat cu mîna-i copacul de omidă
Și-a scos din al Moldovii pămînt suferitor
Pe Zay, Anton Secuiul și toți ostașii lor ?

DESPOT

Așa-i !... am scos din sînu-i locustele străine,
Ce mîncau tot, și-n urmă m-ar fi mîncat pe mine.

MOȚOC

O știm, și noi, boierii, plecați îți mulțămim.
Ne costă mult străinii aduși în țară... Știm
Ce darnic a fost Despot plătind a lor simbrie,
Ei au luat cu dînșii întreaga visterie...
Dar astfel se cuvine să fie dătător
Un Domn măreț în toate și... recunoscător.

DESPOT

Îmi place să am mîna deschisă,-mbelșugată,
Ca bunele serviciuri să verse bună plată.
* Pe Zay, Anton Secuiul, Rozèl și-alți căpitani
* I-am încărcat de daruri, de scule și de bani ;
* Le-am dat și arme scumpe, și blane de samur,
* Și haine-n flori de aur cusute pe-mprejur ;
* Lui Laski celui lacom, lui Laski palatinul,
* Cu zece mii de galbini i-am dat întreg Hotinul.
* Apoi pe toți boierii cu care-am complotat
* La ranguri de mărire pe rînd i-am ridicat.
* Și-apropieți de mine, sub a coroanei rază,
* A lor înaltă frunte acuma scînteiază.
* Ei sînt chiar ai mei sfetnici, deși,-mprotivitor,
* Nu totdeauna pacinic admit părerea lor.

MOȚOC

Așa-i... te-ai plătit grabnic de orice datorie,
Da-ți mai rămîne una de achitat.

DESPOT

Cui ?

MOȚOC

Mie !

DESPOT

Ce vrei să zici, Moțoace ?

MOȚOC

Cum ?... nu mă înțelegi ?

DESPOT

Nu !... Ți-e legată limba ? Fă bine s-o dezlegi.

MOȚOC

Nu ?... Cît a fost Moldova în luptă mult amară,
Eu am păstrat tăcere... Acum e pace-n țară
Și vin și-ți zic la rîndu-mi cu glasul de părinte :
De Ana, de-a mea fiică, îți mai aduci aminte ?

DESPOT

Ah... Ana ?... Cum ?... trăiește ?... Cum ! ?... nu-i adevărat
Că a murit ?

MOȚOC

Trăiește, cu-amoru-i neuitat.
Respecți tu jurămîntul de-a o lua soție ?

DESPOT

Trăiește încă Ana ?

MOȚOC

Dar' !... La călugărie
Se hotărîse-a merge din ceasul ce-a văzut
În cursa lăpușneană iubitul ei căzut,
Dar jertfii sale crude am pus împotrivire.
Ea-i soră numai... Ana așteaptă pe-al ei mire.

DESPOT

Ah, martur îmi e Domnul cît încă o iubesc !
Ea-i cerul meu... și însă de cer mă despărțesc.

MOȚOC

De Ana ?... tu ?...

DESPOT

(îngăimat)

Pricepe cu agera ta minte.
Domnia cu amorul nu are legăminte.
Nu !... Fiecare treaptă a-ntinsei omeniri
Își are-a sale drepturi ș-a sale-ndatoriri,
Ce vrea ca om, vai, Domnul nu poate să-mplinească,
Silit fiind adese natura să jertfească,
Pe inimă-i să calce, ș-oricît de desperat,
Supus să se închine rațiunelor de stat.
Aceste adevăruri... te vor convinge ele,
În interesul țării ș-a dinastiei mele,
M-obligă... cît de mare ar fi durerea mea...
Deși iubesc pe Ana... ca să renunț la ea...
Și chiar o alianță să cat ele m-obligă,
Pentru-ale mele planuri... cu spița unui rigă...
Această declarație voi face azi la Sfat...
Nu te mîhni, Moțoace,... ce vrei ?... sînt obligat

(Să îndreaptă spre apartamentul său.)

Azi ușele-s deschise... Țin curte de dreptate...
Moțoace... te-am vrut socru ?... te vreau și mai mult... frate!

(Iese prin stînga.)

SCENA 6

MOȚOC

(posomorît, privește cu ură după Despot)

Dar' !... frate, precum Abel și Cain !... A ! tu crezi
Că mi-i fugi din mînă ca apa ?... Și nu vezi
Că palidă mi-e fruntea și scurtă răsuflarea
Sub viforul ce naște în mine răzbunarea ?
A lui Moțoc copilă nu-i demnă... tu mi-ai spus,
Alături cu tine să steie pe tron, sus ?
Îți trebuie-alianță de regi... mi-ai spus tu mie,
Tu, ce-ai avut drept sceptru un băț de calicie ?
Aș rîde dacă rîsul ar mai găsi vrun loc
Pe lîngă-a lui mînie în peptul lui Moțoc...
O ! grec, atît de mare-i a lui deșărtăciune,
Cît își admiră umbra cînd soarele apune.
Și crede, cînd o vede lungită pe pămînt,
Că umbra cu statura-i deopotrivă sînt...

Dar ți-oi scurta eu, Despot, și umbra și lumina,
Și-n loc de-a ta mîndrie, ți-i măsura tu vină,
Ș-atunce vei pricepe cît ești tu de pitic.
Nimic ai fost !... și iarăși prin mine-i fi nimic !

SCENA 7

Moțoc, Spancioc, Stroici
(se arată în fund)

SPANCIOC

Moțoc șede pe gînduri cu fața nourată ?
Semn rău !... Semn de furtună în zare adunată.
(Se apropie de Moțoc.)
Hmm !... Vornice Moțoace, ești trist, posomorît.
De viață, de putere, de lume ți-ai urît ?
Viața trece, puterea trece, și lumea trece ;
Zi dar mîhnirei tale ca dînsele să plece,
Mîhnirea-i oaspete dușman, ce trebuie-alungat.
Ea-i parte femeiască, tu ești încă bărbat.

MOȚOC
(răpide)
Spancioc, unde mi-e Tomșa ?

SPANCIOC
(zîmbind)
Nu știu.

MOȚOC
Tu, Stroici, răspunde,
Unde-i Tomșa ?

STROICI
N-am știre.

MOȚOC
Ba știți... El este unde
Ar trebui cu toții să fim de mai avem
În vine-un dram de sînge curat de-orice blestem.
Nu știți unde e Tomșa ? Nu ? Dar cine vă crede ?!
Voi o știți, o știți, ca mine, că Tomșa se răpede

Acuma spre Suceava cu partizanii săi
Și cu-a lui oaste mică, dar oaste tot de zmei.
Știți că viteazul Tomșa, român cu prestiință,
A spus demult că Despot nu-i țării de priință
Și vine să-l răstoarne !... Sînteți chiar pregătiți,
Și însă voi, ca mine, vă faceți că nu știți.

SPANCIOC

Moțoace, cunoști multe !... iar dacă Tomșa vine,
Gîndești că face bine ?

MOȚOC

Dar', dar' ! el face bine !
Căci Despot pe toți răii din culme-au întrecut !
Chiar cerul, ca pămîntul, răbdarea și-au perdut.

SPANCIOC

Cum !... tu ne grăiești astfel ?... tu, care-odinioară
Vroiai să legi de Despot pe dulcea ta fecioară,
Pe Ana, și-mpreună să-i urci pe tron ?

MOȚOC

Spancioc,
În rana ce mă arde, ah ! nu arunca foc.
Am fost orbit de ură în contra tiraniei
Ș-aprins ca totdeauna de dragostea moșiei...
Acest fățarnic, Despot, amar ne-a înșelat
Și-n inimele noastre dibaci s-a încuibat,
Că-i om cu două fețe ; în suflet poartă ură,
Și dulcea dizmierdare în ochii-i și pe gură.

SPANCIOC

Așa-i !... el avea miere pe buza lui, și noi
Ne-am adunat în juru-i ca muștele de roi,
Proști !... am crezut că-i matcă de stup, și deodată
Trezitu-ne-am c-un trîntor și cu mierea mîncată.

STROICI

E trîntorul în faguri ?... afară el din stup !
E lupu-n stîna țării ?... pe lup, zăvoi, pe lup !

MOȚOC

Dămol, Stroici !... să fim gata, cînd lupul se arată,
Să-mpingem spre capcană jigania turbată,

Și Despot de la sine în ea va fi condus.
Așa e scris acelui ce cată tot pe sus.
Netotul !... În mărire se-ndeasă făr' de cale ?
Mărirea să-l înece în valurile sale !

STROICI

A ! bine zicea Tomșa, dar nu l-am ascultat.

MOȚOC

Dar' !... Despot e urgia cumplitului păcat !
El vrea ca să supuie, lipsit de-orice căință,
Vroința omenirei la simpla lui vroință.
Și-i mîndru cu boierii ! și, vai, nepăsător
De țară, de ostime, de lege, de popor !
Căci au umplut moșia de lifte blestemate
Și de naravuri rele, hidoase, desfrînate.
El, lacom, seacă țara... el, grec nerușinat,
Petrece cu-o spanioală * ascunsă în palat.
Și în disprețul legei, credința lui profană
Din paraclis făcut-a capelă luterană.
Semeață fărdelege !... O ! cum nu vă treziți,
Răzbunătoare umbre a Domnilor măriți,
Ca sub privirea voastră, sub fulgerul privirei,
Tiranul să dispară în hăul nimicirei ?!

SPANCIOC

Moțoace, lasă morții și cheamă pe cei vii.
Cine-i strechiatul Despot îl știm precum îl știi :
Un grec trecînd prin ițe ca sprintena suveică,
Un cuget ce răsună de glas de cucuveică.
Dar ce facem cu dînsul ?

MOȚOC

Ce facem ?

SPANCIOC

Dar',

MOȚOC

(în taină)

Ce faci
Cînd cîntă cucuveica pe masă ?

* Citește în trei silabe : spa-nioa-lă (n. a.).

SPANCIOC

O alung.

MOȚOC

Taci !

Boierii și breslașii la Curte se adună...

(Boieri, breslași și țărani intră și formează grupuri în fund, ostași români și străini se așază în rînduri dincolo de arcade.)

SCENA 8

Moțoc, Spancioc, Stroici, Toroipan, Harnov, breslași, țărani, oșteni, Ciubăr Vodă

(ascuns între popor)

SPANCIOC

Și chiar prostimea vine cu dînșii împreună,
Ca să privească fala deșertului pe tron.
Azi Despot vrea să-ntreacă pe însuși Solomon.

HARNOV

(apropiindu-se)

Ei, vornice Moțoace, ai vre o supărare?
Ești trist !

MOȚOC

(întorcînd spatele)

Îți pare.

SPANCIOC

(apropiindu-se)

Spune-mi: tot suferi de mustrare?

HARNOV

(oftînd)

Tot!... Ah ! eu n-am odihnă și-n veci sînt tulburat
De cînd pe Lăpușneanul din tron l-au răsturnat.

SPANCIOC

Și însă-acea mustrare ți-aduce mari foloase :
Jălești pe Lăpușneanul, dar rozi mereu la oase
Scăpate pentru tine din mîna lui Despot.

HARNOV

Mustrarea nu m-opreşte de a trăi cum pot.

SPANCIOC

Ştiu ! ţi-ai făcut dintr-însa o bună moşioară
Şi ţii prea bună casă cu conştiinţa chioară.

HARNOV

Nu te pricep.

(Să îndreaptă spre uşa din stînga.)

SPANCIOC

Cu-atîta mai bine... Acum mergi
Domneasca urmă, cîne, cu limba să o ştergi.

(Harnov iese.)

Ciocoi cu falca largă, cu ceafa-n veci plecată !
El s-a făcut lui Despot unealtă blestemată.

SCENA 9

Cei dinainte ; Despot, Harnov

(Uşele din stînga se deschid. — Doi copii din casă intră purtînd, pe perne de catifea, unul arcul şi celălalt topuzul domnesc ; ei merg de ieu loc lîngă tron. — După dînşii, patru căpitani unguri şi leşi în uniforme bogate. — Pe urmă, Harnov, şi, în fine, Despot, purtînd coroană şi hlamidă.)

HARNOV

(anunţînd)

Măria-sa slăvită ! Capetele plecaţi !

POPORUL

Ura !

(În sunetul muzicei, care execută un marş triumfal, Despot intră maiestos, se închină uşor la boieri şi la popor şi merge de se suie pe tron.)

DESPOT

Azi împrejuru-mi văzîndu-vă-adunaţi,
Boieri şi tu prostime, simt mulţămire mare.
Azi e ziua dreptăţei, şi Domnul, cu răbdare,
Dator e să asculte pe-orice jăluitor,
De neam mărit el fie, sau fie din popor,

Chiar dacă-n contra noastră ar fi vreo tînguire.
Cine-are a se plînge ?

(Tăcere.)

Nime ?... Deci fac de știre
Că vreau prin cununie să leg al meu destin
Cu fiica lui Sborovski, regescul palatin.
Așa cere-nteresul politic, așa cere
Chiar viitorul țării... și buna mea plăcere !...
Cu pompă maiestoasă curînd voi celebra
Această nuntă, care pe toți va bucura.
E dar cu drept ca țara l-a tronului serbare
Voioasă bani să deie și orice bunuri are.
Tu, Harnov, cu asprime, de grijă vei purta
La sporul visteriei.

HARNOV

(închinîndu-se)

Ascult, măria ta.

UN ȚĂRAN

N-avem de unde... milă !... nu mai avem nimică...
Sîntem lipiți de țărnă și lumea e calică...
Străinii fără cuget și multele nevoi
Au stors, mărite Doamne, și măduva din noi !

O ȚĂRANCĂ

Nu-ngreuia, stăpîne, a țării grea povară.
Ne plîng bieți copilașii de foame.

HARNOV

Ce ?... Afară !
Afară, mojici !

(Alungă țăranii și iese cu dînșii.)

DESPOT

Harnov, să stai pe capul lor.

MOȚOC

(lui Spancioc)

Prea bine !... Despot însuși cu foc zvîrle-n popor.

HARNOV

(întorcîndu-se)

Măria-ta !... trimisul lui Soliman sultanul
La uşa ta domnească aşteaptă cu firmanul.

DESPOT

Să intre !
(Fanfare în curte. Intră prin fund, din dreapta. Ahmed bairactarul, urmat de mai mulţi paşi, dintre care doi poartă un steag verde şi o sabie bogată.)

SCENA 10

Cei dinainte; Ahmed bairactarul, Harnov

BAIRACTARUL

(după o temenea)

Alah, ţie, mărite beilerbei,
Să verse-a sale daruri din cer, precum le vrei,
Şi fie-ţi calea plină de flori de iasomie !...
Sultanul, ce întinde a sa împărăţie
În patru părţi a lumei, cît ochiul, ostenit,
Nu-i vede începutul şi fundul nesfîrşit,
Vărsînd azi peste tine lumina-i suverană,
Confirmă-a ta domnie pe Ţara Moldovană,
Şi-n semn de mulţămire că însuşi ai crescut
Cu zece mii de galbini haraciul din trecut,
Prin mine îţi trimite o pală-mpărătească
Ş-un steag cu semiluna lui Mohamed !

DESPOT

(sculîndu-se)

Trăiască
Sultanul preaputernic

BAIRACTARUL

Şi Despot, robul său !
(La cuvîntul de rob, boierii sînt cuprinşi de indignare.)

MOŢOC

(înaintînd)

Rob?!... Domnul ţării noastre ?!... Pre sfîntul Dumnezeu,
Ce-aud ?... În aste ziduri de capişte străbună

Cuvîntul de robie cu fală azi răsună ?!...
Şi boltele-avechite nu cad, sub peatra lor,
Să-ngroape-aici cuvîntul de rob umilitor ?!
Ce-aud ?... Tu însuţi, Despot, din buna ta vroinţă
Ai mai crescut haraciul cu-a ţării umilinţă,
Făr-a-ntreba de mine, de bresle, de boieri
Şi de popor, ce zace în lipsuri şi dureri ?
Ai mai crescut haraciul cu-o mînă de risipă,
Făr-a vedea că ţara sărmană-o dai de rîpă ?
Ce lege-ţi învoieşte ca să despui de ea ?
Ce sfetnic îndrăznit-au ?...

DESPOT

Ce lege ? Vrerea mea !
Ce sfetnic ? Astă spadă, simbol al demnităţei,
Unealtă-a vitejiei şi cumpăna dreptăţei !
Eu port toată puterea, pe cap, pe braţ, pe pept.
Puterea covîrşeşte universalul drept !

SPANCIOC

(înaintînd)

Vorbeşti de a ta spadă, tu, Despot ?... Unde ?...'n faţă
Cu armele lui Ştefan ?... Priveşte-le şi-ngheaţă !
(Adresîndu-se către armele lui Ştefan cel Mare :)
Odoare ciocîrtite sub mii de lovituri,
Care-aţi tăiat aripa vrajmaşilor vulturi,
Săriţi din zid şi spuneţi lui Despot rătăcitul,
Cu-a voastră zînghenire ce-o ştie Răsăritul,
Că cine-şi cată reazem afară din popor
Se reazemă pe-o umbră de nour trecător...
Ne-ai zis odinioară tu, Despot, cu glas tare !
Vreau gloria Moldovii şi-a ei neatîrnare.
Ea-i zidul ce opreşte potopul fanatic ;
Căzut acum e zidul, eu vreu ca să-l ridic !...
Aşa vorbeai atunce, şi-acum ?...

DESPOT

Îţi îngrădeşte
Gura, Spancioc !

SPANCIOC

Nu, Despot ! Acel care-ţi grăieşte
Boier e, stîlp de-al ţării, cu drept moştenitor
De a vorbi cu Domnii făţiş, îndrăznitor,
Cu capul sus, cu glasul tare !

DESPOT

Gura-ţi închide
Spancioc !... Moartea te paşte !

SPANCIOC

Ş-apoi ! de m-ai ucide ?
Ucisul care moare zîmbind, dispreţetor,
Ucide mult mai crîncen pe-al său ucigător...
Despot ! am fost cu tine cît ai fost om al ţării.
Te-ai lepădat de ţară ?... De-acum te las perzării !

(Iesè din fund.)

MOŢOC

Rămîi în părăsire, Despot, cu-ai tăi străini...
Tu porţi pe sub coroană cununa cea de spini !

(Iese prin fund, împreună cu alţi boieri.)

SCENA 11

Toţi (afară de Moţoc şi de Spancioc)

DESPOT

(furios)

Periţi, periţi din ochii-mi, fiinţi cutezătoare,
Cu limbă îndrăzneaţă sub buze cobitoare !
Vîrtelniţi cîrmuite de al trădarei vînt !
Ca să-mi grăiţi voi astfel uitat-aţi cine sînt ?
Înşelători de gloate, umblaţi cu ţara-n gură,
Cercînd a mă atinge cu-a voastră muşcătură.
Ha, ha ! v-a lovit mila de ţară cînd am vrut
Dintr-un haraci mai mare să-i fac un mare scut ?
Ei bine, şi poporul, şi voi, cu-averea voastră,
Plăti-veţi şi haraciul, şi cununia noastră !
V-oi scoate eu din gură toţi dinţii cei de lup ;
V-oi vinde şi cenuşa, şi pelea de pe trup.

(Ceilalți boieri părăsește sala.)

Și dacă n-a ajunge, voi pune la topire
Icoane, policandre, cruci, tot !

(Deodată Ciubăr-Vodă iese din popor, aprins, indignat fanatic.)

CIUBĂR

Nelegiuire !

Blestem !... Apostazie !

DESPOT

Ce văd ? Iar un smintit ?

Ciubăr Vodă ?

CIUBĂR

Eu însumi ! Și-ți spun, cu glas uimit,
Că inima-ți șerpoaică de milă fiind stoarsă,
Apuci pe calea morții ce nu-are cale-ntoarsă.
Tu vrei să-ntinzi pe scule o mînă de tălhar,
Dar trăsnetul, ie seama, te-așteaptă pe altar.

DESPOT

Ai zis ? *(În parte:)* Răbdare, Despot. *(Tare:)* Zi tot ce ai a-mi spune
Dar cumpănește-ți bine cuvintele, nebune !

CIUBĂR

Păgîne, rîzi de lege c-un rîs neomenos ?
Prefacă-ți-se rîsul în bocet dureros,
Și toată veselia din sînul tău să peară !
Străin s-ajungi de lege, străin s-ajungi de țară,
Să fugă toți de tine, chiar ș-ai tăi copii,
Și alungat pe lume de spectrul tău să fii !

DESPOT

Ciubere ! meriți moarte !... Dîrzia ta e mare,
Dar mi-ai scăpat tu viața... Eu ție-ți dau iertare.

SCENA 12

Cei dinainte ; Harnov *(vine spăriat din fund)*

HARNOV

Măria-ta, boierii, orașu-au părăsit,
Și larma se întinde că Tomșa a sosit.

DESPOT

Cum ?... Tomșa ?...

SCENA 13

Cei dinainte ; Laski *(vine din fund, alergînd)*

LASKI

Despot, Despot ! în zarea depărtată
S-aude zgomot mare și-o oaste se arată.
E Tomșa !

DESPOT

(în picioare)

Tomșa ? Tomșa ? *(Către ostași :)* La ziduri, bravi ostași!
Să nu rămîie-n țară nici urmă de vrăjmași !
(Face un gest poruncitor. Ostașii ies în grabă după Laski.)

Cortina cade.

ACTUL V

Același decor ca la actul precedent. — La ridicarea cortinei se aud tunuri în depărtare.

SCENA 1

Carmina, Iliaș

(Carmina, în mijlocul scenii, stă, ascultînd cu spaimă. Iliaș, suit pe un scaun lîngă fereastră, cată afară.)

ILIAȘ

Auzi cum bate tunul ?

CARMINA

(în parte)

Dar' ; azi e luptă crunță !
Chiar Despot la bataie s-a dus și moartea-nfruntă.
Toți l-au urmat... Palatul acum e părăsit.
Eu singură rămas-am cu-acest copil robit,
Cu Iliaș... O, Doamne, cît tremur de uimire !
Mă simt amenințată de o nenorocire...
De-ar ști soțul meu, Laski !... de-ar ști c-aici eu sînt !...

ILIAȘ

A ! cum aleargă caii cu nările în vînt !
Iată-i, s-ajung !... bataia pe cîmp e încleștată...

CARMINA

(în parte)

Și poate chiar acuma, în lupta desperată,
Rănit de moarte, Despot... O ! nu, el este-al meu,
Îl apără și gîndu-mi, și-ntreg amorul său.

Nu cade-n fața morții acel ce prin iubire
Își face rai în viață și scut de nemurire.

ILIAȘ

Privește-i !... Cum se bate ostaș lîngă ostaș !
Mă duc și eu la luptă.

(Se coboară de pe scaun.)

CARMINA
(oprindu-l)

Stăi, dragă Iliaș !
Cînd a plecat azi Vodă, te-a confiat el mie,
Să te păzesc, copile, de crunta vijelie.
Stăi lîngă mine-aice. *(În parte :)* Vai, pot eu prevedea
Ce soartă mult cumplită pe noi azi va cădea ?

(Strînge pe copil la sîn și îl sărută)

ILIAȘ

Adevărat să fie aceea ce se spune
De-o sfîntă apărută la noi ca o minune ?
Se zice...

CARMINA

Ce se zice ?

ILIAȘ

Că-i fiica lui Moțoc,
Că-i însăși Ana.

CARMINA

Ana ?

ILIAȘ

Dar' !... Cică-n acest loc,
Pe uliți unde zace grămadă-n putrezime
De trupuri nengropate și de răniți mulțime,
O gingașă copilă, cu chipul îngeresc,
Revarsă mîngîiere la cei ce pătimesc.
Poporu-i zice sfîntă și urmele-i sărută...
Așa numeau creștinii pe biata mama !... Hai,
Hai să videm pe Ana.

(Carmina îl oprește.)

SCENA 2

Carmina, Iliaș; Harnov
(vine alergînd din fund)

HARNOV

Amar de noi și vai !
Ne-a învins Tomșa !

ILIAȘ

Tata ?

CARMINA
(încremenită)

Învins ?

ILIAȘ

Ce bucurie !
El e învingătorul !... el trebuia să fie !
(aleargă iar la fereastră)

HARNOV

Taci, taci, nenorocite !... Fugi, peri, te fă ascuns,
Să nu te vadă Despot de furie pătruns.
Ah ! Ah ! S-au sfîrșit toate ! Domnia-i la perzare !
(în parte :)
Revino, Lăpușnene, să stingi a mea mustrare !

CARMINA

Învinși !... Dar spune, Harnov, cum Tomșa ne-a învins ?

HARNOV

Ah ! Ah ! Zadarnic, Despot, cu paloșul încins.
Ieșit-au din cetate și-a dat pe loc navală
În oamenii lui Tomșa, toți oameni buni de pală.
Eroica-i cercare deodată s-a lovit
Și frînt, ca de o stîncă de peptul oțelit
Al dușmanului Tomșa !... Mulți au perit în luptă !
Și Despot se întoarce din cîmp cu arma ruptă
(O bombă lovește în zidurile palatului.)
A ! tunurile-acuma chiar în palat lovesc...
Ai noștri fug !... Tomșănii turbat îi urmăresc.

ILIAȘ

Iaca tătuca !... *(Deschide fereastra și strigă.)*
Tătucă !

(Un tun. Fereastra se sparge.)

ILIAȘ

(căzînd amețit)

A !

CARMINA

(spăriată, aleargă la Iliaș)

Rănit ?
Mort poate !

HARNOV

(plecîndu-se spre Iliaș)

Ba nu...

CARMINA

(frîngîndu-și mînele)

Doamne !

HARNOV

E numai amețit.
S-a spăriat copilul.

(Îl ridică pe brațe.)

CARMINA

E rece ca de gheață...
Hai să cercăm de-a-l face a reveni la viață...

(Iese grabnic în stînga.)

SCENA 3

Despot, Laski

(vin prin fund)

DESPOT

Învins !... Învins de Tomșa... O ! tristă umilință !

LASKI

Despot, curaj !...

Despot am fost în culme !... Căzut, tot Dèspot sînt !
Viteazul nu s-ascunde de moarte în mormînt !...
(Stă adîncit pe gînduri.)

SCENA 5

Despot, Ana *(se arată, în fund, în negru şi acoperită pe obraz cu un văl)*

ANA
(uimită)

Măria-ta !

DESPOT
(tresărind)

Ce este ?

ANA

Poporu-n agonie,
Rugîndu-mă cu lacrimi, mi-a dat trista solie
Pentru Suceava-n doliu a cere mila ta.

DESPOT
(în parte)

Ce glas aud ?

ANA

Oraşul întreg, măria-ta,
Espiră în durerea morţei... Trei luni de luptă,
De foamete grozavă, de spaimă neîntreruptă
Adus-au poporimea la ultimul ei ceas ;
Redusă-n jumătate, ea zace fără glas.
Pe uliţi, pe sub ziduri, o palidă grămadă
Cu ţărna sîngerată s-a prefăcut plamadă.
Bisericile-s pline de morţi şi de copii,
Femeile-s vadane, şi casele pustii.
O ! Doamne, fie-ţi milă !... Suceava în ruină
Cade-n genunchi, ca mine, se roagă şi se-nchină.
(Îngenunchează.)

DESPOT
(în parte)

Acest glas mă pătrunde... O, dar'... e glasul ei !...
E Ana ! *(Ridicîndu-i vălul.)* Tu eşti, Ană ?... te văd cu ochii mei !

ANA

(confuză)

Măria-ta...

DESPOT

(în parte, fericit)

Speranța în cale-mi iar răsare !

(Anii :)

Ești tu, copilă scumpă, ființă de-adorare ?

ANA

(în parte)

O ! Doamne !

DESPOT

Tu ?... Ah ! cerul tot e îndurător,
Căci îmi trimite-un înger iubit și iubitor
Ca să lumine umbra în care eu dispar
Cînd soarta mă azvîrle deșertului amar...

ANA

(se depărtează, uimită, de Despot)

DESPOT

O, nu fugi de mine, copilă, dulce Ană !
Eclipsul se întinde pe fruntea-mi suverană,
Dar tu-mi rămîi... acuma desfid destinul rău...
Lovească-mă !... nu-mi pasă de am sufletul tău !

ANA

O, Despot, nu e timpul de zis aste cuvinte,
Suceava, te gîndește, e plină de morminte.
Solia mea e sacră, și eu acuma sînt,
În astă-oră solemnă, străină pe pămînt.

DESPOT

Străină fii de lume, de cer și de lumină,
Dar tu în veci de mine nu poți a fi străină.

(Ana ridică ochii la cer.)

O ! nu invoca cerul... Nu, Ană... te iubesc !
Cum te-a răpit el mie, și eu lui te răpesc.

(O strînge la pept cu ezaltare.)

Ai fost a mea mireasă, vei fi a mea soție !...

ANA

Ah ! te conjur pe lege, pe tot ce-i sacru mie,
Taci, taci, cerul ne-aude ! taci !... simt la glasul tău
Că uit ș-a mea ființă și chiar de Dumnezeu !

DESPOT

Dar' !... uită tot pe lume în ora deșteptărei ;
Cînd sînt eu la peire, fii îngerul salvărei,
Tu, singura speranță a mea pe-acest pămînt.
Tu, raza ce dizmiardă o peatră de mormînt.

(Ana se luptă cu simțirile sale.)

ANA

O ! Despot, sînt răpită de farmecul simțirei...
Ai milă... nu ne duce în volvura peirei,
Căci nu mai văd lumina în cerul meu lucind,
Și mintea mea în umbră se perde rătăcind...
În munți, la monastire, ascunsă-ntr-o chilie,
Vroind să scap, sărmană, de-a dorului urgie,
Mi-am înălțat gîndirea la cer, la Dumnezeu...
Și Dumnezeu și îngeri aveau toți chipul tău !

DESPOT

(dizmierdător)

O ! scumpa mea !

ANA

Și moartă în floarea tinereții,
Afară din cuprinsul ș-al inimei, ș-al vieții
Am vrut să fug de mine, ș-aice am fugit,
Sperînd să aflu moartea acelor ce-au murit,
Dar n-a vrut cerul aspru îndurător să-mi fie,
N-a vrut moartea de mine !

DESPOT

Nu ! te-a lăsat ea mie,
Ca să-mi reînvii prestigiul cu-al tău ceresc amor,
Făcînd pe-al tău părinte să-mi vie-ntr-ajutor.

ANA

El ?

DESPOT

El ! căci ține firul cumplitei mele soarte.
Tu, fiica lui, poți astăzi a-mi da viață sau moarte !

ANA

(veselă)

Eu ?

DESPOT

Tu !

ANA

Ah ! tot voi face cu dor neobosit,
Chiar de ți-ar fi norocul cu viața mea plătit.
În tabăra lui Tomșa mă duc, alerg îndată,
Cu lacrimele mele să-nduplec pe-al meu tată.

(Carmina se arată pe pragul ușii din stînga.)

DESPOT

(strîngînd-o la sîn)

O ! scumpa mea soție !

ANA

(fericită)

O ! Despot, scumpul meu !

DESPOT

A ! cine de-acum poate să ne despartă ?

SCENA 6

Despot, Ana; Carmina

CARMINA

(înaintînd și despărțindu-i)

Eu !

DESPOT

Carmina !

CARMINA

Eu ! Carmina !

DESPOT

Tu ?

CARMINA

Mă cunoşti !... priveşte,
Eu sînt, şi de ai suflet, privindu-mă, roşeşte !
Dar ce zic ?... eşti în stare tu ca să mai roşeşti ?
Cinismul şi minciuna în tine le-nsoţeşti.

ANA

(lui Despot)

Astă femeie... cine-i ?

CARMINA

Cine-s ?... Sînt, ca şi tine,
O victimă-nşelată de el făr' de ruşine.

ANA

Adevărat e, Despot ?... taci ?... este-adevărat ?

CARMINA

Tăcerea lui grăieşte.

ANA

(după o mică luptă cu sine)

Rămîi dar neiertat !

(Se îndreaptă spre fund. Cu durere, în parte :)

Ah !... cum mă pedepseşte cerul, nenorocită !
Ş-am meritat pedeapsa la care-s osîndită !

DESPOT

Nu... Ană... Stăi !

(Face doi paşi spre Ana.)

ANA

(în fund, oprindu-l c-un gest.)

Departe...

(Iese.)

DESPOT

(abătut)

Şi tu mă părăseşti !

SCENA 7

Carmina, Despot

CARMINA

Infame !... tu, infame !... om infernal ce eşti !
Nimic nu-i sacru ţie !... A tale jurăminte
Ascund ipocrizia sub magice cuvinte...
O ! crudă mişelie !... Trei ani eu te aştept
Cu dorul, cu speranţa, cu nerăbdarea-n pept...
Şi însă eu de tine eram dată uitării !...
Ce-am fost dar pentru tine... o pradă-a desfrînării ?

DESPOT

Ascultă-mă, Carmină...

CARMINA

O ! taci, nu mai cerca
Prin falsă protestare din nou a te spurca.
Om făr' de conştiinţă, om fără de mustrare.
În mintea-mi dezrobită ai stins orice crezare.
Tu m-ai trădat pe mine ?... pe mine m-ai trădat ?...
O ! Dumnezeu, ştii bine cît eu l-am adorat,
Cum sub a lui picioare am pus cu fericire
Onorul meu ca treaptă la scara-i de mărire,
Şi el !... O !... cine-ar crede ?... *(Plîngînd :)* Cum poate-n lumea-i fi
Pedeapsă pentru inimi ce vreu a se jertfi ? !

DESPOT

(luîndu-i mîna)

Carmina mea...

CARMINA

Departe, om fără de simţire !
Contactul tău insuflă dezgust şi oţărîre.
Eşti om ?... O, nu, în peptu-ţi nimic nu-i omenesc !
Eşti Domn ?... Nu, în purtare-ţi nimic nu e domnesc !
Porţi streanţa infamiei ca purpură regală,
Servească-ţi ea la moarte de faşă mormîntală.
Şi de mai este-n ceruri dreptate, Dumnezeu,
Ajungă-te şi ura şi tot blestemul meu !

SCENA 8

Carmina, Despot; Laski *(venind răpide prin fund)*

LASKI

Despot, întreg poporul vrea porțile să strice,
Vrea să capituleze... Ce văd ?... Carmina-aice ?

CARMINA

(decisă)

Aice !

LASKI

Cum ?... de unde ?...

CARMINA

Castelu-am părăsit
Și lîngă-al meu complice de crime am venit.

LASKI

Complice tu de crime !... Ce spui ?... Care ți-e vina ?

CARMINA

Știi tu cine e Despot ?... Știi tu cine-i Carmina ?
Doi trădători !

DESPOT

Carmina...

CARMINA

Acest om l-ai crezut
Prietin ?... Pentru dînsul mari jertfe ai făcut,
I-ai dat și al tău sînge, și bunuri, și domnie ?
El, drept recunoștință, a vrut ș-a ta soție.

LASKI

El ?... Iadul mă cuprinde !... *(Lui Despot :)* Tu, tu ?

CARMINA

Ascultă tot !
Sînt adulteră, Laski !... victima lui Despót !
Jertfind onor și lege, în oarba-mi fericire,
Te-am înferat pe frunte cu-a mea prostituire.

LASKI

O, trădători, vreți moarte ?

CARMINA

Dar' !... pentr-acest pacat,
Eu cu al meu complice o moarte-am meritat.
Ucide-ne-mpreună, ca pentru vecinicie
Să fim doi spectri gemeni, uniți prin infamie.
Și-n iadul ce ne-așteaptă deschis, să-l însoțesc,
Căci, cît e de culpabil... ah ! tot, tot îl iubesc !...

LASKI

(turbat, scoate hangerul și amenință pe Carmina, care, înfiorîndu-se, se apropie de Despot)

A !... mori, infamă !...

DESPOT

(scoțînd spada)

Laski !...

LASKI

(înjunghiind pe Carmina)

Cu tine crima-ți peară !

CARMINA

(căzînd moartă)

Ah !... Despot !...

DESPOT

Om de sînge !... turbată, cruntă feară,
A scris a ta osîndă pumnarul tău vrajmaș..

(Ridică spada asupra lui Laski.)

LASKI

Ucide !...

DESPOT

(stăpînindu-se)

Te-aș ucide de-aș fi un ucigaș !
Ca tine... De-al meu paloș te apără cu spada.

LASKI

Eu să combat cu tine ? Nu !... te las a fi prada
Lui Tomșa, care vine a fi răzbunător
Și mie, și Carminei, infame trădător !

Rămîi cu a ta crimă !... Eu părăsesc cetatea.
Curînd te vor ajunge pacatul și dreptatea !

(Iese.)

DESPOT

Ucigător sălbatic de gingașe femei,
În veci să porți stigmatul ce-nfeară pe mișei !

SCENA 9

Despot *(privind cu durere pe Carmina moartă în mijlocul scenii)*

Ea, moartă !... ușa morții eu, Despot, am deschis-o !
A înjunghiat-o Laski, dar, vai ! eu am ucis-o !
Eu !... căci în a mea poftă de zbor ambițios
Primind, fără iubire, amoru-i generos,
Am profanat, o bărbar, robit de o idee,
Altarul cel mai sacru — un suflet de femeie.

(Îngenunchează lîngă Carmina și-i ridică capul pe genunchiul lui.)

O, nobilă victimă, amorul tău ceresc,
Acea scînteie vie din ochi dumnezeiesc,
Rîvnit-au pentru mine măriri, pompe deșarte...
Ei bine, măcar moartă de tron să ai tu parte.

(O ie în brațe și o așează pe tron.)

Aici îți era locul !... Pe tron să viețuiești,
Pe tron să mori... Carmina !... cît de măreață ești,
Sub palida, duioasa și sacra maiestate
A morții, pe-acest scaun de naltă vanitate !
Purtînd pe a ta frunte cel mai suprem odor —
Corona de martiră a cruntului amor !

(Se pune în genunchi la picioarele tronului.)

O, dacă eu în ceruri mai pot găsi iertare,
Gîndește tu la mine de sus cu îndurare
Și lasă ca să cadă la glasul meu uimit
O jalnică privire pe-un biet nenorocit !

(Zgomote de popor afară.)

Ce larmă se aude ?... Poporul strigă-afară...

(Merge de ascultă în fund.)

SCENA 10

Despot; Limbă-Dulce, Jumătate, poporul
(palid, strențăros, desperat)

LIMBĂ-DULCE
(afară)

Hai sus, la Vodă...

DESPOT

Gloata se suie-acum pe scară...
Să fie vreo răscoală?
(Vine de acopere pe Carmina cu cortinele tronului.)

JUMĂTATE
(afară)

Hai sus !... ne-am săturat
De-atîte lupte oarbe, de-atît sînge vărsat !

POPORUL
(năvălind în sală)

Hai, hai!

DESPOT

Ce vreți ? Ce este ?

LIMBĂ-DULCE

Măria-ta! poporul
De nouăzeci de zile îl seceră omorul.
Încît a noastră grijă nu e cum să trăim,
Nu, Dumnezeu o știe, dar e cum să murim!
Răbdăm nenorocirea de nouăzeci de zile,
Văzînd cum per de foame nevești, copii, copile,
Și ne-au ajuns cuțitul !... Nu vrem a mai răbda !...
Poporul vrea lui Tomșa cetatea a preda.

DESPOT

Lui Tomșa, al meu dușman, să închinați cetatea ?
Români ! unde vă este credința și dreptatea ?

LIMBĂ-DULCE

Credința ne-am plătit-o cu trei luni de dureri !
Dreptatea noi o cerem !... tu n-ai dreptul s-o ceri
Cînd țara-i chiar prin tine adusă la peire.

DESPOT

Sumeţe !...

LIMBĂ-DULCE

Sumeţia-mi e rod de suferire.
Destul amar !... destulă batjocoră pe noi !...
Hai să deschidem poarta, români!

POPORUL

Hai!

DESPOT

Staţi !... O, voi,
Copiii-acelor oameni giganţi de altădată,
Ce înfruntau sub Ştefan răstriştea-nviforată,
Ei toţi în locul vostru sub zid s-ar îngropa
Şi poarta cu-a lor trupuri luptînd ar astupa...
Şi voi ?... gîndiţi ce-ar zice eroii din vechime
Găsindu-se azi faţă cu-a voastră micşorime ?!
Dar ce-mi perd eu cuvîntul ?... Strămoşii erau zmei.
Români de viţă bună, şi voi, nişte mişei !...
Vă plîngeţi voi de lupte ?

LIMBĂ-DULCE

Ba nu... de sărăcie.

DESPOT

(aruncînd o pungă cu galbini poporului)
Na... puneţi polială la-a voastră mişelie.

LIMBĂ-DULCE

Români !... nu vă atingeţi de banii cu păcat,
Ce poartă a lui Despot chip mîndru-ncoronat !
E aur de icoane, e aur de potire,
Topit chiar de Satana cu a lui Despot ştire !
E foc ce arde mîna !... Despot, sîntem ţărani,
Nu vindem ţara noastră, nici cugetul, pe bani !
Ca să-ţi culeagă darul ş-a ta pomană seacă,
Ar fi ca să se plece românul... nu se pleacă !
(Respinge punga cu piciorul.)
Opinca îţi azvîrle pomana înapoi.
Nici noi sîntem de tine, nici tu nu eşti de noi !
(Către popor :)
Hai !

DESPOT

(amărît, în parte)

Cîtă umilire mi-a rezervat azi soarta !
S-a sfîrşit tot !... *(Tare :)* Vă duceţi, sărmani !... deschideţi poarta !
(Poporul se răpede să iasă. Despot rămîne în stînga, abătut.)

SCENA 11

Cei dinainte ; Moţoc, Spancioc, Stroici, boieri şi ostaşi *(vin prin fund)*

MOŢOC

Poarta-i deschisă, Dèspot !... Cetatea s-a predat,
Şi Tomşa te ajunge ; el intră în palat.
Cutremură-te... moartea s-apropie de tine !

DESPOT

Nu eu, boieri, dar Tomşa cutremură-se-n sine,
Căci ţin în a mea gheară copilu-i drăgălaş.
Un pas... şi el rămîne lipsit de copilaş !
(Iese în stînga, pe cînd Tomşa intră prin fund.)

SCENA 12

Cei dinainte ; Tomşa, căpitani, seimeni, Ciubăr Vodă

TOMŞA

(arătînd pe Despot)

Pe dînsul !... înainte !... duşmanu-i la strîmtoare.

SPANCIOC

Stăi, Tomşo !... un pas numai, şi copilaşu-ţi moare !

TOMŞA

Copilul meu ?

SPANCIOC

Dar' !... Despot, învins, desperător,
E-n stare să-l ucidă cu braţ răzbunător.

TOMȘA

(după o scurtă luptă cu sine)

O ! rumpe-mi-se peptul în spasmele durerii,
Mai bine rău părinte decît rău fiu al țării !

(Către oșteni :)

Nainte !

(Ușile din stînga se deschid. Despot apare.)

SCENA 13

Toți : Despot, și mai pe urmă Ana și Iliaș

(Despot se arată maiestos, cu hlamida pe umeri și cu corona pe cap)

CIUBĂR VODĂ

(arătînd pe Despot)

Iată-l !... iată cumplitul fariseu !
Tu, antihrist ! tu, Dèspot, cuprins de duhul rău,
În țărna ce te-așteaptă cobori din înălțime !...

TOMȘA

Ce mi-ai făcut copilul, calău plin de cruzime ?

(Despot se întoarce spre ușă și face un semn. Iliaș intră și vrea să alerge la tată-său.)

DESPOT

(apucînd pe Iliaș de mînă)

Viteze Tomșa, iată copilul tău iubit !
Am respectat zălogul, odor neprețuit,
Și l-am păstrat în viață cu dragoste, cu bine,
Cum merită odrasla unui viteaz ca tine.

(Lui Iliaș :)

Mergi, Iliaș,

ILIAȘ

(aruncîndu-se în brațele lui Tomșa)

Tătucă !

DESPOT

(lui Tomșa)

Sărută-l fericit
Și fie-ți gîndul aspru de dînsul îmblînzit !

(Înaintînd :)

Eu, Despot, Domn Moldovii prin însăși voia țării
Ș-ajuns prin mine însumi la culmele puterii

Azi sînt căzut din tronul lui Ștefan celui Sfînt
Și vin și-n fața lumei declar acum că sînt
De-a mea fatalitate învins contra dreptății...
Deci spada mea ciuntită o-nchin fatalității !

(Aruncă spada lui jos.)

TOMȘA

Despot ! pășind spre tronul de tine uzurpat,
Pe un păcat de moarte picioru-ți a călcat,
Și purpura domnească, picînd pe-a ta privire,
I-a fost, nenorocite, o pînză de orbire.

CIUBĂR

Blăstem !

POPORUL

Blăstem lui Despot !

TOMȘA

Auzi ?... om nențelept !
Această țară bună te-a priimit la pept.
Tu, Despot, ai vîndut-o lui Ferdinand germanul,
Lui Sigismund polonul, lui Soliman sultanul,
La toți dușmanii care ți-au fost de ajutor
Să te privești în față c-un vis amăgitor.

MOȚOC

Ai rîs de toate ; țară, oștime...

CIUBĂR

Lege...

TOMȘA

Ei bine,
Fiți voi judecători !... Spuneți : ce se cuvine
Lui Despot ereticul, de țară vînzător ?

MOȚOC

Pedeapsa ce așteaptă pe-oricine trădător :
Moartea !

CIUBĂR

Dar', moartea !

POPORUL

Moartea !

DESPOT

(privind în fața tuturor cu mărire)

Boieri, și tu, oștime
Mormîntul, ca și tronul, e sacră înălțime,
Și cînd vorbește omul pe peatră de mormînt,
E drept să se asculte solemnul său cuvînt...
Rîvnit-am tronul țării, dar rîvna mea regală
A fost însuflețită de-o țintă colosală.
Visînd neatîrnarea, vroit-am prin români
Să dau loviri de moarte osmanilor păgîni.
Am vrut cu-al nostru palos, frîngînd soarta-ncruntată,
Să scol creștinătatea pe-al ei mormînt culcată...
De-mi ajuta norocul s-ating visu-mi din zbor,
Aș fi numit de lume erou, liberator ;
Dar nu m-a dus destinul și timpul la izbîndă,
Și iată-mă, eu, Despot, căzut azi la osîndă !
Așa lumea-i deprinsă pe om a-l transporta :
Învingător, pe-Olimp ; învins pe Gólgota !...

(Mică pauză. Toți îl ascultă cu bunăvoință.)

Vreți moartea mea ?... Sînt gata !... Ucideți ! căci n-am teamă
De-a mele fapte-n viață să dau în ceruri seamă,
Dar tronul mai sus este de brațul omenesc,
Și singurul său jude e judele ceresc !
Dar mirul e o rouă cerească, sănctitoare
Pe fruntea ce-au atins-o, în veci neperitoare !
Nici soarele nu poate să o prefacă-n nor,
Nici omul să o șteargă cu brațu-i muritor !
Vreți moartea mea ?... Ucideți !... Dar eu, tristă victimă,
Istoria Moldovii vreau s-o scutesc de-o crimă,
Să nu poarte stigmatul în ziua renvierii
Că a plătit cu moarte pe Despot, Domn al țării.

(Scoțîndu-și corona de pe cap și aruncînd-o.)

Mi-arunc din cap corona ! Din mînă sceptru-mi scot...
Nu mai sînt Domn !... acuma ucideți pe Despót !

ILIAȘ

(cu lacrimi)

Iertare, tată !

BOIERII

Tomșa, iertare !

POPORUL

Îndurare !

TOMȘA

O cerți ? Fie !... Despot, de moarte, ai iertare,
Dar tu la monastire pe viață-i fi închis.

(Ciubăr, dînd semne de exaltare fanatică, înaintează și strigă.)

CIUBĂR

Iertare ?... Cui ?... Lui Despot ?... Iertare ? Cine-a zis ?
În veci nu iartă ceriul pe-acel care-l desfide.

(Se răpede furios și înjunghie pe Despot.)

Ai vrut să ucizi legea ?... Mori ! Legea te ucide !

DESPOT

(căzînd)

Ah !... mor !...

TOȚI

(cu reprobare)

O !

TOMȘA

(lui Ciubăr)

Crunt fanatic ! Turbat ucigător !
Peri !... Nu e sfînta cruce unealtă de omor !

(Ciubăr se retrage aiurit, cu ochii țintiți la trupul lui Despot. Seimenii îl arestează. În fund răsună deodată un țipăt dureros.)

ANA

Despot !

(Vine, alergînd desperată, și îngenunchează lîngă Despot.)

Mort !... Despot, moartea mă va uni cu tine.
O, Doamne... fie-ți milă... de dînsul... și de mine !

(Cade leșinată pe peptul lui Despot.)

MOŢOC

(uimit)

Copila mea !

TOMŞA

(oprindu-l)

Moţoace, aşa vrea Dumnezeu,
Acel ce-şi vinde ţara îşi perde neamul său !

Cortina cade.

ALEXANDRU DAVILA

(1862—1929)

Născut la 12 februarie 1862, Alexandru Davila era fiul medicului cu grad de general Carol Davila, de origine francez, şi al Anei Racoviţă, descendentă din familia Goleştilor. Întîiile slove le învaţă — după propriile lui mărturisiri — la Şcoala Comunală din Goleşti. Clasele liceale le urmează la Paris, unde îşi obţine bacalaureatul în litere (1879).

După ce activează pentru o scurtă perioadă (1881—1884) în diplomaţie, Davila se apropie de teatru, pentru care nutrea o mare pasiune. A fost regizor, cronicar şi director între 1905—1908 şi 1912—1914 al Teatrului Naţional. În anii 1909—1910 organizează personal o companie dramatică particulară „Davila", care urmărea să prezinte publicului „tot ceea ce literatura dramatică a tuturor popoarelor şi cea naţională a produs şi va produce frumos, mare, înălţător".

Debutul literar are loc în 1885, cu poezii, în Revista literară *a lui Macedonski. În 1929 a luat şi un premiu naţional de poezie.*

Pînă la vîrsta de 40 de ani, cînd are loc premiera piesei Vlaicu-Vodă *(12 februarie 1902), care-l consacră definitiv ca dramaturg, Davila a ţinut cronica teatrală a revistei* Literatură şi artă română. *A mai colaborat la* L'Indépendance Roumaine *şi a redactat în limba franceză unele încercări dramatice. Articole, versuri, pagini de proză, şi teatru apar grupate sub titlul* Din torsul zilelor *(3 vol.)*

Vlaicu-Vodă, *dramă în cinci acte în versuri, făcea parte dintr-o trilogie istorică „Mirciada", care ar fi trebuit să mai cuprindă piesele* Dan-Vodă *şi* Mircea cel Bătrîn. *Dar intenţia lui Davila a rămas în fază de proiect. În 1911 apăreau în* Rampa *cîteva scene dintr-o nouă dramă istorică în versuri, intitulată* Sutaşul Troian, *nedusă însă nici aceasta pînă la capăt.*

Ca om de teatru Alexandru Davila, prieten şi admirator al lui Caragiale, n-a dat scenei noastre numai o capodoperă — Vlaicu-Vodă —, *ci a adus noi reforme în organizarea acestei instituţii, a repertoriului ei şi a artei regizorale şi interpretative, care au însemnat un nou progres pentru teatrul românesc.*

Scriitorul se stinge în vîrstă de 67 de ani, după o îndelungată suferinţă (în 1915 avusese loc o încercare de asasinat asupra lui), la 19 octombrie 1929.

BIBLIOGRAFIE

Vlaicu-Vodă. Dramă în 5 acte, în versuri, Bucureşti, Editura I.V. Socec, 1902. Jucată pentru întîia oară pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti, în 12 februarie 1902.

Vlaicu-Vodă. Dramă în 5 acte, în versuri, Bucureşti, Editura Librăriei Socec, „Biblioteca românească enciclopedică «Socec»", 1908 (ediţia a II-a).

Vlaicu-Vodă. Dramă istorică în 5 acte, în versuri, Ediţiunea a III-a, Bucureşti, Editura Librăriei Socec, 1921.

Vlaicu-Vodă. Dramă în 5 acte, în versuri, Ediţia a IV-a, Editura Librăriei Socec, Bucureşti, 1925.

Vlaicu-Vodă. Dramă în 5 acte, în versuri, Ediţia a V-a, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1929.

Vlaicu-Vodă. Dramă în 5 acte, în versuri, Ediţia a VI-a, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1944.

Vlaicu-Vodă. Dramă în 5 acte, în versuri, Ediţie îngrijită de D. D. Panaitescu, Bucureşti, E.S.P.L.A., „B.P.T.", 1956.

Vlaicu-Vodă, Ediţie îngrijită şi prefaţă de T. Avramescu, E.S.P.L.A., „B.P.T.", 1960.

Vlaicu-Vodă, Prefaţă şi note de Nicolae Sorin, Bucureşti, Editura Tineretului, „Biblioteca şcolarului", 1965.

Vlaicu-Vodă, Ediţie îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru. Postfaţă de Marian Popa, Bucureşti, Editura Minerva, „Arcade", 1971.

Vlaicu-Vodă. Antologie de dramaturgie românească, vol. I—II, Ediție și prefață de Constantin Măciucă, București, Editura Ion Creangă, „Biblioteca școlarului", 1973.

Corespondență inedită, Ediție îngrijită de Marin Nanu Bădescu, Cluj, Editura Dacia, 1973.

Vlaicu-Vodă și alte scrieri despre teatru. Prefață de Marian Popa, Antologie, tabel cronologic și bibliografie de D. D. Panaitescu, București, Editura Albatros, „Lyceum", 1975.

Vlaicu-Vodă. Dramă în 5 acte, în versuri, Prefață de Marian Popa, București, Editura Minerva, „Arcade", 1978.

II E. Lovinescu, *Critice*, III, Ediție definitivă, București, Editura Ancora, 1927.

Mihail Dragomirescu, *Critică*, II (1910—1928), București, Editura Casa Școalelor, 1928 ; *Scrieri critice și estetice*, Ediție de Zigu Ornea și Gh. Stroia, București, Editura Minerva, 1969.

G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, Editura Fundațiilor, 1941 ; *Istoria literaturii române*. Compendiu, București, Editura pentru literatură, 1968.

I. D. Bălan și Lucian Raicu, *Semnificația dramei „Vlaicu Vodă"*, București, *Viața românească*, VII, nr. 4, 1954.

Victor Eftimiu, *Akademos*, București, E.S.P.L.A., 1955.

Mihai Vasiliu, *Alexandru Davila*, București, Editura Meridiane, 1965.

Virgil Brădățeanu, *Drama istorică națională* (Perioada clasică), București, Editura pentru literatură, 1966.

Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, 2, București, Editura pentru literatură, 1967.

Dumitru Micu, *Început de secol*, 1900—1916, București, Editura Minerva, 1970.

Constantin Ciopraga, *Literatura română între 1900—1918*, Iași, Editura „Junimea" 1970.

Dan Grigorescu, *Shakespeare în cultura română modernă*, București, Editura Minerva, 1971.

Mihai Vasiliu, *Istoria teatrului românesc*, Sinteză, Bucureşti, Editura Albatros, „Lyceum", 1972.

Ioan Massoff, *Teatrul românesc*, vol. IV, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

Mircea Zaciu, *Un personaj balzacian : Al. Davila*, *Manuscriptum*, nr. 1, ian.—mart. 1974.

* * * *Dicţionar de literatură română*, Coordonator Dim. Păcurariu, Bucureşti, Editura Univers, 1979.

ALEXANDRU DAVILA

VLAICU-VODĂ

DRAMĂ ÎN 5 ACTE, ÎN VERSURI

PRECUVÎNTARE[1]

O producție a închipuirii omenești nu trebuie zisă definitivă cît mai e în viață autorul ei. Deci, nici acest al cincilea avatar al lui Vlaicu *nu trebuie considerat ca fiind cel de pe urmă.*

După numeroase îndreptări și prescurtări, acesta este însă, pînă una-alta, textul pe care aș dori să-l întrebuințeze teatrele cari ar juca această piesă.

Experiența mea de douăzeci și șapte de ani mi-a dovedit că un spectacol nu trebuie, în zilele noastre, să depășească vreo trei ore, cu antracte cu tot.

Consecvent acestei păreri, am prescurtat piesa mea într-astfel încît să nu ocupe scena mai mult de vreo trei ore.

Nu m-am atins de caracterele personagiilor, ci numai de tiradele lor. Îndreptările au avut de țintă unele versuri și tranziții.

Nu am suprimat, îndeosebi, nici un cuvînt vechi pentru că aceste cuvinte sunt, cred eu, la locul lor.

Limba folosită de mine este aceea a poporului românesc, nu există în Vlaicu-Vodă *cuvinte sau locuții cari să nu fie întrebuințate în vreun colțișor al României.*

Aprilie 1929 A. DAVILA

[1] *Precuvîntarea* însoțește ediția a V-a (n. ed.).

MAMĂ

Care, mai presus de toate
Datina străbună proslăvind-o,
Ne-ai sădit în suflete credința
Întru reînvierea neamului.
Acest rod al învățămîntului tău îl închin

POMENIRII TALE

PERSONAGIILE :

VLAICU-VODĂ, domnul țării
RUMÂN GRUE, credinciosul lui
MIRCEA BASARAB, nepotul domnului
COSTEA MUȘAT
BANUL MIKED
SPĂTARUL DRAGOMIR
GROZA MOLDOVEANUL
PREACUVIOSUL NICODIM
PALA ITALIANUL
BARONUL KALIANY
VLAD DOBCEANUL
MANEA
ALDEA ALGIU
ROMÂN HERESCU
MURGU
BALDOVIN
PÎRCĂLABUL CURȚII
SOLUL SÎRBESC
MOȘ NEAGU
UN CĂUȘEL
ÎNTÎIUL BOIER
AL DOILEA BOIER
AL TREILEA BOIER
ÎNTÎIUL MOȘNEAN
AL DOILEA MOȘNEAN
UN BOIER BĂTRÎN
CLARA-DOAMNA, mama vitregă a lui vodă și mama bună a domniței Anca
DOMNIȚA ANCA, fiica doamnei Clara și soră, despre tată, cu vodă
SANDA
UN COPIL DE CASĂ
BOIERI — OSTAȘI — MOȘNENI etc.

Acțiunea se petrece pe la 1370, la Curtea de Argeș.

Pe scena Teatrului Național din București s-a jucat mai întîi drama *Vlaicu-vodă*. Prima reprezentație a fost dată în 12 februarie 1902.

ACTUL ÎNTÎI

Teatrul reprezintă o poiană muntoasă și sălbatică de unde se vede valea Argeșului. La mijloc, spre fund, tulpina scorburoasă a unui vechi stejar trăsnit. La dreapta o stîncă mare, concavă. Bușteni, buturugi etc. E o seară luminoasă. Lumina lunii bate în mijlocul poenii.

SCENA I

Pala, Moș Neagu

(Scena rămîne cîtva timp goală : apoi apare, din stînga, moș Neagu căutînd cu luare-aminte. El face semn în culisă de se arată și Pala. Ei înaintează în scenă și se asigură că sunt singuri.)

MOȘ NEAGU

Am ajuns, jupîne Pala.

PALA

Drace ! locu-i fioros
Ca de vrăji

MOȘ NEAGU

Sau vrajbe. Iată și stejarul scorburos.

PALA

De minune.

MOȘ NEAGU

Dar, jupîne, ierte-mi-se o-ntrebare :
Ce pîndești aici ?

PALA

Habar n-am.

MOȘ NEAGU

Ba nu, zău ?

PALA

He ! mi se pare
Că te joci de-a hămișliul[1] !

MOȘ NEAGU

Hămișliu, eu ? N-am nici gînd.
Ce să aflu de la tine ce nu știu de mult ?

PALA

De cînd ?

MOȘ NEAGU

De cînd casc la curte ochii. Decît să mă rîzi, mai bine
Te-ai încrede și m-ai crede.

PALA

Ce să cred ?

MOȘ NEAGU

Ce se cuvine,
Vino... Ia privește-n vale, despre tîrg.

PALA

Ei ? ce e ?

MOȘ NEAGU

Vezi
Două umbre, așa strînse una de-alta, dă să crezi
C-ar fi numai una ?

PALA

Și-apoi ?

MOȘ NEAGU

Dar sunt două : e domnița
Anca și cu Mircea-domnul

PALA

Ce spui ?

MOȘ NEAGU

Amîndoi din vița
Basarabilor.

[1] Hămișliu înseamnă șiret (n. a.).

PALA

Prea bine. Dar ce cată ?

MOȘ NEAGU

Se iubesc.

PALA

Ce ? Nepotul cu mătușa ?

MOȘ NEAGU

Ce e drept că se-nrudesc.

PALA

Și apoi ?

MOȘ NEAGU

Păi... ei sunt ținta.

PALA

Care țintă ?

MOȘ NEAGU

Vezi, jupîne,
Că ei vin încoa, chiar unde stai la pîndă ?

PALA

(pricepînd)
Mă rumâne,
Or ești hămișliu ca vulpea, sau grozav ești de nătîng !
He ! ce-i pasă doamnei Clara că doi bieți copii se strîng,
Noaptea,-n brațe !

MOȘ NEAGU

(după gîndire)
Oh ! atuncea, știu pe cine...

PALA

Zău ? Pe cine ?

MOȘ NEAGU

(îngrijorat)
Pe boieri...

PALA

(nepăsător)
O fi.

MOȘ NEAGU

Stăpîne, oh ! atunci amar de tine !
Pentru dînșii ești vrăjmașul, veneticul, un lătin ;
Că, deși de mult în țară, ai rămas ce ești : străin.
Ești străin, jupîne Pala. Mii de patimi asmuțite
Stau la pîndă, te-nconjoară ; și boierii au cuțite
Ce ucid, deși sub haină tu porți zale de oțel.
— Za subțire de Milano, împletită mărunțel. —
Pază bună-n așa vremuri pentru omul doamnei Clara,
Care,-n ciuda Ohridimei, catolicizează țara.

PALA

Moșule, tu ții cu dînșii !

MOȘ NEAGU

Eu ! Că doară nu-s român !
Sunt maghiar, ca Clara-doamna. Și-apoi, tu-mi ești bun stăpîn.
Dar îți zic : fă ochii-n patru ; de boieri să-ți fie teamă :
E-n primejdie iscoada cînd e taina mai de seamă.
Am aflat și eu destule despre ce-așteptți aci.

PALA

Ce ?

MOȘ NEAGU

He ! multe ! Tu ești mîndru că te vei învrednici
Să spui, mîine, Clarei-doamnii ce-au făcut aci boierii ;
Mîndră e și Clara-doamna, azi — cînd frînele puterii
Par pe mîini a-i fi lăsate de nevrednicul voivod — ;
Mîndră și papiștășimea că se-nfige prin norod ;
Și e mîndru Kaliany — ce-și închipuie, nerodul,
Că el toate le-nstrunează, sfatul, doamna și voivodul —,
Toți-îs mîndri, toți-îs falnici. Vodă singur e smerit.
Dar smerenia-i e umbră, ce de pizmă l-a ferit.
El mereu în ea se-afundă și, cucernic, pururi tace ;
Dar din umbră și tăcere vodă face și desface.
Îi ajunge — ca să țină toate-n mîna sa de fier —
Să-l priceapă Rumân Grue — Grue, ce nu-i nici boier —
Ce cutreieră domnia și, pe-ascuns, orînduiește
Ce, pe-ascuns, gîndește vodă, și, pe-ascuns, îi poruncește.
Și, de-s frîne și zăbale între voi — voi toți — și el,
I-a lui frîna ; iar a voastră, doar zăbaua de oțel.

— Astfel se rostesc bătrînii din adîncul cugetării ;
Însă voi nu le daţi seamă şi tociţi răbdarea ţării
Şi-a lui vodă.

PALA

Taci, moşnege. Vlad, cucernicul voivod
Este domn fără domnie şi voivod fără norod.
N-are oaste, n-are curte, abia streji — o mîngîiere
Ca să-şi dea măcar cu gîndul c-are o umbră de putere, —
Despărţit, prin Clara-doamna, de nebunii ce l-au pus
Să se lupte cu creimea şi biserica de-Apus,
— Şi, deşi cu vitejie cucerise Făgăraşul,
Şi, deşi arsese Alba, drept răsplată că vrăjmaşul
Îi prinsese robi surori şi cumnat, pe Straşimir,
Totuşi — de cînd oropsit e vel-spătarul Dragomir —
Vlaicu, ca-ntr-un vis, pierdut-a judecata lui săracă ;
Şi, de-i domn, e că se-ndură doamna, buna lui dădacă.
El nu e nimic. Iar Grue — crede-mă, că bine ştiu —
Îl jăleşte ca pe-o babă văduvă de timpuriu ;
Şi, de umblă prin domnie, asta numai ca să-i spună
De-i belşug sau sărăcie, or de-i vremea rea sau bună.

MOŞ NEAGU

Fie ! Dar boierii mişcă ; s-ar putea să nu mai vrea
Să-i frămînte sub călcîie, pururi, o muiere rea.
De-l tîrăşti prin bătătură, vorba ceea, rupi zăblăul,
Închisorile sunt pline şi-ntr-o zi...

PALA

Avem călăul !
Du-te-acum. Fii fără grijă ; mi-am pus zaua de oţel.
Şi-apoi, scorbura e mare şi m-oi face mititel.

(Moş Neagu îl ajută să intre în scorbură.)

MOŞ NEAGU

Dumnezeu să te păzească.

PALA

Aud şoapte... Haide, du-te.

(Moş Neagu iese repede prin dreapta. Pala ascultă puţin, apoi :)

Ce-o fi ? Ura sau iubirea ?

(Mai ascultă, cătînd spre stînga.)

ANCA

Oh ! prea mult !

MIRCEA

Nu, nu ! Sunt robul lănțuit de-a ta voință,
Bunul plac al tău în viață fi-va singura-mi credință.
Precum chipul tău icoana către care-oi închina
Orce rugă pîn'ce ceasul adormirii va suna.

ANCA

Mirele meu !

MIRCEA

Vai ! nu încă ! Nu, nu-ți sunt pe față mire !
Ce va zice doamna Clara de gingașa-ne iubire ?
Cînd de mine pomenește, spune că nu-s încă bun
Nici de cușma bărbătească, nici de numele străbun.
Și de ce ? Că fug de curte, că-n ogoi mă joc de-a hoina
Și că-n loc de liturghie pui să mi se cînte doina.
Ei ! și-apoi ? Dar în războaie, la Vidin, la Făgăraș,
Cînd era mai cruntă lupta, fost-am coadă sau fruntaș ?

ANCA

Ba erai în fruntea oastei. Flamura basarabească
Tu, se zice, c-ai înfipt-o-n Alba Iulia crăiască.

MIRCEA

Da ! Și unchiul meu, pe-atuncea, mă iubea, pe cînd acum
E pornit asupră-mi, Anco, mă-ndoiesc de vodă.

ANCA

Cum ?

MIRCEA

Cine știe ce nădejde pune el pe alba-ți frunte ?
Pentru ce-nfrățire nouă mîna ta i-ar fi o punte ?
Ce menire îți vor ție, inimă care iubești,
Îmbinările sucite ale rîvnelor domnești ?
Dar-ar vrea să te mărite cu-altul !...

ANCA

Năluciri nebune.
Și, de-altminteri, tu știi bine că nicicînd nu m-aș supune.

MIRCEA

Te-ai împotrivi ?

ANCA

Oh ! Mirceo, te-ndoiești !

MIRCEA

Iertare-ți cer !
M-aș putea-ndoi, vreodată, de luceafărul din cer !
De-adierile pădurii, de blîndețea lunii line,
Și de soare, și de ziuă, și de noapte... nu de tine !
Adă mîna ta.

(Anca i-o dă, el o sărută lung. O tăcere.)

ANCA

Ascultă. Frate-meu, orcum, e bun.
El nu vrea nefericirea soră-si. Ce zici ? Să-i spun
Tot. Da ?

MIRCEA

(cu obrazul în mîna ei)

Da.

ANCA

O să priceapă că nu-i vorba de-o iubire
Trecătoare, ci adîncă. Că nu-ncape-mpotrivire.
Da ?

MIRCEA

(ca mai sus)

Da.

ANCA

La-nceput va zice nu ; dar îl voi dezmierda
Dulce, dulce, de va zice mai la urmă și el da.
Da ?

MIRCEA

(aidoma)

Da.

ANCA

Și la urma urmei vei vedea că și coroana
Poate da iubirea, dînsa care-ți va fi dat pe Ana.
Da ?

MIRCEA

(tot așa)

Da.

ANCA

Mirceo, dar mai spune cîte-o vorbă ?

MIRCEA

Cum să spun ?
Mi-ai pus mîna peste gură ca să tac... și mă supun.

ANCA

Dragul meu !
(Se aruncă la sînul lui. Amîndoi rămîn îmbrățișați, ca în extaz.)

SCENA III

Aceiași, Sanda, care de la începutul scenei ține laturile și acum vine repede din stînga.

SANDA

Se-aude zgomot... Vine lume dinspre vale.

ANCA

(tresărind)

Doamne, ce să fie ?

MIRCEA

(oprind-o)

Nimeni. Oameni care-și văd de cale.
Stai la sînul meu.

ANCA

Dar dacă vin aci ?

MIRCEA

Eh ! ca și noi.
Se iubesc și trag la codru, cum făcurăm amîndoi.
Vino.

SANDA

Ba nu, doamne Mirceo. Cei de vin au alte gînduri ;
Toţi bărbaţi cu arme lucii. M-am uitat cum rînduri-rînduri
Au ieşit din tîrg prin toate părţile, ca pe furiş ;
Apoi o luară-ncoace ca să intre-n tufăriş.
Sînt aproape-acum.

(În timpul acesta Mircea s-a sculat de pe buştean, ţinînd pe Anca, s-a încredinţat că spada îi e alături, şi a ascultat.)

ANCA

Mi-e frică !...

MIRCEA

(zîmbind)

Cum ? Ţi-e frică lîngă mine ?

ANCA

(asemenea)

Iartă-mă.

SANDA

(arătînd în fund spre dreapta)

Pe-aici desişul e cît de stufos.

MIRCEA

Prea bine,
Să ne-adăpostim într-însul.

(Către Anca :)

Ca-ntr-un cuib ne-om pituli
Şi astă-mantă largă tainic pe-amîndoi ne va-nvelì,
Şi nimic nu vom mai spune. Nu ?

ANCA

Nu.

MIRCEA

Şi puţin mai tare
De te-oi strînge, nu vei zice nu ?

ANCA

Nu.

MIRCEA

Dar o sărutare...

(Anca face semn cu un zîmbet, că ba da. Dispar printre stînci, pe unde a ieșit Sanda.)

PALA

(Scoate binișor trupul din scorbură și se încredințează că e singur.)

Uf ! mi-ajunge !

(Se aud pași.)

Vin boierii... voi avea ce asculta.

(El reintră în scorbură. Încep a sosi, cîte trei-patru, din dreapta și din stînga, boieri, hotnogi, căușei, moșneni, ostași de tot soiul, cari se recunosc, își dau mîna și formează grupuri în planul al doilea. În întîiul plan se înaintează apoi, din dreapta. Nicodim cu Groza, iar din stînga, Costea Mușat cu Vlad etc.)

SCENA IV

Pala, ascuns, Groza Moldoveanul, Costea Mușat, Igumenul Nicodim, Vlad Dobceanul, Manea, Baldovin, Român Herescu, Aldea Algiu, Murgu, Căușelul, boieri, hotnogi, moșneni, ostași etc.

COSTEA MUȘAT

Bun venit, boieri și oameni.

(Către Nicodim :)

Mă închin, sfinția-ta

Dar cu noi nu văd pe domnul Mircea.

GROZA

N-avusesem vreme

Să-i spun locul întîlnirii, și cînd trimisei să-l cheme,

Adineaurea, plecase. Dar ne-ajunge, la un sfat,

Să vii tu, jupîne Costeo, capul neamului Mușat.

(Aprobare din partea tuturora.)

COSTEA

(către Groza)

Mulțumesc, jupîne Grozo.

(Către ceilalți :)

Voi căta dar a vă spune
Pentru ce norodul vostru potrivit-am să se-adune
Azi, aci, şi-n taină. — Gîndul, cerul ni-l va cerceta
Căci cu noi e, Nicodime, sfînt igumen, rasa ta.
Mai întîi, blagosloveşte.

(Toţi se-nchină sub blagoslovirea lui Nicodim, apoi Costea urmează către Groza :)

De-acum, spune, Grozo frate.

GROZA

(după o tăcere)

Suferinţele Moldovei ce să vi le mai arate
Glasul nostru ! Laţcu-vodă, un mişel, un renegat,
Către Ludovic şi către papa Urban s-a legat
Să se-nchine lor, crăimei cu domnia şi norodul,
Iar papimei cu credinţa. Dar boierii şi sinodul,
Credincioşi în legea sfîntă şi-n Ohrida[1]-mpărtăşiţi,
Răzvrătindu-se, vai ! fură biruiţi, măcelăriţi.
— Doamne, Dumnezeul nostru, cîte suflete curate
Către tine-atunci zburat-au de pe ruguri !

COSTEA

(strîngîndu-i mîna)

Grozo frate !

GROZA

Eu scăpai. Pribeag prin lume, fără pîine, fără rost,
La căminurile voastre am aflat un adăpost.
Pentru ţara mea. Moldova, pentru legea creştinească,
Mi-aţi întins, cu ea frăţia, mîna voastră românească,
Dar şi-aci, la obîrşia neamului, ca şi la noi.
Şi-a lăţit papistăşimea necuratul ei puhoi.
Vlaicu-vodă, care-n vremuri, harnic, priceput, cucernic,
Către datina străbună, către Domnu-atot-puternic,
A oblăduit moşia pentru slava ei şi-a lui,
Azi, e robul doamnei Clara, prin urmare-al craiului.
Ea domneşte ; şi printr-însa-n ţara voastră românească,
Au ajuns, de-o parte, craiul, de-alta, papa să domnească.

[1] Oraş din sudul Serbiei, pe marginea lacului Ohrida. În veacul XIV era reşedinţa patriarhului ortodox şi, prin urmare, centrul religiei ortodoxe (n.a.).

COSTEA

Da, așa e, da : la toamnă, patru ani s-or împlini
De cînd Vlad, voivodul nostru, a-ncetat a mai domni...
Ah ! nu pot uita ce iute s-a-nvîrtit a soartei roată
Vodă Vlad ducea războiu-n Transilvania sculată
Pretutindeni erea țara curățată de vrăjmaș ;
Hațegu-l ținea spătarul, Vlad era la Făgăraș,
Iar voivodul Nicolae, frate-său, cu-o mică oaste,
Urmărea pe Mikloș-hertzeg în Ardeal cu spada-n coaste...
Ce s-a petrecut atuncea nu se știe.

VLAD

Ba știu eu :
O trădare.

TOȚI

Da, așa e.

COSTEA

(către Vlad)

E-ndrăzneț cuvîntul tău !
Că trădarea n-a fost chipu, prin nimica dovedită...

VLAD

Oh ! nedovedită încă poate-o fi, dar e vădită :
Doamna Clara, prin poruncă grabnică, chemă-napoi
Toate cetele — aproape — ce-n Ardeal erau cu noi ;
Și, cum starea oștii noastre o știa, fără-ndoială,
Mikloș, chiar în acea noapte, peste noi dădu năvală.
Tabăra ne fu cuprinsă și voivodul omorît !
Doamna, cum află, crăimii se-nchină numaidecît !
Și, ca vodă să nu poată pacea să nu i-o-ntărească,
Se grăbi s-așeze-n Argeș sol și oaste ungurească.

TOȚI

Da, așa e

VLAD

Toate-acestea, mi se pare, se numesc
O trădare.

NICODIM

Da, trădare. Însă eu învinuiesc
De trădare și pe vodă, nu numai pe doamna Clara,

Căci cu voia lui trădarea de trei ani închină țara.
Maşterea e vinovată că crăimei ne-a-nchinat ;
Îngăduitorul vodă, însă, e mai vinovat :
Prin tăcerea-i ne-njoseşte.

ALDEA

Şi, cînd plînge biata țară.
El se zice că, cu Grue, strînge-n cula-i o comoară.

BALDOVIN

Iar noi suntem prada doamnei.

VLAD

Casele ne sunt pustii
Şi boierii drepți la cuget umplu beciuri şi chilii...

MURGU

(întrerupînd)

Pe cînd solul Kaliany, îmbrăcat cu-a sa solie,
Pînă-n sfatul țării poartă ungurească-i fudulie.

VLAD

Ah ! ne-ajunge !

TOȚI

Da, ne-ajunge !

NICODIM

Trebuie cu toții-aci
Să jurăm în roiul țării trîntorii a-i nimici.
Mai întîi, pe vodă Vlaicu să-l dăm jos.

COSTEA

Oh ! nu, părinte !
A ne răscula cu arme, chiar şi pentru cele sfinte,
Ar fi să lovim domnia, ar fi mîna să ne-o dăm
Cu vrăjmaşul din afară ; şi, cu dînsul, să surpăm
Tot un lucru sfînt, coroana, scaunul, altarul țării
Cula-n care stă de veghe sufletul neatîrnării.
Pas lui vodă ! Nu pot crede că un om aşa vînjos
Să se schimbe-aşa de iute şi să cadă-aşa de jos !
Nu se poate : se preface. Tace, rabdă, dar pîndeşte
Şi aşteaptă — cu credință — ceasul tainic ce soseşte.

Ca să-şi numere părtaşii, Vlad, adînc şi nepătruns
Vrea să vadă cine-i prinde gîndul, pentru toţi ascuns !
Iacă ce zăreşte-n vodă judecata mea.

NICODIM

Oh ! mie
Mi se pare că te-nşală vechea ta prietenie
Pentru dînsul. Dar, să zicem. — Ce rămîne de făcut ?

GROZA

Lucrul e uşor : pe faţă, noi să-i facem cunoscut
C-aţi îmbrăţişat cu toţii cererea Moldovei mele ;
Pentru datină şi lege că trăim ; şi, pentru ele,
Că vom şti, la trebuinţă, ridica, şi voi şi noi,
Steag de răzvrătire-n ţară şi,-n afară, de război.
Pricepîndu-vă pornirea, vodă Vlad o să-nţeleagă.
Că-ntre voi şi doamna Clara, ceasul a sosit s-aleagă :
Sau avem acelaşi rîvne, şi vom fi părtaşii lui,
Ori, de nu, el e vrăşmaşul datinii şi-al neamului.

NICODIM

Dacă Vlad e cum l-arată cele spuse-aci de tine,
Grozo, cererea Moldovei o va-ntîmpina cu bine.

GROZA

Da, sunt sigur. Şi fiindcă cugetul ne e curat,
Că e ceasul ca să rupem taina ce ne-a-nfăşurat,
Că voim ca steagul nostru sfînt să filfîie la soare,
Că,-n sfîrşit, e timp ca rîvna paloşul să ne-o măsoare
Să jurăm aci credinţă, boieri, căpitani, norod,
Celui ce-am ales Moldovei şi oştirilor voivod.

COSTEA

Un flăcău iubit de vodă şi,-n moşie, cu renume
Domnul Mircea.

VOCI

Domnul Mircea ?

VLAD

Mircea ?

NICODIM

Mircea ?

COSTEA

El anume.

(O scurtă tăcere.)

ALDEA

E viteaz.

MANEA

E blînd.

CĂUȘELUL

E darnic.

MURGU

E frumos.

VLAD

E drept.

ÎNTÎIUL MOȘNEAN

E bun

Cu rumânii.

RUMÂN HERESCU

Nu se face apă sîngele strămbun.

BALDOVIN

E deștept.

VLAD

E suflet mare, care zilnic se mărește,

AL 2-LEA MOȘNEAN

Salcia de ani se surpă, iar stejarul se-ntărește.

GROZA

Să jurăm lui Mircea-vodă ascultare !

TOȚI

O jurăm !

Ura ! Ura !

COSTEA

(după ce i-a potolit cu gestul)

Dragi prieteni, noi, de-acum, să ne-nturnăm în oraș. Umblați cu grijă ; nu purcedeți în grămadă : Căutați, pe cît se poate, nimenea să nu vă vadă !...

VLAD

(întrerupînd)

Fii pe pace.

COSTEA

(către Nicodim)

Sfinte preot, dă-ne alduirea ta.

(Toți se descoperă și se închină)

NICODIM

(după ce îi binecuvîntează)

Domnul e cu voi !

COSTEA

(către cei din scenă)

Să mergem.

(Ei încep a ieși prin diferite părți, grupuri-grupuri. Groza, mai la urmă, iese, după Costea și Nicodim, prin stînga. Manea și Vlad ies, prin dreapta, urmați și precedați de alții.)

MANEA

(către Vlad, ieșind la dreapta)

Vere, cine se-aștepta
Ieri, cînd Mircea bătea hoina și gonea cu noi ogoiul,
C-astă-seară va fi vodă ?

VLAD

(ieșind)

Așa, vere.

MURGU

(către Groza, ieșind, la stînga)

De-acum roiul
Are matcă.

GROZA

(ieșind)

Și din matcă am ieșit.

(Scena se golește cu încetul. O tăcere. Deodată, un căușel, trecînd pe lîngă stejarul trăsnit, zărește pe Pala, ascuns în scorbură.)

CĂUȘELUL
(zărind pe Pala)
Ho !... Cine-i ?... Stai.

VOCI
Ce e ? Cum ?

CĂUȘELUL
(apucînd pe Pala)
Ieși din tulpină, diavole, c-aci te tai !
(Se luptă cu Pala, care vrea să fugă. Alții îi vin în ajutor.)

GROZA
(întorcîndu-se repede)
Ce-i acolo ?

CĂUȘELUL
(din fund)
Un om care se-ascundea într-o tulpină
Scorburoasă.

GROZA
O iscoadă !

CĂUȘELUL
Chiar !
(Scena s-a umplut repede din nou. În fund, mai mulți oameni au scos pe Pala din scorbură și-l înconjoară.)

COSTEA
Scoateți-l la lumină.
(Cei din fund se urnesc, tîrînd în scenă pe Pala care se zbuciumă.)

ÎNTÎIUL MOȘNEAN
(din acel grup)
Ține-l bine !

CĂUȘELUL
(ținînd pe Pala de coate)
Stai cuminte, drace, că te...

AL 2-LEA MOȘNEAN
Să nu dea
Dosul !

CĂUȘELUL

(îngenunchind pe Pala sub lună)

Aș!

(Toți se apropie să-l privească.)

GROZA

E Pala !

COSTEA

Pala ? Doamna Clara ne pîndea !

NICODIM

Da.

VLAD

Suntem trădați !

GROZA

Se poate. Să vedem. Pala, răspunde :
Ai venit aci trimis de doamna Clara ?

PALA

(îngenuncheat)

Da.

GROZA

De unde
Știa locul de-ntrunire ?

PALA

Nu mi-a spus.

GROZA

Ah ! spune drept.
E primejdie de moarte dacă minți !

PALA

Nu mint.

GROZA

Aștept.

PALA

Mi-a zis să m-ascund aicea, într-acel stejar anume ;
Și s-ascult.

GROZA

Și-apoi ? Urmează.

PALA

C-o să vină multă lume.

GROZA

Cine ?

PALA

N-a spus.

GROZA

Minți !

PALA

N-a spus-o ! Mă jur !...

GROZA

Fie. Dar știa.

PALA

Nu știa ! Mă jur pe mama !

GROZA

(îmbucurat de răspuns, dar insistînd)

Nu ?... Nu !...

PALA

Nici nu-nchipuia.

GROZA

Bine !

(La semnul lui Groza, boierii se trag la stînga și formează un grup. Ei se chibzuiesc. Toți îl aprobă, afară de Costea Mușat, care se înfioară. În timpul acesta, ceilalți formează alt grup, mai la dreapta, cu Pala în mijlocul lor. O tăcere.)

PALA

(către căușelul care-l ține)

Lasă-mă... de ce mă strîngi așa ?... mă doare mîna.

ÎNTÎIUL MOȘNEAN

E țscoada unguroaicei, măre !

AL 2-LEA MOȘNEAN

Ne pîndea bătrîna.

CĂUȘELUL

Bine că ne căzu-n gheare.

ÎNTÎIUL MOȘNEAN

De noi bine, de el rău,
Că ne știe taina.

AL 2-LEA MOȘNEAN

Cine știe multe...

ÎNTÎIUL MOȘNEAN

Așa zău !

GROZA

(înaintînd în mijloc)

Ascultați-mă cu toții, căci primejdia e mare
Și ne-atinge deopotrivă. Deopotrivă, prin urmare,
Se cuvine să ne lege sfatul ce vom ține-aci,
Am jurat vrăjmașii legii nemilos a-i nimici ;
Am jurat pe vodă Mircea la Suceava că-l vom duce ;
Am jurat c-aceste brațe ridica-vor sfînta cruce,
— Sfîntul prapure-al Ohridei dușmănit de papistași —
Și că blînda-i umbră fi-va umbra morții pe vrăjmași.
Ah ! cumplite sunt acestea !... Sîngeros e jurămîntul
Ce dă toate biruinței ; biruitului, mormîntul !
Zis fu însă... Vorba noastră vîntul n-apucă s-o ia,
Și dușmanul cel mai crîncen, doamna, calea ne-o tăia !
Dar iscoada-i, de astă dată, însuși cerul ne-a predat-o,
Taina noastră, pîn-acuma, doamna Clara n-a aflat-o,
— Chiar aci v-o spuse însuși acest om nesocotit —
Mîine însă, chiar de mîine...

PALA

(aparte)

Singur eu m-am osîndit !

GROZA

Spuneți voi, de-acum, ce soartă va avea dușmanul vostru.

VOCI

Moartea ! Moartea !

PALA

Doamne sfinte !

COSTEA

Nu ! pe Dumnezeul nostru,
Buni prieteni, nu-l ucideți. E o vină, vă zic eu,
Și o vină în cîntarul veșniciei trage greu.
Nu se cade ca-n menirea ce croit-o-ne-am senină
Să ne fie spada roasă de-a păcatului rugină.
Piază rea e ca războiul drept și sfînt, ce l-am jurat,
Să-l începem cu vărsarea sîngelui nevinovat.
Ascultați-mă pe mine, bătrînețea mea pătrunde
Viitorul...

GROZA

Dar el, mîine...

COSTEA

Să-l închidem...

VLAD

Ce fel ? Unde ?

COSTEA

În vreo temniță, departe.

GROZA

Mai departe e-n pămînt.

NICODIM

Pentru tine, cea mai bună temniță e un mormînt.

COSTEA

Nu-l ucideți !...

VLAD

Pe noi, mîine, ne cruța-vor papistașii ?

COSTEA

Un copil !...

GROZA

El e vrăjmașul ; nu se caută vrăjmașii
După vîrstă.

COSTEA

Vai ! de milă !...

VOCI

Moarte ! Moarte !

COSTEA

Inimi crunte,
Pata sîngelui acesta să nu cadă pe-a mea frunte !

GROZA şi VOCI

Moarte ! Moarte !

(Mai mulţi se năpustesc, împreună cu Groza, spre grupul lui Pala şi scot pumnalele. Costea, înconjurat de Nicodim şi de cîţiva boieri, stau la stînga.)

PALA

(sfîşietor)

Staţi ! O vorbă ! Numai una !

(Năvălitorii se opresc în îndoială. Pala, tîrîndu-se pe genunchi.)

Voi, bărbaţi,
Nu se poate să ucideţi un copil ! Nu vă-nduraţi,
Nu-i aşa ? Voi doar la luptă scoateţi paloşul !...
(Căuşelul ridică braţul. Pala îi îmbrăţişează genunchii.)
Stai !

GROZA

(păşind)

Haide !

PALA

(îmbrăţişînd genunchii lui Groza)

Nu lovi ! Să fac o cruce mai întîi... O, doamne ! Vai de Mine ! Ce să zic...

(Groza face un gest. Pala, zvîrcolindu-se, se întoarce în jurul lui Groza.)

Nu încă ! Nu, nu ! E păcat să mor...
Sunt un biet copil ! Oh ! milă ! milă !

(Şi Groza şi toţi privitorii par înduioşaţi şi-şi întorc feţele.)

GROZA

(hotărîndu-se, se întoarce spre Pala)

Haide !

(Dar Pala, care îl observă, sare deodată în picioare, îl îmbrînceşte şi aleargă spre dreapta, scoţînd spada şi sperghia.)

PALA

(sărind în picioare)

Ajutor !

Ajutor !

GROZA
(îmbrîncit)
Oh !... Ah !... năpîrcă !

VLAD
Taie-i drumul !

CĂUȘELUL
Stai la spate !

ALDEA
Nu lăsa !
(Toți se reped, cu paloșele în mînă. Pala, neavînd pe unde să iasă, se sprijinește de o stîncă mare și dă față cu agresorii, care îl atacă viu. Luptă.)

COSTEA
(din stînga)
Oh ! Ce rușine !...

GROZA
(din dreapta)
Dă-i !

VLAD
(tot în dreapta)
Lovește !

BALDOVIN
(tot în dreapta)
Cum se bate !

CĂUȘELUL
(tot în dreapta)
Zău, e dracul !

COSTEA
(în stînga)
...Zece oameni pe-un copil !

GROZA
(atacînd)
Dar e vrăjit,
Ori că poartă zale !

CĂUȘELUL
(căutînd să lovească)
Fierul, cînd am dat, a scîrțîit.
(E un scurt răgaz : agresorii pîndesc.)

PALA
(strigă)
Doamne Mirceo ! Doamne Mirceo !... ajutor !

GROZA
(în dreapta)
Ce-a zis, pe cine
Cheamă ? Mircea ?...
(toți se opresc, mirați.)

PALA
(din răsputeri)
Doamne Mirceo !...

MIRCEA
(de la dreapta, apropiindu-se)
Nu te lăsa ! Ține-te bine !
(Uimiți, agresorii lui Pala stau locului. Mircea apare în dosul stîncii, cu spada în mînă. Agresorii fug înspre grupul din stînga.)

SCENA V

Același, Mircea

MIRCEA
Ah ! tîlharilor !

COSTEA
E Mircea !

CĂUȘELUL
Domnul Mircea !
(Toți se dau înapoi, adăpostindu-se în umbră.)

MIRCEA
(pășind sub lună)
Da, sunt eu,
Mircea Basarab !... V-ajunge ?

PALA

(căzînd în genunchi lui Mircea și sărutîndu-i mîna)

Doamne !

COSTEA

(aparte)

Bun e Dumnezeu !

MIRCEA

(către Pala)

Ești rănit ?

PALA

Nu, nu... dar moartea, ce-a trecut așa de-aproape,
Mi-a lăsat un frig în suflet și o ceață pe pleoape.

MIRCEA

Biet copil !... Dar nu te teme, sunt cu tine.
(Către ceilalți, care se ascund de el :) Ah ! tîlhari !
Ucigași prea mici la suflet pentru drumurile mari !
Hai ! Scoteți-vă cuțitul, sprijiniți-vă din umăr,
Năpustiți-vă !... Ce dracu, suntem numai doi la număr.

COSTEA

(pășind la lumină)

Fii slăvit, voivode Mirceo, care te-ai înduplecat
Să fereşti ai tăi prieteni d-o rușine ș-un păcat.

MIRCEA

Nu mă-nșel ? Această voce ?... Nu se poate amăgire !
El, Mușat, cu ucigașii de copii... e peste fire...

(Înaintează și-l privește de aproape.)

Tu, cu-acești tîlhari ?

(Îi privește cu de-amănuntul, și-i recunoaște.)

O, doamne ! Dar ce văd nu pot să cred !
Cum ? Drăgan, Algiu, vărul Vlad — nepotul lui Miked —
Tu, părinte Nicodime, sfînt igumen al Vodiței,
Baldovin, Român Herescu, Manea, Murgu, floarea viței.
Boierești ?... Dar ce-nsemnează !

(Vede pe Groza, și pricepe ce lume e aci.)

Groza... tu !...

GROZA

Măria-ta

Ştii că-n întrunirea aceasta noi aveam a cerceta
Cum să nimicim vrăjmaşii ce robesc, într-o urzeală,
Ţara mea şi ţara voastră. Deci, aci, fără sfială
Dezvelitu-ne-am tot gîndul ; cînd, deodată la sfîrşit,
Am găsit într-o tulpină p-acest Pala pitulit.
De iscoada doamnei Clara taina ne era ştiută ;
Mîine, o afla şi dînsa... Ce să fac ? Văzui pierdută
Cauza Moldovei mele, şi, de-a pururi nimicit
Scopul falnic pentru care fără tihnă am muncit.
Atunci eu — eu singur însă fără altă chibzuire,
Neţinînd de nimeni seamă, luînd orce-nvinuire
P-al meu suflet — judecat-am de prielnic un omor
Ce erea spre mîntuirea unei ţări ş-unui popor.

MIRCEA

Ah ! jupîne, e prea multă ură-n dorul tău de ţară
Dacă şi nevinovatul e să poarte-a ei povară.
Fii mai milostiv ! — Prieteni, de mă credeţi vom uita
Dopotrivă orce vină şi necaz.

COSTEA

(închinîndu-se)

Măria-ta...

MIRCEA

(întrerupîndu-l)

Ce ? Mai auzii această-ntitulare. Către cine
O rostiţi ?

COSTEA

Către măria-ta.

MIRCEA

Cum asta, către mine ?

COSTEA

Te-am ales aci cu toţii ca-n războinicul izod
Spre Moldova, ei şi nouă, doamne, să ne fii Voivod.

MIRCEA

Eu !

COSTEA

Şi toţi aci cu mine, vodă Mirceo, ţi se-nchină.

MIRCEA

Eu, voivod ! Voivodul vostru !...

COSTEA

Da.

GROZA

Pe fruntea ta senină
Mîndră stemă a Moldovei sus şi falnic va luci.

MIRCEA

(aparte)

O coroană !... Mie !...

GROZA

Suntem toţi ai tăi, şi toţi, aci,
Am jurat că te vom duce p-aste braţe la domnie.

MIRCEA

(aparte)

Domn !

GROZA

...ca neamul să ni-l aperi de-a papimei duşmănie.

MIRCEA

(aparte)

Ah ! la ce-ncercări grozave, doamne, pui tu robii tăi !...
Sau să pierd iubirea Anchii — ca duşman al mamei ei
Sau coroana... Vai, coroana !... Nu mă ispiti, stăpîne !..
Anca ! Anca !... Oh !... domnia... slava ţărilor române !
Fiica ei !...

COSTEA

Stai la-ndoială, doamne ?

MIRCEA

Oh ! ce cereţi voi...

NICODIM

Cerem să slujeşti credinţa, stăpînindu-ne pe noi,

MIRCEA
(aparte)

Domn !

GROZA

Isprava e ușoară, căci Moldova se frămîntă.
De la Argeș la Suceava răsuna-va vorba sfîntă
Ca un trăsnet ! Într-o clipă, de poporul răsculat !
Săvîrși-se-va războiul, fără luptă... la palat.

MIRCEA
(aparte)

Anca mea !

GROZA

Dar acea vorbă-naripată și grozavă
Ce-ar redeștepta iubirea de moșie și de slavă,
Dormitînd pe fund de inimi, cari zac sub jugul greu
Ce alt glas o poate spune, ce alt glas decît al tău ?

MIRCEA
(aparte)

Domn ! Eu, domn !

COSTEA

Primește !

GROZA

Doamne !...

MIRCEA

Ah ! isprava e prea mare
Pentru-un suflet așa tînăr, ce pe lume-abia răsare
Și d-acum, abia, paharul vieții a-nceput să-l bea...
Nu... Moldova-i prea departe... Nu mă las de țara mea.

GROZA

Oh !...

NICODIM

Dar cauza Moldovei e chiar cauza credinței !
Cînd, acolo, păgînimea toarnă-n sufletul ființei
Duhul rău ce ofilește și răzbește un popor
Mai cumplit ca ciuma neagră și războiul arzător,
Tot creștinul va s-alerge, s-o lovească, s-o stîrpească.

Ştii tu cum întinde papa peste viţa omenească
Legea lui ? Azi, într-o ţară, vin călugări minoriţi,
Carii trec, cerşind o pîine, blînzi, cucernici şi smeriţi ;
Dar, ca mîine sosesc alţii, cari cumpără o şură :
Trece-o lună, trece două, şi ce-auzi ? c-o prefăcură
Într-un schit de lemn, cu clopot, strane, tîmplă şi altar,
Iar, de trece-un an, răsare, cu şanţ mare la hotar,
De sub şura de nuiele, o statornică clădire ;
Un castel de zid de piatră sub obraz de mînăstire,
Spadă lată sub o rasă, coif de fier sub un potcap,
Cum e Roma, cum e papa, cu-ntreita-i mitră-n cap.
Moştenirea lui sîn Petru el întreagă-a moştenit-o :
Cheia raiului cu-o mînă, cu-alta spada i-a primit-o,
Şi, d-atunci, domnia lumii o cuprinde an cu an ;
El e patriarh şi rege, e duhovnic şi oştean :
Ca duhovnic, preacucernic, el dar suflete culege ;
Dar, cînd a cules destule, papa se preschimbă-n rege ;
Blînd şi milostiv s-arată — d-aşa rău nu te păzeşti —
Şi-ntr-o bună dimineaţă, ca-n Moldova, te trezeşti
C-un pristav citind prostimii ce-l ascultă cu de-a sila :
„Io Ladislas sin Bogdan, voivod şi domn cu mila
Lui Dumnezeu, de duhul de sus povăţuit,
Voind ca tot norodul să fie mîntuit,
Îi poruncesc să facă ca mine pocăinţă
Şi-ntreg să-mbrăţişeze catolica credinţă".

GROZA

Vai ! aşa e !

MIRCEA
(aparte)

Cîtă slavă !

GROZA

Şi vrăşmaşul ce pe noi
Ne răzbeşte astăzi, mîine, mîine va lovi şi-n voi.

(O tăcere. Toţi aşteaptă răspunsul lui Mircea, cufundat pe gînduri.)

COSTEA
(aparte)

Ce fel ! I se dă domnia şi rămîne la-ndoială ?

NICODIM

Ḑoamne Mirceo !

MIRCEA

(tresare — Dureros)

Ah ! prieteni !

COSTEA

Ce ? Un viitor de fală
Ți se pune dinainte, și s-așterne drum măreț
Către scaun și coroană...

MIRCEA

(izbucnind)

Pe ce preț ! Oh ! pe ce preț !

COSTEA

Cum ?

(Toți se privesc uimiți, o tăcere.)

COSTEA

(păsind spre el)

Nevrednic ești de slavă : slava nu se prețuiește.

MIRCEA

(aparte)

Oh !

TOȚI

Nu ! Așa e !

COSTEA

Vino, Grozo !

GROZA

(aparte)

Vai ! ursita nu voiește !

(Boierii, plini de mînie, ies cu încetul după Costea, aruncînd priviri disprețuitoare lui Mircea, care rămîne singur, ca un stîlp, în mijlocul scenei, cu Pala la picioarele lui.)

MIRCEA

(se uită în jurul său, se vede singur)

Ce !... S-au dus ? Oh !

GROZA

(care a rămas mai la urmă, se întoarnă deodată)

Doamne Mirceo, spune-mi mie, cel puțin,
Pentru ce ?... De sînt cuvinte bune care te rețin,
Spune-le.

MIRCEA
(în prada luptei)

Nu pot !..

GROZA

O vorbă.

MIRCEA

Nu !... Nu pot !

GROZA

Nu poţi ?... Ei bine,
Zice-voi şi eu ca Costea...

MIRCEA
(aparte)

Vai !

GROZA

Ne-am pus nădejdea-n tine,
Dar ne-am înşelat : orcine nu-i făcut pentru-a domni.

MIRCEA

Grozo !

GROZA

Ceasul care trece nicicînd nu va mai veni.

MIRCEA

Doamne, n-asculta !

GROZA

(iese repede după ceilalţi. Mircea, singur, izbucneşte)

Oh ! oh ! oh ! Viziune de mărire,
Ce mai poate fi pe lume dacă tu dispari !

PALA

(arătînd pe Anca, care se iveşte în dreapta)

Iubire !

(Anca se aruncă în braţele lui Mircea, care o dezmiardă maşinal, cu sufletul aiurea. Cortina cade.)

ACTUL AL DOILEA

O poiată în curte. În fund, la stînga, uşă mare, dînd în afară, pe o prispă largă cu parapet de piatră sculptată străveziu. La dreapta, tot în fund, un larg pridvor boltit şi susţinut de coloane sculptate, prin cari se văd clopotniţele bisericii domneşti şi tîrgul. La stînga şi la dreapta, uşi, dînd în apartamentele domnului şi ale doamnei. În scenă, două jeţuri mari şi bogate, aşezate la dreapta şi la stînga. Pe pereţi, panoplii de arme ; pe lespezi covoare.

SCENA I

Vodă, Banul Miked, Grue

(Vodă şade pe jeţul din stînga. Banul Miked, în picioare în mijlocul scenei. Lîngă uşa din stînga, Grue.)

VODĂ

Da, da ! te-nţeleg, Mikede. Vis măreţ e să domnească
Basarabii peste-ntregul neam de limbă românească !
Vis măreţ !... Ah ! vis !... Dar Laţcu ? Eh ?... Dar craiul Ludovic ?
Ei se ţin de mînă, bane ; şi nu-i lucru de nimic
Să ne războim cu Laţcu cînd acesta poartă-n teacă,
Greul paloş al crăimei.

MIKED

Ba, măria-ta, nu. Iacă
Tocmai ce pe vodă Laţcu-l doborî-va-n ţara lui,
Căci voivodul e al ţării, însă alt al nimănui ;
Deci pe dînsa, pe virtutea-i, domnul neaoş se cuvine
Scaunul să-l sprijinească, nu pe paloşe străine.
Vodă Laţcu nu e numai un păgîn ş-un renegat
— Trădător al ţării sale ş-al credinţei apostat —
E nevrednic ; căci el mută a domniei obîrşie,

Strămoșească legătură dintre scaun și moșie.
Orice frunte-ncoronată cată dar a-l vrăjmăși
Și minciuna ce-l mai ține cu-al lui sînge-a năbuși.
E un drept ș-o datorie.

VODĂ

(prefăcut, după ce a schimbat o privire cu Grue)

Ah ! că bine zici, Mikede !
Vezi, d-aceea-n al tău cuget orice bun român se-ncrede ;
Eu, ca domn ce țin puterea de la țară, sunt dator
Să lovesc în cine schimbă al puterii sfînt izvor.
Da — da, bane !... Doamna Clara și baronul Kaliany
Ne vor da dreptate.

MIKED

Dînșii ? Oh !

VODĂ

Cum ?... Ah ! pricep ! Sărmanii !
Ei nu văd, orbiți de țelul și de patimele lor,
Nodul înnodat de datini între scaun și popor ;
Și-și închipuiesc c-ajunge greutatea unui paloș
— De străin — ca să despartă un popor de domnu-i neaoș !
Nu-i așa ? Nu prins-am bine gîndul tău ?

MIKED

(dînd greutate cuvintelor)

Măria-ta
Ne citești în suflet.

VODĂ

(serios și privind adînc pe Miked)

Cartea sufletelor ?... De-i căta,
Pentru-o foaie luminoasă — cum ești tu, iubite bane,
Cîte altele mînjite de-ale răului prihane ;
Cîte, sub viclene straturi de spoială, și-au ascuns
Cine știe ce păcate din trecutul nepătruns ;
Cîte, ca acele frunze ce se strîng de sunt atinse,
Ghemuiesc, în mii de cute, vechi dureri în veci aprinse ;
Cîte, vai ! se șterg în viață de-al restriștei aprig vînt
— Cum se șterg de pașii gloatei slovele de pe-un mormînt —
Cînd altele, sub scoarța ferecată bine-nchise,
Poartă — cît o lume-ntreagă, patimi, rîvne, doruri, vise.
(O tăcere ; vodă cată pe sub gene la Miked.)

Ah ! mi-e dor de surioară, de sărmanul meu cumnat ;
Robi de-atîta timp, la Gomneh !

MIKED

Cred că vor sosi-n banat
În curînd.

VODĂ

(aruncînd o privire de înțelegere către Grue)
Ah !... Cînd ?

MIKED

Vreo două zile, trei.

VODĂ

Vreo două zile,
Trei !... Ce bună veste, bane !... Cîte ceasuri negre mi le
Șterge, din durerea vieții, glasul tău !... Sosirea lor
Va fi zi de sărbătoare pentru bunul meu popor.
Vreau să-i fac lui Kaliany cinste mare, d-astă dată,
Ca să mulțumesc crăimii că mi-e sora-napoiată...

MIKED

(mirîndu-se și dumirindu-l)
Solul n-are nici-o știre că ostaticii robiți
— Chezășia lui la Gomneh — sunt din Gomneh sloboziți.
Și nu cred că veselia i-ar fi mare, azi, să știe
C-a rămas chiar el ostatic fără nici o chezășie.

VODĂ

(ca mai sus și prefăcîndu-se că nu înțelege)
N-are știre ?

MIKED

(amintind un fapt știut)
Trecînd Oltul, s-a-necat un vătășel,
Dinadins pornit din Gomneh cu o carte către el.

VODĂ

(ca mai sus)
Da, da, da ! mi-aduc aminte... Ce ciudată întîmplare !

MIKED

(zîmbind ironic)
Întîmplare, da.

VODĂ

Desigur ! Bietul om, fiind călare,
S-a încrezut în...

(schimbînd cu Grue o privire)

...nu știu cine, că se poate trece-n not,
Și s-a prăbușit, sărmanul, vai de el, cu cal cu tot.

(După o pauză :)

Bun român e Oltul, care pe străini îi dușmănește ;
Oltul scade pentru-ai noștri, pentru alții, Oltul crește
Și mai greu pot trece Oltul, spumegînd în calea lor,
Decît Dunărea, ce valul și-l așterne tutulor.

(Ușor, ca și în treacăt :)

De la Dunăre ce veste ?

MIKED

Că sosește o solie
De la kralul Simon Stareț care cere de soție
Pe domnița Anca.

VODĂ

(după ce iarăși a schimbat o privire cu Grue)

Bane, ce zici ?

MIKED

(cu convingere)

Zic, măria-ta,
Că n-aș fi de mine vrednic de n-aș binecuvînta
Duhul plin de prevedere ce moșia ne-o păzește ;
Pe ostaticii din Gomneh, pe sub mînă-i dobîndește ;
Și-astfel, dezbărat de Ungur, împotriva-i a luat
— Pe sub mînă — sprijin sigur de la noul aliat,
Ca măria-ta să poată, mai voinic decît vrăjmașul,
Să păstreze cucerita țară nouă, Făgărașul.

VODĂ

(cătînd către Grue și ironic)

Întîmplare !

MIKED

Fie mîna întîmplării, dacă vrei,
Însă țara pe-a ta mînă săruta-va mîna ei.

(Îi dă în genunchi și îi sărută mîna.)

MIKED

(ahtiat)

Dar gîndeşte că sunt cugetele-aprinse,
Că, privind la noi, boierii stau cu paloşele încinse,
Şi, de vrajbă de se teme domnul, mai puţin e rău
Să se certe cu străinii decît cu norodul său.

VODĂ

Ai dreptate... cu străinii... În Ardeal, sub munţii ţării,
Palatinul stă la pîndă... şi, de m-or lăsa boierii,
Cari pleacă la Moldova, n-am pe nimeni...

MIKED

(întrerupînd)

Ba mai sunt
Cei ce zac în beciuri, doamne, p-un prepus, fără cuvînt.

VODĂ

Sunt vrăjmaşii doamnei Clara.

MIKED

(insistînd)

Dar robii măriei-tale,
Cari... la un semn, îşi schimbă lanţurile lor în zale
Şi din turma prihănită de robi jalnici şi smeriţi,
Se prefac în ceaţă mîndră de ostaşi nebiruiţi.

VODĂ

(care a căutat către Grue)

Crezi ?

MIKED

(insistînd şi mai mult)

Ei te-nţeleg ! şi-n tine pun întreaga lor credinţă !

VODĂ

Da... se poate... De-o fi astfel, ar fi, bane, cu putinţă
Să-nvoiesc şi eu avîntul... Spune-le c-aş învoi...

UN COPIL DE CASĂ

(intrînd din dreapta)

Clara-doamna.

VODĂ

(sculîndu-se repede, bucuros că nu e silit să se pronunțe).

Ah !

(Cată la Miked care pricepe și se închină).

Da. Du-te.

(Văzînd că Miked așteaptă sfîrșitul vorbei, el stă puțin la îndoială, ș-apoi, ca și cum n-ar da nici o greutate celor ce zice :)

Spune-le ce vei voi.

(Miked se închină din nou, mulțumit, și iese prin fund, pe cînd vodă îi zîmbește prietenos. Îndată ce a ieșit Miked, vodă își pierde înfățișarea smerită și izbucnește, vorbind către Grue)

Oh ! trei zile ! Încă pe-astea, doamne dăruiește-mi-le
Cu răbdarea ce-am avut-o pîn-acum !... încă trei zile
Zacă-n neguri de orbire duhul lor ademenit !
În trei zile mîntui țara, Grue, și sunt mîntuit !

(Se deschide ușa din dreapta. Vodă își reia înfățișarea smerită și aleargă înaintea doamnei Clara, care intră ca un vîrtej.)

SCENA II

Vodă, doamna Clara, Grue

VODĂ

Doamna noastră, ce nevoie ?...

CLARA

(întrerupîndu-l)

Da ; nevoie ! zis-ai bine !
Am ajuns să am nevoie d-apărare, ca oricine !
Eu, ce-am împărțit cu vodă Alexandru, tatăl tău,
Cîrmuirea, pentru care făurit e duhul meu ;
Eu, ce port și pentru tine mîndra stemă basarabă
— Grea povară, pentru care biata-ți frunte e prea slabă —
Eu, ce sunt spre mîntuirea ta ș-a-ntregului norod,

Eu, de viță palatină, eu, soție de voivod,
Eu, eu, pavăza domniei, sufletul ce duce țara,
Eu, puterea, eu, stăpîna, în sfîrșit, eu, doamna Clara,
Am ajuns de rîsul lumii, ș-al boierilor, ș-al tău,
Înfruntată, dosădită, o batjocură, eu ! eu !

VODĂ

Nu-nțeleg...

CLARA

E o rușine ! Nu-nțelegi ; E o rușine
S-ajung eu să cer un sprijin, fie chiar și de la tine !
Tu ești domnul, ești voivodul, fie ; datina o vrea ;
Dar, puterea, cîrmuirea, eu le țin în mîna mea.

VODĂ

Cine ți-o tăgăduiește ?

CLARA

Cine ? Cine ? Zău, mă mir !
Sfatul tău : Miked acuma, altă dată Dragomir.
Oropsitu-l-ai pe-acela că voia război cu craiul,
Dar adusu-l-ai pe-acesta înapoi, cu tot alaiul,
Și-acum el îmi e-mpotrivă ; orce fac, ce chibzuiesc,
El desface și preschimbă parcă nu mai cîrmuiesc.
Ce-am ajuns ! Să stau la vorbă cu Miked !... Miked !...

VODĂ

(care a căutat pe sub gene la Grue)

E banul Severinului...

CLARA

Ce-mi pasă ! Clara-doamna-s eu !

VODĂ

Sărmanul !
Ce-a făcut ?

CLARA

Ce ? Nu mai ține seama de porunca mea.
Cum ! Să-i poruncesc un lucru, însămi eu, și să nu vrea
Să m-asculte, el ?

VODĂ

Ce lucru ?

CLARA

Orce lucru ! Ce-are-a face ?

VODĂ

Dar anume ?

CLARA

(așezîndu-se pe jețul din dreapta)

Azi, de pildă, poruncit-am — c-așa-mi place.
Să s-arunce-n lanțuri Groza, Manea, Vlad acei boieri
Ce s-au încercat pe Pala să-l ucidă-n codru, ieri,
Și ce aflu ? Că, departe de poruncile primite,
Banul sprijină el însuși uneltirile urzite
Împotriva mea, și-a papii, și-a lui Lațcu, ba și-a ta
De chiar ucigașii-aceștia, cărora, cred eu, le-ar sta
Mult mai bine, de e vorba codrul verde să le placă,
Să-și anine-n el nădejdea, legănați de cîte-o cracă.

VODĂ

Oh ! prea mare-ar fi pedeapsa pentru lucru-așa de mic
Au avut de gînd, așa e ; dar n-au făptuit nimic.

CLARA

Cînd nesocotirea sapă scaunul, oblăduirea,
Vinovate-s, deopotrivă, gîndul și înfăptuirea.
Nu-nțelegi așa domnia, dar așa o-nțeleg eu,
E de-ajuns. Și văd, de-altminteri, că Miked, din sfatul tău
Mi-a disprețuit porunca — nu tăgădui — văd bine.
Dar mai am alt sprijin, Vlade, dacă nu te am pe tine :
Kaliany-mi ține parte și, cu călăreții lui,
Vrerea mea mi-o voi impune împotriva orișicui !...
Și te plîng, sărmane vodă, dacă,-n loc de-o aliată
Vrei să vezi în Clara-doamna o stăpînă nendurată !

VODĂ

(care e cît pe-aci să izbucnească, vede gestul potolitor al lui Grue și stăpînindu-se)

Că te vreau pe veci stăpînă,-naltă doamnă, tot nu știi ?
Sunt mai vîrstnic decît tine, totuși mumă vreau să-mi fii.
Ce m-aș face eu, sărmanul, de nu te-aș avea pe tine

Să mă luminezi în calea-mi — cu vederile-ţi senine ;
Să duci grija cîrmuirii şi să porţi, pe fruntea ta,
Sarcina coroanei mele, ce nu pot, nu pot purta !
Dacă sunt voivodul ţării după datina străbună,
Dacă dînsa, cu de-a sila, cu-a ei fală mă-ncununâ,
Dacă am vreun drept anume ce de dînsa mi-este dat,
Nu le ţin asupra-mi, mamă, fală, drept şi voivodat,
Decît numai ca o slugă a puterii domnitoare,
Decît pentru-a ţi le-aşterne ţie, ţie, la picioare.

(Se îngenunche lîngă jeţul Clarei.)

CLARA

Te voi crede cu-o dovadă : vreau să fie pedepsiţi
Toţi acei netrebnici : mîine, vreau să fie oropsiţi.

VODĂ

(înjghebînd un plan ca să nu execute voinţele Clarei)
Toţi ?

CLARA

Da, toţi.

VODĂ

Dar numai Groza Moldoveanul e de vină.

CLARA

Toţi cu Groza şi-au dat mîna, toţi lui Groza i se-nchină ;
Toţi sunt vinovaţi.

VODĂ

(sculîndu-se)
Aşa e, toţi sunt vinovaţi... Cîţi sunt ?

CLARA

Douăzeci, treizeci.

VODĂ

(ca vorbindu-şi singur)
Ah ! drace !... prea mulţi

CLARA

Nu e un cuvînt :
Kaliany ne dă saşii lui, ce fac cît nouă sute...

VODĂ

Da... Dar și treizeci de neamuri credincioase, prefăcute
În dușmani de moarte...

CLARA

(cu nepăsare)

Ș-apoi !

VODĂ

(ca după chibzuire)

Mamă, uite ce zic eu !
Să lovim azi numai capul ; ceata, fără capul său,
Se va-mprăștia, și-n urmă, i-om lovi pe toți, de-a rîndul,
Astăzi unul, mîine altul, fără să le vie gîndul
Să s-adune, să răscoale...

CLARA

(sculîndu-se și mergînd spre ușă)

Da, acest cuvînt e bun :
Fie dar, și de-astă dată.

VODĂ

Unde mergi ?

CLARA

Mă duc să-i spun
Solului cum să purceadă.

VODĂ

(grabnic)

Nu, nu ! Lasă-mă pe mine,
Mi-ai cerut dovadă, mamă, vreau s-o dau cum se cuvine.
Vreau să știe toată curtea — astfel cred eu nemerit —
Că de sunt voivod, sunt totuși robul tău — și rob smerit,
Că oricine-n tine zvîrlă cu dosadă și ocară
Mă lovește și pe mine, și cu mine-ntreaga țară ;
Și de-un sprijin de-ai nevoie tu, că nu-l vei cere-orcui !
Căci e dreptul meu acesta și că nu-l dau nimănui.
Aibi încredere. La urma urmei, Kaliany poate...

CLARA

(cu glas blajin și ademenitor)

Fie... Ș-apoi nu se cade să-i tot cerem cîte toate ;
De cînd e la curtea noastră, tot mereu l-am supărat !
Cereri ! Cereri !

VODĂ

Cari cereri ?

CLARA

Multe... Nu l-am fost rugat
Să ne capete — de pildă — de la craiul său izbava
Celor zălogiți ?

VODĂ

(cătînd la Grue)

Așa e !

CLARA

Cred că solul căpăta-va
Să ni-i dezrobească craiul. Dacă vrei, voi căuta
Să se facă cît de iute.

VODĂ

Dacă vreau ?

CLARA

Stă-n mîna ta.

VODĂ

Cum așa ?

CLARA

Cum ? Foarte lesne : dă și tu, cum ceri întruna.

VODĂ

Ce să dau ?

CLARA

Din cîte cere Ludovic, măcar dă-i una.

VODĂ

(prefăcut)

Una ? Da-le-i-aș pe toate dacă s-ar milostivi,
Pe Cristina și pe soțul ei, în sfîrșit, a-i izbăvi !
Fă tu toate cum e bine, mamă, că ne-apucă toamna.
Vrei ?

UN COPIL DE CASĂ

(din fund)

Baronul Kaliany spune că-l așteaptă doamna.

VODĂ

(voind să se retragă)

Mamă, eu...

CLARA

Ba nu. Baronul vine foare bine. zău,
(Către copil, care iese după ce se-nchină :)
Să poftească.
(Către vodă :)
Îţi va spune el ce vrea stăpînul său.

SCENA III

Aceiaşi, Kaliany în armură.

KALIANY

(din fund)

Doamnă, ceata mea e gata.

CLARA

(ieşindu-i înainte şi aducîndu-l în scenă)
Nu mai e de trebuinţă.
Vodă vrea să pedepsească însuşi.

KALIANY

(privind cu dispreţ la vodă)
Nu e cu putinţă.

VODĂ

(stăpînindu-se şi apropiindu-se de el, măgulitor)

Oh ! ce strălucite zale ! ce coif mîndru ! ce pieptar
Minunat ! bătut cu aur ! Dar ce brîu ! Ah !... brîu-i rar !
O mătase...

KALIANY

(măgulit)

E netoarsă ; numai trasă-n jurubiţe
Şi ţesută cu beteală de argint în patru iţe.

VODĂ

De minune !

CLARA

(schimbînd vorba ; către Kaliany)

Vodă tocmai îmi spunea, cînd ai intrat,
Că s-ar învoi la toate dacă craiul împărat
Ne-ar înapoia copiii ; ceară preţul cît de mare.
(Către vodă :)
Nu-i aşa ?

VODĂ

(strîns cu uşa)

Da, da...

CLARA

Ce cere craiul drept răscumpărare ?
Să-i dai voie să clădească un castel la Severin ;
Şi-mpotriva-i să nu sprijini pe... voivodul din Vidin.

VODĂ

Vrei pe Straşimir, pe soţul sorii mele, fiicei tale,
Să nu-l sprijin ?...

CLARA

Nu, firește.

KALIANY

Fiecare cu-ale sale.
Straşimir e robul nostru, pentru că s-a răsculat
Împotriva noastră. Iacă. Nu fiindcă e cumnat
Cu măria-ta. Dar, astăzi, libertatea şi Vidinul
Vrei să i le dai ; prea bine, noi îţi cerem Severinul.
E un schimb.

CLARA

Un schimb, firește.

VODĂ

Da, un schimb, atîta tot.

KALIANY

Dă hrisovul şi... sunt liberi.

VODĂ

(zărind o uşe de scăpare)

Bine zici !... Dar, vezi, nu pot
Să-l dau singur... e şi sfatul... trebuie întăritura.

KALIANY

Călăreții mei sunt gata ! și le șade bine-armura.

VODĂ

Ai dreptate !... Adun sfatul.

KALIANY

Și vom iscăli ?...

VODĂ

Cînd vrei !

KALIANY

Astăzi ?

VODĂ

Nu. Nici azi, nici mîine...
(Privind la Grue :)
Peste două zile, trei.
(Către doamna, amintind chibzuiala dintre ei :)
Am de lucru azi...

KALIANY

(care știe de ce e vorba)
Așa e ?

VODĂ

(sărutînd mîna doamnei, apoi către Kaliony)
Mamă... Da, da, peste două
Zile, trei...
(Vodă iese prin stînga, sprijinindu-se pe Grue și zîmbind îndoielnic.)

SCENA IV

Clara-doamna, Kaliany

CLARA

De-acum, Vlaicu ni s-a dat, pe viață, nouă.

KALIANY

Despre mine, Severinul, în sfîrșit, l-am dobîndit.
Dar smerenia lui vodă m-a mirat.

CLARA

E osîndit,
Neavînd în sine duhul ce prevede și ce mînă,
De-alții pururea să fie, ca orbeții, dus de mînă.

KALIANY

Împotrivă-ne aceia pîn-acuma l-au condus.

CLARA

Însă nu-l vor mai conduce.

KALIANY

Cred și eu. Dar ei l-au pus,
Doamnă, pînă una-alta, să dea mîna de-neuscrire
— Deci, de-o alianță strîmtă-ntemeiată pe-nrudire —
Cu voivodul Simon Stareț.

CLARA

Simon Stareț ? Ce fel ! Cum ?
Cine-a născocit aceasta ?

KALIANY

Îți spun, doamnă, că-i pe drum
O solie de la kralul Simon Stareț ca să ceară
De soție pe domnița Anca.

CLARA

Fiica mea ?

KALIANY

Aseară,
Am primit înștiințare că din Niș a și pornit
Dinadinsul sol de kralul Simon împuternicit.

CLARA

Oh !... Și crezi să aibă vodă cunoștință ?...

KALIANY

Nu știu bine !
Dar de-acestea să se facă fără știrea lui, nu-mi vine,
Zău, a crede.

CLARA

Ai dreptate !... Oh ! dar dacă m-a-nşelat
Vlaicu, Vlaicu, într-atît, ca singur el să fi luat,
Şi-n ascuns, aşa măsură, de-aşa mare greutate,
Care leagă neamul nostru, care leagă două state...
De se pune-n curmezişul drumului ce eu urmez,
Îl, îl... Nu ştiu !... sunt în stare să-l... Oh ! Oh ! Dar aiurez !
El ?... N-ar îndrăzni ! Ah ! bietul om !... n-ar îndrăzni !

KALIANY

Solia,
Totuşi, a pornit.

CLARA

Dar fără ştirea lui. Făţărnicia
Prea i-ar fi grozav de-adîncă şi de el m-aş îngrozi,
Dacă-n stare-ar fi de-acestea, neclipind, a ne urzi.
Nu e cu putinţă, nu e !

KALIANY

Poate n-are ştire... dară...
Staret cere pe domniţa.

CLARA

De-asta nu mă tem. S-o ceară
Cît o vrea. Am eu mijlocul care va zădărnici
Toată uneltirea.

(Chemînd către dreapta :)

Pala !

(Către Kaliany :)

Vei vedea.

(Către Pala, care a intrat din dreapta :)

Să chemi aci
Pe domniţa Anca.

(Pala iese. Către Kaliany :)

Fiica mea e fiica mea. Va face
Ce voi zice. Tu... dă drumul cetei tale. Fii pe pace ;
Dacă Vlaicu-nnoadă firul, mă pricep eu să-l deznod.
Vino mai tîrziu, cînd curtea se primeşte de voivod.

(Kaliany se închină şi iese prin fund.)

SCENA V

Clara-doamna, Domnița Anca

CLARA

(singură)

Ah ! de-i vorba pe trădare, Vlaicule, ia bine seamă :
Ești bărbat și sunt femeie !...

ANCA

(intrînd din dreapta, îngrijorată)

Pus-ai să mă cheme, mamă ?

CLARA

(așezîndu-se pe jețul din stînga)

Da, mezina mea iubită. Vino-ncoa să te sărut.
Șezi-aci...
(Anca, liniștindu-se, se așează pe o pernă la genunchii ei.)
O ! niciodată Anca mea nu mi-a părut
Mai învoaltă, mai frumoasă, mai gingașă, mai zglobie
Decît azi... De ochii-ți galeși — ca de zarea conabie
Zorile de zile bune dezbărîndu-se de-abis —
Tainic, ți s-anină gîndul legănînd în el un vis...
Nu-ți abate ochii ; taina ce-mi ascunzi e prea ușoară !
Visul fraged ce se scaldă-ntr-o privire de fecioară
E a vieții îmboldire, e avîntul către zbor
Al oricărui suflet tînăr tresărind de-ntîiul dor.
Nu-i așa, copilă ?

ANCA

(iarăși îngrijorată)

Mamă...

CLARA

Te roșești ? Nu, nu !... Zîmbește
Mamei tale care știe că iubești.

ANCA

(speriată)

Oh ! nu !

CLARA

(ademenitoare)

Iubește,
Dacă inima ți-o cere, Anca mea. Iubirea ta

Este dreptul tinereții ; și nu eu aș căuta
Nici să-mpiedic primăvara să dea florii înflorirea,
Nici să-mpiedic tinerețea să dea inimii iubirea.

ANCA

(fericită)

Dragă mamă !

CLARA

Da, iubește, dă-ți iubirii sînul tău,
Ți-ai ales un mire vrednic de-al tău suflet și de-al meu.

ANCA

Mamă ! mamă ! știi ?

CLARA

Da, toate. Vezi, mi-ar fi părut mai bine
Așa veste să n-o aflu decît numai de la tine.
Și-o încredere mai mare să te văd că mi-o păstrezi ;
Dar, așa mă-nveselește — și mai mult chiar decît crezi,
Anco — că iubești pe Mircea, încît, uit, de bucurie,
Că nu te-ai gîndit iubirea-ți, mai întîi, să mi-o spui mie.

ANCA

Iartă-mă, măicuță dragă, iartă-mă ! Noi ne temeam
Să nu vrei...

CLARA

(ademenitoare)

De ce ?... Ancuțo, doar pe tine te mai am
Să-mi alini mîhnirea vieții prăvălind spre bătrînețe...
Voi, să stați aci cu mine ; calda voastră tinerețe
Sufletul să mi-l dogoare. Vrei ?

ANCA

(dezmierdînd-o)

Oh ! cît de bună ești !
Cît te vom iubi, cu Mircea, mamă !

CLARA

Bine : tu-l iubești,
Dar el, te iubește ?

ANCA

Mircea ? Oh ! decît orce pe lume !
Decît scaun şi coroană, decît slavă şi renume,
Tot mai mult...

CLARA

(mulţumită şi rămînînd pe gînduri)

Prea bine.

ANCA

(după o tăcere)

Mamă !... e la uşă...

CLARA

(nepricepînd îndată)

Cine ? Da ?

ANCA

E-ngrijat... nu ştie...

CLARA

(zîmbind)

Cheamă-l.

ANCA

(sărindu-i de gît)

Oh ! cît te vom dezmierda !
(Ea aleargă la uşa din dreapta, o deschide şi cheamă :)
Vino : mama ne uneşte.

SCENA VI

Aceeaşi, Mircea

MIRCEA

(intră repede şi îmbrăţişează pe Anca :)

Anco !

(apoi aleargă la doamna Clara şi i se închină :)

Doamnă... Oh ! nu : mamă !

CLARA

(sărutîndu-l pe frunte)

Mamă, da, copile dragă. Cînd iubirea ta mă cheamă,
Mamă vreau să-ţi fiu. Aseară, fost-ai vrednic Basarab
Ţinînd piept celor puternici, ţinînd parte celui slab.
Mi-ai plăcut întotdeauna, deşi, însă, cîteodată,

Mi-ai părut ușor la suflet și de-o fire cam ciudată,
Prea nepăsător de toate, prea pornit pe desfătări,
Și nesocotind menirea ce dau eu acestei țări.
Dar, ești tînăr, nalt la suflet și ți-e inima cinstită.
Cu-nsușiri de-acestea, viața poți s-o afli fericită
Și măreață chiar, cu vremea, călăuză de mă iei.
Deci, iubiți-vă, voi ; restul mă privește, dragii mei.
(Îi sărută pe amîndoi și iese prin dreapta, întovărășită de ei pînă la ușă.)

SCENA VII

Mircea, Anca

MIRCEA

Anca mea !

ANCA

De-acum, iubite, sunt a ta.

MIRCEA

E cu putință ?
E nevrednică de tine păcătoasa mea credință.

ANCA

Pentru ce ?

MIRCEA

Oh ! simt nevoia să ți-o fi mărturisit,
Ție, vina ce-astă noapte duhul mi l-a ispitit :
Te iubesc, o știi, Ancuțo ; fără margini mi-e iubirea.
Acest simțimînt îmi umple, îmi pătrunde toată firea
Și n-aș fi crezut, vreodată, să mai aibă pieptul meu
Loc de vreo simțire nouă fiind plin de dorul tău !
Dar, aseară, cînd sub ochii-mi se făcu să licărească
Vrăjile coroanei — culmea pentr-o frunte omenească —
Mi-a pierit vederea, judecata mi s-a-ntunecat :
O ispită, vai ! Ancuțo, sufletul mi l-a mușcat :
Mi-am uitat iubirea, te-am uitat pe tine, da, pe tine,
Și-am făcut alt vis !... O clipă ! doar o clipă !... Mi-e rușine
De-acea clipă !...

ANCA

Oh, nu, Mirceo ! Visul tău a fost măreț
Cînd ai prețuit iubirea pe-un așa de mare preț.
De n-ai dat-o-n astă-noapte pentru scaun și coroană,
Mie vii să-mi ceri iertare ?... ție, eu să-ți fac dojană ?
Nu ! nu ! De e vină-acilea și de va să fii iertat,
E de slava ta, de care pentru-amor te-ai lepădat...
Și, de-ai fi, tu, Basarabe, azi să simți aci rușine
E că mai presus de slavă, Mirceo, tu m-ai pus pe mine.

MIRCEA

Anco ! Anco !

ANCA

Da, iubite ; mult mai mult azi te iubesc,
De tot prețul jertfei tale cată să te răsplătesc.

MIRCEA

Oh ! oh ! farmec al iubirii, vrajă plină de lumină,
Ce fac dintr-un rău un bine, și o slavă dintr-o vină !
(Ei stau un moment strîns îmbrățișați în tăcere
Dar ușa din fund se deschide.)

UN COPIL DE CASĂ
(anunțînd)

Curtea.
(Mircea și Anca se despart ca din vis și se duc spre pridvor.)

SCENA VIII

(Intră curtea. Boierii sunt în straie bogate și nearmați. Ei formează grupuri, se închină unii la alții, își dau mîna și par bucuroși a-și împărtăși o știre. Mai la urmă intră Groza cu Vlad și ceilalți. Mai apoi, Costea și fiii săi. Un boier, zărind pe Groza, se înaintează repede spre el, urmat de alții.)

ÎNTÎIUL BOIER

Ah ! jupîne Grozo, din adînc te fericesc
De-nvoiala dobîndită de la vodă ; și, doresc
Să mă numeri și pe mine în oștirea boierească
Ce, sub Costea, la Moldova, duce legea strămoșească.
Am arcași treizeci și ghioage și mai multe.

AL 2-LEA BOIER

Ceata mea
E călare, poartă suliți, și, de lente de curea
Însolzite-n fier și-aramă, buzdugane năstrugite
Cu mîner de corn.

AL 3-LEA BOIER

Jupîne, eu îți dau securi călite
Doar în apă nencepută, apă vie de izvor.
Nu e pavăză să nu se sfarme sub ciocnirea lor
Cînd flăcăii mei le-aruncă, hăulind !

UN BOIER BĂTRÎN

Eu, zece care
Cu opt junci — hrăniți în pajiști, buni de jug și de mîncare —
Și-ncărcate toate zece cu mălai [1] și grîu bătrîn.
De n-ar fi înghețat-o vîrsta, ți-aș da inima din sîn.

Groza dă mîna cu ei, rînd pe rînd, mulțumindu-le. (Intrînd) Costea, toți îl înconjoară, îl fericesc etc. Ei formează un grup către fund. În acest timp intră, din dreapta, Clara-doamna, Kaliany, Pala, jupînese etc.)

UN COPIL DE CASĂ

(anunțînd)

Doamna Clara.

(Curtea se închină, dar boierii din grupul lui Costea aruncă priviri de ură asupra noilor veniți.)

KALIANY

(intrînd cu doamna)

Vodă pune temei mare pe-ncuscrirea
Sa cu Stareț.

CLARA

(arătîndu-i pe Mircea, care face cu Anca un grup pe pridvor)

Uite colo. Ca să dărîm clădirea
Ce-o zidește un fățarnic pe-un atît de-adînc temei,
E de-ajuns să se înțeleagă două inimi de femei,

[1] Pe atunci, meiul se numea mălai (n.a.).

Anca și cu mine : dînsa cu iubirea, eu cu ura,
Și clădirea și temeiul se rostogolesc de-a dura.
Ce-ai de zis ?

KALIANY

E de minune.

CLARA

(așezîndu-se pe jățul din dreapta)

Ah ! de-ncearcă Vodă Vlad
Împotrivă-mi să ridice ziduri, zidurile cad ;
Și, sub pietrele și colbul din clădirile surpate,
S-or afla, cîndva, voivodul și coroana, sfărîmate.
(O scurtă tăcere ca de așteptare. Se deschide ușa din stînga.)

UN COPIL DE CASĂ

(de la ușa din stînga)

Vodă.
(Intră vodă urmat de Miked și de toți marii dregători.)

VODĂ

Bun venit cu toții !
(Curtea se închină. Vodă merge la jățul unde șade Clara-doamna și îi sărută mîna.)
Doamna noastră...

CLARA

Fiul meu...

VODĂ

(după ce s-a așezat pe jățul din stînga, către curte, voind să dea impresia că nu se ocupă de politica externă)
Aflu, dragi boieri, că iestimp a dat bunul Dumnezeu
An mănos în țara noastră ; că pătulele sunt pline
De bucate ; că-n podgorii, viile se-arată-n bine ;
Că,-n sfîrșit, livezi și lanuri — din senin cum și din plug —
Slavă domnului, sunt toate bucurie și belșug.
Așa spune Grue.

CLARA

(atacînd)

Dacă țara e pe veselie,
Dă prilej și curții tale astăzi veselă să fie.

VODĂ

Bucuros.

CLARA

Domniţa Anca, fiica mea şi sora ta
Preaiubită, este-acum în vîrstă de-a se mărita,
Şi, de vrei să fie astăzi zi de mare mulţumire,
Îi vom da domniţei Anca pe alesul ei de mire...
(Schimbînd tonul.)
Te uimeşti ?

VODĂ

(surprins)

He... da... desigur... doamne ! cum n-aş fi uimit ?
Aşa ştire... dată astfel... în vileag...

CLARA

(căutînd să forţeze mîna lui vodă)

Fii liniştit.
De n-ar fi ales copila mire vrednic de-o domniţă,
Lăstar mîndru ce răsare din chiar mîndra voastră viţă,
Şi de nu ne-ar fi el nouă cum îi e şi dînşii drag,
N-aş fi dat eu, Clara-doamna, aşa ştire... în vileag.
(Încet către Kaliany, care stă la stînga jăţului ei !)
Oh ! aveai dreptate : vezi-l cît e de uimit.
(Către vodă, cu insistenţă :)
Ei bine.
Nu mă-ntrebi pe cine-ales-a fiica mea ?

VODĂ

(în silă)

Ba da. Pe cine ?

CLARA

(arătînd pe Mircea, care s-a înaintat)

Iată-l.

VODĂ

Mircea ? !

CLARA

Da, el însuşi ! El, viteazul tău nepot,
Căruia cu drag i-aş zice fiul meu.

VODĂ

(aparte)

Vai ! Vai ! De-un ciot
Să se poticnească, doamne, viitorul ţării !

ANCA

(care a venit în dreapta jăţului mamei sale)

Mamă,
De ce tace vodă ?

CLARA

(tare şi cu intenţie)

Vodă tace că, de bună seamă,
N-are nici o-mpotrivire la căsătoria ta.
(Către vodă, insistînd :)
Nu-i aşa ?

VODĂ

(încolţit)

Ba... chiar aşa e... Totuşi, muma va ierta
Dacă fratele, ce-n suflet e cuprins de bucurie,
Vrea să ceară de la vodă, pentru-aşa căsătorie,
O părere chibzuită.

CLARA

(izbucnind)

Dar ce ai de chibzuit ?
Mircea pe-Anca o iubeşte şi de ea el e iubit ;
El e Basarab ca tine : ce mai vrei ?

VODĂ

E cinste mare
Ce rîvneşte el. N-ajunge să gonească de-a călare
Cerbul, lupul sau mistreţul, sau să săgeteze-n zbor
Vulturul, sau să-ncolţească urşii-n vizuina lor ;
(Mircea face un pas, vodă cuvîntează către el :)
Nici n-ajunge, cînd vrăjmaşul pune ochii pe moşie,
Să-ncingi paloşul pe zale şi să lupţi cu bărbăţie
Nu, n-ajung acestea toate ca să fii, vreodată, — drept
Să ridici pînă la dînsa dorul tînăr ce-ai în pept ;
Anca nu e numai sora mea şi fiica doamnei Clara ;
E a ţării, şi pe dînsa n-o mărită decît ţara ;

Numai țara va alege Anchii ginerele ei ;
Și-l vrea domn ! Fii domn tu însuți, soțul ei să fii de vrei.

ANCA

(îndurerată)

Mamă ! Mamă !

CLARA

(încet)

Kaliany, vezi-l cum se dezvelește !

MIRCEA

(care, cățind în juru-i, a aflat îmbărbătare în ochii tovarășilor săi ; către vodă :)

Dacă țara, muma Anchii, ce prin gura ta vorbește,
Vrea pe fruntea mea de mire o coroană ca a ta,
O voi dobîndi, ca Anca să-mi ajute-a o purta.
Mă-mboldeai adese-n vremuri să vreau slavă și mărire ;
Eu nu le voiam, că-n mine nu-ncăpea decît iubire.
Dar iubirea — ce visasem într-al fericirii somn —
E prea sus de mine ? Fie : pentru ea m-oi face domn.
Costea, Groza, Vlad, Algiu, mîndră ceată boierească,
Mă mai vreți în capul vostru ?

BOIERII

(cari l-au înconjurat pe Mircea)

Să trăiască ! Să trăiască
Mircea-Vodă !

VODĂ

(uimit)

Mircea-Vodă ?

GROZA

(către vodă)

Da ! Pristana ce ne-ai dat
Dă Moldovei domn pe Mircea și lui Mircea voivodat.

CLARA

(uimită, și ea, către Kaliany)

Cum ? Ce zice ?

BOIERII

Să trăiască Mircea-Vodă !

KALIANY

(semeț)

Ce trădare !

CLARA

Le dăduse și pristană, Kaliany !

KALIANY

(pășind înainte)

Prin urmare
Vlaicu Basarab-Voivodul — ce alianță a jurat
Cu voivodul din Moldova și slăvitul împărat
Ludovic, stăpînul nostru — azi, pe față îi trădează ?
Și, la curtea sa din Argeș, pe rebeli îi înarmează ?

VODĂ

(aparte)

Oh ! trei zile !

KALIANY

Să se știe !

(Boierii, cari au ascultat întîi, cu surprindere, cuvintele lui Kaliany, încep a murmura și privesc solul cu amenințare. Dar, la glasul lui vodă, surprinderea și amenințarea se schimbă în uimire, apoi într-o deznădăjduire adîncă.)

VODĂ

(prefăcut, ca ieșind dintr-un vis)

Ce-auzii ?... Ce vor ?... Ce spun ?
Mi s-a turburat auzul ? Sau visez ? Or sunt nebun ?
Mă-nșelai sau zisu-mi-s-a c-aș fi pristănit izodul
Cu menire să răstoarne la Moldova pe voivodul
Lațcu, bunul meu prieten ? Cum că — însumi eu — am dat
O asemenea învoială ? Cum că, deci, eu am trădat ?
Și aceasta mi se spune chiar în față ! Ce-ndrăzneală !
Cine-a zis c-am dat eu, vodă, o asemenea-nvoială ?
Cine ? Vreau să știu.

GROZA

Măria-ta...

VODĂ

(prefăcut și executîndu-și planul)

Tu, Grozo ? Cine ? Tu ?
Dar de unde născocirea-aceasta ? Cum îți abătu
Să te-ncerci — cu mine față — să strecori așa minciună ?

GROZA

Doamne...

VODĂ

(idem)

Ca rostită astfel lumea să ți-o ia de bună
Și să crează că-n izodul — ce sub mînă-l unelteai —
Însuși pe voivodul țării de tovarăș îl aveai
Astfel că, primit la curte de miloasa-mi îndurare,
Mă făceai încet cu-ncetul o unealtă de trădare !
Oh ! ce viclenie !

GROZA

Doamne...

VODĂ

(idem)

Taci, îți spun că ai minţit
Cînd ai zis că vreo pristană ție eu ți-am slobozit.

GROZA

Dar n-am zis că chiar din gura însăși a măriei-tale...

VODĂ

(idem)

Ah ! dai îndărăt acuma ? Încolțit, găsești cu cale
S-arunci vina ta pe altul ?...

GROZA

Doamne...

VODĂ

(idem)

Dar nu vreau să știu.
Nu-i scăpare-n mișelie : ești de vină și te țiu.
Pîrcălabe, străjuiește-l ! Vreau de obște să se vadă,
Cum Vlad Basarab-voivodul pedepsește o dosadă.

Du-l în temniţa din culă ce, prin uşa de stejar,
Dă-n odaia mea. Acolo îi voi fi chiar eu strejar.
(Groza, însoţit de pîrcălab şi înconjurat de streji, iese prin stînga. Vodă urmează către Mircea şi ceilalţi, idem :)
Iară tu şi voi, tovarăşi ai dosadei făptuite,
Şi tovarăşi mai cu seamă în zavistii ticluite,
Împotriva unui vodă mie aliat cinstit,
Ar fi drept de Moldoveanul să nu vă fi despărţit,
Ca, precum porneaţi cu dînsul uneltirile rebele,
Să purtaţi tot împreună, astăzi, lanţurile mele.
Dar din ruga doamnei noastre — sufletul îi e prea bun —
Uit şi iert ! Ca fiu cucernic, dar, se cade să v-o spun,
Nu ca domn.
(El priveşte toată curtea, de jur împrejurul său, apoi păşeşte cu smerenie către Clara-doamna :)
De-acuma, doamnă, spune, ţi-este potolită
Supărarea ? şi de fiul tău smerit eşti mulţumită ?

CLARA

(cu o ironie pe care n-o poate stăpîni)
Te-ai ţinut de vorbă, Vlade ; eşti bun fiu.
(Vodă îi sărută mîna şi porneşte spre stînga.)

VODĂ

Boierii mei,
Pace vouă !
(Către Miked :)
Vino, bane.
(Miked s-apropie de el, mirat : dar vodă îi zîmbeşte prietenos. Apoi, pe cînd curtea se închină, el iese sprijinit pe Miked şi urmat de marii dregători, şi zice, ca în aparte, dar şi pentru Miked :)

Oh ! trei zile ! Încă trei !...
(Cum a ieşit vodă, o mişcare ca de uşurare se face printre curteni. Anca, pe care o-năbuşa plînsul, se aruncă la sînul mamei sale.)

ANCA

Mamă !..

CLARA

(dezmierdînd-o)

Anca mea, n-ai grijă de nimica.
(După ce Anca a ieşit prin dreapta :)
Kaliany,
Vino să croim de lucru şarpelui de Vlad.
(Iese cu Kaliany tot prin dreapta. Curtenii încep a porni spre fund, lăsînd locului grupul lui Mircea, abătut şi încremenit.)

ÎNTÎIUL BOIER

(privind acel grup)

Sărmanii !
Într-o clipă se dărîmă, ca din trăsnet, visul lor !

AL 2-LEA BOIER

Ce vis mîndru !

UN BOIER BĂTRÎN

Niciodată n-a fost astfel vodă.

ÎNTÎIUL BOIER

Mor
De necaz că sfatul doamnei iarăşi l-a răpus.

UN BOIER BĂTRÎN

He ! vere,
Vai de omul ce zăbunul şi-l împarte cu-o muiere !
(Curtenii ies cu toţii. Grupul lui Mircea a rămas neclintit.)

SCENA IX

(Rămaşi singuri, conjuraţii se întreabă din ochi. După o tăcere.)

NICODIM

(încet)

Vodă Vlad trădează legea.

MANEA

(idem)

Neamul !

VLAD

(idem)

Țara !

ALGIU

(idem)

Și-a pierdut

Dreptul la credința noastră.

VLAD

(idem)

El pe Groza l-a vîndut

Papistașilor.

NICODIM

(idem)

Și, mîine, asculta-vom, cu de-a sila :

„Io, Vlad sin Alexandru, voivod și domn cu mila..."

MIRCEA

(întrerupîndu-l, tot încet)

Jurămîntul ce-mpotriva Lațcului, ieri, l-ați jurat,

Îl veți ține și-mpotriva Vlaicului ?

TOȚI

(afară de Costea și cu glas înăbușit)

Nenduplecat !

MIRCEA

(idem)

Haidem dar.

COSTEA

(oprindu-i și idem)

Oh ! nu, prieteni. Ieri juram o războire

Sfîntă ; iar ce faceți, astăzi, e cumplită răzvrătire...

MIRCEA

(întrerupîndu-l, idem)

Am jurat.

(Către ceilalți :)

Veniți la mine, astă-seară.

BOIERII

(idem, afară de Costea)

Vom veni !

MIRCEA

(idem)

Pe diseară.

COSTEA

(idem)

Mirceo !...

(Mircea îi răspunde prin un gest hotărît și iese prin fund, urmat de toți boierii.)

COSTEA

(încearcă zadarnic să-l înduplece, apoi, rămas singur, rostește în aparte)

Doamne, de-am știut îmbătrîni
În cucernia credinței și cu sufletul pe față,
Mă ferește de-o ispită, mă-narmează cu-o povață
Să nu fiu nici lor, nici țării, nici lui vodă trădător,
Și să-i scap de-o crimă, doamne și, pe domn de ura lor.

Cortina cade.

ACTUL AL TREILEA

Scena reprezintă odaia lui Mircea, în casa lui. În fund, la stînga, o fereastră adîncă în ogivă bizantină, cu pervaz în coloane de marmoră, și despărțită în două printr-o coloană. În planul al doilea, pe peretele din stînga, o icoană mare cu iconostas și epitrafil mascînd o ușă secretă. La dreapta, în fund, ușa odăii. În față, către stînga, un jeț, către dreapta o masă, scaune etc.

SCENA I

Mircea, Pala

(E apusul soarelui. Mircea șade pe un jeț, lîngă masă, cu capul în mîni. Pala șade pe răzămătoarea ferestrei. El are de gît o lăută.)

PALA

(după ce a privit lung la Mircea)

Doamne Mirceo !

MIRCEA

(fără a mișca)

Ce ?

PALA

Stăpîne, a-nserat. Cu blînda noapte,
Se strecoară-n orce suflet ale mîngîierii șoapte ;
Singur, sufletu-ți respinge, restihnit de-amar și chin,
Roua răcoroasă-a nopții, alinarea din senin.
Vin-aci, lîngă fereastră. Uite : dincolo de zare,
Unde se lovește cerul cu pămîntul în hotare,
Din ce-a fost o zi întreagă, mai măreț, mai lucitor.
Dintr-un soare, ce rămîne ? Mohorîtul unui nor
După-o clipă de-ntristare firea-și uită mîndrul astru ;

Stele mii răsar cu-ncetul, ochi ai cerului albastru.
Şi spun lumii că sunt toate cum sunt aştrii trecători :
Ce se stinge-n murgul serii renviază către zori.
Fă şi tu cum face firea, întristarea ţi-o curmează ;
Sufletul în noi e soare : de se stinge, renviază.

MIRCEA

E rănit, al meu, de moarte. Cu-o scînteie l-au aprins
Licăriri amăgitoare, cu-o suflare mi l-au stins.
M-au urcat pe culmea slavei, într-un rai de strălucire,
Şi m-au prăbuşit în sorburi de-ntuneric şi-amăgire.
Deşteptîndu-mă deodată din al fericirii somn,
Au trezit în mine-o rîvnă nempăcată : a fi Domn !
A domni, a fi puternic de-o putere uimitoare ;
A privi o lume-ntreagă jos, departe, sub picioare ;
A fi omul fără seamăn într-o ţară şi-un popor ;
A fi sufletul, şi gîndul, şi voinţa tutulor ;
A meni orce mărire, a porni orce ispravă ;
A fi dătător de lege, şi de datini, şi de slavă ;
A nu fi robit de nimeni şi pe toţi a-i stăpîni ;
A voi, a putea toate, a fi totul... a domni !...
Domn ! Domn ! Înţelegi ?... Ce groaznic muşcă rîvna de mărire !...
Eram vrednic de-aşa rîvnă, vrednic de aşa menire.
Oh ! Cu Anca mea iubită cît am fost de fericit !
Dar mi-au luat-o, mi-au răpit-o, şi deodată-au vestejit
Floarea sufletului tînăr ce-nflorea la-al slavei soare
Şi se răcorea cu roua dragostei, sărmana floare !
Dibuind păşesc acuma de-al orbirii sorb cuprins :
Steaua dragostei şi-al slavei soare de pe cer s-au stins,
Călăuze ! Călăuze !...

(El cade cu capul pe mîini, înecat de plîns.)

PALA

Aibi nădejde. După ploaie
Mult mai limpede-i seninul, stelele mult mai vioaie ;
Şi luceafărul, ce-acuma ţi s-ascunde sub un nor,
Poate răsări, pe cerul limpezit, mai lucitor.
Fii bărbat. Domniţa Anca te iubeşte. Cine ştie,
Dacă frămîntări de-acestea nu-s izvor de bucurie ?

MIRCEA

Oh ! de-ar fi !

MIRCEA

(dezbărîndu-se de ea)

Anco ! taci !... că mintea-ncepe-a mi se rătăci !...
Simt că se ridică-n mine nu știu ce străveche zgură ;
Peste lacu-mi de iubire a plouat potop de ură ;
Și vîrtejul — ce chiar astăzi pe-amîndoi ne-a-mpresurat —
Lacul limpede și-albastru pînă-n fund l-a turburat ;
Simt în mine o nevoie, simt un dor de răzbunare
Împotriva-acelui suflet, fără nici-o milă, care
Mi l-a chinuit, Ancuță, mi l-a pălmuit pe-al meu.
(El cade pe jețul de lîngă masă, cu capul în mîini.)

ANCA

(dezmierdîndu-l)

Mirceo, uită !...

MIRCEA

(depărtînd-o)

Ah ! ce-ar zice curtea, lumea, dacă eu,
Basarab, primind în față așa groaznică dosadă,
D-o cumplită zăcășeală lumii-ntregi n-aș da dovadă !...
Oh ! s-ar zice că nu-s vrednic de-al meu nume, de-al meu neam !...
Vreau o răzbunare, Anco ! — cum o fi — dar o s-o am.

ANCA

(gingașă din voință)

Cum o fi ?... Iubite, uite, răzbunarea eu ți-oi da-o :
Vodă Vlad nu-ți învoiește de soție pe-Anca ? Ia-o.
Ți-e alături, te iubește, chiar în ciuda lui te vrea ;
Ia-o, și-ți iei totodată răzbunarea ta cu ea.
Nu-i așa ?

MIRCEA

Oh ! Anco ! Anco !

ANCA

Lasă-ți inima, iubite,
Să vorbească tare-n sfatul gîndurilor înăsprite ;
Să rostească dînsa vorba cea din urmă.

MIRCEA

Nu ! Nu vreau
Sub ascuns să-mi iau soția ce-s în drept, fățiș, s-o iau.

ANCA

Vai !

MIRCEA

M-aș învoi-ndeobște, însumi eu, cu-așa rușine !
Însumi eu mi-aș face-o singur, de-aș primi să fug cu tine.

ANCA

Mirceo, vai !...

MIRCEA

Nu ! Nu ! copilă. De-așa scîrbă m-oi feri,
Nu te dă, de voie bună vodă ?... Te voi cuceri !
Dar să fur ce-mi este dreptul, să te fur că nu-mi ești dată !
Nu ! Nu vreau. Această faptă pe-amîndoi ar fi o pată.

ANCA

(îngenunchind lîngă jeț)

Mirce-o ! fie-ți milă...

MIRCEA

(zdruncinat)

Anco, taci !...

ANCA

Oh ! nu mă mai iubești ?

MIRCEA

(luîndu-i mîinile și atrăgînd-o)

Cum ai zis ? Eu...

ANCA

Mi-a spus Costea ; altele de-acum rîvnești !...

MIRCEA

Taci ! oh ! taci !... Nu căta vină într-o răzvrătire dreaptă.

ANCA

Nu mă mai iubești !...

MIRCEA

(lăsînd-o de mîini)

Oh ! Doamne !

(El își ascunde capul în mîini. Anca zace plecată pe brațul jățului și plînge. O tăcere. Deodată, Pala, care i-a privit cu înduioșare, începe a cînta, ținîndu-și hangul pe lăută.)

PALA

(cîntînd)

Iarba rea, cum năpădește
Cîmpul de mohor,
Cîmpul tot îl otrăvește,
Florile de mor,
Rîvna-n gheare cum apucă
Sufletul ușor,
Sufletul îl și usucă
Recele-i fior.

(Mircea și Anca, auzind cîntecul, au ridicat capetele, dar Mircea se-ntunecă și mai mult.)

ANCA

(observîndu-l, aparte)

Sună, dulce viers, deșteaptă
Biata-i inimă-amorțită de prea multele dureri.

PALA

(urmînd)

Lasă paloș, lasă zale.
Celor ce le vor ;
Ia, cu mîndra-ți, altă cale :
Calea codrilor.
De e soarele-n mărire,
— Soarele-arzător —
Sub sprînceana ei subțire
E o stea : amor.

(Mircea rămîne neclintit, cu capul pe brațe. Anca îl privește, palpitînd de nădejde : apoi deznădăjduită.)

ANCA

Mirceo ! Mirceo ! n-auzi glasul dorului !...

MIRCEA

(zbuciumîndu-se)

Vai ! Vai !

(El se luptă cu sineși ; în sfîrșit se hotărăște, se scoală și trece pe dinaintea Anchii, îngenuncheată lîngă jeț.)

Ce ceri
De la mine nu se poate, nu !

(Către Pala :)

Cîntarea ți-e isteață
Dar mi-e dor de răzbunare și vreau sprijin, nu povață.

ANCA

(care s-a sculat și-și stăpînește durerea)

Oh ! rănitu-m-ai în suflet, Mirceo.

MIRCEA

(aparte, tresărind)

Doamne !

ANCA

Dar prea mult
Te iubesc, ca-n mine glasul zăcășelii să-l ascult.
Nu. Mă duc... Rămîi cu bine...

MIRCEA

(turburat)

Anco !

ANCA

(mergînd spre ușa secretă)

Fie pe-a ta voie :
Anca ta-ți va da și sprijin de-i avea de el nevoie.

MIRCEA

(făcînd un pas după ea, oprindu-se)

Anca mea !

ANCA

(lîngă ușă)

Mă duc.

MIRCEA

(aruncîndu-se la picioarele ei)

Ancuța !... iartă-mă !

ANCA

(fericită)

Oh !

(Ea se-ntoarce către el, îl sărută pe frunte, așteptînd urmarea primului imbold ; dar el nu face nimic ca s-o rețină.)

Te-am iertat...
Te-am iertat... mă duc... Oh ! Mirceo !

(Înăbușind-o lacrămile, iese repede.)

SCENA III

Mircea, Pala

(Mircea, adînc mişcat, stă o clipă la-ndoială, apoi se scoală din genunchi, face un pas către uşă, ca şi cum ar urma pe Anca, însă iarăşi se-ndoieşte, se opreşte şi caută să-şi adune gîndurile.)

PALA

(care-l observă)

Cel din urmă sărutat.

MIRCEA

(trezindu-se)

Cum !... Te-nşeli, te-nşeli. Nu. Anca mă iubeşte,
mă-nţelege,
Ştie că ne e mîndria sfîntă, dar cumplită lege ;
Şi-Anca — crede-mă, copile — mirele nu şi-ar ierta,
Dacă dînsul de-a mîndriei sfîntă lege şi-ar uita
Crede-mă.

PALA

Te cred. Cred încă că acela ce iubeşte
Într-adevăr, iubirii sale orşice jertfeşte.

MIRCEA

Vrei să zici...

PALA

S-a stins amorul ! Spun că nu o mai iubeşti
Pe domniţa Anca.

MIRCEA

Pala, aiurezi !

PALA

Oh ! nu !

MIRCEA

Ba eşti
Un copil. Iubesc pe Anca cu-o mai straşnică dorinţă !
Nu mi-e dată ? Voi avea-o ; dar prin drept de biruinţă
Vei vedea !

(Se aud paşi în afară.)

Ascultă... Paşii, ce se-apropie uşor,
Îmi aduc îndeplinirea necurmatului meu dor ;
Sunt iubiţii mei tovarăşi ce-mi vor da, dintr-o lovire,
O coroană şi pe Anca, slava mea şi-a ei iubire.

SCENA IV

Aceiaşi, Nicodim, Vlad, Manea, Baldovin, Român Herescu, Murgu, Aldea Algiu

MIRCEA

(alergînd înaintea lor)

Bun sosit, iubiţi prieteni.

NICODIM

Doamne Mirceo, bun găsit.

(Ei intră, îşi dau mîna cu Mircea şi se coboară-n scenă.)

VLAD

Îţi aducem ştiri urîte.

MIRCEA

Cari ştiri ?

VLAD

Am auzit
Că, -nchina' pîn' la ruşine, azi, de maştera maghiară,
Vodă,-n loc să se răscoale, i s-a dat mai mult pe gheară ;
C-a-nvoit lui Kaliany, fără ştire, fără sfat,
Să clădească cetăţuie pentru unguri în Banat ;
Şi-n sfîrşit, că, din îndemnul Clarei, s-a rostit că-i vreme
Să golească prin secure temniţele unde geme
Floarea boierimii. Groza, vai de el ! cu viaţa-i chiar,
Poate să plătească doru-i pentru ţară şi altar.

MANEA

Suntem toţi loviţi într-însul.

NICODIM

Toţi... Şi-ntreaga ohridime,
Legea noastră.

VLAD

Împrejurul nostru mişuie-o mulţime
De iscoade, de streji mute ce-o simţim, în orce loc,
Sfredelindu-ne din spate sufletul cu ochi de foc.

ROMÂN HERESCU

Vezi cît de puţini venirăm.

BALDOVIN

Mulţi se ţin închişi în casă.

ROMÂN HERESCU

Straja curţii e-ndoită.

MURGU

În ograda ei se-ndeasă
Două sutăşii călare, înarmate de război.

NICODIM

Doamna stă păzind pe vodă.

VLAD

Iară solul pe-amîndoi.

BALDOVIN

Răul e c-au prins de veste.

MANEA

Că ni se cunoaşte gîndul.

MURGU

Şi că n-avem sorţi de-acuma decît să ne-ajungă rîndul
Să-l urmăm pe bietul Groza în uitarea vreunui beci...

VLAD

Ce călăul va deschide, călăuza pentru veci.

NICODIM

Stăm în mîna lor.

ROMÂN HERESCU

Doar fuga ne rămîne.

MANEA

Nu-i scăpare
Altfel.

VLAD

Ne-or suna și ceasuri bune.

MANEA

(urmînd)

Căci pe răzbunare
Dacă-o fi pornită doamna, oh ! de noi, amar și rău.

VLAD

Da, suntem pierduți !

MIRCEA

(uimit de ce aude, izbucnind)

Oh ! doamne !... Și cu ochii pe călău,
Ca cireada de tăiere, ca lăstarul de pădure,
Noi, bărbați, privim cum rîndul ne sosește la secure !
Ce fel ? Voi, viteji de viță, boieri între boieri,
Voi, ce sufletele voastre le-mbătați cu slavă ieri,
Voi, ce prapurele legii vreați să-l înălțați la soare,
Ce ziceați că rîvna voastră paloșul să v-o măsoare...
Ah ! v-o spun aci, menirea cu mîndria v-a-ncetat
Voua, ce măreața-i țintă și pe Groza l-ați uitat,
Voua, ce priviți o fiară cum de soarta voastră-și rîde
Voua, ieri cumetrii morții, zăluziți acum de-un gîde,
Căruia-n tocmeala-n care capul vi-l răscumpărați,
Drept zălog, ca să mai rabde, pe-al lui Groza l-aruncați.

NICODIM

Doamne !

VLAD

Doamne !

MIRCEA

Ah ! vă pare că mi-e vorba prea sireavă :
Nu, zău ! mai puțin, desigur, decît fapta vă-i mîrșavă.

NICODIM

Doamne !

MIRCEA

Oh ! lăsați încalte să vă spun ce-ați făptuit,
Doar să vă roșiți de vorbă dacă fapta v-a priit.

Da, pe Groza voi, voi singuri, morții-l aruncați în pradă,
Voi loviți menirea noastră cu rușine și dosadă,
Voi, nu vodă, de credință și de neam v-ați lepădat,
Voi, nu vodă, voi, nu vodă, sîngele vi l-ați trădat!
Dar nu eu!... Un glas în mine îmi șoptește datoria
Și-acel glas — de nu s-aude de-orce suflet — e mîndria!
Și mîndria poruncește, celor ce-o aud cu dor,
Să privească-n față moartea cînd în joc e țara lor.
(Doamna Clara se ivește pe pragul ușii și ascultă ce urmează, neobservată de nimeni, decît de Pala, căruia îi face semn să tacă.)
Ascultînd acea poruncă, eu mă pun în răzvrătire
Cu voivodul cel nemernic ce ne mînă la peire,
Ce — smerit, viclean, fățarnic, închinîndu-se orcui —
E-o primejdie de-a pururi pentru noi și țara lui.
Voi, plecați-vă dar capul și fugiți! Eu vreau prieteni
Neclintiți, cum stau sub soare și sub trăsnet mîndrii cetini!
Sus mi-e fruntea-n zile line, sus și-n zile de nevoi.
Știu-voi, față de restriște, să fiu singur.

DOAMNA CLARA

Vom fi doi.

SCENA V

Aceiași Doamna Clara

NICODIM

Doamna Clara!

VLAD

Doamna Clara!

CLARA

(înaintînd)

Ce-i această turburare?
Oare-s de prisos acolo unde voi vă strîngeți? Oare
Cînd pe noi toți ne apasă a lui vodă mînă grea,
Doar primejdie v-anunță printre voi venirea mea?

VLAD

Doamnă...

CLARA

Haide, haide ! Domnul Mircea vă-ndemna prea bine,
Și potrivnicii lui vodă sunt tovarăși, azi, cu mine.

NICODIM

Cu măria-ta ?

CLARA

Cu mine, da, cu mine ! C-am jurat
Să nu las să surpe nimeni lucru mare ce-am durat ;
O puternică domnie, pe mărire-ntemeiată,
Care-n viitoru-i mîndru-i călăuză luminată,
Să-ndrumeze liniștitul mers al dragei noastre țări
Pururi pe-ale propășirii lungi și netede cărări,
Astăzi rodul muncii mele, fătul ce-am crescut din față,
Într-o clipă să-l răpuie Vlaicu, inima pizmașă ?
N-oi răbda !... Nici voi, boieri ai țării, nu puteți răbda
Îndrumarea păcătoasă ce se-ncearcă țării-a da
Duhu-mpovărat de ciudă, sorbul de ticăloșie,
Vlaicu-Vodă, domnul nostru din a cerului urgie.
(Văzînd boierii uimiți, dar nicidecum înflăcărați de zisele sale, doamna rămîne-ncremenită.)
Ce fel ? Nu răspundeți ?...

VLAD

(dumerit în sfîrșit)

Doamnă...

NICODIM

(idem)

Doamnă, ți-o mărturisesc;
Nu credeam, lovind în vodă, azi alăturea să fim
Cu măria-ta, ce-n locu-i cîrmuiești de-o vreme țara.

CLARA

Cum !

NICODIM

La spatele lui vodă noi vedeam pe doamna Clara.

CLARA

(aparte)

Ah ! nemernicii, mișeii !...

VLAD

Doamnă, vodă n-ar fi rău,
Dac-ar asculta de păsul țării, el și sfatul său.

CLARA

(uimită, dar reculegîndu-se)

Sfatul său ? Ah ! e destoinic și ne face treabă bună
Cînd îl sprijină pe Vlaicul în pornirea lui nebună
De-a se război-mpotriva celui mare cu cel mic,
De-a fi aliat cu sîrbii și certat cu Ludovic.

NICODIM

(surprins și zărind, în sfîrșit, adevărul)

Vodă Vlaicu face-aceasta ?

CLARA

Da : pe Groza de-l jertfește
Bănuielilor ce-n Gomneh și-n Suceava-ncep a crește ;
Totuși, el se dă cu Stareț și, în duhu-i fără șir,
Uită că zac robi la Gomneh fiica mea și Straşimir :
Uită că, din munți, voivodul Miloș-hertzeg cată-n zare
Un prilej, bun, rău — ce-i pasă — din hotar să se coboare,
Ca, la rîndul ei, oștirea-i, năvălind și ea la noi,
Să se joace-aceeași horă ce-n Ardeal jucat-ați voi ;
Vodă uită tot. Dar țara, îndrumată la peire,
Cată să-i curmeze calea fie chiar prin răzvrătire,
Da, da ! steagul răzvrătirii îl desfășur azi și eu ;
Vodă e vrăjmașul vostru, el e și vrăjmașul meu ;
Toți cunoaștem păsul țării și de-aceea vă zic iarăși
Că protivnicii lui vodă sunt cu mine azi tovarăși,
Precum eu cu ei.

NICODIM

(după o tăcere)

Pe vodă, doamnă, nu-l învinuim
Decît doar că nu ne-ajută țara să ne-o mîntuim
De străini și de catolici.

CLARA

(aparte)

Cîine ! Oh ! te-oi ține minte
Și pe tine. Dar... răbdare !

(Tare :)

Te-nțeleg, preasfînt părinte :
Sunt catolică, așa e, și pe față, nu pe-ascuns ;
Dar străină nu sunt țării, dovedit-o-am de-ajuns ;
Și i-o dovedesc și-acuma, cînd lui Mircea-mi dau copila.

(Apăsînd pe cuvinte :)

Ce... depe-un străin vrea Vlaicu s-o mărite cu de-a sila.

MIRCEA

Ce ? Ce-ai zis ?

CLARA

Am zis că Vlaicu vrea să dea după-un străin
Pe domnița Anca.

MIRCEA

(aparte)

Doamne ! Teasul e de-acuma plin.

VLAD

Doamnă, știrea-aceasta poate să nu fie...

CLARA

Dovedită ?
Ba e lucru sigur. Anca e de mult făgăduită
Craiului sîrbesc.

VLAD

(buimăcit)

Lui Stareț ?

CLARA

Da ! și, credeți ce vă spui,
Vlad le-a chibzuit pe toate fără știrea nimănui
Zilele-astea, mîine poate, e-așteptată o solie
Care pe-Anca o va cere pentru Stareț de soție.

MIRCEA

Zici că mîine ?...

CLARA

Chiar și mîine. Trebuie să fi trecut
Dunărea de ieri solia.

(Boierii se înțeleg din ochi, înțeleg în sfîrșit, dar par nedumeriți.)

MIRCEA

Oh !... Dar ce e de făcut !...

CLARA

Ce e de făcut ? O, doamne ! Mai nimic. Ce-ntrebare !
Mai nimica, zău ! Ca dînșii, să te-arăți că ai răbdare ;
Și, căzînd adînc pe gînduri, să respingi și tu, ca ei,
Sprijinul ce ți-l trimite Anca prin chiar muma ei.
Ce să faci ? Ca dînșii, rabdă să vă piarză Vlad moșia !
Ce să faci ? Ca dînșii, uită-ți numele și vitejia ;
Ce să faci ? Sărută mîna omului pizmaș și rău
Care sfîșie deodată două suflete-ntr-al tău !
Ce să faci ? Cînd Vlaicu țara și iubirea ți-o sugrumă,
Să te pleci ca să se vadă o femeie — dar o mumă —
Dintr-atîți boieri de frunte singură cum va lupta
Ca să-ți apere, voivode, țara și iubirea ta.

MIRCEA

Taci ! oh ! taci !

(Către boieri :)

Boieri, prieteni, n-auziți, nu vă tresare
Sufletul de-așa restriște ? Doamne ! Cum ! Și Groza-n fiare,
Și zdrobita noastră rîvnă, și surpatul nostru vis,
Și durerea mea, vai ! toate, toate de nimica vi-s ?
Aldeo, Murgule, Române, vere Vlade, Baldovine,
Nici o mînă, vai ! nici una nu se-ntinde către mine ?

VLAD

(hotărîndu-se și întinzîndu-i mîna)

Mirceo, iartă-ne.

MIRCEA

(luîndu-i-o)

Oh ! Vlade.

VLAD

(lămurind simțimîntul tuturor)

Duhul nostru, zbuciumat
De-alte gînduri ce de-aseară ni-l frămîntă necurmat,
Nu luă seamă că-ntre oameni cum suntem, de boierie,
Nu domnește mai măreață și mai sfîntă datorie
Decît sprijinul, de-a pururi de credință, către-acel
Ce ni-l cere, cînd restriștea dă năvală peste el,
Sunt cu doamna și cu tine, pentru Groza și domnița.

ALDEA

(idem)

Sunt și eu !

MANEA

(idem)

Și eu !

ROMÂN HERESCU

(idem)

Cu toții, toți boierii...

BALDOVIN

(idem)

Toată viața !

NICODIM

Oh ! boieri, dar nu se cade, pe-un prilej așa ușor,
Să dăm pradă răzvrătirii o domnie și-un popor.
Răzvrătirea, grea furtună, cată-n norii ei să poarte
Rîvne mari și-nalte ținte — slavă veșnică sau moarte !
Și nu te-ar ierta moșia.

(Către Mircea :)

Ba te-ar ține chiar de rău
De i-ai sîngera ogorul numai pentru pasul tău.

MIRCEA

Nicodime !

CLARA

(pentru a slăbi efectul produs de aceste vorbe asupra boierilor. Către Nicodim)

Sufletul ți-l liniștește, bun părinte.
Răzvrătirea noastră vede ținte-nalte, scopuri sfinte ;

Ea e lupta mîntuirii pentru noi și țara ta,
Și-unei frunți fără-njosire ea coroana i-o va da.

NICODIM

Ție poate.

CLARA

Ba lui Mircea.

MIRCEA

Mie !

CLARA

Da.

NICODIM

Lui Mircea !

CLARA

(către Mircea)

Ție,
Suflet netemut de nimeni, deși plin de bărbăție,
Și pe care zăcășeala-l face cel mai nendurat
Din vrăjmașii ce lui Vlaicu astăzi ură i-au jurat.

VLAD

Ai dreptate. Să trăiască vodă Mircea !

BOIERII

(afară de Nicodim)

Să trăiască
Vodă Mircea ! Ura !

MIRCEA

(aparte)

Doamne ! Fie voia ta cerească
Pururea slăvită !

VLAD

(închinîndu-se doamnei Clara)

Doamnă, sunt, de-acum, urmașul tău.

NICODIM

(aparte)

Ah ! năpîrcă ! Cum strecoară sub coroană capul său !

MIRCEA

(închinîndu-se și el d-nei Clara)

Mamă, care-mi dai cu-o vorbă fericire și coroană,
Îți închin pe totdeauna sufletu-mi ca la icoană.

BOIERII

(către Clara)

Cinste ție ! Cinste ție !

CLARA

(ademenitoare)

Cinste vouă, vă zic eu,
De vă-i tare hotărîrea pe cît ceasul e de greu.
Oh ! da, cinste cui se-ndrumă hotărît într-o voință,
Pironind în țintă ochii, credincios în biruință,
Cinste lui ! Și cinste vouă dacă — hotărît — voiți
Și voința voastră-n țintă c-un pumnal o pironiți.

NICODIM

(aparte)

Unde tinde !

ALDEA

(către Clara)

Poruncește ! Vom voi

CLARA

(se reculege în tăcerea îngrijorată a tuturor, apoi)

Boieri, nu-i vreme
De pierdut. Nu-ncape vorbă de răscoală : Vlad se teme
De ceva, se pregătește. L-am răzbi desigur, Știu...
Dar e Groza... Dar e Anca... Am ajunge prea tîrziu !
Nu, nu. Să nu pierdem vreme : noaptea care ne-mpresoară
Fie cea din urmă pentru Vlaicu.

VLAD

(buimăcit)

Ce fel ?... Vrei...

CLARA

(dezvelindu-și gîndul)

Să moară.

(Boierii se indignează, dar ascund indignarea față de Clara-doamna.)

MIRCEA

(îngrozit)

Un omor !

CLARA

Împrejurarea poruncește.

MIRCEA

(și mai îngrozit)

Un omor !

CLARA

(pledînd)

Un omor, de fericire, de domnie dătător ;
Un omor ce va deschide țării calea ei măreață ;
Un omor ce pentru-atîția fi-va dătător de viață.
Ascultați. Vă duc, eu însumi, pînă-n chiar odaia lui,
Printr-o trecere deschisă, fără știrea nimănui,
De-Alexandru, răposatul vodă, pentru el și mine.
Am tăcut această taină Vlaicului și-mi prinde bine.
Pe cînd doarme, voi cu-ncetul să v-apropiați de domn ;
Nu-l mai deșteptați : cu milă, dați-l veșnicului somn ;
Iară zorile de ziuă, mîine, mulțumită vouă,
Arăta-vor într-o slavă țării o domnie nouă.

(Boierii se-nfioară de-așa faptă. O tăcere.)

VLAD

(exprimînd sentimentul tuturor)

Slavă roșie de sînge.

NICODIM

Mohorîte zori de zi
Sub a căror raze, mîine, țara ni se va trezi.

VLAD

Nu e treabă boierească să ucizi un om ce doarme.

MURGU

Purtăm paloșe, și-acestea, doamna noastră, nu sunt arme
De-ucigași.

VLAD

Dar poruncește ! și, cu toții, ne-nvoim
Pe vrăjmaș, în luptă dreaptă, față-n față, să-l lovim.
Boierește !

CLARA

(batjocoritoare)

Oh ! minune ! Duhuri mîndre şi senine,
Suflete neprihănite ! De omor vă e ruşine.
Cînd omorul se îndreaptă către-o viaţă de bărbat,
Însă ucideţi, în codru, fără grijă de păcat,
Un copil !

(Arată pe Pala.)

NICODIM

Copil ? Nu, doamnă ; o năpîrcă doar, menită,
Cînd călcîiul vrea să-l muşte, de călcîi a fi strivită.

CLARA

(agăţîndu-se de o ultimă nădejde)

Mirceo, tu nu spui nimica ?

MIRCEA

(muncindu-se sub întrebarea mută a tutulor)

Doamnă, gata sunt să mor.
Dar nu vreau nici fericirea, nici domnia pe-un omor.

NICODIM

Bine, doamne Mirceo, bine !

CLARA

(decepţionată, izbucnind)

Tu, m-ascultă, Basarabe !
Pentru frînele puterii mîinile ţi-s încă slabe.

(Către ceilalţi :)

Iar voi, suflete plăpînde, voi viteji ? Nişte mişei !

(Către Pala, încet, ca să nu fie auzită de ceilalţi :)

Vino, Pala. Tu vei face ce nu ştiu să facă ei.

(Iese urmată de Pala.)

SCENA VI

Aceiaşi, afară de Doamna Clara şi de Pala

NICODIM

(rupînd tăcerea uimită a tutulor)

Dragi boieri, în ce greşeală, vai ! cădeam şi noi şi ţara !
Toţi aţi înţeles ce ţintă urmăreşte doamna Clara ;

Că, sătul, ca noi, e vodă de robie, și că vrea,
În sfîrșit, să sfarme jugul ce de mult îl dobora.
Dînsa l-a simțit. Și-aicea, dezvelindu-și fiara gîndul,
Ne-nvrăjbea ca, doară noi pe vodă ucigîndu-l,
Ea s-apuce iar domnia, ea cu Kaliany-al ei,
Pe cînd noi să fim, cu toții, robi la dînsa, robi la ei !

VLAD

Ai dreptate.

MURGU

Ai dreptate.

(Mircea, care mai nădăjduia un ajutor din partea tovarășilor săi, merge deznădăjduit la jețul din stînga și cade pe el, doborît de durere.)

NICODIM

(zărindu-l, se apropie de el)

Doamne Mirceo, vai ! sărmane
Suflet, vas luptînd în valuri pe o mare de prihane,
Oh ! nu te-ndoi de viață, nici de bunul Dumnezeu
Ce chemarea-ți dureroasă ți-o aude, fătul meu.
Să ne ducem toți la vodă să ne spovedim la dînsul
Toată vina, tot păcatul. El se va-ndura de plînsul
Nostru drept, și plin de jale, și din inimă rostit :
Și te va ierta, pe tine, căci ai fost nedreptățit,
Și pe noi, căci remușcarea e destul de grea povară,
Și că toată vina noastră e și-a lui : e dor de țară.

ALDEA

Ai dreptate.

MURGU

Da.

VLAD

Să mergem toți, ca-n vremuri de nevoi !

MANEA

Să ne-asculte.

ROMÂN [HERESCU]

Să ne ierte.

(Boierii încep a porni spre ușă.)

VLAD

(observînd că Mircea a rămas pe jeț, napoindu-se la el)

Mirceo, tu nu vii cu noi ?

(Mircea îi face semn că nu, că să-l lase.)

Ești îndurerat ! N-ai grijă de nimic... Rămîi cu bine...

(Iese după ceilalți.)

SCENA VII

Mircea, singur, apoi Anca, Pîrcălabul, Pala, Streji

MIRCEA

(după o lungă tăcere)

Oh ! durere ! De-acum toate sunt sfîrșite pentru mine...

(El cade cu capul pe masă plîngînd încet. Dar ușa secretă se deschide cu grijă, Anca apare, se asigură că Mircea e singur, se apropie de el, și, cu degetul pe buze, îl cheamă.)

ANCA

Mirceo !

MIRCEA

(îmbrățișînd-o)

Anca ! tu !

ANCA

(arătînd spre ușa secretă)

Tăcere !... Oh ! de-acolo-am auzit
Tot ! tot ! tot !... Să vezi, căzusem... lîngă ușă... M-a trezit
Glasul mamei ! Mamei mele !... Oh ! Ce-a zis !... Ce grozăvie !...
Dar tu n-ai voit, iubite, sufletu-ți curat să fie
Prihănit ! Oh ! Mircea, Mircea !

MIRCEA

(strîngînd-o în brațe)

Anco ! Anco !

ANCA

Să fugim,

MIRCEA

(luîndu-și manta și cușma)

Da.

ANCA

(îmbrobodindu-se cu un văl ce-l avea pe umeri)

Să nu fiu a lui Stareț.

MIRCEA

(terminîndu-și pregătirile)

Nu !

ANCA

(aruncîndu-se din nou la pieptul lui)

Cît o să ne iubim.

MIRCEA

Da ! departe de-astă curte.

ANCA

Și departe de-orce jale.

MIRCEA

Vino.

(Ei pornesc spre ușă. Aceasta se deschide și intră pîrcălabul curții, urmat de numeroase streji care ocupă fundul scenei.)

PÎRCĂLABUL

Mirceo Basarab, în numele măriei-sale Domnului, predă-te.

ANCA

(înspăimîntată)

Mircea ! Mircea !

(Cade leșinată în brațele lui Mircea, care o depune binișor pe jețul din stînga.)

MIRCEA

(îngenunchind lîngă jeț)

Oh ! aș vrea să mor.

PALA

(care s-a furișat printre streji, vine pe din dosul jețului și, susținînd capul Anchii, își arată sperghia și zice încetinel lui Mircea)

Mergi în tihnă : pînă-n ziuă, vei fi domn stăpînitor.

(Mircea îi face semn că a-nțeles, o lasă pe Anca în grija lui și iese, urmat de pîrcălab, pe cînd cortina cade.)

ACTUL AL PATRULEA

Odaia lui vodă. În fund, fereastra mare îndoită, ca cea din actul al treilea, dar mai largă și mai bogată. La stînga, în planul al treilea, patul domnesc, ridicat cu o treaptă, cu uraniscul purtat de coloane de lemn toarse, și perdele mari coborînd pînă pe lespezi. El e cu latura la păretele din fund, dar nelipit. Lîngă căpătîi și înăuntru uraniscului, icoană, cu iconostas, epitrafil, candelă mare și bogată. La piciorul uraniscului, flamura basarabească albastră ; în mijlocul ei, pe fund roșu, trei capete de arabi privind către stînga. La dreapta, în fața patului, o ușă mare. În planul întîi, la stînga, o ușă mică de stejar ferecată. Către dreapta, în planul întîi, un jeț mare cu o strană. Alte jețuri mici în odaie, din care unul înăuntrul uraniscului. Părețiî sunt pardosiți, la înălțime de om, cu pardoseală de stejar vechi, lustruit. Deasupra, covoare. Tavanul, cu grinzile vedețe, e bogat zugrăvit, în dreapta și în stînga ferestrei, trofee de arme. Prin fereastră se vede biserica domnească, luminată de lună, și mai departe tîrgul. E noapte ; torțe ard în sfeșnice de fier bătute în pereți deasupra pardoselei. În colțurile din fund, lampadare cu torțe aprinse.

SCENA I

Vodă, Banul Miked, Nicodim, Vlad, Manea, Baldovin, Român Herescu, Murgu, Aldea Algiu

(La ridicarea cortinei, vodă șade pe jețul de sub uranisc, cufundat pe gînduri. Miked, în picioare lîngă el. Ceilalți în genunchi, afară de Nicodim, privesc îngrijorați la fața încruntată a lui vodă.)

NICODIM

(rupînd tăcerea)

Doamne, nu te-nduri ?

MIKED

(după o nouă tăcere)

Stăpîne, la genunchii tăi privește
Vinovatul, ce cu lacrimi de păcat se spovedește :
Iartă, doamne, precum iartă cerul, care-a poruncit
Tatălui să-i fie milă de copilul rătăcit.

MURGU

Iartă-ne, stăpîne !

VLAD

Iartă-ne de groaznica orbire
Unde dorul slavei tale și a neamului iubire
Ne-au împins.

MANEA

Oh ! fie-ți milă !

ROMÂN HERESCU

Oh ! îndură-te de noi !

(Vodă ridică capul. Toți întind spre el brațele rugătoare.)

VODĂ

Voi v-ați îndoit de mine : să nu mă-ndoiesc de voi ?

VLAD

Nu ! pe sfîntul ochi-al lumii care sufletul ni-l vede !

NICODIM

Nu ! pe însuși acest suflet ce de-acum în tine crede
Ca-n Isus mîntuitorul !

BALDOVIN

Fă din noi de-acum ce vrei...

ALDEA ALGIU

Îți îmbrățișăm genunchii !

NICODIM

Suntem robii, robii tăi.

VODĂ

(pe gînduri, și, ca și cum ar vorbi pentru sine)
Ea s-aține răzvrătirea ! Ea să vrea să mă doboare
Din domnie !

VLAD

Da, stăpîne

VODĂ

(idem)

...Ea să vrea să mă omoare.

NICODIM

Ne-am cutremurat.

VODĂ

(idem)

...Pe mine, care-i sunt aproape fiu.

MIKED

E-nfiorătoare fapta ce povăţuia.

VODĂ

(idem)

Să fiu
Omorît de chiar aceea care-mi ţine loc de mumă !

NICODIM

Mumă ea ? Oh ! nu : o fiară ce chiar puii şi-i sugrumă
De turbare.

VODĂ

(idem)

Ce e domnul ? O păpuşă fără preţ.
Spargeţi-o : ne-om face alta !

VLAD

Oh ! stăpîne !

VODĂ

Ce dispreţ !
(Îngăimînd, ca pentru sine, părerea emisă de Clara la act. II.)
Cînd nesocotirea sapă scaunul, oblăduirea,
Vinovate-s deopotrivă gîndul şi înfăptuirea.

NICODIM

Da, Măria-ta, aşa e.

VODĂ

(privindu-i adînc)

Da, așa e, v-o spun eu.

NICODIM

Noi ne pocăim...

VODĂ

Dar dînsa e-mpietrită-n gîndul rău.

(Sculîndu-se.)

Deci vă iert pe voi.

VLAD

Oh ! Doamne...

VODĂ

Dar pe dînsa o așteaptă

Crîncenă pedeapsă !

NICODIM

(milostiv)

Doamne !

VODĂ

(coborînd de sub uranisc)

Ce fel ? Oare n-ar fi dreaptă ?

NICODIM

Dreaptă-ar fi chiar capul nostru, doamne, dacă l-ar lovi.

VODĂ

Da. Dar pocăința voastră vreau, măreț, a o slăvi ;
Voi veți pedepsi.

VLAD

Noi, doamne ?

VODĂ

Voi !... Ah ! maștera haină,
Însăși tu ales-ai pentru mine grîul de neghină.
(Scoate de la brîu o cheie, merge la ușa ferecată și o arată boierilor.)
În această culă neagră bob cu bob am adunat
Rodul bun, întru iubirea de moșie semănat

Și cernut la ciurul aprig al credinței prigonite.
De-acum, iasă la iveală : vremile sunt împlinite.

(Deschide ușa.)

Hei ! vitejii mei prieteni, v-am adus tovarăși noi !
(Cei din cută ies, liberi și înarmați, iar cei din scenă îi recunosc și aleargă către ei.)

MURGU

Golea !

ALDEA ALGIU

Crețu !

VLAD

Moș Ivașcu !

NICODIM

Groza !

GROZA

(ieșind din cută)

Și Miked cu noi ?

(Ei se îmbrățișează cu lacrimi.)

VODĂ

(zîmbind)

Ce zici, bane, se ghicise taina mea, cînd, bunioară,
Se zvonea c-aici, în cută, adunasem o comoară ?

MIKED

Doamne, ești adînc și mare.

VODĂ

Împotriva celor răi
Ei mă apără pe mine, zi și noapte, eu pe ei.

NICODIM

Fii blagoslovit în veacuri, păzitor al celor sfinte :
Crucea, neamul și moșia.

VODĂ

(scoțîndu-și cușma)

Și cu Dumnezeu-nainte !

(El se închină către icoane. Toți urmează pilda. Dar ușa se deschide. Intră Grue. E plin de pulbere, cu părul lipit de sudoare pe frunte. Vodă, cum îl vede, aleargă la el și îl aduce-n scenă.)

Grue !... Cetele sunt gata ?

(Grue face semn că da.)

Dragomir ?

(Grue arată cu capul ușa.)

A și sosit ?

(Grue face semn că da.)

Adu-mi-l încoa.

(Grue iese.)

Ce oameni ! Ah ! de-acum sunt liniștit.
Dragi boieri, ne lipsea unul dintre-atîți viteji de seamă,
Cel mai strașnic. El aleargă cînd nevoia țării-l cheamă.

(Arată ușa, pe care intră un călugăr catolic.)

NICODIM

Un catolic !

VLAD

Un călugăr minorit !

(Vodă merge la călugăr și-i descopere capul.)

MIKED

E Dragomir !

VODĂ

Iar v-ați îndoit de mine !

DRAGOMIR

Iartă-i. Vezi, și eu mă mir.
De porunca ce mi-ai dat-o mie, cuvioasa slugă
A Ohridei, să-mi vîr capul sub acest otrep de glugă.

VODĂ

(luîndu-l de mînă)

Nici o slavă, nici un nume nu deschide-atîtea porți,
Azi, la curtea mea, ca zdreanța ce cu-atîta scîrbă porți.
Leapăd-o de-acum. E semnul să se lepede și țara
De smerenia sub care se-ascundea de doamna Clara.

Şi, făţiş, de mîine iarăşi, vel-spătare, vom purta
Gluga noastră cea de zale.

DRAGOMIR

(sărutîndu-i mîna)

Să trăieşti, măria-ta !

(Intră Grue care spune ceva încet lui vodă.)

VODĂ

(încet)

Anca ?... Vine să se roage pentru... O aştept. Să vie.

(Iese Grue. Către boieri, arătîndu-le cula.)

Voi intra aci, prieteni. Dar vegheaţi !

(Ei fac un gest de întrebare.)

Eh ! cine ştie
Ce prăpăstii blînda noapte-acoperă cu vălul său...

(Boierii intră-n culă. Vodă împinge doar uşa după ei. Apoi merge de se aşează pe jăţ, şi cade pe gînduri. După un timp, Grue deschide uşa, se asigură că vodă e singur, introduce pe Anca şi iese.)

SCENA II

Vodă, Anca

(Anca în costumul şi cu vălul de la actul al treilea, stă puţin, îşi dezveleşte capul, apoi dureros.)

ANCA

Vlade !

VODĂ

(tresărind)

Anco !

(Merge repede la dînsa şi o îmbrăţişează.)

Surioară !

ANCA

(plîngînd)

Vlade !

VODĂ

(așezînd-o lîngă el)

Pentru Dumnezeu !
Ce ai ? De ce plîngi, Ancuța mea ? Vorbește. Nu mai plînge,
Copilița mea iubită. Uite, pieptul mi se frînge,
Cînd te văd plîngînd. Hai ! spune, spune. Sunt neliniștit.
Ce ți s-a întîmplat ?

ANCA

Vai ! Mircea...

VODĂ

(sculîndu-se violent)

Mircea !... E un răzvrătit.

ANCA

Eu sunt singură de vină, Vlade.

VODĂ

Ce fel, tu ? Ce glumă !

ANCA

Da ! Sunt pricina, pricepe, sunt pornirea ce-l îndrumă
Pe căi rele.

VODĂ

Tu, Ancuțo ?

ANCA

Mircea nu s-ar fi-nvrăjbit
Pînă la răscoală, Vlade, dacă nu m-ar fi iubit.

VODĂ

Va să zică, cu cît Mircea te-ar iubi mai mult pe tine,
S-ar cădea să mă urască mai neînduplecat !... Prea bine !

ANCA

Oh ! Îndură-te de mine, cel puțin : sunt sora ta.

VODĂ

Să mă-ndur ? Dar ce pot face pentru tine ?

ANCA

Poți ierta.

VODĂ

Tu nu mi-ai greșit.

ANCA

(articulînd cu greu)

Și, totuși, fiind singură de vină,
La porunca ta domnească vin să mă supun, senină,
Dacă-acest păcat al nostru singură l-aș ispăși ;
Dacă, singură, pe drumul chinurilor aș păși.

VODĂ

Cum să-l ispășești ?

ANCA

Prin jertfă ! Mi se spune, astă-seară,
Că sosește o solie de la Stareț să mă ceară...

VODĂ

Anco !

ANCA

Fie ! fi-voi prețul... Mă-nvoiesc, da !... Mă-nvoiesc.
Numai, numai ca pe dînsul, ca pe Mircea să-l feresc
De urgia ta, ce-l mînă — cine știe ? — la peire !
— Nu că-i vinovat, sărmanul, dar că l-am ales de mire ! —

VODĂ

(îmbucurat de întorsătura ce iau lucrurile)

Fie dar. N-aibi grijă, Anco, nu-l ajunge nici un rău...

ANCA

(fericită, întrerupînd)

Vlade. Oh !...

VODĂ

(terminîndu-și fraza)

Pe cîtă vreme nu mai e alesul tău.

ANCA

(deznădăjduită, dar mai încercînd o rugă)

Da, da, nu mai e ! Așa e. Oh ! ce-aș da să fie iarăși
Ce mi-a fost întotdeauna, bunul, dragul meu tovarăș !

VODĂ

(neţinînd seamă de ruga Anchii, insultînd)

Nu mai e ! Şi, vreau s-o afle de la tine. Să nu-i spui
Nici că iei pe Stareţ, nici că nu mai eşti mireasa lui.

ANCA

Nu !... Dar ce ?

VODĂ

Nu ! Spune-i numai că... iertarea dobîndită
Ţi se datoreşte ţie, surioara mea iubită.

ANCA

Mie, da.

VODĂ

Căci aşa crime nici un domn nu le-ar ierta !
Şi, nici eu, decît ca frate-nduplecat de ruga ta.
Nu-i aşa ?

ANCA

Aşa e.

VODĂ

Grue ! — Şterge-ţi ochii, Anco.

(Către Grue care intră :)

Cheamă-
Ne pe domnul Mircea.

(Grue iese. Către Anca :)

Şterge-ţi ochii. Eh ! de bună seamă,
Nu s-ar crede că lui Mircea o să-i dai o veste rea ?

ANCA

Nu e rea. Dar ce mă-neacă, Vlade, e durerea mea.

VODĂ

(înduioşat)

Stăpîneşte-ţi-o. Pe marea vieţii, cînd te duce vîntul,
Fie-ţi cîrmă cugetarea de ţi-e pînză simţămîntul.
Şi, cu cît mai aprig vîntul umflă valul furtunos.
Mai cu grijă strînge pînza, cîrma ţine-o mai vînjos.

SCENA III

Aceiași, Mircea introdus de Grue

(Mircea intră mîndru, dar stă locului văzînd pe Anca)

MIRCEA

(aparte)

Anca !

VODĂ

(După ce face semn lui Grue să nu iasă)

Haide, Anco, spune-i ce făcut-ai pentru dînsul.

ANCA

(cu intenție)

Mirceo, m-am rugat de vodă să te ierte. Vezi-mi plînsul
Și-nțelege cît ne costă pe-amîndoi greșala ta.

VODĂ

(încet, cu imputare)

Anco !

ANCA

Nu știi ce-ndurare...

VODĂ

(asemenea)

Anco !

ANCA

Mirceo, nu uita !

VODĂ

(trecînd)

Tu n-ai șir în cuvîntare. Ian ascultă. Eu i-oi spune
Lucrul neted și băiatul a pricepe de minune.

ANCA

(aparte, înspăimîntată)

Oh ! ce zice...

MIRCEA

Doamne... Anca...

VODĂ

Anca, Mircea, a venit
Să se roage pentru tine, pe-o cărare rea pornit.
Te-am iertat.

(Cu intenție :)

Dar mai sunt alții pentru cari ruga-i blîndă
În zadar mi-ar fi închinată ca să-i scape de osîndă.

ANCA

(aparte, pricepînd)

Dumnezeule puternic ! Mama !

VODĂ

Mirceo, te-am iertat
După ruga ei, și pentru că ți-e sufletul curat.
El te-a deslușit că fapta bună, chiar nerăsplătită,
E o mîndră bogăție ce de cer e socotită ;
El ți-a dat acea povață să respingi un ajutor
Care-ndrumă zăcășeala spre trădare și omor.

ANCA

(ca mai sus)

Mamă !

VODĂ

Totuși, mulțumește-i Anchii.

MIRCEA

(îngenunchind pe loc)

Oh ! ce bucurie
Sufletul îmi înviază, Anco, mulțumită ție
Pentru slava, ce dă cerul, fericirea, ce tu dai,
Și ce se sfîrșeau cu viața-mi, dacă tu nu mi-o scăpai.

ANCA

Viața, slava, fericirea ! Oh ! cît te plătesc !

VODĂ

(încet, cu intenție)

Ia seama !
Ai de dobîndit iertarea și-altui osîndit.

ANCA

(asemenea)

Oh ! mama,
Mama ! Dar ce mai pot face ?

VODĂ

(asemenea)

Alt nimic decît să faci
Ce-ai făgăduit. Atîta tot !...

ANCA

(asemenea)

Oh ! mama !

VODĂ

(asemenea, terminîndu-şi fraza)

...şi să taci !

MIRCEA

(aparte)

Ce şoptesc ?

VODĂ

(încet către Anca)

E vinovată !

ANCA

Vlade !

VODĂ

(tare, ducînd-o spre uşă)

Draga mea copilă,
E tîrziu.

ANCA

(dureros)

Oh ! Mircea ! Mircea !

VODĂ

(încet)

Ah ! ia seama !

ANCA

(încet)

Fie-ţi milă !

VODĂ

(încet)

Pe-amîndoi de-acum ne leagă un acelaşi jurămînt !
Cum te porţi, mă port.

ANCA

(aruncă ochii la Mircea, apoi ieşind)

Vai !... Fie !

VODĂ

(aparte)

Se va ţine de cuvînt.

SCENA IV

Vodă, Mircea, Grue (la uşă)

VODĂ

Mirceo, mergi cu bine.

MIRCEA

Doamne, nu m-am încrezut în tine.
Bunătatea-ţi îndoită-mi face vina.

VODĂ

Mergi cu bine.
Vina ta ţi-o ispăşi-va pocăinţa, fătul meu :
Ce să iartă, să se uite — vorbă de la Dumnezeu.

MIRCEA

Oh ! m-am înşelat amarnic ! Dar îmi voi plăti greşala
Fără preget. Doamna Clara, unchiule, i-a dat lui Pala
Sarcina să făptuiască ce-ntîi mie mi-a propus :
Este-o uşă, doar de dînsa cunoscută, cum a spus
Şi pe unde poate-n taină să răzbească pîn' la tine
(Vodă, zîmbind, face semn că ştie.)
Deci la noapte...

VODĂ

(tresărind uimit)

Cum ? La noapte ? Astă-noapte ?

MIRCEA

Zis-am bine !
Pala însuşi, adineauri, lucrul mi l-a povestit.

VODĂ

(nerăbdător să afle)

Da, şi... ce fel ?

MIRCEA

Că la noapte, cînd va fi tot liniştit,
Doamna, chiar aci, la patul tău, pe Pala îl va duce
Să te-njunghie.

VODĂ

Ah ! fiară ! Dar mă jur pe sfînta cruce...
Bine.
(Vodă zîmbeşte încruntat, stă puţin la îndoială, apoi merge la uşa culei şi o deschide. Se văd boierii din ea.)
Uite, Mirceo, unde stau apărătorii mei.
Intră-aci. De-acum eşti vrednic să te numeri printre ei.
Mergi.
(Mircea, care s-a sfiit mai întîi, recunoaşte pe cei din culă şi aleargă la ei. El e primit cu un vuiet bucuros. Vodă se mai gîndeşte puţin, apoi :)
Mikede, Dragomire, voi veniţi încoa. De sfatul
Vostru-avem nevoie.

(Cei doi sfetnici intră în scenă. Uşa culei se închide.)

SCENA V

Vodă, Miked, Dragomir, Grue

(Vodă se aşează pe jeţ şi cade pe gînduri.)

DRAGOMIR

Doamne ?...

VODĂ

În ce primejdie e statul.

MIKED

În primejdie ?

VODĂ

(înjghebînd un plan)

Mikede, cam ce ceas o fi ?

MIKED

(cătînd pe fereastră)

Mai sunt

Două ceasuri pîn' la miază noapte.

VODĂ

Două ?

MIKED

Da.

VODĂ

(pe gînduri)

Mă-ncrunt,

Cînd gîndesc cu ce-ndrăzneală...

(După o tăcere, către Miked :)

Ce crezi ? Oare-o fi culcată

Doamna Clara ?

MIKED

Nu cred, doamne, i-e fereastra luminată.

VODĂ

(după o tăcere, către Grue)

Grue, roag-o să poftească pîn-aci.

(Iese Grue. Vodă urmează, aparte, hotărîndu-şi planul.)

Da, s-o-ndîrjesc

Dezvelindu-mi, către dînsa, gîndul tot, s-o hotăresc

Să n-amîne nici o clipă moartea mea... Şi se va prinde

Singură, aci, la noapte, chiar în cursa ce-mi întinde...

De n-ar bănui !... De unde ?

(Tare, mai mult către Dragomir.)

Doamnei, dragi boierii mei,
Înainte de-a purcede la înlăturarea ei
De la cîrmuirea țării, mi se pare că e bine,
Lămurit, dar fără ură, să-i vorbim cum se cuvine.
Să păstrăm cu grijă legea domnului Isus Cristos
Care vrea ca vinovatul, cu cît e mai păcătos,
Cu atît mai mult să afle mîngîiere și iubire,
Ca de sine să-și îndrume sufletul spre pocăire.
Îi veți spune păsul țării, păsul vostru, păsul meu...
Și, de n-o știi să-nțeleagă, fie ce-o vrea Dumnezeu !

DRAGOMIR

Dar-ar domnul s-o pătrunză milostiva-ți bunătate !
Dar mi-e teamă că-i e duhul prea cuprins de răutate.
Totuși, ne-om rosti cucernic, doamne, mai ales că-n ea
Văduva lui Alexandru-vodă pururi vom vedea.

VODĂ

Da, pe tatăl meu, slăvitul, mult iubitu-l-ai, spătare
Și culeș-ați împreună dafini mulți...

SCENA VI

Aceiași, Clara-doamna

CLARA

(intrînd îngrijată)

Ce împrejurare
Grabnică te face, Vlade, să mă chemi ; așa tîrziu
La un ceas cînd...

(Vodă i-a ieșit înainte. Ea vede pe Dragomir.)

Ah ! Spătarul ? Tu în Argeș ? Pe cît știu
Oropsitu-te-am în valea Dîmboviței. Cu ce voie
Vii la curte ?

(Dragomir dă să răspundă, dar vodă îl oprește din gest.)

VODĂ

(aparte)

N-are nici o bănuială.

(Tare, către Clara :)

Am nevoie,
Doamnă, într-o-mprejurare unde scaunul e-n joc,
Unde poate să se-arunce ţara-n sabie şi foc,
Să ne sfătuim tuspatru, fără ciudă, fără ură,
Ca să iau cea mai cuminte şi mai rodnică măsură.

CLARA

Ce cuvinte sunt acestea ? Scaunul în joc ?

VODĂ

Mai mult.
E-n primejdie chiar ţara.

CLARA

(aparte, aşezîndu-se pe jeţ)

Ce-or mai fi urzit !
(Tare, către vodă :)

Te-ascult.

VODĂ

Doamnă, sunt aproape patru ani de cînd războiul
Cu crăimea ungurească săvîrşitu-s-a în toiul
Biruinţelor române repurtate pe deplin
Din Vidin la Alba Mare, din Ardeal la Severin.
Şi de cînd, într-o unire, cei de-o limbă şi de-un sînge
S-au silit, luptînd alături, jugul craiului a-l frînge.
Biruiserăm. Vrăjmaşul, pretutindeni fugărit
Ne lăsa stăpîni la dînsul pe ţinutul cucerit,
Şi cu iarna, cînd de obşte, orce luptă-i amînată,
Mă făleam să-mi văd, statornic, stăpînirea-ntemeiată,
Pe cînd tu la Curtea-de-Argeş cîrmuiai în locul meu,
Totul m-ajuta ; deodată, iacă vine ceasul rău :
Mulţi din căpitanii oştii din Ardeal, sub Nicolae,
Frate-meu, îl părăsiră, chiar în ziua de bătaie,
Luînd cetele. Aceasta, din porunca ta în scris.
Doamnă, oastea-i fu zdrobită-n acea zi, şi el ucis.

CLARA

(îngrijată de dezgroparea acestei vechi afaceri)

Dar, ţi-am spus că vream la Alba să trimit...

VODĂ

Mi-ai spus, așa e,
Dar și-acuma plînge neamul pe voivodul Nicolae
Și-i sărută piatra în monăstirea de la Cîmpulung !...
Din această biruință, oștile crăiești ajung
(urmîndu-și vorbirea de mai sus)
La hotarul țării noastre ! Făr-a mă-ntreba pe mine,
Domnul, ai trimis solie ca crăimei să se-nchine
Și să milogească pacea ce ea însăși milogea !
În același timp, oștirea, ce prin țară se strîngea,
Tu o slobozeai, în locu-i, chiar la curtea mea domnească,
Stabileai pe Kaliany cu oștire ungurească !
Și mă părăseai pe mine, oropsit, la Făgăraș,
Și, biruitor, dat pradă biruitului vrăjmaș !...
Dar puterile maghiare, din noroc, erau sleite
De războaiele din urmă pînă-n Bosnia pornite ;
Astfel că, scăpai din gheara morții. Pacea se făcu !
Iar crăimea, Făgărașul, totuși, mi-l recunoscu !...
„Din atare războire, din atare vitejie,
Din avîntul cel mai strașnic repezit de-o vijelie,
Ce foloase mîndre tras-ai ?“ strigă morții din mormînt.
— Ce ? Mi-am închinat moșia pe-o prăjină de pămînt !...
Da, de-atunci, de tine, doamnă, e moșia mea-nchinată !
Kaliany-aci domnește ! și chiar sora mi-e lăsată,
Ca ostatic de credința-mi și zălog de viața lui.
Iacă ce-a ajuns domnia ! Mi se cade să ți-o spui :
De-o așa călăuzire țara noastră e sătulă !
Căci a fost hrănită pururi cu mîndrie, nu cu hulă,
Și c-a învățat din datini date de strămoșii mei
Numai domnului din ceruri să închin coroana ei.

CLARA

Iacă zisă vorbă mare : datină ! Dar ce e, Vlade,
Datină ce-ntr-una-n față mi-aruncați ? Eh ! mi se cade
Să vorbesc de ea și mie ; am păscut-o de ajuns
Douăzeci de ani ca toată taina să i-o fi pătruns.
Ce e datina ? O lege ! zi o lege strămoșească !
Bună-n vremuri, dar ce poate să nu se mai potrivească
Celor ce cu propășirea s-au născut în vremea lor.
Dînsa-i o cătușă pusă propășirii de picior.
Am făcut, vă zic, prea bine, în mănoasa-mi cîrmuire,
Cînd am rupt acea cătușă pentru-a țării propășire !

Voi, în graniţele voastre de cu veacuri îngrădiţi,
Că schimbatu-s-a la faţă lumea nici că bănuiţi
Şi-n voi înşivă privind-o v-aţi închipuit, firește,
Că, de stă pe loc românul, niminea nu propăşeşte.
Dar eu vreau, din adormirea-i, ţara voastră s-o deştept,
Către-apus, unde-i ştiinţa şi lumina, să v-o-ndrept.
Sufletu-i pătat de schismu, duhu-i de-ndărătnicie,
Prin botezul mîntuirii să le spăl pentru vecie.
Eh, ce-mi pasă, cînd e vorba de-un folos aşa măreţ,
Dacă vi se pare vouă că-l plătesc prea mare preţ
Şi cînd cumpăr Făgăraşul, un ducat atît de mare,
Dacă vă tocmiţi pe-o vorbă, vorbă seacă,
o-nchinare !
Şi-apoi de-i sătulă ţara de călăuzirea mea,
Fie. Fac ce vreau ; păstreze-şi legea datinei, de vrea ;
Şi hrănească-şi-o cu fală, şi adape-şi-o cu jale,
Dar s-o ţină mai departe, şi să nu mi-o pună-n cale,
C-o sfărîm.

MIKED

Nu se sfărîmă veacurile ce-au trecut !
Şi cu veacurile-acelea datina ni s-a făcut.
Doamnă, datina străbună e mai mult decît o lege.
Domnul ce-şi cunoaşte ţara, din chiar traiul ei culege
Obiceiuri de tot felul, trebuinţe de-orce soi,
Năzuinţe, doruri, vise, ure, patime, nevoi.
El le cerne, le frămîntă, le topeşte, le strecoară.
Şi le toarnă, ca-ntr-o matcă, în cuvîntu-i către ţară,
Din aceste vorbe-nalte ale domnilor români,
Timp de veacuri, neamul ţese datina de la bătrîni.
Pruncul, de la sîn o soarbe-n fiecare strop de lapte ;
Leagănul, în care doarme, i-o şopteşte-n blînde şoapte ;
I-o mai spune vechiul basm de bunică povestit ;
Doina lung i-o cîntă-n frunză cînd e vîrsta de iubit ;
Arcul, ghioaga din perete pururi i-o aduc aminte ;
O citeşte-n pomenirea de pe lespezi de morminte.
Şi, sub pajera cu cruce, dezmierdîndu-şi visul său,
Sufletul i-o face una cu credinţa-n Dumnezeu !

CLARA

Fie. Dar, la urma urmei, ce voiţi ?

VODĂ

Ascultă, mamă,
Ţara, ce te roagă, astăzi, dar ce, mîine...

CLARA

Ah ! ia seama:
Mi se pare că ameninţi !

VODĂ

Nu ameninţ, dar îţi zic
Că prea mare e povara urii ca s-o mai ridic.
Uite, Dragomir e solul celor oropsiţi...

CLARA

E vrednic
De aşa solie !

DRAGOMIR

(violent)

Doamnă !...

VODĂ

(întrerupîndu-l)

Ei mă roagă, preacucernic,
Să-ţi înduplec zăcăşeala ! şi, cu dînşii, să te-mpac,
Să deschizi această cută unde cei mai mîndri zac.
Iartă-i. Stăpîneşte, mamă, prin blîndeţe : ar fi vreme ;
Peritoare-i cîrmuirea cînd sub dînsa ţara geme.

CLARA

Las' să geamă, dacă geme după nişte oameni răi !
Sunt duşmanii ţării, Vlade, cei ce sunt duşmanii mei.
Iacă legea cîrmuirii, călăuza judecării.

DRAGOMIR

Să-i spun eu măriii-tale cari sunt duşmanii ţării
Doamnă, şi, prin care semne, -n neamul nostru românesc,
Credincioşii şi vrăjmaşii ţării se deosibesc.
Uită-te la mine, doamnă : pe-acest piept, pe-această frunte,
Urma rănilor, în slove serbede, alt' dată crunte,
Spune, celor de pe-acuma, că spătarul Dragomir
Şi-a văzut de datorie patruzeci de ani în şir ;
Că hotarele domniei sunt de spada-i rotunjite,
Şi că orce biruinţe sunt pe trupu-i răbojite !

Patruzeci de ani, albastrul astfel flamuri azurii
Cu credința noastră,-n slava cerului îi primenii !
Patruzeci de ani, alături cu-alții — țara și-azi îi plînge —
Letopisețul moșiei scrisu-l-am cu-al nostru sînge !
Iată ce-au făcut cu mine, timp de patruzeci de ani,
Cei ce legea cîrmuirii îi numește azi dușmani.

CLARA

(sculîndu-se)

E prea mult !

DRAGOMIR

(violent)

Nu încă, doamnă.

CLARA

Oh !

DRAGOMIR

Nu ! Iat-acum spuza
De drept-credincioși adusă, pînă-n sfat, de călăuza
Judecării.

CLARA

Ah ! spătare, înc-o dată, e prea mult !
Depășești orce măsură ! — Tu taci, Vlade !

VODĂ

Eu ascult,
Mamă.

CLARA

(așezîndu-se la loc pe jeț)

Mamă ? Fiu netrebnic !... Fie, dar voi ține minte.

DRAGOMIR

De-ar fi să le uiți vreodată n-aș rosti așa cuvinte !
Dar îți spun ce am pe suflet și mă jur pe Dumnezeu
Că nu-ncape nici minciună, nici trădare-n gîndul meu.
Mă uimesc acele soiuri de boieri ce te-nconjoară !
Nu e unul să nu fie pripășit de din afară !
Unguri, mai cu seamă, lifte de-orce fel, toți papistași,
Toți străini de noi, iar legii noastre cei mai cruzi vrăjmași.

Sunt deștepți, așa e, doamnă : dar cu mintea lor isteață,
Ei întind pe noi o largă mreajă, deasă ca o ceață,
Ce supune la robie, doamne Vlade, neamul tău,
Năbușindu-i simțul pentru țară, domn și Dumnezeu.
Ei vor ranguri, avuție ; încruntată sau smerită.
Mîna lor despoaie țara ca pe-o țară cucerită.
Și ce treburi de ispravă au făcut în viața lor
Ca românul să-i primească, ospătos și-ndurător ?
Unii, slugi fără credință, condotieri, a lumii spumă,
Au prădat, cu foc și sînge, pentru bani, chiar țara mumă.
Alții, trădători ca Iuda — să-ți numesc pe-acei vicleni ?
Și-au vîndut, prin ranguri, neamul, frații lor, pe ardeleni
Și cu-acești ereți de curte ai voi să fii stăpînă
Pe-acei mîndri șoimi de plaiuri și-n chiar țara lor română?
Lasă-te de-așa nădejde ; din acest al său pămînt,
La vrăjmași nu dă românul decît locul de mormînt.

CLARA

Începînd printr-o dosadă nici că se putea, spătare,
Să n-alunece vorbirea-ți pînă la o-amenințare.
Dar ce-mi pasă ! Nu mi-e teamă ! Fac ce vreau : voi cîrmui
Cu ereții! Și, zadarnic, șoimii tăi m-or pizmui.

DRAGOMIR

De rămîi cu dînșii, doamnă, cîrma ți-o luăm din mînă.

CLARA

(sărind în picioare și izbucnind)

Îndrăznețe ! Cum ? În față... Uiți că sunt aci stăpînă !
Cine să cuteze ?...

DRAGOMIR

Țara, din boier pînă-n popor.

CLARA

Vlade, taci și-acuma ?

VODĂ

(care și vede planul izbutind)

Doamnă, eu sunt de părerea lor.

CLARA

(încremenind mai întîi ; apoi, într-un hohot de biruință)

Ah ! de mult te-nțelesesem ! În sfîrșit te dai pe față !
Îndrăzneala lor mîrșavă ție ți-a cerut povață !

Și nu m-ai chemat aicea sfatul spre-a mi-l asculta,
Ci, ca doi mișei să-și verse ciuda pe stăpîna ta.
Răzbunare de nevrednic !... Răzvrătire de fățarnic !
Dar te-oi face răzvrătirea să ți-o ispășești amarnic.

(Către cei doi sfetnici :)

Voi, la temniță !

MIKED

Uiți, doamnă, ce ți-am spus adeseori.
Că sunt nume de sparg ziduri și nu-ncap în închisori.

CLARA

(scoasă din fire, pare că-năbușe o clipă : apoi)

Hei ! strejeri !

VODĂ

Degeaba, doamnă, i-ai chema : tu știi prea bine
Că, de-afară, nu se-aude ce se face-aci la mine.

CLARA

(pentru sine)

Ah ! de-afară nu se-aude... Minunat !

(Tare :)

M-oi duce dar
Să chem însămi eu de-afară strejile...

VODĂ

Tot în zadar
Nimeni nu va pune mîna, doamnă, fără mișelie.
Pe-un boier ce l-al meu scaun e trimis cu o solie.

CLARA

(voind să meargă spre ușă)

Nimeni din ai tăi : eu însă...

VODĂ

(tăindu-i calea și categoric)

El în tihnă va pleca.
Cine-ar îndrăzni porunca mea de domn a o călca !
(Doamna se dă înapoi, uimită. Vodă urmează, către Dragomir, apropiindu-se de el:)
Către cei ce te trimis-au pleacă dar cu vorbe bune,
Veț-spătare, de la mine, domnul țării, și le spune

Că se va deschide cula, mîine chiar, în zori de zi !
(încet, ducîndu-l la ușă :)
Săi călare, dă năvală curții cum de-i auzi
Clopotul cel mare...
(Ei vorbesc încet și Dragomir iese.)

CLARA

(aparte)
Mîine ? Cît de scurtă, tot e lungă —
De ajuns — această noapte... ceasul rău ca să te-ajungă!

VODĂ

(coborînd)
Bane, mîine dimineață, sfatul îl vei aduna
Cînd de sfînta liturghie clopotele vor suna.
(Miked se-nchină și iese.)
Doamnă, e aproape miezul nopții. Să căutăm odihnă
Ca de treburile țării, mîine, să vedem în tihnă.

CLARA

Mîine ?

VODĂ

Da ! Și pînă mîine-n zori, uitasem să ți-o spui.
Nici-o poartă-a curții nu se va deschide nimănui.
Grue, asta mi-e lozinca.
(Grue iese, o clipă, și reintră)

CLARA

Bine, Vlade, foarte bine !
Însuți tu pornișI războiul între mine și-ntre tine :
Însuți, preț al luptei noastre, aruncași toiagul tău ;
Însuți, hotărîndu-mi ura, înarmat-ai brațul meu !
În acest locaș de unde nici un zgomot nu răsună
— În afară ! noapte bună, doamne Vlade, noapte bună.
(Iese, la un semn al lui vodă, Grue o urmează.)

SCENA VII

Vodă, Boierii, apoi Grue

VODĂ

(spre ușa pe unde a ieșit Clara)
Ah ! te-aștept ! Într-o capcană bine-ntinsă vei pica !

(Merge la ușa culei și o deschide.)

Ascultați, boieri.

(Toți intră în scenă și înconjoară pe vodă.)

La noapte, doamna Clara va-ncerca
Să-și îndeplinească crima. Maneo, ș-încă trei cu tine
— Aldea, Murgu și Herescu — veți rămîne-aci, cu mine.
Iacă ușa.

(Le arată o parte de foi din pardoseala părețelui din dreapta.)

Vlad s-o-nchizi, cînd aci vor fi pătruns
Ucigașii.

(Către ceilalți :)

Voi fiți gata dacă nu vom fi de-ajuns.

(Boierii pornesc spre culă, vodă vede pe Grue, care intră și aleargă la ei.)

Ei ?

(Ei vorbesc puțin încet.)

Prea bine !

(Către boieri :)

Doamna Clara ține sfat la ea, cu Pala.

(Către Grue, care îi îndeplinește porunca :)

Stinge tot.

(Către boierii cari, cu spadele goale, își iau posturile și se ascund sub perdelele uraniscului ; Vlad lîngă ușa tainică din dreapta.)

De-acum, tăcere !... să nu dea cu bănuiala
Că nu sunt cu totul singur.

(Toți dispar. Scena rămîne luminată numai de candela icoanei de la capul patului domnesc și de strălucirea cerului prin fereastra din fund. Vodă duce pe Grue înăuntrul uraniscului, lîngă iconostas.)

Grue, credinciosul meu,
Tu aci.

(Grue îi sărută mîna. Vodă mai privește o dată în preajma sa, apoi se întoarce către icoană, își scoate cușma.)

De-acum, stăpîne, luminează robul tău.

(Vodă intră sub uranisc și se-ngenunche pe iconostas. Grue trage perdeaua. După o tăcere, se aude glasul lui vodă, rugîndu-se :)

Tatăl nostru cel din ceruri ce priveşti cu bunătate
Sufletul pătruns aievea de cerească ta dreptate,
Dacă-n cumpăna de faţă în ispită am căzut
Şi-n al legii păs şi-al ţării pe-al meu numai l-am văzut ;
Dacă crima pregătită încă nu-i aşa de mare,
Ca,-n sfîrşit, să-ndrituiască dorul meu de răzbunare,
Dacă, către ei şi tine, însumi am păcătuit
Într-atît că chiar cu crima să le-o fi îndrituit ;
Dacă rea mi-e judecata, dacă fapta lor e bună.
Atunci, lasă, doamne drepte, junghiul lor să mă răpună.
Însă — dacă datoria mi-am făcut-o pe pămînt :
Dacă m-am ţinut, apururi, de cerescul tău cuvînt ;
Dacă-am suferit destulă umilire şi ocară
Pentru sfînta ta credinţă, pentru-această blîndă ţară ;
Dacă vremea e-mplinită, dacă ceasul a sunat,
Capul să-l ridic deasupra celor ce l-au închinat —
Atunci, doamne-atotputernic, fie-mi şi-astăzi de izbavă
Pentru-a ţării, a domniei şi-a credinţei tale slavă...

(Urmează o lungă tăcere. Apoi uşa tainică se deschide încet. Intră doamna Clara, Pala şi alţi doi ucigaşi ; ei se apropie cu grijă de patul domnesc, doamna trage perdeaua, ucigaşii dau să năvălească, dar încremenesc văzînd pe vodă în genunchi, cu ochii pe icoană. Doamna îi asmute, smulge pumnalul din mîna unuia din ei şi se repede ; dar Grue îi sare înainte şi o duce de braţul înarmat pe cînd boierii se năpustesc asupra ucigaşilor. Cortina cade repede astfel ca să nu se poată vedea desluşit măcelul ce urmează.)

N.B. În ultimul timp, unii spectatori mi s-au plîns că întunericul din scenă nu le-a permis să vadă amănuntele acţiunii mimate după sfîrşitul rugăciunii lui vodă. Dibăcia regizorilor constă a se folosi de rivălţi şi de rampă astfel încît să fie lumină destulă pentru ca spectatorul să nu piardă nimic din această scenă mută. A nu se uita că teatrul nu dă realitatea, ci iluzia realităţii. A.D.

ACTUL AL CINCILEA

Același decor ca în actul al doilea. Afară însă e noapte. Torțele și lampadarele din sală sunt aprinse.

SCENA I

Vodă, Mircea, Mușat, Groza, Vlad, Manea, Aldea, Român Herescu, Murgu, Baldovin, Pîrcălabul Curții

(Lume multă purtînd arme : boieri, căpitani, streji etc. Pe prispa din afară se văd cîțiva crainici și pristavi domnești. La ridicarea cortinii se aud sunînd clopotele de pe la biserici. Vodă îmbrăcat cu mantia domnească stă pe gînduri, în jețul de la dreapta. Deodată se aud trîmbițe. Vodă cată spre ușă cu grijă. Intră Dragomir, Miked, boieri în arme.)

DRAGOMIR

Doamne, fostu-ți-a porunca-ndeplinită cu-nlesnire,
Căci, de cele petrecute, nimeni n-avea nici o știre.
Kaliany, cu hotnogul său călare, s-a predat
Și, sub pajera domnească, armele le-a lepădat.
Iar vrăjmașii tăi și-ai noștri duc la rîndul lor povara
Lanțurilor făurite pentru noi de doamna Clara
Clopotele și pristavii spun uimitului norod
Din ce cursă mișelească a scăpat al lui voivod.
Gloata-ntreagă cere moartea, moartea fără judecată,
A tîlharilor de cari așa crimă fu-ncercată.

VODĂ

Ei și-au ispășit-o-ndată.

MIKED

Dar nu toți.

VODĂ

Voi pedepsi !
Oh ! și pentru dînsa ceasul ispășirii va sosi.

MIKED

Cred. Dar pentru ce la curte slobodă și-acum să fie
Oare, încă se mai cade către ea mărinimie ?
Doamne, pune-o-n neputință de-a mai face-o faptă rea :
Strejuiește-o.

VODĂ

(cu intenție)

Las-o, bane, să se piarză, dacă vrea.

(Sfetnicii se-nchină dumeriți. O tăcere. Sunetul clopotelor a încetat treptat.)

Aduceți-mi pe baronul Kaliany.

(Pîrcălabul iese de îndeplinește porunca. Intră Kaliany, dezarmat, între două streji. Pîrcălabul îi poartă spada.)

SCENA II

Aceiași, Kaliany

(El se înaintează către vodă care șade pe jăț, cufundat pe gînduri. La apostrofa lui, vodă ridică capul și-l privește liniștit.)

KALIANY

Doamne Vlade,
Mi se pare că la curtea-ți nu se știe ce se cade
Unui sol trămis de craiul, unui sol imperial,
Către tine, Basarabe — domn, ce-i drept, dar domn vasal.

BOIERII

(amenințători)

Ah !

(Vodă le impune tăcere cu gestul ; apoi îi face semn solului să urmeze.)

KALIANY

Oh ! mie nu mi-e teamă de necazul curții tale ;
Apărat sunt de solia-mi ca de nestrăpunse zale !
Și resping orce-apărare, fie clipa cît de grea,
Cîtă vreme am pe-aceea ce mi-o dă solia mea.

(Același joc de scenă ca mai sus din partea curții și a lui vodă.)

VODĂ

(după o tăcere)

Știu c-ai depășit adesea dreptul dat de o solie ;
C-ai cătat, aci, să zdruncini scaunul din temelie ;
Că te-ai dus chiar pînă-acolo să dai mînă de-ajutor
Ucigașilor ce-asupră-mi încercat-au un omor ;
Știu că crime sunt acestea, și c-ar fi dreptate dreaptă
Să te dau, ca pe-un nemernic, pradă gîdelui ce-așteaptă ;
Știu, dar nu vreau !... Pînă-n ziuă de la curte vei ieși...
În trei zile cată bine peste granița-a pași.
Singur vei pleca, căci singur ești sub pavăza soliei ;
Ceilalți sunt zălog la mine, de credința-mpărăției.
Tu la Ludovic vei merge : îi vei spune craiului
Că n-a fost — și nu e — vodă Vlad vasalul lui ;
Că nu mai domnește sluga lui în Țara Românească.
Ci eu, care-am ars, în vremuri, Alba Iulia crăiască ;
C-amîndoi ne-om înțelege după placul meu și-al lui :
De-o vrea pace, pace fie ; iar de-o vrea război, să-i spui
C-am aflat la el ducaturi, țări mănoase, scumpe scule
Și că,-n țara mea străbună, mai sunt Gherghițe [1] destule.

(Către pîrcălab :)

Dați-i spada...

(Către Kaliany :)

Mergi. La curte pînă mîine vei ședea.

(Kaliany iese. Către Dragomir :)

Pîn' la Făgăraș să-l ducă un sutaș, din streaja mea.

[1] a. *Ludovic I, Laios* în ungurește (1326—1382) zis cel Mare, e succesorul tatălui său, Carol Robert, care voind să cucerească Valahia (Muntenia), își văzuse armatele zdrobite la *Gherghița* (întîia treime a veacului XIV) de către Alexandru-Vodă Basarab, tatăl lui Vladislav IV Basarab (Vlaicu-Vodă).

Rege al Ungariei în 1342, Ludovic fu proclamat împărat în 1370, după anexarea Bosniei, Herțegovinei și Dalmației. Voind să cucerească și Muntenia, el nu a fost mai fericit decît tatăl său, deoarece armatele crăimii fură învinse de Vlaicu-Vodă căruia, pentru a obține pace, îi recunoscu ducatul Făgăraș.

b. Mulți cititori — unii erau chiar istoriografi — m-au întrebat :

— Ce e *Gherghița* ?

SCENA III

VODĂ

(către pîrcălabul curții, luîndu-l deoparte)

Cînd pornește-ntîia ceată de robiți la mînăstire ?

PÎRCĂLABUL

Cum s-o face ziuă.

VODĂ

Dînsa... știe ?

PÎRCĂLABUL

I s-a dat de știre
Ca de-o taină ce din gura-ți un prieten ar fi prins.

VODĂ

Bine, bine.

(Se duce pe pridvorul din fund.)

Ce de facle ! Parcă tîrgul s-a aprins.

(Boierii, cari au făcut loc lui vodă, se cobor în grupuri.)

— E numele unei victorii splendide a românilor contra crăimii, în întîia treime a veacului XIV.

Faptul atîtor întrebări dovedește că nu se mai înțelege astăzi aluzia făcută de vodă la un eveniment pe atunci cunoscut bine de toată lumea și, prin urmare, și de Kaliany (probabil, în viață, cînd se dăduse bătălia de la Gherghița).

Să lămurim dar această aluzie.

Gherghița era o mînăstire clădită pe piscul Carpaților, în codri, cam în actualul județ Jiu. În această localitate s-a înfăptuit, de către Alexandru-Vodă Basarab, tatăl lui Vlaicu, cea mai crîncenă înfrîngere a ungurilor. (Actualul spătar Dragomir luase și el parte la această bătălie.) Acolo a pierit mai toată nobilimea ungară din armata crăiască, marele cancelar al Ungariei și alți doi prinți palatini. Vodă Alexandru, pentru a pomeni locul acestei lupte glorioase, ridică din stînci de piatră, nu departe de mînăstire — și cu fața spre Ungaria — trei stîlpi de piatră, pe cari erau săpate numele celor trei prinți palatini. Istoriograful ungur Engel (pe la sfîrșitul veacului XVIII, deci aproape 5 veacuri mai tîrziu) povestește că a văzut însuși acești stîlpi, mîncați de rugina vremii. Mînăstirea Gherghița fusese mistuită de un incendiu. Vezi Șincai (n.a.).

MANEA

(Către Vlad Dobceanul)

De ieri pîn-acuma, vere, ce de fapte !

VLAD

Ce de fapte
Încă pot să se ivească în acest sfîrșit de noapte !

BALDOVIN

(în alt grup, alături de Mircea)

Bietul Pala. Vezi ! Ieri moartea nu degeaba l-a-ncercat.
Astăzi l-a lovit.

ROMÂN HERESCU

Așa e.

MURGU

Ce frumos cînta !

ALDEA

Păcat.

MIRCEA

(aparte)

Da, păcat ! Oh, simt în suflet că al meu păcatul este ;
Eu l-am omorît.

BALDOVIN

Dar dacă vodă nu prindea de veste,
Hei ? Așa-i că unguroaica-l ucidea prea frumușel ?

MURGU

Chiar așa, bătu-o-ar focul !

BALDOVIN

Eu nu mă pricep de fel
De-a ieșit din vălmășeală teafără...

ALDEA

Ba, mie-mi vine.
Că de-o ajungea vreun paloș, vodă mi-l ținea de bine.

BALDOVIN

De ! mai știi ?

MIRCEA

(aparte)

Oh, au dreptate ! Vodă Vlad își răzbuna.
Și trădarea mea pe doamna-n gheara morții o mîna !
Ea pe Anca mi-o dăduse. Dacă vodă mă înșală !...
Cîte chinuri într-un suflet !... Îndoială, îndoială !...

(Se aude din afară mugetul mulțimii, un zgomot de luptă. Grue intră repede și vorbește cu vodă.)

VLAD

(în grupul său)

Ian-ascultă !

MANEA

Ce se-ntîmplă ?

VLAD

Parcă e orașu-n foc !

(Vodă s-a coborît în mijlocul scenei și a vorbit animat cu pîrcălabul.)

VODĂ

(încet pîrcălabului)

Înțelege-mă !

PÎRCĂLABUL

Da, doamne.

VODĂ

Fie-ți mîna cu noroc !

(Pîrcălabul iese grabnic. Vodă, urmează tare către Dragomir :)

Tu, la tabără : hotnogul de-o mișca măcar din deget...
Fără milă ! În această noapte mila e un preget.

(Dragomir iese, urmat de cîțiva căpitani. Vodă vorbește către cei de față, deslușind ce se petrece.)

Niște venetici de-ai doamnei, streji, călugări slujitori,
Cari-ncearcă să sloboadă capii lor din închisori.

(Boierii fac o mișcare ca cum ar fi gata să dea piept : vodă îi potolește cu gestul.)

Pentru cine vrea să intre, ușa temniței se lasă
Larg deschisă ; dar, se-nchide, pentru cine vrea să iasă.

N-aveți grijă : pîrcălabul e om meșter la nevoi.
Și, la urmă, Grue spune că norodul e cu noi.

(El se urcă, cu Grue, spre pridvor și cată mereu în afară cu nerăbdare. Boierii rămîn în planul întîi.)

BALDOVIN

Vodă, zău, mă bate gîndul că le-a-ntins înc-o capcană.

ROMÂN HERESCU

Prada de călău, fîrtate, se alege pe sprînceană.

ALDEA

Ce călău ? Eh ! știu eu cine-o să le facă de prohod :
N-a umblat degeaba Grue toată noaptea prin norod.

MIRCEA

(aparte)

Vai ! ce groază !

MURGU

Grue ăsta știe multe.

VLAD

Multe face.

MANEA

Îl și prețuiește vodă.

BOIERUL BĂTRÎN

Că-l pricepe și că tace, tace...

SCENA IV

Aceiași, Anca urmată de Sanda

(Anca intră într-o fugă din dreapta. Vede pe vodă și se aruncă la picioarele lui.)

VODĂ

(ridicînd-o)

Anca ? Ce te-aduce ?

MIRCEA

(aparte)

Anca ?

ANCA

Să fii bun pîn' la sfîrșit ;
Mama !

VODĂ

(făcîndu-se că nu înțelege)
Mama ta ?

ANCA

Oh ! Vlade, cît de crîncen ți-a greșit,
Iart-o, scap-o ! — Pentru mine, pentru dragostea fierbinte
Ce ți-o port.

VODĂ

Să scap pe doamna ? De ce lucru ?

ANCA

Doamne sfinte !
E-n primejdie de moarte ! Ce ? Nu știi ? Nu ți s-a spus ?

VODĂ

Nu, nimica.

ANCA

De la curte a fugit, în tîrg s-a dus...

VODĂ

Ce ?

ANCA

Da, cu cîțiva tovarăși... Dar norodul, în vîlvoare,
I-a recunoscut ! Și-acuma...
(Afară, strigăte de biruință și răcnete de moarte.)
Oh ! n-auzi !... O să-i omoare !...

VODĂ

Unde ? Ce fel ?

ANCA

Nu știu ! Scap-o, scap-o pentru Dumnezeu !

VODĂ

I s-a-ntors în mînă fierul ce-ndreptase-n pieptul meu.
Fie !

(Către boieri :)

Alergați !... Cu viața, înc-o dată, să-mi rămîiă
Dar datoare.

(Boierii s-au repezit, dar se întîlnesc în ușă cu pîrcălabul.)

Pîrcălabul !

PÎRCĂLABUL

Doamne, mi-au scăpat din mînă.
Cîțiva temniceri, de doamna, cum se vede, cumpărați,
La porunca-i, sloboziră, papistașii-ntemnițați ;
Dar norodul, ce-auzise clopotele, se-adunase ;
Îi văzu, dădu năvală cu topoare și cu coase,
Astfel că răzvrătitorii, de mulțime fugăriți,
Erau pîn'la cel din urmă, cînd sosii, măcelăriți.

ANCA

(sfîșietor)

Mama ! Doamne sfinte ! mama !

VODĂ

(mîngîind-o)

Surioară.

PÎRCĂLABUL

Doamna Clara
A scăpat cu viață.

ANCA

(tresărind de bucurie)

Mama ?

VODĂ

(pe jumătate mulțumit de aceasta)

Ah ?... Mi-ai ridicat povara
După suflet, pîrcălabe. Da. Și... ce fel a scăpat ?

PÎRCĂLABUL

Mulțumită însăși urii ce norodul i-a jurat ;
El n-a sfîșiat-o-ndată, căci voia s-o arză vie,
Rugul se și ridicase, se-aprindea...

ANCA

Ce grozăvie !

PÎRCĂLABUL

Într-o clipă doamna Clara răsticnită fu pe el.
Dar, deodată, prin mulțime, năvăli un căușel,
Străbătu la rug, din flăcări smulse jertfa leșinată,
Și, pe cînd dădeau străjerii piept cu gloata-nverșunată,
El, amenințat cu moartea de norodul răsculat,
Izbuti s-adăpostească viața doamnei în palat.

(Arată spre fund.)

ANCA

Oh ! alerg la ea.

VODĂ

Da. Du-te.

(Anca iese repede prin fund. Vodă șade pe jeț și se cufundă pe gînduri. Dar se face o mișcare în fundul sălii : boierii se dau îndărăt uimiți și apare în ușă doamna Clara, despletită, cu straiele în dezordine, rupte și pătate de tină, sprijinită pe Anca și urmată de cîteva femei. Ea înaintează în tăcere pînă la jețul lui vodă. Într-un grup, unde se discută, Aldea exclamă, arătînd pe pîrcălabul.)

ALDEA

El ; mă prind că, de-astă dată,
N-a brodit-o.

BALDOVIN

De ce, vere ?

ALDEA

Că nu trebuia scăpată.

SCENA V

Aceiași, Doamna Clara etc.

CLARA

Doamne, Vlade, mă privește.

VODĂ

(sărind în picioare)

Doamna Clara ! Tu aci !

CLARA

A mă mai lupta cu tine nu m-oi îndărătnici.

VODĂ

Ucigașa !

CLARA

Da. Ascultă. Suntem două inimi crunte
Noi, și-aceleași gînduri negre ni se zugrăvesc pe frunte.
Milostiv te crede lumea, dar nu eu, căci te ghicesc.
Nu mai sunt primejdioasă, deci am voie să trăiesc.

VODĂ

Sfînt se face orice mijloc pentru-a țării apărare !
Și, că țara mi-am scăpat-o jur aci păcatul mare :

(Curtea își manifestă zgomotos bucuria. Cînd zgomotul se liniștește, vodă continuă, adresîndu-se Clarei :)

Ucigașă ! Tu cu junghiul încercași a mă lovi,
Eu, mă fac călău, de-e vorba neamul a mi-l izbăvi !

(Curtea își manifestă zgomotos aprobarea.)

CLARA

(într-un răcnet)

Vorbe late ! Vorbe late !

(Către vodă :)

Oh ! fățarnic ! tot fățarnic,
Dar o să te-ajungă, doamne Vlade, ceasul cel amarnic !
Toți, ca mine-n astă noapte, Vlade nu vor fi trădați :
Toți, toți, fără să lovească n-o să cadă-njunghiați.
Unul va fi mai destoinic, va străbate pîn' la tine
Și... Atunci îți vei aduce-aminte, poate, și de mine.

(Pentru a curma o scenă între mumă-sa și frate-său, scenă dureroasă pentru ea, Anca trage și pe Clara spre ieșire.)

Iacă ruga ce voi face pururi domnului ceresc
Din tot sufletul cu care te urăsc, da, te urăsc,

(Iese prin dreapta, cu Anca și urmașele lor. Boierii, învrăjbiți, se năpustesc înspre ușă.)

SCENA VI

Aceiași, afară de Doamna Clara, Anca etc.

VODĂ

(oprește boierii ; apoi către pîrcălab)

Pîrcălabe, știi porunca, te privește : mîine seară,
Vreau să știu c-a fost închisă la Snagov această fiară !
(Intră Dragomir. Vodă merge la el cu aer de-ntrebare.)

DRAGOMIR

Parte-n beciuri, parte...

VODĂ

Bine — Costeo, Grozo, dragii mei...
Mergeți la Moldova soră pentru mîntuirea ei ;
Ce-ați văzut c-aci făcut-am, noi, în Țara Românească,
O veți face voi acolo, pentru legea creștinească,
Pentru sfîntul drept al țării, pentru neamul ei străbun,
Căci e sfîntă rîvna voastră și nu-ngăduie
răsbun [1]

COSTEA

Fii slăvit, în duhu-ți ager ce-n adînca-i prevedere,
Doamne, pentru neamul nostru pregătit-a o-nviere.
Dar, în cumpăna de față, cînd te bat așa nevoi,
Nu se cade vrăjmășia s-o lovim întîi la noi ?

VODĂ

Mergi în tihnă la Suceava ; să n-ai grijă despre mine ;
Pentru Mikloș palatinul am eu tot ce se cuvine.
Te trudește papistașa cu grozavul ei blestem ?
Zică ! Dumnezeu n-ascultă de păgîni, deci nu mă tem.
Nu mai sunt, aci, în juru-mi, decît suflete curate.
Lasă. Biruiește-acolo precum eu aci, Mușate.

COSTEA

Voi căta măreața-ți pildă s-o urmez. Dar ce voivod
Ai menit Moldovei ?

[1] Scris cu s, *răsbun* e un substantiv care înseamnă întîrziere, răspuns, păsuială (n.a.).

VODĂ

Pregătește-ntîi acest izod !
Și, cînd totul va fi gata, fii pe pace, ți-l voi spune.
(Vodă lasă pe Costea și merge spre fund, unde vorbește cu Grue și cu Dragomir. Costea se închină și merge spre boieri, care-l înconjoară și-l felicită, ca și pe Groza.)

MIRCEA

(aparte)

Se codește... nu răspunde la-ntrebarea ce i-o pune
Costea ? Pentru ce ? Mă-nșeală ! Da, mă-nșeală ! I-am scăpat
Viața și mă-nșeală ! Pentru ce ? De ce sunt vinovat ?
Să-mi răzbun ? Să mai îngădui ? Pînă cînd ? Oh! ce rămîne
De făcut ?... Blestemul doamnei ?... Luminează-mă, stăpîne,
Luminează-mă !

(Se aude sunet de bucium la poarta curții.)

VLAD

(ascultînd buciumul de afară)

Ascultă !

MANEA

Glas de bucium a sunat !

VLAD

Cine-o fi ?

MURGU

În toiul nopții !

ROMÂN HERESCU

Și la curte !

VLAD

E ciudat.

VODĂ

(care s-a coborît cu Grue)

L-a găsit pristavul nostru, Grue.

UN COPIL DE CASĂ

(intrînd)

Doamne, o solie
De la kralul Simon Stareț, aliatul tău.

VODĂ

Să vie.

MIRCEA

(aparte)

Ah ! voi ști dar adevărul ! Îndoiala va-nceta !

(La un semn al lui vodă, boierii se grupează în jurul jețului din dreapta, pe care se așează el. Intră solul sîrbesc.)

SCENA VII

Aceiași, Solul sîrbesc

(El intră cu urmașii săi, vine pînă în fața lui vodă, și i se îngenunche.)

VODĂ

Bun sosit la curtea noastră.

SOLUL

Să trăiești, măria-ta !

VODĂ

Scoală. Sufletul mi-e dornic să te-asculte. Cuvîntează.

SOLUL

Preaslăvitul Simon Stareț, kralul nostru, îți urează,
Pentru tine, mare doamne ! cum și pentru neamul tău,
Zile line și mănoase întru bunul Dumnezeu.
După ce-ascultă scrisoare-ți îndelung porni a plînge,
Dar, apoi, dădu poruncă oaste grabnic a se strînge
Ca s-alerge, fără preget, la iubitul său vecin
Și să-i curețe moșia de păgîn și de străin.
„Mergeți — zise el — răpuneți ungurească vrăjmășie,
Ca și el să tragă spada pentru dulcea mea moșie
— Căci năprasnicul aține pururi calea orișicui —
De cumva cumplita soartă mi-ar lovi-o ca pe-a lui.“
Astfel se rosti voivodul. Și dorind, prin înrudire,
Mai desăvîrșit a strînge o statornică unire
— Care-n chiar urmașii voștri roduri veșnic va purta —
El îți cere de soție pe domnița, sora ta.

MIRCEA

(aparte)

Oh ! de-acum atîrnă soarta de-un cuvînt ! Ce va răspunde?

VODĂ

Cuvîntarea ta, jupîne, în adîncul meu pătrunde,
Inima-mi e-nduioşată cînd, în clipa cea mai grea,
Văd cum dragostea lui Stareţ înfăşoară ţara mea.
Măgulit sunt eu pe Simon să-l aud zicîndu-mi frate !
Iar moşia mea va ţine ca, la rîndu-i, să se-arate
Credincioasă, dacă soarta şi pe el l-ar prigoni :
Măgulită-i şi domniţa, sora mea, de-a se uni
Cu bărbatul care pune, pe-a ei frunte feciorească
Cu cununa de soţie şi coroana sa domnească.
Mîine, te-oi primi, cu fală şi mai cuvenit alai
Ca-nvoiala mea domniţa s-o-ntărească din viu grai.

MIRCEA

(aparte)

Totul s-a sfîrşit !

VODĂ

Acum, dragă oaspe, mergi cu bine.

SOLUL

Să trăieşti, mărite doamne !

MIRCEA

(aparte)

Ba să moară ! Şi, prin mine...

(Solul iese cu urmaşii săi.)

SCENA VIII

Aceiaşi, afară de Solul sîrbesc

VODĂ

Pîrcălabe, vreau poporul meu să fie-nştiinţat
De unirea şi-nrudirea care-aci s-au încheiat
Ca să pomenească ţara, ca pe-o zi de praznic mare,
Ziua cînd din letopiseţ şi-a şters anii de-nchinare,

Iar eu m-oi ruga la domnul și-i voi mulțumi smerit,
Că de mîna ucigașă-n astă-noapte m-a ferit.
În biserica domnească să mă-nconjure norodul ;
Nicodim va zice slujba.

(Senzație. Boierii, comentînd, formează grupuri.)

MIRCEA

(aparte)

El îți va sluji prohodul.

MANEA

(în grupul din extrema stîngă)

Veste bună pentru țară.

VLAD

Pentru țară, așa e.
Pentru domnul Mircea, însă, nu prea.

MANEA

Dar de ce ?

VLAD

Că iubește pe domnița Anca.

MANEA

Și ?

COSTEA MUȘAT

Iubirea
E putere foarte mare. Prin ea ni se schimbă firea :
Dintr-un om cinstit, s-ajunge cine știe ce pungaș ;
Din boier înalt la suflet, un mișel, un ucigaș ;
Vezi, amorul zăpăcește. Cîteodată ne învață
Să facem o nebunie, cel puțin o boroboață.

(Pîrcălabul a ieșit cu crainicii și pristavii. Vodă, sprijinit de Grue, se urcă pe pridvor prin care se vede cerul înălbit de zorile zilei. Mircea îi urmărește mișcările, strecurîndu-se printre grupuri.)

VODĂ

(pe pridvor)

Grue, vechiul meu tovarăș, pavăza și brațul meu,
Iacă zorile ce-n neguri le zăream doar tu și eu.

(S-aud afară trîmbițele crainicilor. Ca însuflețit :)
Mi-am redobîndit coroana, iar sînt domnul țării mele
Uite cum se șterg, pălite, de pe boltă, mii de stele,
Cînd de zori s-anunță firii soarele biruitor,
Astfel, cînd se-nalță fruntea mea de domn stăpînitor,
Pier în preajma mea dușmanii, mi se luminează zarea !
Tot se-nchină, se-ngenunche, tot, tot, tot.

MIRCEA

(sărind la el, cu pumnalul ridicat)

Uiți răzbunarea !

(El se năpustește asupra lui vodă. Dar Grue, care-i observă apucăturile de la începutul actului și-l pîndește din ochi, se repede înaintea lui. Se produce o vălmășeală, boierii sărind din toate părțile.)

VODĂ

Ah ! mișelul !

VLAD

Stai !

MANEA

Păzește !

MURGU

Doamne Mirceo !

BALDOVIN

Nu lăsa !

ROMÂN HERESCU

Ține-l bine !

COSTEA

Ticălosul !

(Boierii au apucat și dezarmat pe Mircea. Vodă se coboară în scenă, înconjurat de cîțiva.)

GROZA

E rănit măria-sa !

VODĂ

Nu, nu sunt rănit !

MIKED

Dar iată sînge.

COSTEA

Mîinile ţi-s pline.

VODĂ

Da, adevărat ! De unde ? Eu nu sunt rănit. Dar cine, Cine ? Căutaţi !...

(Boierii se privesc şi vodă, întorcîndu-se spre fund, vede pe Grue, care coboară spre el, împleticindu-se.)

Ah ! Grue ! Grue ! El ! El !

(Vodă aleargă la Grue, îl primeşte-n braţe şi vine în faţă, sprijinindu-l.)

Eşti rănit,

Grue ? Vorbeşte....

(Grue face o sforţare, dar se prăvăleşte la pămînt.)

Grue !

(Vodă se-ngenunche, susţinîndu-l.)

Doamne ! Cum a-ngălbenit !

Oh ! mi l-a ucis, desigur ! Grue !

(Îl ridică în braţe. Grue face o mişcare de durere.)

Da, te doare...

Stai ! aşa !

(Îl aşează binişor cu capul pe genunchiul său. Grue îi caută mîna.)

Ce vrei ?

(Grue, care i-a luat mîna, o duce la gură şi o sărută lung.)

Răspunde, e mai bine ?

(Grue răstoarnă capul, se întinde, îşi dă sufletul.)

Grue ! Moare !

Moare !... Grue ! Doamne sfinte ! moare ! Grue !

(Îl ridică-n braţe, îl pipăie.)

Mort ! e mort !

Oh ! deşert va fi de-acuma sufletul ce-n mine port !

Oh ! oh ! Grue ! Vai de mine ! Grue !... Doamne, mi se frînge

Inima ! Oh ! Oh !...

(Toţi cei de faţă dau în genunchi.)

MIKED

(care a-ngenuncheat lîngă mort)

Stăpîne...

VODĂ

Plîngi, Mikede ? Oh ! va plînge
Obștea-ntreagă-a țării noastre, din român pîn'la boier,
Cînd va ști ce suflet mare napoiatu-s-a la cer.

(Vodă se scoală din genunchi, își scoate dulama de domn și o azvîrlă pe trupul lui Grue.)

Bane, vreau să i se facă pogribanie domnească.
Iată-i giulgiul.

(Cîțiva boieri ridică trupul lui Grue și ies cu el prin stînga. Vodă, cu brațele întinse, cuvîntează :)

Grue ! Grue ! ca pe veci să pomenească
Datina moșiei tale dragostea ce i-ai purtat,
Fi-vei la picioarul stranei domnilor înmormîntat.
Căci în tine, biet Român Grue, fost-au întrupate
Însușirile de suflet în popor adînc săpate !
Și, prin tine,-n el găsit-am, cînd restriștea mă lovea,
Singurul statornic reazăm ce-am avut în țara mea.

(Boierii fac către vodă un gest de mîhnire ; el le răspunde :)

Da ! căci v-a citit în suflet inima-mi îndurerată :
Toți v-ați îndoit de mine, toți m-ați renegat vreodată.
Pentru toți, cîndva, cocoșul lui sin Petru a cîntat...
Numai el, poporul, fostu-mi-a statornic nencetat,
El, ce sufere, ce tace, ce iubește și ce *crede*
Fără-a cerceta, în domnul pus de datină, Mikede !
Și ce, pururi, cade jertfă cînd, în vremuri de nevoi,
Dezbinarea se strecoară sîngeroasă printre noi !
Grue, Grue ! Vai ! sărmanul !

(Își întoarce ochii și vede pe Mircea între streji. Într-un imbold își trage paloșul și se repede la el răcnind :)

Cîine !

(Miked, Dragomir și alții îl reține. Toți s-au sculat în picioare. El atunci se stăpînește, își pune paloșul în teacă.)

Da, aveți dreptate :
Așa crime nu se cade să rămînă nenfierate,

Nici să piară osînditul de-aşa paloş fulgerînd,
Ci de funia menită ucigaşilor de rînd.

(Mircea face un gest de revoltă.)

Ah ! te doare, te răneşte, ţi-e osînda grea şi crudă
Nu ? Dar spune, suflet negru, cuget buimăcit de ciudă.
Ca să făptuieşti aceasta, ce duh rău te-a prididit ?
Spune !

MIRCEA

Vrednic sunt de moarte, dar să mor nedosădit.

VODĂ

Moartea ? Zău ! Pentru-aşa crime crezi că e-ndestulătoare ?

MIRCEA

Chinuri ? Nu mă tem, în mine, chinuri port cotropitoare,
Le-am cătat tămăduire-n răzbunare-asupra ta,
Dar de ele numai moartea, blînda moarte, m-a ierta.

VODĂ

(Pauză. Apoi cu exaltare.)

Chinuri ? Tu vorbeşti de chinuri ? Chin, a inimii bătaie ?
Chin ? O clipă de nădejde, o-mboldire, o văpaie
Ce s-aprinde cu-o privire, ce cu-o lacrimă s-a stins
Şi din care numai rodul fără vlagă iese-nvins !
Chinuri ! Dar deşteaptă-ţi mintea, dar te uită-n neagra zare !
De eşti om, fă-ţi ochii roată peste ţară şi hotare.
Chinuri !... Dar priveşte sînul bietei noastre de moşii.
Numără, de poţi, pe dînsul urmele de vrăjmăşii ;
Prin palaturi, prin colibe, jos, la şesuri, sus la munte !
Despicate de cu veacuri, rănile-i sunt încă crunte !
Sabie şi foc, din vale, din deal, sabie şi foc !
Ani de groază şi de sînge mulţi !... de linişte deloc !
Veşnic lupta pentru lege, veşnic lupta pentru nume,
Mor flăcăii înainte de moşnegi şi chiar de mume !
Roşul focului pe ceruri, roşul sîngelui pe-ogor ;
Dacă mor de fier sau pară, chiar ei nu o ştiu, dar mor :
Şi, murind, sărută sînul ţării mume, căci îl doare
Plînsul ei bătrîn pe-obrajii încă-a unui fiu ce-i moare !
Şi sunt veacuri de cînd unii după alţii anii fug
Şi de cînd această ţară nu e, vai ! decît un rug

Unde mucenicii noștri, muritori într-o credință,
Moștenire-și lasă vlaga și nădejdea-n biruință !
Rug pe care se tot urcă, nesătui, moștenitori,
Ucenicii biruinței amînate-atîtea ori !...
Iată chinurile noastre, și cu ele, doruri, vise,
Pe moșia strămoșească-n lung și lat, cu sînge scrise !
Iată chinurile mele, ale unui domn român,
Basarab, de sine vrednic și de numele-i bătrîn,
Pe cînd tu, tu... Ce văd... plînge

MIKED

Doamne !

DRAGOMIR

Doamne !

MIRCEA

Mi-e rușine.

MIKED

Pocăința este cazna sufletului.

VODĂ

(îndurerat, ca pentru sine)

Grue !

DRAGOMIR

Cine

N-a păcătuit... !

COSTEA

E tînăr.

VODĂ

(idem)

Grue ! Vai !

MIRCEA

(sculîndu-se)

Măria-ta,
Sunt nevrednic, și nevrednic fi-voi chiar de m-ai ierta !
Dar să-ngăduie mărirea sufletului tău, stăpîne,
Să mă urc și eu pe rugul vitejiilor române !
De rugina mișeliei să nu-mi fie gergul ros !
Să nu mi se stingă viața, cît o fi, făr' de folos !

Să simţesc, şi eu, ca tine, chinurile ţării mele !
Rănile-i de veci deschise, lacrimile-mi să le spele !
Şi să mor ca morţii noştri, după pilda ce au dat,
Plîns de tine, cum e Grue, şi de Dumnezeu iertat.

VODĂ
(idem)

Grue, vai !

MIKED

Mărite doamne, miluieşte-atîta jale.

COSTEA

Duhul lui văzu lumina.

DRAGOMIR

S-a robit măriei-tale.

(Toţi întind mîini rugătoare. Vodă face un gest solemn de tăcere.)

Toţi v-aţi îndoit de mine...
(Către Mircea :)
Să te crez ?

MIRCEA

Pe Dumnezeu...

VODĂ
(întrerupîndu-l)

Nu, taci !
(Tainic, luîndu-l la o parte.)
Mi-ai ucis pe Grue, pavăza şi braţul meu !
Mă pricepi ! Fii... ce-a fost Grue !

(Joc de scenă. Mircea face un gest ca şi cum ar întreba : „Eu ?" Vodă răspunde din cap : „Da")

MIRCEA

Te-nţeleg şi jur !

GLOATA
(afară)

Trăiască
Vodă Vlaicu !

(Vodă, sprijinit de Mircea, îndemnat de Dragomir şi de

Miked, merge cu ei la pridvor și se arată poporului. Se face tăcere.)

VODĂ

Să trăiască Țara noastră Românească !

GLOATA

(afară)

Să trăiască ! să trăiască ! Ura !

VODĂ

Drag norodul meu,
Ține datina străbună ca credința-n Dumnezeu !
E nemernic cine-o uită ! Datina e legătura
Sfîntă dintre domn și tine...

GLOATA

(afară)

Ura ! Ura ! Ura ! Ura !

Cortina cade în timpul uralelor.

BARBU DELAVRANCEA

(1858—1918)

Fiu al unor oameni sărmani „împroprietăriți la '64", Barbu Ștefănescu Delavrancea se naște la 11 aprilie 1858 în mahalaua Bucureștilor Delea Nouă.

Își începe studiile la Școala Domnească, evocată de scriitor în Domnul Vucea, *trecînd apoi ca bursier la liceul „Sf. Sava", pe care-l absolvă în 1877, anul războiului de independență.*

Audiază o perioadă cursurile Facultății de medicină pe care le părăsește în favoarea celor juridice, luîndu-și, în 1882, licența în drept. Pentru perfecționarea studiilor pleacă la Paris. Aici locuia în rue de la Sorbonne în plin Cartier Latin, aproape de Universitate și de cafeneaua Cluny, punctul de întîlnire al studenților români.

Revenit în țară, în 1884, după ce vizitase Italia, fără doctorat, dar cu un bogat orizont cultural și artistic, Delavrancea se angajează într-o activitate proteică.

Este mai întîi prim-redactor la ziarul Epoca *al lui G. Panu și colaborator la* Revista nouă *a lui Hasdeu,* Literatura și știința *a lui Dobrogeanu-Gherea,* Democrația, Voința *ș.a. În 1887 editează publicația* Lupta literară.

Delavrancea a îmbrățișat mulți ani de zile cariera publicistică și politică, fiind un gazetar de primă mărime și un orator desăvîrșit. A scris articole de critică literară și artistică, a fost animator al folclorului și desenator.

O mare prietenie l-a legat de Caragiale — pe care l-a apărat în cunoscutul proces Caion — și de Nicolae Grigorescu.

După 1900 intră în politică fiind deputat, primar al Capitalei și ministru în mai multe guverne. Ca om politic Delavrancea, care credea nestrămutat în virtuțile poporului, a militat necontenit pentru unificarea națională a țării.

Primele opere pe care le dă literaturii sînt nuvelele strînse în volumele : Sultănica *(1885),* Trubadurul *(1887),* Paraziții *(1892),* Hagi-Tudose *(1903) etc.*

După răscoala din 1907 Barbu Delavrancea realizează marea sa trilogie : Apus de soare *(1909),* Viforul *(1910),* Luceafărul *(1910).*

Prin aceste scrieri — mai ales cu Apus de soare, *prezentată pe scena teatrului în premieră la 2 februarie 1909— Delavrancea înregistrează cel de al patrulea moment glorios al dramei istorice românești, intrată deja în repertoriul național.*

Cu Luceafărul, *Delavrancea încheie seria creațiilor sale de evocare istorică a Moldovei, dar cariera de autor de teatru și-o continuă prin prelucrarea nuvelelor* Irinel *(1911)* și Hagi-Tudose *(1912). O altă piesă a sa,* A doua conștiință, *scrisă în perioada 1912—1914, a fost publicată postum în 1923.*

În 1912 Academia Română îl alege ca membru al ei, iar în 22 mai (4 iunie) 1913 rostește discursul de recepție — Din estetica poeziei populare.

Barbu Delavrancea, al cărui aport este deosebit de important pentru viitorul dramaturgiei noastre moderne, moare la Iași la 29 aprilie 1918.

BIBLIOGRAFIE

I *Apus de soare.* Dramă în IV acte, București, Editura Librăriei Socec, 1909.

Viforul. Dramă în IV acte, București, Editura Librăriei Socec, 1910.

Luceafărul. Dramă în V acte, București, Editura Librăriei Socec, 1910.

Apus de soare. Dramă în IV acte, Ediția a II-a, București, Editura Librăriei Socec, 1912.

Luceafărul. Dramă în V acte, București, Editura Librăriei Socec, 1928.

Viforul. Dramă în IV acte, București, Editura Librăriei Socec, 1938.

Luceafărul. Dramă în 5 acte, București, Editura Librăriei Socec, 1940.

Viforul. Dramă în 4 acte, București, Editura Librăriei Socec, 1940.

Opere, Prefață de Aurel Martin, București, E.S.P.L.A., 1954.

Scrieri alese, I-III, Studiu introductiv de Al. Săndulescu, Bucu-

rești, Editura de stat pentru literatură și artă, „Scriitori români", 1958.

Apus de soare, Teatru, Prefață de Al. Săndulescu, București, Editura pentru literatură, „B.P.T.", 1963.

Opere, I—VIII, Ediție îngrijită, Studiu introductiv, note, variante, glosar și bibliografie de Emilia Șt. Milicescu, București, Editura pentru literatură, „Scriitori români", 1965—1971 ; vol III cuprinde *Apus de soare, Viforul, Luceafărul.*

Apus de soare, Hagi Tudose, Texte stabilite de Elena Beram, Prefață de Tiberiu Avramescu, București, Editura Tineretului, „Biblioteca școlarului", 1965.

Teatru, Text stabilit de Emilia Șt. Milicescu, Prefață de Al. Săndulescu, București, Editura Albatros, „Lyceum", 1969.

Teatru, Ediție îngrijită de Emilia Șt. Milicescu, Prefață de Teodor Vârgolici, București, Editura Minerva, „B.P.T.", 1971.

Apus de soare (1503—1504). Dramă în patru acte, București, Editura Eminescu, „Colecția Rampa", 1973.

Apus de soare (1503—1504). Dramă în patru acte, București, Editura Univers..., „Thalia", 1974.

Teatru. Ediție îngrijită de Emilia Șt. Milicescu. Repere istorico-literare de Mihai Dascal, București, Editura Minerva, „Patrimoniu", 1975.

Il E. Lovinescu, *Critice*, vol. VI, *Revizuiri literare*, București, Editura Ancora, 1928.

Mihail Dragomirescu, *Critice*, II, București, 1928.

N. Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane*, I, București, Editura Adevărul, 1934.

E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, București, Editura Librăriei Socec, 1937.

G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, Editura Fundațiilor, 1941.

Emilia Șt. Milicescu, *Barbu Delavrancea*. Studiu biobibliografic, București, Editura de stat didactică și pedagogică, 1958.

Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Influențe shakespeariene în trilogia dramatică a lui Delavrancea*, în *Limbă și literatură*, vol. VI, București, 1962.

Tudor Vianu, *Studii de literatură română*, București, Editura didactică și pedagogică, 1965.

Virgil Brădățeanu, *Drama istorică națională*, (Perioada clasică), București, Editura pentru literatură, 1966.

Al. Dima, *Barbu Delavrancea*, în *Revista de istorie și teorie literară*, București, Tom. 17, nr. 4, 1968.

Al. Săndulescu, *Delavrancea* (monografie), Bucureşti, Editura Albatros, 1970.

Mihai Florea, *Scurtă istorie a teatrului românesc*, Bucureşti, Editura Minerva, 1970.

Ioan Massoff, *Teatrul românesc*, vol. IV, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

* * * *Istoria literaturii române*, vol. III, Bucureşti, Editura Academiei, 1973.

Aurel Martin, *Dramaturgia lui Delavrancea*, în *Metonimii*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1974.

* * * *Delavrancea interpretat de...*, Ediţie îngrijită, prefaţă, tabel cronologic şi bibliografie de Al. Săndulescu, Bucureşti, Editura Eminescu, „Biblioteca critică", 1975.

Emilia Şt. Milicescu, *Delavrancea*, 1975.

* * * *Scriitori români*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, „Mic dicţionar", 1978.

* * * *Dicţionarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, Bucureşti, Editura Academiei..., 1979.

Constantin Cubleşan, *Teatrul — istorie şi actualitate*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, colecţia „Discobolul", 1979.

BARBU DELAVRANCEA

APUS DE SOARE

(1503—1504)

DRAMĂ ÎN IV ACTE

PERSONAJELE :

ȘTEFAN CEL MARE
BOGDAN
LOGOFĂTUL TĂUT
POSTELNICUL TOADER
VORNICUL JURJ
HATMANUL ARBORE
PÎRCĂLABUL DRAGOȘ
PÎRCĂLABUL ALEXA
PÎRCĂLABUL GRUMAZĂ
PÎRCĂLABUL ȘANDRU
PÎRCĂLABUL COSTEA
PÎRCĂLABUL NEGRILĂ
BĂTRÎNUL ȘTEFUL, fost pîrcălab
BĂTRÎNUL HRĂMAN, fost pîrcălab
PAHARNICUL ULEA
CLUCERUL HRINCOVICI
VAMEȘUL CHIRACOLA
CLUCERUL MOGHILĂ
STOLNICUL DRĂGAN
JITNICERUL STAVĂR
PETRU RAREȘ
DOFTORUL IERONIMO DA CESENA
DOFTORUL ȘMIL
DOFTORUL KLINGENSPORN
ȚUGULEA MOGHILĂ
UN PIETRAR
UN CURTEAN
DOAMNA MARIA
IRINA, fata pîrcălabului Dajbog, + 1476
REVECA, fata comisului Huru, + 1476
BĂLAȘA, fata pîrcălabului Oană, + 1484
ILINCA, fata pîrcălabului Gherman, + 1484
DOMNICA, fata hatmanului Arbore
ANCUȚA, fata pîrcălabului Toader
OLEANA, fata vornicului Duma
FIRA, fata pîrcălabului Dragoș
LISANDRA, fata pîrcălabului Alexa
JOIȚA, fata pîrcălabului Ivanco
NEAGA, fata pîrcălabului Șandru
ILEANA, fata pîrcălabului Ivașcu
HERA, fata pîrcălabului Grumază
STĂNIȘOARA, fata pîrcălabului Ieremia
OANA
DOCHIA

CĂPITANI, COPII DE CASĂ, APROZI, HOTNOGI, HÎNSARI ETC.

ACTUL I

În stînga, o aripă a castelului din Suceava, cu ferestre cu gratii de fer, sfîrșindu-se cu o terasă pusă pe tălpi de peatră. O ușă dă pe terasă. Mai departe se vede turnul castelului. În dreapta, o poartă. Ceva mai în fund, un puț cu două roate și cu un colac de peatră. O albie cu apă de nălbit. Lîngă puț, o salcie pletoasă. Ograda domnească, cu arbori și copaci bătrîni, înconjurată de ziduri vechi. Jețuri, scobite în peatră, la umbra copacilor. În fund, o parte din orașul Suceava și valea rîului Suceava șerpuind dinspre munte. E o zi de toamnă. Vîntul suflă. Frunzele cad.

SCENA I

Irina, Reveca, Bălașa, Ilinca, Ileana, Domnica, Ancuța, Oleana, Fira, Lisandra, Joița, Hera, Neaga, Stănișoara, Oana, Dochia și Țugulea Moghilă.

(La ridicarea cortinii toate lucrează.)

IRINA : Cum, cum ?

FIRA : Ei, așa... Zic, se duse, se duse, pînă dete d-un balaur.

JOIȚA : Mai încet, Hera. Dai peste țeavă... De un ce, Zamfiro ?... Și tu, Lisandra, bate mai domol... Na ! iar ai încurcat firele...

LISANDRA : De un balaur... Stați... A sărit tindechia.

ILEANA : Cu gîndul la Orhei. D-a mai sări o dată, să știi că rămîi, ca mine, fată bătrînă.

REVECA : Ba ca mine...

IRINA : Ba ca mine...

BĂLAȘA : Ca voi... ca noi...

ILINCA : Dumnezeu să ție pe pîrcălabul Alexa din Orhei.

NEAGA : Lasă focului basmul. La noapte. Vîntul se umflă.

Frunzele cad. Va fi numa bine : noapte, vijelie, basm, şi eu să mă ghemuiesc lîngă dada Irina.

(S-aud toaca şi clopotile.)

REVECA : Mamă Dochio, e vremea la toacă. Adu bostanul fiert şi fagurii de miere şi ulciorul cu apă rece.

DOCHIA : S-aducă mama, bunica maichii.

IRINA *(către Ţugulea)* : Şi tu ? Ce stai ca un ţap logodit ?... Eşti mîndru... Ai sabie... Şi ce-ai să faci cu ea ?

ŢUGULEA *(face cu mîna ca şi cum ar tăia)* : Să...

IRINA : Măăăă...

ŢUGULEA : Hî-hî...

IRINA : Cînd ?...

ŢUGULEA : Iacă ş-acuma...

IRINA : O ! bătu-te-ar potca ! *(Îl mîngîie.)* S-ajuţi mamii Dochii. Dar, vezi, ţine-ţi firea, nu-ţi pune mintea cu bostanul.

(Fetele rîd.)

ŢUGULEA : Apoi... dă... maică, maică ! *(Iese.)*

SCENA II

Cele de sus, afară de Ţugulea şi Dochia.

LISANDRA : Am ţesut bine, dadă Reveca ?

REVECA : Nu bate într-o parte. Apucă spata drept de mijloc.

ANCUŢA : Dar eu ?

REVECA : Mai bine... Nu strînge cîrligele... Aşa... mînele-n voie... ca şi cum te-ai juca.

DOMNICA : Verdele ăsta, or ăsta, dadă Reveca ?

REVECA : Priveşte firea... Aci, şcoala şi învăţătura. Primăvara toate sînt proaspete, dar nu depline, vara toate coapte şi vii, toamna toate pălesc, prind un fel de rugină, se învechesc... şi nimic murdar... Da, bine...

STĂNIŞOARA : Uf ! Doamne, Doamne !

REVECA : Ce, moţato ? Ţi s-a urît ? Binişor. Ghergheful e de răbdare.

JOIŢA : Iaca şi barba părintelui Ivaşcu din Hotin...

IRINA : Ba părul tău de oaie creaţă.

HERA : Am isprăvit. Nu mai am ţevi.

BĂLAŞA : Da, dar pe dinafară cine-a dat ?

HERA : Numai la două. Le desfac şi le fac.

OLEANA : E bine, Reveca ?

REVECA : A ! o minune ! Ai zice că de cînd te-ai născut ţii furca-n brîu. Da... da... Inul curge din caier pe fus ca un fir de păr. Nici o gîlcă. Degetele tale mulg caierul, şi caierul se topeşte, şi fusul zbîrnîie şi pluteşte parc-ar avea aripi. O ! ciută zglobie, tu ai să ţii casa c-un fus... Dar tu, Oană, ce ispravă mi-ai făcut ?

OANA : Mai am puţintel şi le nălbesc. Prea multe. Şi nu mă plîng că sunt prea multe, dar pentru că sunt multe mă pui pe gînduri...

REVECA : Mă băiete — că porţi părul bălan ca plăieşii — ce spui ? Ce gînduri ?

OANA : Nu vedeţi ce de făşii ? Şi încă trei cămăşi de in, d-ale doamnei, să le rup pentru slăvitul domn ăl mare...

ILINCA : Fa Oană, ţie ţi-e lene.

OANA : Ba...

BĂLAŞA : Fa Oană, ţie ţi-e foame.

OANA : Ba...

BĂLAŞA : Fa Oană, pe tine te ţine degeaba la curte.

OANA : Dă...

IRINA : Fa Onişor, cin' ţi-a dat ţie betele astea de argint ?

OANA : Slăvitul.

REVECA : Daţi pace fetei... Ce e, Oană, cu gîndurile tale ?...

OANA : Ce să fie ?... Prea multe făşii... Prea multe...

REVECA : Nu-i trebuie ?... De ce te plîngi ?

OANA : Da... îi trebuie... Dar de ce aşa de multe ?... Şi buna doamnă, cînd mi le-a dat, mi-a zis : „Pînă diseară să le faci... Şi mai lungi, Oană, mai lungi." Şi-a oftat. Şi, plecînd, am văzut-o făcîndu-şi cruce.

TOATE : Făcîndu-şi cruce ?

OANA : Da... Mie îmi miroase a război...

TOATE : A !

ILINCA : Război... că de mult nu fusese... Aproape de doi ani... Şi se-mplinesc douăzeci de ani de cînd pîrcălabii Gherman — bietul tata — şi Oană, tovarăşul lui, picară din turnul Cetăţii-Albe... Şi-a zis Oană lui Gherman : „Scapă tu !"... Şi-a răspuns Gherman lui Oană : „Ba, tu !"... Şi s-au grijit amîndoi, şi şi-au iertat păcatele unul altuia... Şi-a zis Oană lui Gherman : „Ţie-l Dumnezeu pe Ştefan !"... Şi-a zis Gherman lui Oană : „Amin !"... Ş-au pierit ei cu toţi ai lor...

IRINA : Sunt douăzeci și șapte de ani încheiați de cînd pieri floarea Moldovei la Războieni. Trosnea cetatea ridicată-n pripă de slăvitul nostru voievod... Flacările se-nălțau pînă la cer... Și el țipa : „Nu vă lăsați !... Și pîrcălabul Dajbog, bietul tata, i-a zis : „Nu ne-om lăsa, dar du-te“... Și comisul Huru, și postelnicul Hrîncu îl tîrîră afară din luptă, rupîndu-i vestmintele de pe el, și i-au zis : „Du-te, că Moldova nu piere, d-om pieri noi“... Și s-au stins și Hrîncu, și Huru, și Dajbog, cu toți boierii mari și mici, bătrîni și tineri, pînă la unul, că Mohamed, văzîndu-i, a șoptit lăcrămînd : „Oh ! țara aceasta nu va fi a mea !“... Și sfîntul s-a dus și-a adunat plăieșii, și-a adulmecat pe Mohamed lovindu-l de dinapoi și din lături pîn' l-a trecut Dunărea... Și-a pus peatra săpată unde a stat bătălia, mărturisind lumei : „Aici, eu am fost frînt, să cunoască și să știe toată suflarea din țară că a fost cu voința lui Dumnezeu ca să mă pedepsească pentru păcatele mele și lăudat să fie numele lui în veacul vecilor“.

TOATE : Amin !

REVECA : În patruzeci și șease de ani, treizeci și trei de bătălii, două fără izbîndă și treizeci și una de biruințI ! El să trăiască, și Moldovei i-e bine !

ILEANA : Va trăi cît Matusalem, știu eu...

DOMNICA : Și eu...

LISANDRA : Și eu...

JOIȚA : Și eu...

HERA : E înzăoat !

NEAGA : Cînd s-a născut, l-a scăldat în sînge de șerpoaică...

IRINA : Și de vultur... Să se strecoare și să se înalțe...

SCENA III

Dochia aduce p-un cîrpător, bostanul spart în bucăți. Ies aburi. Țugulea, pe două tăvi de argint, faguri de miere, pere și struguri. Oana se duce cu un vraf de fășii la puț și le-așează în albie.

ȚUGULEA : Loc, loc... struguri mascați... parcă ar fi lacrămi... și faguri cu miros de sulcină... și pere ca...

REVECA : Cum ?

ŢUGULEA : Iacă o vorbă.

REVECA : De unde ştii ? Şterge-te la nas... Uf ! şi ai şi sabie... Multe urzici ai tăiat...

ŢUGULEA : Sunt moldovean... Ţugulea al lui Moghilă... Să nu rîzi de mine... Măria-sa doamna m-a pus să-nvăţ slujbă domnească... Pîn' la sabie...

REVECA : Sît !... Vine...

SCENA IV

Ştefan vine de la dreapta din ogradă. Mustăţile şi părul, aproape albe. C-o mînă ţine pe Doamna Maria, cu alta o sabie dreaptă cu mînerul cruce. La cîţiva paşi, cîţiva curteni şi aprozi în haine împodobite.

ŞTEFAN : Ce e tăcerea aceasta, fetelor ? Parcă sunteţi pui de găină cînd trece uleul... Parcă sunteţi un stol de vrăbii încremenite în stuhăria din iazuri cînd aude chiotul... Parcă sunteţi nişte flori de luncă cînd n-adie vîntul... Smerite ? Mie nu-mi plac oamenii smeriţi... Veniţi să vă blagoslovesc. *(Fetele se apropie sfioase.)* Împrejurul meu... aşa... aşa... ca ierburile crude de pe bătrînul turn al Sucevei... Da... da... sărută mai bine, nu te sfii, Ilinco... mai bine, fata pîrcălabului Dajbog... Da... da... pe rînd... Ileană, erai mică cînd pieri Hrîncu... Şi tu, Oleană, ai să vezi pe tat-tău Duma. *(Toate sărută mîna domnului. Ţugulea nu se mişcă, încremenit.)* Dar tu ? Tu eşti stană de peatră ? Ai sabie ? A ? Bine. Din Moşoroi, Moghilă. *(Vede pe Oana înlemnită cu făşiile în mîini.)* Dar tu ? Băbătie ! Ce speli ? Ştii tu pentru cine nălbeşti ?

OANA : Da...

ŞTEFAN : Pentru cine ?

OANA : Pentru preaslăvitul nostru stăpîn...

ŞTEFAN : Pentru preaslăvitul nostru stăpîn... Pentru osul lui ! De cîte ori îmi înfăş pulpa dreaptă zic doamnei : „Oana, piciorul meu. Piciorul meu, vrednic ca Oana." *(Scapă sabia într-adins.)* Oană... *(Oana ridică sabia, i-o dă şi dă să-i sărute mîna, dar n-o ajunge.)* Să mă cobor la tine, or să te-nalţi la mine ? Priveşte drept în dreptul ochilor mei. A ! tu plîngi, Oană ?

Şi de ce ? Aide... vino încoace... bătrîna mea prietenă. Pe creştetul tău să cază sărutul voievodului ca ploaia peste holdele verzi. *(O sărută în creştet.)* Destul aţi lucrat. *(Face semn să se ducă. Fetele se duc binişor şi în ordine.)* Apune soarele pe după trîmbele fumurii. Să lucrăm şi noi. *(Se uită lung după ele, mai ales după Oana.)*

DOAMNA MARIA : Seamănă cu măria-ta... Ca două picături de apă...

ŞTEFAN : Una care pică acum şi alta care a picat odinioară... Abur... risipit... Pe una o văz... pe cealaltă...

SCENA V

Ştefan şi Maria

DOAMNA MARIA : Stăpînul meu, toamna a sosit, soarele apune trist, şi în urma lui, o baltă de sînge. Vremea o să se strice... Ploi subţiri cari pătrund... frig... viscol... Rămîi, sfîntul meu stăpîn...

ŞTEFAN *(trăgîndu-se pe un jeţ)* : Te rogi ca un copil... întîiaşi dată...

DOAMNA MARIA : Întîiaşi dată... *(Îi ia mîinele amîndouă.)* Ah ! Moldovo, căci nu ţi-e milă...

ŞTEFAN : Milă ?

DOAMNA MARIA : De mine...

ŞTEFAN : De tine şi de Moldova. De una fără alta, nu... nu-mi stă-n putinţă. Domnul care dăsparte ce e al lui de ce e al ţării...

DOAMNA MARIA : Dar nu vezi măria-ta...

ŞTEFAN : Că sunt bătrîn...

DOAMNA MARIA : Nu...

ŞTEFAN : Că sunt bolnav...

DOAMNA MARIA : Nu... nu... adică...

ŞTEFAN : Adică, da...

DOAMNA MARIA : Abia te văzui mai bine...

ŞTEFAN : Mario, Mario, ce bolnav ? Ce picior ? uită-te la mine... Aşa priveşte un om bolnav ? Şi nu merg bine ? *(Face cîţiva paşi, apăsînd ceva mai adînc pe piciorul drept.)* Ieri nu-mi zîmbişi cînd încălecai pe Voitiş ?

DOAMNA MARIA : Da... Păreai un arhanghel !

ŞTEFAN : Ei...

DOAMNA MARIA : Rămîi, stăpîne ! Îngrijești de Moldova îngrijind de sănătatea ta...

ȘTEFAN : Pocuția...

DOAMNA MARIA : Iarnă... Viscole...

ȘTEFAN : Ah ! Pocuția !

DOAMNA MARIA : Să înceapă primăvara...

ȘTEFAN : Iarnă e aici *(arată părul)*, și niciodată primăvara nu va mai sosi. Iarna, călăreți moldoveni străbat codrii, s-amestecă cu viforul și cad asupra cetăților și turnurile lor să năruie. Viforul are ochi ! Și pe cînd ai noștri deschid părtii prin nămeți, leșii să cocoloșesc la Halici, la Lew, care pe unde apucă.

DOAMNA MARIA : Măria-ta !

ȘTEFAN : A... Doamnele nu sunt femei... Femei sunt destule...

DOAMNA MARIA : Nu, măria-ta... *(Surîde.)*

ȘTEFAN : Așa da, Mario ! Rîsul tău... Erai de paisprezece ani cînd mi-ai rîs întîi... Ah ! Munteanco ! nu-mi strica socotelile... Mai tîrziu oi fi or n-oi mai fi...

DOAMNA MARIA : O ! ce zici...

ȘTEFAN : De douăzeci de ani turcii stăpînesc Chilia și Cetatea-Albă, că leșii n-au ținut învoiala. Atins la miazăzi, poporul ăsta trebuie să se ridice la miazănoapte. Sunt vreo șase ani... Ioan Albert... Iagelonul... craiul Polonii[i]... ca un hoțoman năvălește în Moldova. Îl izbesc la Cosmin, în Dumbrava-Roșie, și-l duc învins, bolnav, umilit, pînă aproape de Lew. Doborîi trufia Iagelonului. A îngenunchiat la Colomeia Ștefan în fața Poloniei, îngenunchiă Polonia în fața lui Ștefan !... Pui stăpînire pe Pocuția. Primesc judecata craiului Ungariei, a lui Vladislav, a frățîne-său. Să aleagă el hotarele și să ne facă lege. Și la ziua pusă, împuterniciții lui nu vin. Și tocmai acum îmi dă de veste Ion Grumază, pîrcălabul din Cernăuți, că leșii se arată pe subt poalele Haliciului. Apoi nu, Mario, nu se poate, trebuie să stăpînim Pocuția, că această bucată de pămînt e mai mult moldovenească ca leșească, ș-o ținem zălog pe bani buni din punga strămoșilor, ș-o avem cu armele noastre, și Ștefan n-a murit încă...

UN CURTEAN : Măria-ta, pîrcălabii.

ŞTEFAN *(face semn să vie)*; Mario... lasă... lasă...
(Doamna Maria iese pe uşa din stînga.)

SCENA VI

Ştefan, hatmanul Arbore, pîrcălabul Negrilă, pîrcălabul Dragoş, pîrcălabul Alexa, pîrcălabul Costea, pîrcălabul Şandru, fostul pîrcălab bătrînul Hrăman, vornicul Jurj.

(Toţi intră pe poarta din dreapta.)

ŞTEFAN : Bine aţi venit, boieri d-voastră !

TOŢI : Să trăieşti, măria-ta !

ŞTEFAN : Cu toţii. *(Dă mîna pîrcălabilor şi ei i-o sărută.)* A ! şi moş Hrăman ! Gata ! Venişi ! E nuntă ! Pe frunte semn... la ceafă semn... umărul drept mai jos... mîna stîngă ca un arc.. deştele zdrobite... abia te mai ţii... Ce mai vrei, bătrîne ? N-ai văzut dăstule ?

HRĂMAN : Nu mi-e dat să vreau sau să nu vreau. Voinţa măriei-tale, voinţa ţării. De vrea pace, pace, de vrea război, război. De n-aş fi venit, n-aş fi vrut ce vrea măria-ta... Ş-apoi asta nu pot...

ŞTEFAN : E, cum stau hotarele, pîrcălabi, că după cum închideţi ochii aşa doarme şi ţara.

PÎRCĂLABUL NEGRILĂ : Eu lăsai pe...

ŞTEFAN : Toader.

PÎRCĂLABUL NEGRILĂ : Da, la Hotin. Bine, Litvanii şi ruşii sunt cu minte de cînd i-aţi cuminţit măria-ta.

PÎRCĂLABUL ALEXA : Din turnul de la Orhei nici un semn de ropot. Senin cît bate ochiul. Ai liniştit, pustietăţile d-a lungul Nistrului. Ş-apoi am lăsat pe...

ŞTEFAN : Pe pîrcălabul Ivanco.

PÎRCĂLABUL ALEXA : De trei ori a cetit cartea măriei-tale, tot i se părea că-l chemi pe el.

PÎRCĂLABUL COSTEA : În Soroca ne-ntărim mereu, şi bună pace.

PÎRCĂLABUL ŞANDRU : Romăşcanii, ce ară şi seamănă toamna, seceră şi treieră vara. Se-mbogăţesc, dar nu se dau lenii. Din Crăciuna, veşti bune. Nimic d-a lungul Milcovului. Aşa îmi scrie starostea Buhor.

VORNICUL JURJ : În Țara-de-Jos, tihnă. Negoțul se petrece fără cîrcotă. În Chilia și Cetatea-Albă — că de prin partea locului viu — numai doi subași cu roatele de turci, cît să păzească cetățile.

PÎRCĂLABUL DRAGOȘ : Ungurii mai mult ar asculta de cuvîntul măriei-tale ca de cuvîntul craiului lor. Și pîrcălabii din Cicei și Cetatea-de-Baltă, ca la ei acasă în mijlocul ungurimii.

ȘTEFAN : Da, pace de jur-împrejurul țării, ca și înlăuntrul ei. Da... *(trage sabia pe jumătate)* să mișcă și stă cumpănă la odihna țării... Dar i-a venit iar rîndul... Gata, Luca ?

HATMANUL ARBORE : Gata !

UN CURTEAN : Măria-sa Bogdan.

SCENA VII

Cei de sus. Bogdan, bătrînul logofăt Tăut, bătrînul postelnic Ștefu l, pîrcălabul Grumază, clucerul Hrincovici, vameșul Chiracola, postelnicul Toader, paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan, jitnicerul Stavăr, clucerul Moghilă, Petru Rareș, mai mulți căpitani, hînsari etc.

TOȚI : Să trăiești, măria-ta.

ȘTEFAN : Cu toții, boieri d-voastră ! *(Să repede spre Bogdan, șchioapătă și să oprește.)* Ah ! am să te îndrept eu ! *(Îmbrățișează pe Bogdan.)* Măria-sa vodă Bogdan ! De pe drumuri... Însemnat în bătălii înainte d-a domni singur... Firește că singur... Așa se cuvine unui fecior de domn moldovean... Ești mai răsărit ca mine...

BOGDAN : Cin' să te-ajungă pe măria-ta !

ȘTEFAN : Tu !... Și să mă-ntreci... Tu, sfios ca o fecioară, nu ești sfios cînd dai drumul calului și sabia vîjîie și luminează ca fulgerul... Da, da... Ce e, Grumază, pe la Cernăuți și dincolo ?

PÎRCĂLABUL GRUMAZĂ : Bine-ar fi... Ce zici, clucere Hrincovici ?

ȘTEFAN : Ei...

CLUCERUL HRINCOVICI : Pocuția așa ș-așa...

ȘTEFAN : Pocuția numai așa să fie !

CLUCERUL HRINCOVICI : Că leșii se trag la judecată la căpitănia Haliciului, rusnecii și moldovenii se supun legilor țării noastre.

ȘTEFAN : Dar vămile ?

VAMEȘUL CHIRACOLA : Unii plătesc, alții zic c-au plătit cardinalului...

CLUCERUL MOGHILĂ : Alea-s vămile văzduhului...

ȘTEFAN : Cardinal, iagelon, bolnav, trufaș, leah... Ce nu e din cîte n-ar trebui să fie ? Și nimic din cîte ar trebui să fie... Și tu, Tăut ? Și tu, Ștefule ? O ! prietenii mei, cu bărbile pînă în pămînt, nămeți nenvinși de oameni, albiți de griji și de vremuri...

LOGOFĂTUL TĂUT : Cu tinerețea, măria-ta...

POSTELNICUL ȘTEFUL : Așa, bat-o pustia...

PÎRCĂLABUL HRĂMAN : Vărul Tăut zise o vorbă... Că de la Dumnezeu este...

ȘTEFAN : Postelnice Toader, ce știri de pe unde-ai umblat ? Ai adus ?... Ai vorbit cu dogele ? Te-a blagoslovit sfîntul de la Roma ?

POSTELNICUL TOADER : Adus, măria-ta. Om iscusit și cu știință. Venezia, ca și cum ai visa. Noul doge să logodea cu marea.

CLUCERUL MOGHILĂ : Frumoasă mireasă !

ȘTEFAN : Arunca inelul în valuri...

CLUCERUL MOGHILĂ : Bună de strîns în brațe !

POSTELNICUL TOADER : Și numele tău cinstit și lăudat...

ȘTEFAN : Știu... Dar bani ?...

POSTELNICUL TOADER : De...

CLUCERUL MOGHILĂ : Ce e cu banii ceia ?... Cam de mult îi așteptăm...

ȘTEFAN : Negustori, Moghilă... Nu mi-au dat ei nici la Baia, nici la Podu-Înalt, nici la Războieni, dovedind lumii că nu sunt omul lui Matiaș. Acum la... *(Se privește.)* Negustorii au dreptate !... Ei, la Roma ?

POSTELNICUL TOADER : La Roma...

ȘTEFAN : Blagosloveniile urmașului lui Sîn-Petru, mie, sabia lui Christos... Doamne, iartă-mă... Și cum îl cheamă pe doftor ?

POSTELNICUL TOADER : Jeronimo da Cesena.

CLUCERUL MOGHILĂ : După nume trebuie să aibă o barbă cît toate zilele...

POSTELNICUL TOADER : Ras și cu plete lungi.

ŞTEFAN : Acum la ale noastre. Boieri, ştiţi că Alexandru al Poloniei iar a cerut zi, zi peste zi, lege peste lege, că n-ar fi fost faţă. Iar să ne judece frăţîne-său Vladislav. La 2 noiembrie. Degeaba s-a pus. Iacob de Buczacz, omul cardinalului, n-are să vie, ca şi omul lui Ion Albert. Noi s-aşteptăm în Cernăuţi cu 5 000 de oaste aleasă. Toţi călări. Sosește, bine ; nu ? o plimbare-n toată Pocuţia ş-o raită pînă la Haliciu, şi poate şi mai sus. Ş-apoi se va şti cine e pîrcălab acolo şi cine nu e, cui se cuvine adunarea vămilor şi cui nu.

TOŢI *(afară de paharnicul Ulea, de stolnicul Drăgan şi de jitnicerul Stavăr)* : Da, măria-ta.

ŞTEFAN : Nu, măria-ta ?... *(Apucă pe paharnicul Ulea de guler.)*

PAHARNICUL ULEA : Am socotit...

ŞTEFAN : Ce-ai socotit ?

PAHARNICUL ULEA : Că... cu sănătatea măriei-voastre...

ŞTEFAN : Ce ?... Boieri, cine e mai bolnav din noi amîndoi ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Aci *(arătă piciorul)* oleacă măria-ta. ...Aci *(arătă la cap)* să se-ngrijească vărul Ulea...

ŞTEFAN : Ei, nu uiţi că am tăiat pe din două moşiile Gădiniţii, Storpul şi Madravilele, după dreptate, jumătate ţie şi jumătate răzăşilor. Şi te-am făcut paharnic, şi ţi-am dat viaţa mea pe mîna ta. Tustrei ţineaţi ochii în pămînt, ştiind că mie nu-mi plac oamenii cari se uită în jos. Frunţile sus... Aşa, că sus e luna, stelele, soarele şi cerul... de sus ne vine harul... de sus, cearta... şi sus e mîntuirea şi iertarea păcatelor noastre... *(S-aud cîntări nedăsluşite din depărtări. A început să se coboare întunecimea.)* Ai aprins focurile, Arbore ?

HATMANUL ARBORE : De trei nopţi ard.

ŞTEFAN : Ia ?... Rareş, repezi... *(Rareş se duce-n fug. Se urcă pe zid.)*

RAREŞ *(de pe zid)* : Abia să văd... Vin... Din Scheia... din Lisaura... din Ciritei... de pretutindeni...

ŞTEFAN : Oh ! săracii... Săracii mei ş-ai voştri... Săraci şi voi şi eu... Ce bogată e Moldova ! *(Ştefan şi boierii să*

reped la zidul care înconjoară ograda, afară de paharnicul[1] *Ulea, stolnicul Drăgan și jitnicerul Stavăr.)*

PAHARNICUL ULEA *(încet)* : Ați văzut ?

STOLNICUL DRĂGAN : Văzut.

PAHARNICUL ULEA : Nu mai e Ștefan !

JITNICERUL STAVĂR : Dar cine e ?

PAHARNICUL ULEA : Umbra marelui Ștefan.

(Tustrei se duc și s-amestecă cu ceilalți.)

PÎRCĂLABUL GRUMAZĂ *(de pe zid)* : Ca niște nori albi ce să tîrîie pe pămînt...

ȘTEFAN : Da...

HATMANUL ARBORE : Ca niște turme de berbeci...

ȘTEFAN : Da... da...

HRĂMAN : Parc-auz ceva... dar nu-i văz...

ȘTEFUL : Parcă văz ceva... dar nu-i auz...

LOGOFĂTUL TĂUT : Nu-i aud și nu-i văz... dar îi simt...

ȘTEFAN : I-auz și-i văz, îi văz și-i auz... O ! cum se varsă apele în Siret, așa vin șuvoaiele în Suceava la chemarea voievodului lor !... Auziți ?... „Supt poale de codru verde..."

HRĂMAN : Încep să-i și văz...

ȘTEFUL : Încep să-i și auz...

ȘTEFAN *(trage sabia și face semn în depărtare)* : O ! mai sunteți ?... Să nu mai sece izvorul vostru !...

[1] Numele rangurilor boierești, abreviate în ediția de bază, au fost întregite. (n. ed. Emilia Șt. Milicescu.)

ACTUL II

Același tablou ca în actul întîi, cu deosebire că e vară și arborii încărcați cu fructe, unele coapte, altele pîrguite, altele verzi. S-aud păsările cîntînd.

SCENA I

Doamna Maria, Irina, Reveca, Ileana, Bălașa, Hera, Oleana, Oana, Țugulea, Moghilă, Dochia.

DOAMNA MARIA : O, fetele mele iubite, mai lăsați lucrul... De-o lună Ștefan nu dă semn de viață... Ce-a putut să i se întîmple ?... Dar ce-n-a putut ?... Bolnav... Abia să sculă din pat, și porni cu iarna-n cap... Doamne !

IRINA : Frumoasa mea doamnă...

DOAMNA MARIA : Pînă acum o lună primeam vești peste vești... Bine... sănătos... zdravăn... așează țara... întocmește Pocuția... va sosi... biruitor ca totdeauna... Îmi creștea inima... Și de *(înnumără pe dește)*... da... de treizeci de zile, nimic...

IRINA : Frumoasa mea doamnă...

DOAMNA MARIA : S-a dus frumusețea. Uită-te la părul meu. S-a lățit șuvița albă cu două dește de cînd nici o veste... Auziți cum cîntă de te slăvesc... Sunt aceleași ...Cîntați, păsări ale cerului, nepăsătoare la durerile noastre. A căzut omătul, a suflat vîntul de primăvară, au încolțit mugurii, a dat frunza, au spuzit florile, a legat iarăși rodul... Și toate numai pentru voi... Partea noastră ? Răbdări și lacrimi. De ce omul n-a fi putînd a fire ca stejarul ? Iarna să-l scuture, vara să-i puie la loc mîndrețea și bărbăția !

REVECA : Ce nu se schimbă, stăpîna mea a bună ! Frunzele cresc și nu sunt aceleași. Stejarul are și el o margine. Grîul e tot grîu, dar nu mai e același. Doar glasurile rămîn la păsări ; ele se duc, altele vin... Și noi trăim cu părerea că numai omul îmbătrînește, să scutură și cade.

DOAMNA MARIA : Da, Reveca ; gînduri, nimicuri. Să-l văz pe viteazul meu... să-i fac patul... să-l culc... „Adormi, măria-ta, n-a fost nimic... O gîză bate în geamuri“... Ce somn ușor în grijile grele... Î, muiere rea ! Uitasem pe Bogdan, odorul meu. Pe urmele tată-său calcă. Păcat că și-a perdut ochiul. Eu am doi. La ce-mi slujește ? Și cu unul v-aș vedea pe lîngă mine. Am două picioare zdravene. Să împart : un ochi lui Bogdan, un picior lui Ștefan... Aș întineri...

HERA : Și eu... cînd m-ar lăsa doamna... ce-aș mai săruta ?

DOAMNA MARIA : Tu ?

OLEANA : Și eu, cînd vrea doamna, cu cine aș mai umbla ?

DOAMNA MARIA : Tu... O ! mușatină ! Aș lua de la mine și-aș da la ai tăi...

ILEANA : Ție Domnul pe domnii noștri, doamnă !

DOAMNA MARIA : Numele Tatălui... ș-al Fiului... ș-al Sfîntului Duh... Amin... Țugulea !

ȚUGULEA : Poruncă, doamnă.

DOAMNA MARIA : Ce ?

ȚUGULEA : Da... măria-ta...

DOAMNA MARIA *(făcîndu-se supărată)* : Sabia... cu care te-am încins eu...

ȚUGULEA : Da, măria-ta !

DOAMNA MARIA *(pare necăjită)* : Și de ce n-o mai porți ?

ȚUGULEA : Ele știu... Să spuie Bălașa...

BĂLAȘA : Șotii, măria-ta... Zice c-aș fi zis eu că de ce nici la 14 ani, aproape împliniți, nu s-a dus la război cu tat-său Moșoroi, asta, Moghilă...

ȚUGULEA : Ai zis, ați zis, ai rîs, ați rîs, și știați bine c-am dat în genunchi la măria-sa Bogdan și la tătuca... Și ei au rîs, dar nu ca d-voastră... cu moșoroi... cu vă-

trar... cu potecă... și cîte și mai cîte... C-am zis : sărac-um de mine, n-o mai port... Și n-o mai port !

DOAMNA MARIA *(ascunzîndu-și surîsul)* : Altădată să mi le spui mie.

ȚUGULEA : Iacă le spui...

DOAMNA MARIA : Mă băietane, pune sabia, că va sosi și ceasul tău. Și s-o porți...

REVECA : Pînă cînd țara va avea nevoie de ea...

ȚUGULEA : Uf !

DOAMNA MARIA *(către Reveca)* : Inimos și mucalit ca tat-său... Țugulea, să dai ajutor Dochiei. Mamă Dochio...

DOCHIA : La porunci.

DOAMNA MARIA : A fiert grîul cu lapte ?

DOCHIA : Iacă-l duc. Acuși. *(Dochia și Țugulea ies.)*

SCENA II

DOAMNA MARIA : Oană, Oană, ce robotești ?

OANA : Spăl, măria-ta.

DOAMNA MARIA : Ce speli, Oană ?

OANA : Pentru împăratul nost'... Să fie gata pîn-o veni...

DOAMNA MARIA : N-ai isprăvit ?

OANA : Isprăvit... Le-am luat a doua oară...

DOAMNA MARIA : Cum îți zice el, Oană ?

OANA : Băbătie, măria-ta.

DOAMNA MARIA : De ce, Oană ?

OANA : Fiindcă așa-i place, măria-ta.

DOAMNA MARIA : Dar ție cum îți place, Oană ?

OANA : Cum îi place și lui, măria-ta.

DOAMNA MARIA : Și cum te mai alintă, Oană ?

OANA : Dă, măria-ta...

DOAMNA MARIA : Dă... cum, Oană ?

OANA : Cum, măria-ta ?

DOAMNA MARIA : A ! nu vrei să spui doamnei ?

OANA : Cum să nu, măria-ta. Pînă acum doi ani mă suia pe genunchiul drept... ba nu, p-ăl stîng, și mă juca și zicea : „Oană, Oană, bărlăoană, Onoi, bîrloi, Oi, moi..." De doi ani îmi zice : „Băbătie, cum o mai duci cu

bătrineţile ?" „Bine", zic. „Ai zis bine ? Nu, rău, că sunt rele, bată-le focul." Aşa, măria-ta.

DOAMNA MARIA *(luînd la o parte pe Irina)* : Ce vrei, Irino... Om de război... Trei luni acasă şi nouă pretutindeni, numai acasă, nu.

IRINA : Sufletul măriei-tale ca chipul măriei-tale... Maica Domnului, adusă de la Roma de postelnicul Purcevici.

DOAMNA MARIA : Soţie de domn şi mumă de domn, da Maica Domnului nu, Irino.

IRINA : Buuuno !

SCENA III

Cele de sus. Dochia intră aducînd p-o tavă de porţelan albă cu margini albastre grîul fiert.

Ţugulea Moghilă încins cu sabia.

IRINA : Cine să guste întîi, măria-ta ?

DOAMNA MARIA : Ilinca.

ILINCA : Buuun, măria-ta.

DOCHIA : Grîul, spălat în zece ape, uscat, frecat, dezghiocat, puţintică miere şi scorţişoară. Talgerile, boier Ţugulea.

ŢUGULEA : Iacătă-le. Cel cu aur al măriei-sale.

DOAMNA *(luînd din grîu, scapă talgerul şi-l sparge)* : Ah ! semn rău !... Mă gîndii la Ştefan, la piciorul lui, la bătrîneţea lui... Ia ! Ascultaţi...

SCENA IV

Cele de sus, Clucerul Moghilă vine într-un suflet.

DOAMNA MARIA : Ah ! Moghilă ! Ce e ? Bine ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Sărutăm dreapta, bine. Vine. Ce păcatele suflu aşa...

DOAMNA MARIA : Spune degrab'...

CLUCERUL MOGHILĂ : Spui îndată, acuşica... Cît ai bea o ocă cu vin, şi e aici. M-a trimis înainte să vă spui. Calul mi-a şchiopătat, c-aş fi fost de mult...

DOAMNA MARIA : Mai iute, Moghilă, mai iute !

CLUCERUL MOGHILĂ : Nu e nici biruit, nici rănit...

DOAMNA MARIA : Cum e ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Biruitor şi cu rana vechie ceva mai înrăită ca-n trecut...

DOAMNA MARIA : A !

CLUCERUL MOGHILĂ : Şi ceva mai potolită ca acum şapte zile. Bogdan, slava Domnului... Mă... Ţugulea taichii... Acum pe şart, măria-ta.

DOAMNA MARIA : Da, da, Moghilă.

CLUCERUL MOGHILĂ : Mătură tot înaintea lui. Şi toţi îi jurară credinţă, şi moldoveni, şi rusneci, şi leşi. Să fi văzut, doamnă, p-ai craiului Lixandru... *„in eternitate fidelitas, nos et descendentes nobis“* [1]... Să muie gerul. Să topiră zăpezile. Să umflară apele. El porunci să stăm pe loc... Să retraseră apele... Să mergem înainte, pînă supt Hâlici. Acolo se deschide o vale lărguţă. Întîi sta Luca Arbore, peste o mie de călăreţi. Mai departe, el, cu altă mie. Şi în fund, Bogdan, cu trei mii, pitulat într-un zăvoi care închide valea despre răsărit... Caii noştri odihniţi şi iuţi... Ne pomenirăm cu patru inşi c-un ştergar alb în vîrful suliţii. Luca Arbore le deschide drum pînă la el. Aci descălicară. Scoaseră căciulile încondurate, îi sărutară mînile şi-i dădură o carte ca din partea î.p.s. cardinalului... Şi văzurăm pe domn ca pămîntul, că pămîntul nu l-ar fi încăput... Atît le zise : „Încălecaţi, şi haiti !“... Veniseră potolit şi să duceau într-o prăfăraie... Să tot fi trecut ca de cînd am început şi se porniră lungi şiruri de călăreţi. Leşii !... Cînd să se ciocnească cu Luca Arbore, moldovenii se desfac în două şi apucară unii într-o parte şi alţii într-alta. Duşmanii să reped. El... face faţă dos şi dosul faţă, şi-o ia la fugă stăpînită, ceva mai iute ca leşii... În apropierea zăvoiului se desfac în două, unii într-o parte şi alţii într-alta. Pînă să se oprească leşii, înfierbîntaţi ca de biruinţă, s-aruncară valurile lui Bogdan chiuind şi-i izbiră. Luca Arbore îi ia pe la spate, iar din coaste îi fulgeră ai domnului...

DOAMNA MARIA : Ei, şi-apoi ?

[1] Credinţă veşnică, noi şi urmaşii noştri (lat.).

CLUCERUL MOGHILĂ : Prinşi de toate părţile, azvîrliră armele jos. Şi curse sînge pînă la ţurloaiele cailor... Strașnic răcnea leul Moldovei, că auia valea şi codrii. Şi vitejii crezură că urlă a război... Şi el, pasă-mi-te, îi ţinea de rău... Aşa că stinse ca la jumătate din leşi, pînă prinseră de veste care era porunca domnului... Omul în frămîntarea luptei nu mai e om. Îl loveşti, nu-l doare. Cade şi alţii îl calcă, nu simte. Tot să pierde ca în genunea morţii !... Numai după ce încetează bătălia... Oh ! Doamnă !... să ridică de pe cîmp atîta jale, că nu poţi... şi curg lacrămile, şi plîngi fără să ştii pe cine... Dădu poruncă să alegem şi să îngropăm pe morţii noştri. Puţini picară, dar mari suflete. Ca la două sute... Aci închiseră ochii postelnicul Ştefu şi pîrcălabul Hrăman. Că le zise milostivul : „Staţi, moşilor, că nu e de voi !“ Ei, aş !... Apoi intrarăm în Halici cu vro trei mii de prinşi. Aci le dădu drumul şi le zise : „Spuneţi cardinalului să aibă pe suflet sufletele morţilor din valea Haliciului“. Şi înapoindu-le cartea le zise : „Asta s-o scrie popilor, iar nu domnilor, şi nu domnului !“

DOAMNA MARIA : Ei, ş-apoi...

CLUCERUL MOGHILĂ : Apoi porunci halicenilor să-i care peatră. Şi ciopliram cu toţii, vro două săptămîni, bourii Moldovei. Şi eu cioplii, măria-ta, că domnul, văzîndu-mă, nu-şi putu ţine rîsul şi zise : „Meştere Moghilă, capul bourului tău ca coada lui Voitiş al meu... Mai grea dalta ca sabia, Moghilă.“

DOAMNA MARIA : Apoi ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Apoi făcurăm moşoroaie şi pietruirăm Pocuţia cu bourii noştri, adînci d-un stînjen, ducînd dîră oablă din apa Nistrului pînă-n muntele ăl mare ce stă ca şira spinării la apusul Moldovei. În sus al lor, în jos, de supt pădurea de fagi a Haliciului, al nostru. Şi...

DOAMNA MARIA : Şi...

CLUCERUL MOGHILĂ : Şi, după ce aşează ţara, lăsă pîrcălab pe Hrincovici şi vameş pe Chiracola. Şi ne înşiruirăm călări şi plecarăm înapoi cu voievozii noştri înainte. Şi începurăm să cîntăm : „Doină, doină, nu te duce de la mine, doină, nu fugi de bine, doină“. Într-o

zi — Duminica Rusaliilor — sta soarele să scapete, ajunserăm p-o cărăruie de peatră. O ploiţă caldă stropise făşiea de drum. Voitiş, într-un ceas rău, alunecă de picioarele de dindărăt. Domnul îi puse pintenii. Calul sări şi căzu, apucîndu-i piciorul supt el...

DOAMNA MARIA *(cu spaimă)* : Cel cu rana ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Da...

DOAMNA MARIA : Oh !

CLUCERUL MOGHILĂ : În stînga prăpastie, în dreapta piept de munte. Voitiş tremura... Cînd l-am scos, sîngele pătrunsese prin legături... L-am dus pe mîini... El atît a zis : „Unde e aţa mai subţire, acolo se rupe"... Doftorul Cesena aci... Pînă a doua zi piciorul se făcu butuc... Boli, aiuri — ierte-mă Dumnezeu — se făcu mai bine, şi de şapte zile, pe drum.

DOAMNA MARIA : Ah !

CLUCERUL MOGHILĂ *(auzind buciumele)* : Dar iată-l !... Răsare soarele, şi încălzeşte şi pe boieri şi pe oase goale, fără deosebire, că nimeni nu s-a plîns de judecăţile lui în vreme de pace, ori că-n războaie n-a sărit unde a fost mai greu, însufleţind pe cei cu inima scăzută... Doamnă, să plece fetele... *(Doamna face semn fetelor să se ducă.)*

OANA *(furişîndu-se)* : Să nu-l văz ? Mai bine oarbă decît să nu-l văz !

(Se dă după colacul de piatră al puţului.)

SCENA V

Ştefan, alb ca zăpada, vine rezemat de braţul doftorului Cesena. Bogdan, logofătul Tăut, vornicul Jurj, hatmanul Arbore, postelnicul Toader, pîrcălabii Costea, Dragoş, Alexa, Şandru, paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan, jitniceru Stavăr şi mulţi curteni, căpitani de oaste, copii de casă, hotnogi, hînsari etc.

ŞTEFAN *(intră prin poarta turnului [1] din dreapta cu tot alaiul)* : Staţi, copii ! Opriţi unde am văzut pe doamna !

[1] În textul de bază : *poarta din* ; completat cf ms. II, p. 53.

DOAMNA MARIA : Măria-ta !... *(I s-aruncă-n braţe.)*

ŞTEFAN : Ea, ca cea dintîi rîndunică, îmi vesteşte primăvara... Căutaţi supt piciorul drept, şi de-ţi găsi cărbune, să-l beau în paharul meu de sărbătoare, că e bun de friguri ; de-ţi găsi plumb, să-l topim, să-l turnăm într-o cană cu apă neîncepută, şi, din ce se va închega, voi vedea ce va veni mai apoi...

(Şade pe o laiţă de piatră.)

DOAMNA MARIA *(îngenunchind)* [1] : Ţi-e cald, măria-ta ?... Ai căldură... năduşeşti...

ŞTEFAN : Vrei să-mi fie frig ? Cesena, cum e mai bine : cald ori frig ?

IERONIMO DA CESENA : Mai bine cald ca frig, *ma preferisco recorito senza sentir il freddo* [2].

PETRU RAREŞ : Cărbune, măria ta.

ŞTEFAN : A, e negru, dar mai negre sunt sprincenele doamnei... Cine-ar avea inima aşa de mică şi aşa de neagră ca să ţie pică domnului lui ?... Mario ! Fii mîndră de Bogdan al nostru... Io, Ştefan voievod, m-am pus la porunca lui, ca şi portarul Sucevei, ş-a biruit tocmai cum aş fi biruit şi eu... Nu e aşa, boieri ? Nu e aşa, paharnice Ulea ?... Nu e aşa ?...

DOAMNA MARIA : Îl uitasem pe el, măria-ta... Bogdane ! *(Bogdan dă-n genunchi lîngă doamna.)*

ŞTEFAN : Să-mi dea vin de Cotnar... Vreau să beau în sănătatea doamnei ş-a fiului ei...

CESENA : Vin, pentru ce vin ? *Non, serenissimo* [3].

ŞTEFAN : Rareş !... *(Rareş se duce repede pe uşa de pe terasă.)* Doftore, te-am ascultat pînă azi... Mi-e sete... Nu vezi pe cine am la genunchii mei ? Pe muma care a purtat în pîntecele ei pe domnul de mîne al Moldovei... Voitiş ?... E bine ?... El nu are abur, ci suflet... Să-l plimbe în fitece zi pînă m-oi întrema... *(Rareş vine cu trei pahare, două de argint şi unul de alabastru, frumos lucrat, ca un potir. Ştefan fărîmă între deşte cărbunele şi-l pune în paharul de alabastru. Doamna şi Bogdan iau paharele de argint. Ştefan ri-*

[1] În textul de bază lipseşte indicaţia de regie ; completat cf. ms. II, p. 54.

[2] Dar prefer să mă răcoresc fără să simt frigul (it.).

[3] Nu, prealuminate (it.).

dică pe al său.) În sănătatea... Ah !... *(Lasă paharul în jos.)*

DOAMNA MARIA : Ce te doare, păcatele mele ?

ȘTEFAN : Nimic pe domnul Moldovei... Ce e durerea ?... Și toate pe Ștefan Mușatin, fiul lui Bogdan și nepotul lui Alexandru cel Bun... Dă de dușcă, Bogdane... *(Ștefan soarbe paharul.)* Cald...

CESENA : Să ne odihnim, *serenissime.*

ȘTEFAN : Să te odihnești, doftore... În Italia să odihnesc mult principii... îî !... Ce-o fi durerea ?

CESENA : Odihnă, *serenissime.*

ȘTEFAN : Mă voi odihni, dar nu acum.

DOAMNA MARIA : Te rog... să mergem...

ȘTEFAN : Mă rogi ?... Neadormitul Ștefan a ajuns lăuza Moldovei... Moghilă, să-mi aduci pricinile ce-a judecat Bogdan și-a rămas fără pecetea domnească... O !... *(Ștefan iese la brațul doftorului Cesena și la al Mariei pe ușa de pe terasă, urmat de toți.)*

SCENA VI

Paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan și jitnicerul Stavăr rămîn[1]. Oana privește în toate părțile, vrea să se ducă și se teme să n-o vază.

PAHARNICUL ULEA : În curînd scaunul Moldovei e văduv. Piciorul lui Ștefan obrînțește. Încheieturile lui sunt prinse. Bietul domn ! Mare a fost... că de mărimea lui nu mai sufla nici un boier... Ei, ce ziceți ?

STOLNICUL DRĂGAN : Ce să zicem ?... Bogdan ?... De viteaz n-are cum mai fi. Dar crez că după datină ar avea drept Ștefăniță, din Țarigrad, fiul răposatului Alexandru, feciorul cel mai mare al lui Ștefan...

JITNICERUL STAVĂR : Ș-apoi domn schilod cine a mai văzut ? Chior ? treacă-meargă... dar orb ? Că n-are un ochi de loc. I l-a scos cu sulița un călăreț teuton la Cosmin... O ! să-l fi văzut cu ochiul scurs pe obraz, ca un ou cu puiul prins spart de-o cloșcă nedibace,

[1] În textul de bază : *Stavăr* ; completat cf ms. II, p. 57.

cum răgea snopind pe dușmani... ai fi zis că vedea mai bine cu un ochi decît cu doi...

PAHARNICUL ULEA : Țara are nevoie de tihnă. Cu Bogdan, iar războaie.

STOLNICUL DRĂGAN : Ștefăniță e nevîrstnic. Vom alcătui o epitropie...

JITNICERUL STAVĂR : Din cei mai de seamă boieri... Hatmanul [1] Arbore, pîrcălabul Grumază și d-ta, paharnice Ulea...

PAHARNICUL ULEA : Sîit ! Nimic lui Arbore. Pînă n-o închide ochii șoimanul, să nu vorbim decît boierilor cu meteahnă. Din sfatul domnesc... lui Gavril Lepădatu și comisului Roată. Atît. Ochiul vulturului bătrîn clipește încă... Vărsa văpăi, mă frigea privirea lui... Sîiît !

(Ț'ustrei ies pe poarta din dreapta.)

SCENA VII

Oana singură, apoi Petru Rareș

OANA : O ! Doamne, Doamne ! Să schimbe ei ursita ? Cine să închiză ochii ? Domnul cel sfînt ? N-are sfîrșit cel care are milă de toți ! *(Dă să iasă pe după castel și se întoarce la glasul lui Rareș.)*

PETRU RAREȘ *(ieșind din castel)* : Ce, fugi, Oană ?

OANA : Nu, Rareș.

PETRU RAREȘ : De ce-ți sunt ochii roșii ? Ai plîns ?

OANA : Nu...

PETRU RAREȘ : Ba da... Ochii tăi sunt turburi...

OANA : Ce ochi să rămîie senini cînd ai bunului Ștefan ard !

PETRU RAREȘ : El are nouă suflete, Oană. Ploile, zăpezile, zbuciumul și drumul lung și greu... Olecuță de odihnă, și să întremează zmeul bătrîn.

OANA : Da, Rareș, da...

PETRU RAREȘ : Și se face bine...

[1] În textul de bază : *pîrcălabul* ; corectat cf. ms. II, p. 57.

OANA : Bine ?... Bine să-i dea Dumnezeu !... Bine...

PETRU RAREȘ : Și ție, Oană...

OANA : Și d-tale, Rareș...

PETRU RAREȘ : Și nouă, amîndurora...

OANA : Și, Rareș, și...

PETRU RAREȘ : Dă-mi o mînă, Oană...

OANA : De ce ?...

PETRU RAREȘ : Așa, că mi-e dragă...

OANA : O !...

PETRU RAREȘ : Ce rîzi ? Nu ți-am mai spus ?

OANA : Ba mi-ai spus... de cîte ori... În urmă mai ales...

PETRU RAREȘ : Și dreapta mi-e dragă, și stînga mi-e dragă, și amîndoi ochii cu lumini adînci, și părul tău rătunjit pe spate și învolt ca un fum auriu, și gura ta cu buze ca măceșea, și mijlocul tău ca trestia de baltă, și mersul tău ușor ca de presură, și toată ființa ta...

OANA : O ! Rareș... *(Rîde.)* Și toată ființa mea... *(Rîde.)*

PETRU RAREȘ : Toată ființa ta mi-e dragă, că te iubesc, Oană !

OANA : Cum, Rareș ?... *(Rîde.)*

PETRU RAREȘ : Într-una te-am visat, Oană... Și te-am văzut într-una la război... Cînd porneam cercetașii, cînd mă băteam, cînd mă culcam, cînd mă sculam, călare, pe jos, la șipote, în codru, neostieat în fața ochilor mei...

OANA : Ca p-o soră, Rareș.

PETRU RAREȘ : Nu ca p-o soră...

OANA : Și de cînd, Rareș ?

PETRU RAREȘ : De cînd împlinișî 14 ani... De pe la Paște...

OANA : Mi-ești drag, Rareș, dar...

PETRU RAREȘ : Dar...

OANA : Nu ții minte cînd mă ridicai în brațe să rup para cea mai coaptă, cînd te cățărai în vîrful copacilor ca să-mi dai pui de stăncuță...

PETRU RAREȘ : Da... și te sărutam...

OANA : Da, și mă sărutai... Ș-acum... na... sărută... *(Rîde.)*

PETRU RAREȘ : Nu, Oană, nu așa !

OANA : Dar cum, Rareș, cum ?... Ca p-o miluită fără părinți ?

PETRU RAREȘ : Nu...

OANA : Ca p-o pripășită la curtea doamnei Maria ?

PETRU RAREȘ : Ah ! nu...

OANA : Ca p-o pasăre pribeagă ?... Și nu uita că tu ești boier, Rareș...

PETRU RAREȘ : Ce boier ?... Al Mariei ș-al lui Rareș, pescarul din Hîrlău.

OANA : Ești căpitan de oaste și prieten al domnului Bogdan...

PETRU RAREȘ : Sunt ce sunt, și fără tine mai bine să nu fiu !...

OANA : Doamne, Rareș... Dar tu mi-ești ca un frate... Eu mireasă ? N-ai nici cui să mă ceri.

PETRU RAREȘ : Stăpînului a toate, ca unui drept părinte.

OANA : A ! nu, Rareș, nu !... Nu simț nimic în mine... Mi-ești drag ca un frate, dar nu te iubesc... Și domnul e bolnav...

PETRU RAREȘ : Domnul e bun, milostiv și îndurător... *(O sărută pe amîndoi obrajii și pleacă repede.)*

OANA : Ciudat !... Dar să nu uit pe paharnicul Ulea !

(Iese prin stînga pe după castel.)

SCENA VIII

Ștefan, cu piciorul înfășurat, iese șchiopătînd puțin la brațul Doamnei Maria, Iernimo da Cesena.

ȘTEFAN *(se așează pe laița de peatră de supt copacul din mijloc)* : Așa.. Aer, doftore, aer... *Cosi, serenissime... non, serenissime... si, serenissime* [1]... pentru o zgaibă... Parc-aș fi copil...

CESENA : *Serenissime,* nici o mișcare...

ȘTEFAN : Zău...

CESENA : *Parole non piu* [2]...

[1] Așa, prealuminate... nu, prealuminate... da, prealuminate (it.).

[2] Nici o vorbă (it.).

ŞTEFAN : *Non piu...* Ca un mort... Uf !... Cînd voi avea nevoie de d-ta, doftore, te chem... *(Doftorul se duce în castel.)*

DOAMNA MARIA : Ascultă-l...

ŞTEFAN : Eu ? S-ascult ?

DOAMNA MARIA : Măria-ta...

ŞTEFAN : N-am ascultat de tătari, de leşi, de unguri, de turci... şi s-ascult d-un venezian... a ! Ha !...

DOAMNA MARIA : De cînd ai început să vorbeşti, a crescut căldura... *(Îi pipăie mînele.)* [1]

ŞTEFAN : Şi va veni ş-un doftor de la Nüremberg şi altul de la Mengli-Ghirai... Îmi scrie că ştie şi toaca-n cer... Un evreu...

DOAMNA MARIA : Mai puţin, măria-ta...

ŞTEFAN : Puţin, puţin... Toţi doftorii la capul unui bolnav...

UN CURTEAN : Măria-ta, foaia judecăţilor.

DOAMNA MARIA : Ah !

ŞTEFAN : Clucerul Moghilă ? Să...

SCENA IX

Ştefan, Doamna Maria, clucerul Moghilă

CLUCERUL MOGHILĂ : Măria-ta...

ŞTEFAN : Judecăţile dezlegate.

CLUCERUL MOGHILĂ *(citeşte)* : Oancea cu văduva lui Isaia pentru o fişie de moşie. Prigonitorul perde. Pan Mirăuţ nu dă depline socoteli ipitropisiţilor săi nepoţi. E osîndit să le plătească 100 de galbeni genovezi şi să nu mai ipitropisească pe vreunul din neamul lui au din prietenii lui. Obştea răzaşilor Pătrăşcani pentru 12 000 de fălci, cu munte, cu stîni, cu ţărcători şi cu ocini. Judecata, peste altă zi nehotărîtă...

ŞTEFAN : De ce ?

[1] În textul de bază lipseşte indicaţia de regie ; introdusă cf. ms. II, p. 67.

CLUCERUL MOGHILĂ : Prealuminatul Bogdan s-a făgăduit că va merge însuși la fața locului.

ȘTEFAN : Bine.

CLUCERUL MOGHILĂ : Vornicul Duma, fiul lui Vlaicu, vărul măriei-tale, cu șapte sate omenești pentru robire de mori. Vornicul Duma perde.

ȘTEFAN : Cine perde ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Vărul măriei-tale.

ȘTEFAN : Bine !

CLUCERUL MOGHILĂ : Pîrcălabul Ieremia cu popa Frusănel pentru vaduri de pive. Frusănel rămîne pe pan Ieremia. Hatmanul Dugea cu satele rusești de lîngă Roman pentru vro 3 000 de stînjeni. Hatmanul rămîne pe ruși.

ȘTEFAN : Î... î... î... rău... Bine a judecat, dar rău... Știu... Spune-i lui Bogdan să taie din moșia mea Trifești 3.000 de stînjeni și să dea rușilor...

DOAMNA MARIA *(la urechia lui Moghilă)* : Scurtează.

CLUCERUL MOGHILĂ : Să nu ies eu scurtat, doamnă.

ȘTEFAN : Ei ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Cele criminalicești. Din douăzeci de pricini, două mai însemnate. Un nărăvit hoț, tăierea mîinilor. Un ucigaș, zobirea capului cu buzduganul. Toate au fost prefirate cu de-amăruntul de înțeleptul Bogdan-vodă.

ȘTEFAN : Bogdan... Război și dreptate... Război împotriva oricărui dușman și dreptate față de oricine... de neamurile tale... de tine chiar, deși după legea pămîntului nu se cuvine să judeci. Domn d-ai fi... să stai d-oparte... Alții să aleagă.

DOAMNA MARIA : Măria-ta, prea mult...

ȘTEFAN : Dacă Cesena ar avea chipul Mariei or Maria știința lui Cesena, m-aș vindeca într-o clipă și m-aș îmbolnăvi în cealaltă. Adu mîna, Mario. Mai am căldură ?

DOAMNA MARIA : Nu, măria-ta.

ȘTEFAN : Atunci ? Ce mai e, Moghilă ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Pricinile de judecat.

ȘTEFAN : Le pui zi peste... Azi e 30 iunie... Peste trei zile.
(Clucerul Moghilă iese pe poarta din dreapta.)

SCENA X

Ștefan, Doamna Maria, Oana

UN CURTEAN : Oana, măria-ta.

ȘTEFAN : Oana ?... Să intre... *(Oana intră.)* A ! băbătie... Cum o duci cu bătrînețile ?... Vino încoa... aci... jos... mai aproape... *(Oana îi sărută mîinile și le-aduce la frunte.)* O plută bătrînă și scorboroșită lîngă un brăduț verde, stufos și drept ! Cine te-aduse pe tine pe tărîmul ăsta ? Și de unde ?

OANA : Măria-ta... De unde ?... Nu știu...

ȘTEFAN : Nu mai am căldură. Sunt bine. Uite, Mario... De unde ?... nu știi. Ia uită-te la mine... Așa... Tu ai ceva în capul ăsta... Mi-ascunzi ceva... Vrei să-mi spui și te oprești...

OANA : Aș vrea, măria-ta...

ȘTEFAN : Ei...

OANA : Aș vrea, măria-ta...

ȘTEFAN : Rareș...

OANA *(tresare)* : Rareș ?

ȘTEFAN : Da, Rareș, nu ți-a mai prins vro stăncuță... Da... da... s-a făcut mare... E căpitan... Să bate cu leșii și să bate zdravăn... O s-ajungă hatman... Căci n-am avut parte de copii !... Alexandru... Iliaș... Petru... Cît să lungesc pomelnicul ?... Și Olena, după fiul nebunului de cuscru al Moscovei... Îi moare bărbatul... Ea și fiul ei închiși într-un turn... Și eu ?... Doar cu Bogdan...

DOAMNA MARIA *(arătîndu-i pe furiș pe Oana)* : Să nu mîniem p-Al-de-sus...

ȘTEFAN : Da... Partea mea a fost să sărut ce este al meu ca și cum n-ar fi al meu, să fur mîngîierile și mîngîiere să nu am... Ce-ai vrea să-mi spui, Oană ?

OANA : Aș vrea, măria-ta, să...

ȘTEFAN : Ei...

OANA : Aș vrea...

ȘTEFAN : Doamnă... să știi că fetișcana asta s-ascunde de tine...

DOANA MARIA : Da, Oană ? Vă las...

OANA *(coprinzînd genunchi doamnei)*: Iartă-mă, doamnă! *(Doamna Maria o mîngîie pe păr, surîde și iese.)*

SCENA XI

Ștefan, Oana, mai tîrziu doftorul Cesena

ȘTEFAN : Mai aproape... mai... Spune-mi...

OANA : Sosișî, măria-ta... Tare mi-era dor... Mă dădui după colacul fîntînii... Ș-auzii tot...

ȘTEFAN : Tot și nimic...

OANA : Nu...

ȘTEFAN : Atunci nici tot, nici nimic... *(O mîngîie)*

OANA : Nu... Porni alaiul domnesc și trei boieri rămaseră...

ȘTEFAN : Trei boieri ?

OANA : Da... Paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan și jitnicerul Stavăr...

ȘTEFAN : Paharnicul Ulea ?

OANA : Vorbiră și-i auzii... O urzeală, măria-ta...

ȘTEFAN : Împotriva mea ?

OANA : Nu, măria-ta...

ȘTEFAN : Atunci, împotriva cui ?

OANA : Împotriva lui Bogdan...

ȘTEFAN *(sare în sus)* : Ce ?

CESENA *(intrînd repede pe ușa de pe terasă)* : *Basta, serenissime !*[1]

ȘTEFAN *(puse mîna pe sabie)* : Ieși ! *(Iese.)* Dă-nainte, Oană !

OANA : Vor s-aleagă domn pe nepotul măriei-tale, pe Ștefan, fiul răposatului Alexandru.

ȘTEFAN : Și-n locul cui s-aleagă domn ? Nu este domn ?

OANA : După ce nu va mai fi... *(Își cuprinde capul în palme.)*

[1] Destul, prealuminate (it.).

ȘTEFAN : Nici n-au treierat grîul din care să-mi fearbă coliva și mi-o și-mpart ! *(Ca și cum ar vorbi singur.)* Patruzeci și șapte de ani am dus țara cu noroc... *(Scuturîndu-se.)* Am s-o dúc și cînd voi muri, și după ce vor pecetlui peatra pe deasupra mea !... Oană, bine-ai făcut... Să n-afle doamna... Îți poruncesc să nu mai știi nici tu !

OANA : Da... Ca și cum ar fi fost aici și c-o lingură aș fi luat... și-aș fi aruncat în foc... a ars... și-apoi, nimic... *(Își scutură palmele.)*

ȘTEFAN : A !... Așa... așa... Du-te. *(Oana se duce pe ușa de pe terasă.)* O ! ce păcat că nu i-am mărturisit de unde e ! *(Îl trec lacrimile.)* De ! nu fi muiere ! *(Bate în palme. Un curtean intră din dreapta.)* Moghilă... Să vie îndată. *(Din întîmplare găsește o oglindă veneziană.)* Grozav am îmbătrînit !

SCENA XII

Ștefan, clucerul Moghilă, venind pe poarta din dreapta.

ȘTEFAN : Moghilă, lasă închinăciunile.

CLUCERUL MOGHILĂ : Să-mi spuie popa, nu te mai închina... bine or rău... Dar să iasă din icoana la care te închini o mînă care să te ia de păr... O!...

ȘTEFAN : Poftă de glumă... Să glumim, clucere Moghilă.

CLUCERUL MOGHILĂ : Să glumim ?

ȘTEFAN : Ah !... Nu e nimic... Unde-au ajuns slovenii cu letopisețul meu ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Abia la jumătate...

ȘTEFAN : La ce fapt ?

CLUCERUL MOGHILĂ : La bătălia de la Cosmin.

ȘTEFAN : Ce spui ?... Abia vro 39 de ani din viața mea. Și mai au...

CLUCERUL MOGHILĂ : Jumătate...

ȘTEFAN : Încă 39 de ani...

CLUCERUL MOGHILĂ : Dacă jumătatea d-a doua n-a fi ceva mai lungă ca cea dintîi.

ȘTEFAN : O ! ho ! ho !... Slovenii s-au pripit la scris... N-au greșit... presimțind că-n a doua jumătate... Cam grea

răsuflarea de cîteva zile... Moghilă, ce face Voitiș... bidiviul care m-a purtat în spinare doisprezece ani ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Ar fi bine dacă n-ar fi pus picioarele în sus...

ȘTEFAN : M-a lăsat ?

CLUCERUL MOGHILĂ : S-a dus bietul Voitiș... Cum ajunse în grajdul de peatră, pică d-a-n picioarele, căscă gura, mai suflă o dată și...

ȘTEFAN : Așa se cade să moară un domn... dar el...

CLUCERUL MOGHILĂ : Calul domnului, măria-ta...

ȘTEFAN : Da, calul domnului... Ștefan fără picioare și fără cal... O ! și cum mă ducea la izbîndă... ca un vifor năpustit în valea Sucevei !... Semn rău...

CLUCERUL MOGHILĂ : Ei, aș !...

ȘTEFAN : Semn rău, Moghilă !... Ce va să zică să mori de moarte bună ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Să mori în patul tău.

ȘTEFAN : Nu, Moghilă... Dumnezeu a dat omului simțurile prin care veghează sufletul. La o cîrmire a vieței simțurile, unul cîte unul, încep să se întunece. O sită ce coboară pe ochi, vezi turbure, nu mai vezi... Să vătuiește auzul. S-a dus ascuțimea lui... „Auz...? Ce zici ?“... Nu mai aude... Și cînd cercetașii nu mai veghează, sufletul părăsește stîrvul acesta... Asta e să mori de moarte bună... Eu auz și văz ca la patruzeci de ani...

CLUCERUL MOGHILĂ : N-aveam dreptate ?... Istoria a ajuns la jumătatea vieții măriei-tale.

ȘTEFAN : Așa ar fi de n-ar fi și peiri năprasnice... Nu de sabie, nu de apă, nu de foc, ci cînd piei ca mine... Nimic. *(Să sprijină pe Moghilă.)* Cu sufletul întreg, cu dragoste pentru toată țara cu tot coprinsul ei... oh !... Ascultă, Moghilă... Vorba de pe urmă a lui Ștefan e lege tuturora ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Sfîntă ca sfînta cuminicătură din sfîntul potir !

ȘTEFAN : Și vouă, boierilor ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Boierii, curteni, răzăși, țărani, una în fața domnului.

ȘTEFAN : Să strîngi pe boierii și pe ostașii ce-au mai rămas în Suceava, mîine, întîi de iulie, zi în care... Nimic. *(Să sprijină pe Moghilă.)*... Ești tu credincios, Moghilă ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Ca-n faţa lui Dumnezeu şi a Domnului nostru Isus Christos... Jur !

ŞTEFAN : Nu jura... Că n-are să afle nimeni din ce-i auzi?

CLUCERUL MOGHILĂ : Nimeni !

ŞTEFAN : Mîne sui în scaunul Moldovei pe Bogdan...

CLUCERUL MOGHILĂ : Doamne !

ŞTEFAN : Ce ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Doamne... facă-se voia ta...

ŞTEFAN : Am îmbătrînit... O ! îndoială !... Şi aş putea să scap... dar sufletul nu vrea şi trupul nu mai poate... *(Trage sabia pe jumătate.)* Nu... nu mă mai ascultă... Degeaba o port... *(Să reazămă pe Moghilă.)*... Şi poate să dau ochi cu Al-de-sus...

ACTUL III

Sala tronului. De jur împrejur, cîte două rînduri de jeturi în stil bisericesc. În dreapta, lîngă tron, un jeț mai înalt cu stema Moldovei. Pe pereți se văd portretele strămbunilor. În fund, în dreapta și în stînga tronului, două intrări. Pe laturea din stînga, planul al doilea, o ușe. Ferestre în dreapta.

SCENA I

Doftorul Ieronimo da Cesena, doftorul Iohan Klingensporn, doftorul Șmil. Fiecare păstrează puțin accent în vorbire, iar Cesena vorbește pe jumătate italienește.

DOFTORUL CESENA : Rămîi ca marmora...

DOFTORUL KLINGENSPORN : Multă lume grijit la Nüremberg, dar ca palatinul n-am aflat... Așa de bolnav și așa de tare... Iessus Maria !

DOFTORUL ȘMIL : Oțelit... în aer, în luptă. Pe trupul dumnealui numai crestături... Am mila, n-am știință... Rana de la picior îi otrăvește trupul dumnealui... Și Mengli-Ghirai e tare, dar un guturai, și la pat... Atunci să vedeți... „Unde e Șmilică ?... Șmilică... ai mîncat ?... Șmilică, ce, tu ești supărat ?" „N-am nimic." „Vezi, eu am, Șmilică." În viteazul ăsta, o putere care scapă medicinii... O voință care a voit slobod pînă la sfîrșit...

DOFTORUL CESENA : L-am văzut, amestecat cu nemeții. Gemea codrii de *freddo*. El ajuta și încuraja pe toți... Cu *miei* ochii... *come un fulmine dal cello nella bataglia da Halicio... E ammalato, Dio Santo !*[1]

[1] Cu ochi mei... ca un fulger din cer în bătălia de la Halici... Și bolnav, Doamne sfinte ! (it.).

DOFTORUL ŞMIL : Klingensporn, ce zici de rană ?

DOFTORUL KLINGENSPORN: Ai dreptate... Peste şaptezeci de ani... hî... Să i-o ardem cu ferul roş...

DOFTORUL ŞMIL : Ei ! prin cîte focuri a trecut dumnealui... să treacă şi prin ăsta... O să vrea ?

DOFTORUL CESENA : Să-l încredinţăm că e durere grozavă... *„Serenissime, ma che dolore“... „Io voglio“... Ho studiato questo uomo maravigliosa...* [1]

DOFTORUL ŞMIL : Sîîît... Vine !

SCENA II

Cei de sus. Ştefan intră pe uşa din stînga, şi mai îmbătrînit, cu piciorul înfăşurat, la braţul Doamnei Maria. Doamna, îmbrăcată închis.

ŞTEFAN : Doftori... prieteni... sunteţi bine ?... O ! ce plecăciuni ! Mă prinz că Şmil a măturat duşumeaua cu fruntea... Nu. Şmil... Mie nu-mi plac toate cîte îi plac bunului meu prieten Mengli-Ghirai... Niţică ştiinţă... Mario... Mario... Ce tresari... *(la doftori).* Am căldură ?

DOFTORUL ŞMIL : Oleacă, măria-ta.

ŞTEFAN : Arz ?

DOFTORUL ŞMIL : Arzi ?... A, nu...

ŞTEFAN : Dacă nu arz, ce vă-ngrijiţi ? Cine nu arde nu să sfîrşeşte...

DOFTORUL KLINGENSPORN : Mai mult-odihnă, măria-ta.

ŞTEFAN: De mîne încolo, pace cu ştiinţa... Mă voi odihni... Aşa... întins... nemişcat ca un mort... Nimic Mario... Pînă mîine, trebile ţării... Mario...

DOAMNA MARIA : Ce porunceşte preaslăvitul stăpîn ?

ŞTEFAN : Mai puţin ca o poruncă şi mai mult decît o dorinţă.

DOAMNA MARIA : Ascult, Ştefane.

[1] „Prealuminate, dar ce durere“... „Vreau“... Am studiat pe acest om minunat (it.).

ȘTEFAN : Așa... așa, dragă... Ah ! e demult de atunci... Prea ești întunecată în straiele astea... Vreau ceva mai altfel...

DOAMNA MARIA : Mă duc și mă întorc cum dorești.

SCENA III

Ștefan, doftorul Ieronimo da Cesena, doftorul Klingensporn, doftorul Șmil.

ȘTEFAN *(răsucind sabia)* : Cîrjea mea, Șmil...

DOFTORUL ȘMIL : Cîrjea ?... N-aș vrea să iasă cîrjea din teacă...

ȘTEFAN : Niciodată n-am scos-o împotriva unui om cumsecade.

DOFTORUL ȘMIL : Niciodată n-am dorit să fiu mai cumsecade...

ȘTEFAN *(cu un surîs trist)*: Ești cum ești, cum ai ieșit din părinții tăi... Și cîrjea mea e cum-e, cum a ieșit din mîna genovezilor...

DOFTORUL ȘMIL : O ! Biata mamă, tare a țipat înainte să mă scoată...

ȘTEFAN : Ce de țipete pînă să scoată oțelul acesta, ce de lovituri, Șimil, primind la fiecare lovitură o parte din soarta ei viitoare.

DOFTORUL ȘMIL : Putea genovezii s-o bată cît ar fi voit, dacă nu te-ai fi bătut și n-ai fi bătut măria-ta cu ea... Asta e adevărata ei soartă !

ȘTEFAN : A ! Știi tu, Șmil, că tu ești ca sabia mea ?

DOFTORUL ȘMIL : Ca sabia ?... Eu ?... Și de ce ?

ȘTEFAN : Ca și ea, ești foarte ascuțit pe dinăuntru.

DOFTORUL ȘMIL : Ea taie totdeauna, eu vindec cînd pot.

ȘTEFAN : Cînd poți, Șmil, dar cînd nu poți ?

DOFTORUL ȘMIL : Vindecă Dumnezeu unde nu putem noi...

ȘTEFAN : Dumnezeu... Șmil, din două picioare bolnave tu poți face numai unul, dar zdravăn ?

DOFTORUL ȘMIL : Asta ?... Nu, măria-ta.

ȘTEFAN : Dar din doi oameni sănătoși ai putea să faci un bolnav ?

DOFTORUL ȘMIL : Din doi oameni sănătoși ? Aș face și doi bolnavi dacă m-ar lăsa inima.

ȘTEFAN *(răsuflînd adînc):* Ah... Răsuflarea... Aci.

DOFTORUL CESENA : *Non, serenissime, qui.* [1]

(Arată piciorul.) [2]

ȘTEFAN *(punîndu-se pe un jeț cu stemă) :* Îl simt mai puțin. *(Se întinde.)* La brațul doamnei am venit pînă aici... Nu pricep...

DOFTORUL KLINGENSPORN : Te simți mai bine, dar...

ȘTEFAN : Sunt mai rău, ho ! ho ! Nu mai pricep... Sunt mai rău cînd sunt mai bine, mai bine cînd aș fi mai rău, și bine de tot cînd aș pune mînile pe piept... *Signore,* dă-mi brațul... î-î-î-î... Cu trei nu să poate să crap... *(Se duce în dreptul portretului lui Alexandru cel Bun.)* Acesta fu un om și nu mai e de mult... Șmil, cum ți să pare ?

DOFTORUL ȘMIL : Parcă surîde... Bun și milostiv...

ȘTEFAN : De unde știi ? Tu n-ai auzit de el. Poate că nici tat-tău nu se născuse pe cînd domnea el.

DOFTORUL ȘMIL : Ce poate fi rău în castelul acesta ?

ȘTEFAN : Ai !... Nimic... Și dacă mîna ta cea dreaptă te sminteșe, tai-o pe ea și-o leapădă în foc...

DOFTORUL ȘMIL: Da, în foc, dar nu s-o tai...

ȘTEFAN : Ce, Șmil, tu să îndrepți *Evanghelia* ?

DOFTORUL ȘMIL : Eu să-ndrept ? Nu îndrept nimic dacă nu îndrept piciorul Domnului la al cărui nume să închină stăpînul meu... Am cerca... dar sunt dureri... grozave dureri... o ! brrrr !

ȘTEFAN : Ce dureri, Șmil ?

DOFTORUL ȘMIL : În loc să faci un foc mare, să tai piciorul și să-l lepezi în foc, mai bine ar fi să iei tăria focului și să arzi răul care se întinde... Brrr. Grozave dureri !

[1] Nu, prealuminate, aici (it.).

[2] În textul de bază lipsește indicația de regie ; introdusă cf. ms. I, p. 36.

ŞTEFAN : Brrr ! grozave dureri... Şi se sfîrşeşte. O ! ho ! ho ! prieteni, şi vă e milă ?... Ardeţi stricăciunea după acest stîrv care a fost odinioară nebiruitul Ştefan ! Puneţi foc pretutindeni, ş-aici... ş-aici... ş-aici... pînă-ţi preface în scrum trecuta mărire de o clipă ce-a strălucit în faţa atîtor orbi, domnii creştinătăţii!... Şmil... a ! Şmil... puteai să-mi spui d-a dreptul... Pe coconi să-i momeşti, dar pe Ştefan... Ardeţi degrab' şi fără milă ! *(Le face semn să se ducă.)* Să vedem dacă bătrîneţile mele s-or mai aprinde de focul vostru.

UN CURTEAN : Petru Rareş. *(Ştefan îi face semn să intre.)*[1]

SCENA IV

Ştefan, Petru Rareş şi mai la urmă Doamna Maria.

ŞTEFAN : Ce vrei, Rareş ?

PETRU RAREŞ : Doresc domnului nostru atotputernic sănătate şi voie bună.

ŞTEFAN : Doreşti ?... Te crez... Domnului nostru... hî... Atotputernic cînd îi doreşti sănătatea pe care nu o are ?... Ce te sfieşti ca o fecioară cînd dă cu ochii întîiaşi dată de ce-i drag ?... Rareş... de la cine-ai învăţat tu să ţii ochii în pămînt ? De la mine ? Sau de la tătînă-tău Rareş ? Da... socul e plăcut... o fi dînd trandafiri...

PETRU RAREŞ : Stăpîne, n-am învăţat ştiinţa ierburilor, dar, pe cît mă taie capul, socul n-a dat niciodată trandafiri.

ŞTEFAN : Dacă te-ar tăia capul cum taie braţul tău, dintr-un pescar ar ieşi preţ de ce-a prins toţi pescarii de la începutul lumii şi pînă s-ar sfîrşi şi peşti şi pescari... Oh ! Cine vine ?... Mi s-a părut...

PETRU RAREŞ : Doamne...

ŞTEFAN : Mai bine.

[1] În textul de bază lipseşte indicaţia de regie ; introdusă cf. ms. II, p. 95.

PETRU RAREȘ : Ce să fie mai bine ?

ȘTEFAN : Rareș, tu nu ești un băiat cuminte... Pentru ce Oana... *(Rareș tresare.)* Da... Oana mi s-a plîns că nu-i mai prinzi pui de sălbătăciuni... De ce ? Te-ai făcut mare... O s-ajungi hatman...

PETRU RAREȘ : Doamne...

ȘTEFAN *(îl mîngîie)* : Oh ! prostule... Ce te-aduce ?

RAREȘ : Am venit...

ȘTEFAN : Dacă n-ai fi venit, n-ai fi aci.

PETRU RAREȘ : Să...

ȘTEFAN : Să ?

PETRU RAREȘ : Iartă-mă, doamne, iubesc !

ȘTEFAN : A ! ha ! Ba vezi c-o să mă îndrăgostesc eu !

PETRU RAREȘ : E fată bună...

ȘTEFAN : Bună și frumoasă, firește.

PETRU RAREȘ : Bună...

ȘTEFAN : Ca pita caldă.

PETRU RAREȘ : Bună... săracă... și fără părinți.

ȘTEFAN : A ! fără părinți ? Atunci cum s-a născut ?

PETRU RAREȘ : Necunoscuți, măria-ta.

ȘTEFAN : Ai dreptate, că tu cu tat-său d-ai vorbi nu l-ai cunoaște.

PETRU RAREȘ : Iubesc pe Oana, măria-ta !

ȘTEFAN : Cum ?... N-am auzit... O ! ho ! ho !... Cu Bătrînețele... Da, Oana e fată bună și frumoasă și cuminte... Piciorul meu știe, și Dumnezeu, și eu. Săracă și fără părinți... tu știi... Dumnezeu n-a aflat... Și eu mă îndoiesc... Tu mi-o pețești mie ca p-un copil... Și e copil, mititica... Biiine... Dar ei... i-ai spus ?

PETRU RAREȘ: Da, măria-ta.

ȘTEFAN : Și ?

PETRU RAREȘ : Că mă iubește ca p-un frate, dar că nu simte nimic... C-aș fi boier, și ea...

ȘTEFAN : Aș, aș, aș ! *(Doamna intră pe ușa din stînga.)* Doamnă... Ce frumos ești îmbrăcată... Rareș tocmai îmi povestea că iubește... Pe cine, mă ?

PETRU RAREȘ : Pe Oana...

DOAMNA MARIA : Pe Oana ?... Dar e un copil... Și săracă... Și...

ȘTEFAN : Un copil... Nici tu nu erai mai mare...

DOAMNA MARIA *(speriată)* : Ștefane ! Măria-ta ! *(Îl trage d-o mînă.)*

ȘTEFAN *(îi face semn de înțelegere)* : Nu-ți zisei d-asta, ci d-astălaltă. Asta mă doare... Eu nu mă opui... Aș vrea să văz pe Oana altături de tine, s-o îngrijești, s-o aperi, să aibă și ea același nume ca tine. Cînd o zice cineva Oana să se gîndească la Petru și mai sus... Rareș, dar și tu ești un copil. Abia ai împlinit 21. Ei, tu știi din cine te-ai născut... și eu... Ia unul din caii mei, care ți-o plăcea, fie și Voitiș...

DOAMNA MARIA : Voitiș ?

ȘTEFAN : Știu... Să nu încalici pe Voitiș, ci să iei alt cal care să te ducă ca vîntul pe fața pămîntului. Să nu ocolești nici deal, nici vale, nici munte, nici iaz, nici codri... pînă în Hîrlău. Și să-i spui Răreșoaii așa : „Mamă, mie mi-a venit ceasul, vreau să mă însor, și mireasa mea e bună, frumoasă, fără părinți, este Oana de la curtea Mariei a bietului domn al Moldovei". Și ce-o chîbzui ea să vii să-mi spui. Că despre mine, vă blagoslovesc p-amîndoi !

PETRU RAREȘ : Zbor...

ȘTEFAN : Să te văz... *(Rareș dă să iasă repede și se încurcă.)* Nu p-acolo, Rareș, că n-o să ieși prin zid ! *(Rareș iese în fugă.)* Patima, Mario. Ăst copil mi-aduce aminte vremile vechi. Îîîî... Nimic... trecător... Rău am făcut... I-am crescut în neștiință... Va afla tot... Săracul Petru... Să-l privim cînd pleacă... *(Se duc la fereastra din dreapta.)*

DOAMNA MARIA : Să-l privim...

ȘTEFAN : Da, a luat pe Dereș... Pune șeaua... Strînge chinga să crape calul... Sus... *(S-aude un tropot de cal.)* De cînd sunt n-am văzut un călăreț care să-nghită dăpărtările... Mă... multă sănătate Răreșoaii... O ! iartă-mă, doamnă... O biată bătrînă, bătrînă... Pe după deal... la vale... ca o mogîldeață... Abia se mai vede... Nu se mai vede !... Oh ! sîngele Mușatinilor n-are astîmpăr, fierbe, năvălește ca haiturile de la

munte !... Mario, o să vie boierii. Să ne-mbrăcăm de sărbătoare. Bogdan nu vrea. Opinteli zadarnice. Io, Ştefan voievod, vreau !

DOAMNA MARIA : Să zic nu, m-aş uni cu duşmanii ţării împotriva copilului meu, să zic da, aş ţine cu copilul împotriva tatălui. Să năruie un tron din slava lui trecută şi un altul se ridică în strălucirea lui viitoare. Plîng pe unul, binecuvîntez pe celălalt. Între aste două măriri inima mea de femeie nu găseşte mîngîiere !

ŞTEFAN : Ştefan a trăit. Bogdan începe ! *(Ies.)*

SCENA V

Stolnicul Drăgan şi jitnicerul Stavăr intră prin dreapta.

STOLNICUL DRĂGAN : Văzuşi pe paharnicul Ulea ?

JITNICERUL STAVĂR : Da, acum chiar.

STOLNICUL DRĂGAN : Tot aşa ?

JITNICERUL STAVĂR : Şi mai dîrj.

STOLNICUL DRĂGAN : A vorbit cu...

JITNICERUL STAVĂR : Da, cu cinci boieri mari, afară de cei doi din Sfatul domnesc.

STOLNICUL DRĂGAN : Ei, ce e ?

JITNICERUL STAVĂR : Strună... Şi Ştefan din ce în ce mai rău...

STOLNICUL DRĂGAN : Aşa se zice.

JITNICERUL STAVĂR : Vor să-l arză.

STOLNICUL DRĂGAN : S-a mai vorbit şi-alt'dată, dar cum e el, ba azi, ba mîine, cu judecăţile, cu războaiele, cu trimeşii de la unguri, de la ţarul Ivan, de la leşi, de la Mengli-Ghirai, de la turci, de la munteni, a dat zi după zi, an după an, pînă l-a prididit boala.

JITNICERUL STAVĂR : Poi de l-o arde, cum e el de bolnav şi de bătrîn...

STOLNICUL DRĂGAN : Şi de slab...

JITNICERUL STAVĂR : S-a dus Ştefan...

STOLNICUL DRĂGAN : Vecinica lui pomenire...

JITNICERUL STAVĂR : Dumnezeu să-l ierte...
STOLNICUL DRĂGAN : A fost bun... nu zic...
JITNICERUL STAVĂR : Şi drept...
STOLNICUL DRĂGAN : Cu ţara, da...
JITNICERUL STAVĂR : Pe noi ne-a cam scurtat...
STOLNICUL DRĂGAN : Boier, răzăşi, ţăran supus, era totuna în faţa lui...
JITNICERUL STAVĂR : Moşiile le împărţea numai la ostaşi...
STOLNICUL DRĂGAN : Din supuşi îi făcea răzăşi, din răzaşi boieri sadea...
JITNICERUL STAVĂR : Ce era boierul de sfat, Cosma Şerpe ? Nimic. Un răzăş. După bătălia de la Cosmin, îl boieri, ş-acum e în divanul ţării...
STOLNICUL DRĂGAN : Şi cu munteanca ceea...
JITNICERUL STAVĂR : Jupînesele noastre, rar poftite la castel...
STOLNICUL DRĂGAN : Că de doi ani, de cînd l-a înteţit boala, deloc...
JITNICERUL STAVĂR : Ca o călugăriţă... cu fetele, toată ziulica...
STOLNICUL DRĂGAN : De Rareş... ce zici ?
JITNICERUL STAVĂR : Harnic flăcău... Bun de războaie... Portarul Arbore ştie multe...
STOLNICUL DRĂGAN : He ! ba vezi că nu... Cu el a petrecut Ştefan în Hîrlău... nu cu mine...
JITNICERUL STAVĂR : La frumoasa pescăriţă...
STOLNICUL DRĂGAN : Păi Rareş...
JITNICERUL STAVĂR : Aşa se zice...
STOLNICUL DRĂGAN : Arbore ştie bine... La naştere l-ar fi înfierat...
JITNICERUL STAVĂR : E !
STOLNICUL DRĂGAN : ...pe spata dreaptă c-un cerc.
JITNICERUL STAVĂR : Rareş o fi ştiind ?
STOLNICUL DRĂGAN : Nu se află.
JITNICERUL STAVĂR : Rareş plecă mai adineauri... Unde-o fi plecat ?
STOLNICUL DRĂGAN : Să ducea p-un dereş de nu i se vedeau picioarele... Unde ? Nu ştiu... Ulea vine ?

JITNICERUL STAVĂR : Nu crez, poate da, poate nu. Mi-a zis să ne uităm bine la Ştefan, că el e cam bolnav...

STOLNICUL DRĂGAN : Hi !

JITNICERUL STAVĂR : Ai auzit c-ast-noapte o bufniţă a ţipat toată noaptea pe castel ?

STOLNICUL DRĂGAN : Nu.

JITNICERUL STAVĂR : Buha... ţipă, ţipă pînă despre ziuă... Cînd să zboare, o mîţă neagră haţ, ş-o mîncă. Mîţa să spăla pe bot. Un vultur căzu săgeată şi înhăţă pe mîţă. Pe vultur îl săgetă un curtean, şi alergînd după vultur, curteanul căzu într-o prăpastie...

STOLNICUL DRĂGAN: Ce-o mai fi ş-asta ?

JITNICERUL STAVĂR : Şi azi-dimineaţă o vacă, din vitele domneşti, a sîngerat în şiştar, pe cînd o mulgea...

STOLNICUL DRĂGAN : Ciudat !

JITNICERUL STAVĂR : Luna s-a arătat c-un cearcăn roşu ; cîinii au urlat ; o femeie a născut un copil cu picioarele de ied...

STOLNICUL DRĂGAN : Urîte semne !

JITNICERUL STAVĂR : Ş-acum priveşte... *(Să uită pe fereastra din dreapta.)*

STOLNICUL DRĂGAN : Acuşica era senin, fără pic de nori, şi deodată să bolovăniră nori negri cum e catranul, că se-ntunecă ca noaptea... Şi colo, departe, departe, de unde izvorăşte Suceava, cerul e roşu parc-ar arde o cetate.

JITNICERUL STAVĂR : Priveşte... Vezi tu un nor... ca un balaur ? Cu cap, cu gura căscată, cu aripele întinse... cum să repede să înghită p-un moşneag cu plete lungi... Vezi ?... Aci... aci... ha... haiti... S-a topit moşneagul.. Cine vine ?

SCENA VI

Cei de sus. Hatmanul Luca Arbore, postelnicul Toader, vornicul Jurj, pîrcălabii Costea, Dragoş, Şandru şi Alexa vin din dreapta.

HATMANUL ARBORE : Bună, ziua, frate Drăgan, bună ziua, Stavăr.

STOLNICUL DRĂGAN : Bună să-ți fie inima !

JITNICERUL STAVĂR : Ca totdeauna...

POSTELNICUL TOADER *(se uită pe fereastră)* : Bună, bună și nu prea bună...

PÎRCĂLABUL COSTEA : Ce ? Inima lui Arbore ?

POSTELNICUL TOADER : Aș... ziua de azi... Să zice că ziua bună să cunoaște de dimineață... Pînă mai adineaurea senin, și deodată s-a întunecat că abia să mai vede...

PÎRCĂLABUL DRAGOȘ : Era să plec la Neamțu... M-ar fi murat ca p-un cîine.

PÎRCĂLABUL ȘANDRU : Înhămase la olac, cînd mă vestí Moghilă...

VORNICUL JURJ : Ce sărbătoare să fie azi ?

HATMANUL ARBORE : Nici una.

VORNICUL JURJ : Moghilă mi-a zis să mă îmbrac ca de sărbătoare.

PÎRCĂLABUL ALEXA : Și mie...

STOLNICUL DRĂGAN : Și mie...

PÎRCĂLABUL ȘANDRU : Și mie...

HATMANUL ARBORE : Cine știe ce vrea domnul, ține-l Dumnezeu să-l ție...

POSTELNICUL TOADER : Că mult e bun...

PÎRCĂLABUL DRAGOȘ : Și viteaz...

PÎRCĂLABUL ȘANDRU : Și nepărtinitor...

PÎRCĂLABUL DRAGOȘ : Și darnic...

VORNICUL JURJ : Ce e al lui e-al țării. Ce e-al țării e-a lui Dumnezeu !

POSTELNICUL TOADER : Drepte ș-a făcut cărările lui... Și bolnav, că mai bine aș fi fost eu...

HATMANUL ARBORE *(imitînd pe Ștefan)* : „Nimic... Mario... ce tresari“... Mititelul !

STOLNICUL DRĂGAN : Că parcă n-ar mai fi el...

HATMANUL ARBORE : Cum n-ar mai fi el ? Dar cine vrei să fie ? Cine-ar răbda cum rabdă el ? Cine nu s-ar odihni în locul lui ? Și cine n-ar umplea lumea cu vaietele ? S-a plîns cuiva, Drăgane ?

STOLNICUL DRĂGAN : O vorbă, hatmane.

HATMANUL ARBORE : O vorbă neghioabă !

STOLNICUL DRĂGAN : Fie...

HATMANUL ARBORE : N-ar mai fi fost !
POSTELNICUL TOADER : Pace, fraţilor !

SCENA VII

Cei de sus, clucerul M o g h i l ă intră, răsuflînd repede, prin dreapta.

CLUCERUL MOGHILĂ : Ei, asta nu înţeleg ! Să mă tai şi să mă presari cu sare pe crestături, şi tot nu înţeleg !
POSTELNICUL TOADER : Ce, Moghilă, ce nu înţelegi ?
CLUCERUL MOGHILĂ : Da' d-ta, că eşti tobă de învăţătură, înţelegi ?
POSTELNICUL TOADER : Ce, mă omule, ce să-nţeleg?
CLUCERUL MOGHILĂ : Aî dreptate, că nu e de-nţeles... Mă duc la el. Se plimba prin casă. Cum mă văzu, zbughia în pat. Şi „aoleo, păcatele mele... ce am... ce am..." Iacă nu-nţeleg, şi pace !

(Toţi boierii se uită cruciş la Moghilă.)

POSTELNICUL TOADER *(surîzînd)* : Păi nici eu nu înţeleg.
CLUCERUL MOGHILĂ : Nu spui eu ?
POSTELNICUL TOADER : Moghilă, vino-ţi în fire ! Ce-ai spus ? Cine a zis, ş-a făcut, ş-a dres ?
CLUCERUL MOGHILĂ : Nu vă spusei ?... Adevărat... Capul meu ăl zăpăcit. Paharnicul Ulea, frate...
MAI MULŢI: Paharnicul Ulea ?
CLUCERUL MOGHILĂ : Spus din fir-a-păr... Cum Al-de-sus vrea... El, aş... „ce am... ce am"... Dar mort d-ai fi, şi la aşa poruncă ar trebui să te scoli şi să umbli ca-n ziua d-apoi...
HATMANUL ARBORE : Sîîît !

SCENA VIII

Ş t e f a n intră la braţul D o a m n e i M a r i a, îmbrăcat în zale de argint c-o mantie de postav roşu blănită cu cacom. Galben la faţă şi cu cearcăne la ochi. Şchioapătă. Doftorul I e r o n i m o d a C e s e n a, doftorul K l i n g e n s p o r n, doftorul Ş m i l. Vin pe uşa din stînga.

ŞTEFAN : Sunt între două săbii... Doamna, ş-asta... Amîndouă m-au slujit cu credinţă... P-amîndouă mi-am

pus nădejdea. *(Schimburi de-nchinăciuni.)* Vedeți cum mă sprijin... Ș-amîndouă mă țin... Una d-ar fi ceva mai slabă, m-aș prăvăli de pe scaunul Moldovei drept la Mînăstirea Putnei, în rîndul strămoșilor... O! lasă, Șmil, n-ai grije... *(Se uită printre boieri.)* Voi fi al vostru... *(Caută cu ochii.)* Da... Șmil, da... Ai zis ceva ?

DOFTORUL ȘMIL : Eu ? Nu, măria-ta.

ȘTEFAN : Parcă vedeam bine... *(Să freacă la ochi. Către un curtean.)* Să vie boierii. Între ei nu era. Drăgan, mai încoa, Stavăr, mai aproape... *(Caută cu ochii.)* Paharnicul Ulea n-a venit ? Moghilă... *(Boierii se uită încurcați.)*

CLUCERUL MOGHILĂ : Aici, măria-ta.

ȘTEFAN : N-ai fost ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Fost, măria-ta...

ȘTEFAN : A plecat... Ți-am spus să te duci îndată...

CLUCERUL MOGHILĂ : Îndată... măria-ta...

ȘTEFAN : Nu l-ai găsit ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Găsit, măria-ta... E cam bolnav...

ȘTEFAN : Ce ?... E bolnăvior, bietul paharnic... Cine să-mi guste vinul de Cotnar... ? Îl doare capul... Oh-ho !... Îl doare... Îl doare... Și ce-l doare ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Ce că-l ia cu frig, că-l ia cu călduri și stă ghemuit în pat...

ȘTEFAN : Îl doare capul !...

CLUCERUL MOGHILĂ : De cap nu mi-a vorbit, măria-ta.

ȘTEFAN : Îl doare capul. La cap e stricăciunea... Nu e la locul lui... Hatmane Arbore, să vie și ostașii... Nimic, doamnă... Ce fulgere... Ca afară... Moghilă !

CLUCERUL MOGHILĂ : Ascult, doamne.

ȘTEFAN : Ascultă, pînă mai ai cînd... Du-te la paharnicul Ulea... Șade lîngă castel... Cine mă iubește e-aproape de mine... Nu e așa, stolnice Drăgan ?

STOLNICUL DRĂGAN : Da, măria-ta.

ȘTEFAN : Du-te de-i spune că eu și jitnicerul Stavăr dorim să-l vedem... Nu dorești, Stavăr ?...

(Boierii se uită unii la alții.)

JITNICERUL STAVĂR : Cum zici, măria-ta.

ȘTEFAN : Dar tu cum zici ?... *(Lui Moghilă.)* Că e rău să puie pe Drăgan și pe Stavăr împotrivă cu vorba lor și vorbele lor împotrivă cu ei înșiși... *(Joc de priviri între boieri.)* Că Ștefan n-ar sta la îndoială de ceea ce ar trebui să hotărască dacă sufletul lui ar vrea...

CLUCERUL MOGHILĂ : Preaslăvite doamne...

ȘTEFAN : N-ai înțeles ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Iacă sabia... taie-mă, omoară-mă...

ȘTEFAN: Așa de curat ? *(Jocul privirilor se întețește.)* Nimeni din voi n-a... Cum să pricepeți ceea ce nu e de priceput ? După patruzeci și șapte de ani de domnie... A ! *Signore*, să mă reazim de brațul tău... Moghilă...

CLUCERUL MOGHILĂ *(tresărind)* : Aci, doamne !

ȘTEFAN : Ce strigi așa de tare ?... Du-te și-i spune să vie pînă să nu viu eu !... *(Moghilă se duce repede. Din partea dreaptă intră Sfatul țării, se închină și s-așează în jețuri.)* Ce de judecăți am vînturat împreună... *(Intră ostași prin partea stîngă din fund.)* Ce de bătălii... *(La sfetnici.)* Senini și fără interes... *(La ostași.)* Cu patimă și cu interes... și toate cu aceeași țintă... *Signore*, treci de partea astălaltă... *(Intră paharnicul Ulea și clucerul Moghilă prin dreapta.)* A ! Paharnice... scumpa dumneavoastră sănătate...

PAHARNICUL ULEA : Abia mă țin picioarele...

ȘTEFAN : Schimbă-le cu ale mele... Fii, mă omule, tînăr, voinic, ca un brad, fii ca mine... Ei, oleacă suflarea... oleacă piciorul... oleacă de căldură... oleacă încheieturile... dar încolo... aproape nimic... *(Încearcă sabia.)* Nu vrea să iasă... Nu vreau să vrea să iasă... Și de ce-aș vrea ? *(Către Ulea.)* Să spui feciorului [1] tău să nu stea cu capul în jos... *Signore*, mută-te în partea astălaltă... *(Bogdan vine din fund trist, îmbrăcat în zale de sus pînă jos, cu mai mulți ostași.)* Pe cine zăresc ? Pe tine te mai așteptam... *(Ștefan se suie în*

[1] În ediția de bază: *feciorul* ; corectat cf. ms. II, p. 121

jeţul cu stemă din dreapta tronului. Bogdan dă să-i sărute mîna. Ştefan îl opreşte.) Prea e caldă şi năduşită... Aşteaptă să se răcească... *(Către doamnă şi Bogdan.)* Ce tresăriţi ?... Da, văz o doamnă care se plimbă pe lîngă castel...

DOAMNA MARIA *(îndurerată)* : Nu e nimeni, măria-ta !

ŞTEFAN : Nimeni... *(Doftorul Şmil se pleacă la urechea domnului. Îi şopteşte ceva.)* N-ai grije... Voi fi al tău sau al doamnei...

DOFTORUL ŞMIL : Al doamnei ?... Al doamnei Maria, măria-ta...

ŞTEFAN *(se ridică din jeţ)* : Maria şi Moldova e totuna... Ostaşi, boieri, curteni, v-am adunat aci să staţi mărturie după ce n-oi mai fi. Sunt patruzeci şi şapte de ani... mulţi şi puţini... de cînd Moldova îmi ieşi înainte cu mitropolit, episcopi, egumeni, boieri, răzăşi şi ţărani, în Cîmpul de la Direptate, şi cum vru Moldova aşa vrusei şi eu. Că vru ea un domn drept, şi n-am dăspuiat pe unii ca să îmbogăţesc pe alţii... că vru ea un domn treaz, şi-am vegheat ca să-şi odihnească sufletul ei ostenit... că vru ea ca numele ei să-l ştie şi să-l cinstească cu toţii, şi numele ei trecu graniţa, de la Caffa pînă la Roma, ca o minune a Domnului nostru Isus Cristos...

HATMANUL ARBORE : Numele tău, măria-ta !

TOŢI : Aşa e !

ŞTEFAN : Nu... nu !... Eu am fost biruit la Războieni şi la Chilia, Moldova a biruit pretutindenea ! Am fost norocul, a fost tăria !... Sunt bătrîn... *(Se întoarce şi priveşte grupul unde stau paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan şi jitnicerul Stavăr.)*

MULŢIMEA : Nu ! Nu !

ŞTEFAN : Oh ! pădure tînără !... Unde sunt moşii voştri ? Presăraţi... la Orbic, la Chilia, la Baia, la Lipnic, la Soci, pe Teleajen, la Racova, la Războieni... Unde sunt părinţii voştri ? La Cetatea-Albă, la Cătlăbugi, la Scheia, la Cosmin, la Lenţeşti... Unde sunt... bătrînul Manuil şi Goian, şi Stibor, şi Cînde, şi Dobrul, şi Juga, şi Gangur, şi Gotcă, şi Mihail spătarul, şi Ilea Huru comisul, şi Dajbog pîrcălabul, şi Oană, şi Gherman, şi fiara paloşului... Boldur ?... Pămînt !... Şi pe

oasele lor s-a așezat și stă tot pămîntul Moldovei ca pe umerii unor uriași! *(Se oprește ostenit.)* Suflarea... bătrînețea... *(Săgetează cu privirile grupul lui Ulea.)* C-am cercat să unesc Apusul într-un gînd, că zic că sunt creștini, și trimeșii mei au bătut din poartă în poartă, rugîndu-se mai mult pentru ei ca pentru noi, să lase războaiele de zavistie și să se ridice împotriva primejdiei obștești a creștinătății... Le trebuia un om ?... Era... A fost... Acum e bolnav... Văzînd că rămîi cu făgăduielile, am căutat să unesc Răsăritul. *(Fulgeră, plouă repede.)* Ș-am trimes la unguri, la leși, la litvani, la ruși, la tătari... Au făcut cărări bătînd drumurile pustii oamenii mei și degeaba. Învoieli cu peceți-n calapoade, iscălituri fudule... Și praful s-a ales de învoieli. Vladislav, un molîu, un întristat; Alexandru, un fudul, un iagelon, o slugă a popii de la Roma; Ivan, un năuc, căzut în copilărie... *(Un tunet urmat imediat de un trăsnet.)* Cînd voi fi în fața lui, voi îndrăzni să-i zic: „Doamne, tu singur știi ce-a fost pe inima mea, că-n tine am crezut, că nici o deșărtăciune nu s-a lipit de sufletul meu, că am stat zid neclintit în fața păgînilor... Dar toți m-au părăsit... Doamne, osîndește-mă după păcatele mele, ci nu mă osîndi de pacea cu turcii spre mîntuirea sărmanului meu popor!" *(Fulgere și tunete.)* Bogdane, turcii sunt mai credincioși ca creștinii cuvîntului dat... Țineți minte cuvintele lui Ștefan, care v-a fost baci pînă la adînci bătrînețe..., că Moldova n-a fost a strămoșilor mei, n-a fost a mea și nu e a voastră, ci a urmașilor voștri ș-a urmașilor urmașilor voștri în veacul vecilor... Ah!... nimic... Bătrîn, bolnav și neputincios... Mantia asta e prea grea... S-o poarte altcineva mai tînăr... *(Mișcare în mulțime. Mirare.)* Bogdane!... *(I-o pune pe umeri.)* Și voi, mărturie a ceea ce ați văzut, spuneți țării *(tunetele se întețesc)* că voința mea e să se ungă Bogdan de cînd sunt în viață... Că voința mea ș-a ei a fost pururea una... *(Capetele boierilor se pleacă în semn de ascultare.)* *Signore*, dă-mi mîna. *(Ștefan trage pe Bogdan spre tronul Moldovei.)* Bogdane... vino... suie-te... așează-te... pune coroana... Bine... *(Îngenunche.)* Doamne, binecuvîntează... *(Dă să-i sărute mîna.)* Ah!... *(Să*

rostogolește de pe treptele tronului în brațele Mariei și-a doftorului Cesena.)

MARIA : Ștefane !

DOFTORUL ȘMIL : Altfel nu s-ar fi putut.

HATMANUL ARBORE : A murit ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Cine să moară ? Soarele nostru n-a apus încă !

ACTUL IV

O cameră a castelului. În fund, un pat de stejar cu perdele de in. Perdelele acoperă patul. Lîngă pat, o piele de urs şi două de lup. O masă. Pe masă, felurite doftorii şi paharul de alabastru. În fundul patului Domnul nostru Isus Christos pe cruce. O uşe de paraclis. Un iconostas. În stînga, o uşe cu trei trepte şi o fereastră care se deschide în curtea castelului. Intrare în dreapta. Să crapă de ziuă. La început s-aud păsările cîntînd. Un scaun cu stema Moldovei în planul întîi.

SCENA I

Doamna Maria, Irina, Reveca, Oana.

IRINA : Culcă-te, frumoasă doamnă, n-ai închis ochii toată noaptea...

REVECA : Măcar un ceas, doamnă.

DOAMNA MARIA : Să-l fi văzut, o ! Irino ! Cu ce foc vorbea ascunzîndu-şi durerile... părea un sfînt !... Cu cîtă lepădare de sine şi-a scos mantia domnească şi-a pus-o pe umerii lui Bogdan... A tîrît pe Bogdan pe tron, a îngenuncheat, a dat să-i sărute mîna... şi s-a rostogolit... o !...

IRINA : Osteneala, măria-ta.

REVECA : De cînd se-ntoarse din pustia de Pocuţia...

DOAMNA MARIA : Sît... Să nu te audă că vorbeşti aşa.

OANA *(se duce în vîrful picioarelor la pat)* : Doarme, domnul doarme.

IRINA : E zobit de osteneală.

REVECA : A adormit ? Se face bine.

DOAMNA MARIA : Să te-audă Maica Domnului !

(S-aude gemînd. Doamna Maria se duce binişor la pat.)

OANA : Doarme ?

DOAMNA MARIA : Doarme, bogdaproste !

IRINA : Odihnă sufletului fără odihnă.

DOAMNA MARIA : De două nopți n-a dormit așa de liniștit. Cum aţipea, lega vorbe fără șir cu unele gînduri întunecate... „A ! paharnice, vrei ipitropie la scaunul Moldovei“... Și ieri, toată vremea cu ochii la paharnicul Ulea... O fi ceva... Ce să fie ?

REVECA : Nu e nimica...

IRINA : Ca omul bolnav...

DOAMNA MARIA *(se duce la fereastră)* : Și ce bucurie ! ...Pasările au început cu limbuția lor... Cucul s-aude cîntînd... Soarele răsare aurind munții... Cerul senin... Și Ștefan zace... Ce nepăsare ! *(Plînge năbușit.)*

IRINA : Culcă-te, frumoasă doamnă !

REVECA : Ei, da, da...

DOAMNA MARIA : Fie... În odaia d-alături... Rămîi tu, Oană... Cum s-o scula să-mi dai de veste... Auzi ?

OANA : Da, doamnă.

DOAMNA MARIA : Mititica, cum se cunoaște că n-a dormit... *(Ies pe ușa din dreapta.)*

SCENA II

Oana, Ștefan, într-un vestmînt de borangic.

OANA : Dă-i, Doamne, somn dulce și mai dulce, ca la un copil de țîță scăldat și primenit !... Ce zile posomorîte și ce nopți lungi... Toată nopticica m-am rugat... Să vedem ce face... *(Se duce binișor la pat și desface perdelele.)* A !...

ȘTEFAN : Ce, te-ai speriat, Oană ?... Dă perdelele într-o parte...

OANA : Credeam că dormi, doamne, credeam că dormi...

ȘTEFAN : Vino-ncoa... Așaaa... *(Oana îngenunche lîngă pat.)* Așaaa...

OANA : Credeam că dormi...

ȘTEFAN : Dormii, ș-am să dorm, ș-am să dorm... Doamna?

OANA : Acum ieși. Nu crez să-și fi scos haina... *(Să scoală.)* Mi-a zis s-o vestesc.

ȘTEFAN : Lasă, Oană, pe biata doamnă să se întinză oleacă... Pe doftori pînă i-am făcut să iasă... În cu-

rînd au de lucru... Oană, ţie nu-ţi place să vorbeşti cu mine ?

OANA : Stăpîne...

ŞTEFAN : Nu, băbătie, nu aşa... Aci... da...

OANA : Cum vrei, măria-ta...

ŞTEFAN : Vreau să vorbim... mult... mult...

OANA : Cum vrea măria-ta, aşa vreau şi eu... Voinţa măriei-tale nu-mi dă pas să voiesc altfel... Şi mi-e aşa de drag !

ŞTEFAN : Ce ţi-e aşa de drag ?

OANA : Cînd simt că-ţi fac plăcere... cînd îmi zici cum îmi zici...

ŞTEFAN : Băbătie ?... Oh !... nimic...

OANA : Ah !

ŞTEFAN : Ce ?... Boala mea ?... Nu, n-am să mai bolesc multă vreme...

OANA : De ce ?

ŞTEFAN : Cum de ce ?... Nu vrei să-mi treacă ?...

OANA : O ! ba da !... Dar măria-ta ai zis tocmai de la lingurea... „n-am să mai bolesc multă vreme..." că... *(Oana să şterge la ochi.)*

ŞTEFAN : Mie nu-mi plac...

OANA : Nici mie... Iacă aşa, ca o proastă...

ŞTEFAN : Ce ?

OANA : Să te faci la loc, să-ncalici pe Voitiş...

ŞTEFAN : Da, da, pe Voitiş...

OANA : Şi să te duci, să te duci, şi să te-ntorci iarăşi biruitor ca totdeauna...

ŞTEFAN : Să mă duc, să mă duc şi să mă-ntorc iar pe Voitiş...

OANA : Iar... În fiece zi de la Dumnezeu, noi, fetele, vorbim de biruinţele măriei-tale, parcă am spune nişte basme vechi...

ŞTEFAN : Da, da... Mîna şi piciorul ăsta blestemat...

OANA : Nu zice aşa, măria-ta... De multe ori mă gîndesc că de ce nu fusei eu un băiat... Nu m-aş fi dezlipit de măria-ta... P-un cal ca un zmeu... c-un paloş ca o limbă de foc... Şi mi-ai fi zis : „Ioane... vezi bulucul cela ? Să nu mai fie !" Şi unde m-aş fi săltat în scări, şi m-aş fi făcut nevăzut, şi m-aş fi întors năduşală şi sînge, şi aş fi zis : „Nu mai sunt, măria-ta !"... Ba uneori visez... Dacă...

ŞTEFAN : Oană, ce suflet e-n tine !

OANA : Se vede că tata — cine-o fi fost — a fost ostaş.

ŞTEFAN *(se scoală într-o rînă)* : Da... şi ce ostaş !

OANA : L-ai cunoscut ?

ŞTEFAN : Fireşte !... Era un om... de măsura mea... Cu mustăţi aduse... tocmai ca mine... Cu părul alb... Asta... nu... cu părul cărunt şi-l purta lunguleţ... ca şi mine.

OANA : Bietul tata ! Şi cum a murit ?

ŞTEFAN : Rănit la picior... ca şi mine... Ce fulgere...

OANA : Nu fulgeră, măria-ta...

ŞTEFAN : Ca şi mine... Dă-mi un pahar cu apă...

OANA : Mă duc s-aduc proaspătă de la izvor... *(Iese prin stînga.)*

ŞTEFAN : Astor doi copii nu le-am spus... păcat !... Şi mi-e aşa de dragă ca ochii din cap... Î... Şi poate să mă duc călare pe Voitiş... E sîngele meu în ea... Să-i mărturisesc barimi ca-n vis, pînă mai e vreme... *(Se aude Oana suind repede scările.)* În inima mea, ca o dulce moleşeală... *(Oana vine c-un urcior de argint. la paharul de alabastru şi toarnă de sus.)*

OANA : Ce rece şi limpede e !

ŞTEFAN : Limpede ca privirile tale, ca sufletul tău, ca vorbele tale... numai că privirile, sufletul şi vorbele tale sunt calde ca lumina soarelui de dimineaţă...

OANA : O ! măria-ta !

ŞTEFAN : Paharul...

OANA : Dar nu bea repede... e prea rece...

ŞTEFAN : Nu... *(Ştefan bea şi începe să caşte.)* Mi-e somn... Îmi cad ploapele... Oană... *(Oana vrea să tragă perdelele.)* Nu... parcă aş fi un osîndit... Doftorii se vede că mi-au dat un aromitor... Du-te la fereastră, Oană... *(Cască.)* Deschide fereastra... Aerul bun, dimineaţa... Soarbe-l pe gură... Răsuflă bine... *(Cască, se face că adoarme, apoi începe să vorbească ca-n vis, rar şi cu glasul schimbat.)* O !... Ce ?... Nu vreau...

OANA *(sare de la geam)* : Măria-ta !

ŞTEFAN : ...Pe valea unde să-ntinde umbra norilor ca un oghial...

OANA : A adormit ? Aşa de repede ? Ca un copil la sînul măsei... Visează...

ŞTEFAN : ...Zidăria cenuşie... Departe... Castelul meu din Hîrlău.

OANA : L-am turburat cu vorba mea, ca o seacă... Ce să fac ? Îl iubesc așa de mult... Aș vrea să fiu pielea de urs pe care calcă, vesmintele cu care se-mbracă, sabia de care nu se desparte...

ȘTEFAN : ...E de mult... Nu... Răreșoaia... cînta de te slăvea cîntece bătrînești... Tot am uitat... Peste cîteva luni născu o fată... Da... eu... Ștefan... tatăl bun al ei...

OANA : De multe ori visezi ce cu gîndul n-ai gîndi.

ȘTEFAN : ...La doi ani o iau ș-o aduc la curte... Mărturisesc doamnei... Cum e ea bună... o crește ș-o îngrijește ca pe copilul ei...

OANA : Ce Dumnezeu ! *(Să uită lung la Ștefan).* Răsuflarea grea... Doarme...

ȘTEFAN : ...N-a înțeles... De unde ?... Să face mare... Ochii verzi, părul rotunjit pe spate și galben ca spicul copt... Oana !...

OANA : Poruncă, măria ta ! O ! cum mi se bătu inima ! Îmi vine să-l deștept. Mînile mi s-ar topi ca ceara... În vis multe spune omul...

ȘTEFAN : ...Mîngîierea mea... Rodul meu din urmă... Visul meu... Căci nu i-am spus... Poate să mor...

OANA *(se închină)* : Ferească Maica Domnului de jaful tătarilor și de moartea voievodului nostru !

ȘTEFAN : ...Pe umărul stîng are un luceafăr... semn că este ea...

OANA : Doamne !... Doarme... Visul lui mă arde... Mîna dreaptă îmi furnică... Ochii verzi, părul rotunjit, doi ani, crește la castel, nu i-am spus... E vis ? N-am voință... Și-n vis vorba lui e poruncă... Să caut... să mă uit... Ah ! rupeți-vă, încheietori, dacă nu vă desfaceți... Oh ! D-aia îl iubeam, nu ca o roabă, ci ca copil !... *(Ș-acoperă ochii și plînge năbușit.)*

ȘTEFAN : Î... î... î...

OANA : Ce, măria-ta ?

ȘTEFAN : Ah ! ce vis frumos... ș-odată într-unul urît !... Cum mi se bate inima... apă... apă...

OANA : Apă, doamne ! Bea apă, să-ți treacă !

ȘTEFAN : Oană ! Oană ! Vino încoa, aici... *(Îi ia capul în mîni, o privește țintă și lung ș-o sărută de mai multe ori, pe păr, pe obraji, pe frunte.)* Ai înțeles, Oană ?...

OANA : Da, măria-ta ! *(Îi curg lacrămile.)*

ȘTEFAN : Nu plînge...

OANA : Nu plîng... Sunt fericită și nefericită... Fericită de vis, nefericită că suferi așa de mult...

UN CURTEAN : Rareș vrea să intre cu d-a sila... I-am spus...

SCENA III

Ștefan, Oana și Petru Rareș, prăfuit și noroit.

PETRU RAREȘ *(Vine din stînga)* : Doamne !

ȘTEFAN : O ! Rareș, ești ca un cîne scăpat din jujău... O ! ho !

PETRU RAREȘ : M-a dus iubirea ca vîntul și m-a întors grijea ca gîndul. Am trecut rîuri, iazuri, mocirle, viroage. N-am ocolit nici deal, nici vale. Mi-a plesnit calul, am prins altul... Al cui o fi.? Nu știu. Ș-am ajuns.

ȘTEFAN : Tot ?

PETRU RAREȘ : Tot, măria-ta !... Oană, să mă iubești ca p-un frate.

OANA : Cum ți-am spus, Rareș.

PETRU RAREȘ : Ca p-un frate bun, din aceeași mamă și din același...

OANA : Cum ?

PETRU RAREȘ : Din aceeași mamă...

OANA : Da, frate... *(Se îmbrățișează.)*

ȘTEFAN : Două ramuri ale aceluiași stejar bătrîn ! Rareș, grozav te așteptam... Ai ! ai !...

OANA : Ce ?

ȘTEFAN : Nimic... *(Lui Rareș.)* Na. Ia cartea asta... Bag-o în sîn. Ia seama la pecetie. Pune caii la un olac. Alege unul bine ferecat. Și la drum. Zi și noapte. Schimbă caii din popas în popas. Și să nu te oprești decît la Țarigrad. Acolo s-o dai în mîna marelui vizir. Și să vestești tuturora — să nu uiți pe Ștefănel al răposatului Alexandru — că ieri am pus pe Bogdan în scaunul Moldovei și azi, 2 iulie, să strîng glasurile țării să-l aleagă și mitropolitul Gheorghe să-l ungă.

PETRU RAREȘ : Da ?

ȘTEFAN : De ce te uiți așa ?

PETRU RAREȘ : Poi...
ȘTEFAN : Poi ?
PETRU RAREȘ : Măria-ta...
ȘTEFAN : Nu vezi suflarea mea ? Nu simți încheieturile mele ?... Cum să le simți... Ai !... Ai auzit pe Ștefan văietîndu-se vreodată ?
PETRU RAREȘ : Nu, măria-ta...
ȘTEFAN : L-ai văzut vrodată lungit în pat ?
PETRU RAREȘ : Nu, măria ta...
ȘTEFAN : Mi-a venit veleatul... O tărie mai am : să nu-mi ascunz sfîrșitul... *(Oana plînge năbușit.)* Ah ! Oană, Oană... vino încoa... trăiește, trăiește moș Ștefan... Rareș, ca vîntul !
PETRU RAREȘ : Ca vîntul !

SCENA IV

Ștefan, Oana, un pietrar

UN CURTEAN : Meșterul pietrar...
ȘTEFAN : Cine ?... Să intre... Piatra care s-acopere ce a mai rămas din deșărtăciunea omului...
OANA : Deșărtăciunea omului ?
ȘTEFAN : Deșărt ca merticul cu boabe cînd ai golit merticul...
OANA *(se silește ca să-l înțeleagă)* : Cînd ai golit merticul ?
ȘTEFAN : N-ar fi totuna... Sunt deșert, dar de deșertăciuni niciodată n-am fost plin.
MEȘTERUL PIETRAR : Doamne, iacă ce-am făcut ! *(Desfășură un pergament.)*
ȘTEFAN : Tu ?
MEȘTERUL PIETRAR : Din cîte mi-ai spus, măria-ta.
ȘTEFAN : Slovele prea mari și prea mic chenarul.
MEȘTERUL PIETRAR : Să sporesc chenarul.
ȘTEFAN : Peatra e mărginită de... *(Ș-arată.)* Dacă sporești chenarul în măsura slovelor va să mărești... *(pe furiș de Oana)* tocmai cînd... ai !... se micșorează... Să se ducă din el ceea ce a fost silnic coprins și abia așteaptă să izbucnească slobod... el... ai !... dar nu eu... Dacă mărești piatra, se supără cei din dreapta și cei din stînga... Acolo sunt toți deopotrivă...

OANA : Cine se supără ?

ŞTEFAN : Meştere, păstrează măsura. N-am vrut un lucru uimitor, ci cumpănit. Nu-ţi dau pe mînă sufletul, ci trupul. *(Meşterul pietrar iese prin stînga.)*

OANA : Trupul ?

ŞTEFAN : Cum ? Să-i dau lui să-mi împodobească sufletul?

OANA : Sufletul ? Dar ce om ar mai născoci cînd Dumnezeu n-a mai avut ce dărui ?

ŞTEFAN : Taci... Simţ ce e durerea...

SCENA V

Ştefan, Doamna Maria, îmbrăcată în alb, şi Oana.

DOAMNA MARIA *(vine din dreapta)* : De mult te-ai deşteptat ? M-ai păgubit într-o clipă cu ce nu mi-ar da veacurile...

ŞTEFAN : Care veacuri, buna mea Marie ? Ale trecute sau ale ce vor veni ? Din ale trecute ai ieşit, nu puteai perde din ceea ce n-ai învăţat. Cele viitoare ? Care înţelept nu va zice cu ecleziasticul : „o sută de ani ca ziua de ieri ?"... Oană... un pahar de apă... o... o... o !... Aşa-mi placi, Mario !

DOAMNA MARIA : Ce te-a durut, măria-ta ?

ŞTEFAN : Pe mine ? Tot... Pe mine ? Nimic.

DOAMNA MARIA : Ţi-e cald ?

ŞTEFAN : Nu.

DOAMNA MARIA : Ţi-e frig ?

ŞTEFAN : Nu.

DOAMNA MARIA : Cum te simţi ?

ŞTEFAN : Ca doi oameni care ar ieşi din acelaşi om. Unul rănit, celălalt mîndru. Mi-e milă de cel rănit, mă duc după cel mîndru...

SCENA VI

Cei de sus, Hatmanul Arbore, postelnicul Toader vin din stînga.

HATMANUL ARBORE : Ce mai faci, măria-ta ?

ŞTEFAN : Ce mai face paharnicul Ulea ?

HATMANUL ARBORE : El ? sănătos.

ŞTEFAN : Adevărat ? E mai bolnav ca mine.

POSTELNICUL TOADER : Mai mult se făcea...

ŞTEFAN : Ieri ? Nu se făcea, se pregătea să facă... Umbla încet să nu-l simţă nimenea... Cum vi se pare vorba lui ?

HATMANUL ARBORE : Nu i s-aude glasul. Şopteşte, nu vorbeşte.

ŞTEFAN : Şi ce şopteşte ?

HATMANUL ARBORE : Nimicuri.

OANA : Nimicuri ?

ŞTEFAN : Dar ce şopteşte, Oană ?

OANA : Ştiu eu, măria-ta ?

ŞTEFAN : Fireşte că tu nu ştii, cum e firesc să ştie portarul Sucevei...

HATMANUL ARBORE : Ce să ştiu, măria-ta ?

ŞTEFAN : Luaţi seama la Ulea, la Drăgan şi la Stavăr... Bogdan ce face ?

POSTELNICUL TOADER : Împotriva voinţei lui, ceea ce i-a poruncit măria-ta. Scrie lui Vladislav.

ŞTEFAN : Eu nu dau porunci domnului meu...

DOAMNA MARIA : Dar fiului tău ?

ŞTEFAN : Pînă ieri, el asculta, de eri încoa eu ascult...

POSTELNICUL TOADER : Au să vie doftorii, măria-ta.

HATMANUL ARBORE : Şi noi...

ŞTEFAN : O să s-adune ţara, şi voi slujiţi domnului, nu omului, lui Bogdan, nu lui Ştefan... Să nu se ţeasă vro urzeală...

HATMANUL ARBORE : Împotriva cui ?

ŞTEFAN : Împotriva voinţei mele de cînd eram domn...

HATMANUL ARBORE : Voinţa ta, doamne ? Ca apele Ceahlăului cînd se umflă primăvara. Ce zăgaz n-ar rupe ? Cine să puie piepturile ?

ŞTEFAN : Ulea... Drăgan... Stavăr...

HATMANUL ARBORE : Dar n-a ruginit sabia care a slujit lui Ştefan !

ŞTEFAN : Ho ! domol, Arbore... domol... Vîriţi-vă printre cei ce se adună şi spuneţi că voinţa mea e să nu curgă sîngele pe locaşul meu ohavnic...

(Ies Arbore şi Toader prin stînga.)

OANA *(lui Arbore)* : Temeţi-vă de oamenii cari şoptesc.

SCENA VII

Ştefan, Doamna Maria, Oana, clucerul Moghilă, doftorul Cesena, doftorul Klingensporn şi doftorul Şmil cu nişte legături în mînă. Toţi intră prin dreapta.

ŞTEFAN : Sunteţi cîteşitrei ? Să cunoaşte că v-aţi culcat tîrziu...

DOFTORUL ŞMIL : Şi după ce s-ar cunoaşte, măria-ta ?

ŞTEFAN : Ochii traşi... o ! o ! o !... Şmil... parcă un zugrav ţi-ar fi încondeiat chipul... Ca un mucenic...

DOFTORUL ŞMIL : Ca un mucenic ? Eu ? Ca un mucenic ?

CLUCERUL MOGHILĂ : La măria-ta, nu să cunoaşte.

ŞTEFAN : Nu se mai cunoaşte... Nu te gîndi la zilele d-acuşi, ci la întruchipările de mai nainte...

CLUCERUL MOGHILĂ : Totdauna, ai fost ca totdauna !

ŞTEFAN : Acu, ca niciodată... Şmil, dar ce sunt faşele acelea ?

DOFTORUL ŞMIL : Astea ? Pentru un copil sau pentru un om mare...

ŞTEFAN : A ?... Pentru un bătrîn căzut în copilărie... A ?

DOFTORUL ŞMIL : Care bătrîn ? Care copil ?

ŞTEFAN : Ho ! Şmil... uită-te bine...

DOFTORUL ŞMIL : Iacă mă uit...

ŞTEFAN : Şi nu-i vezi ?

DOFTORUL ŞMIL : Ce să văz ?

ŞTEFAN : N-ai dormit bine, Şmil...

OANA : *(nemaiputîndu-se stăpîni, cade în genunchi)* : Măria-ta...

ŞTEFAN : Iacă bătrînul... Iacă şi copilul... Un copil parcă ar fi al meu... parcă... *(Îi bagă mîna prin păr.)* De mătase... învolt... ca un fum cald prin care ar trece razele soarelui...

OANA : Şi ce vor doftorii, măria-ta ?

ŞTEFAN : Vor să te sărut... *(O sărută.)* Nu-i aşa, Şmil ?

DOFTORUL ŞMIL : S-o săruţi ? La asta mă gîndeam !

ŞTEFAN : Mario... Oană... *(oftează lung)*... ieşiţi... Vă chem eu...

DOAMNA MARIA : Ah !

OANA : Cum oftă, milostivul...

SCENA VIII

Ştefan, ciucerul Moghilă, doftorul Cesena, doftorul Klingensporn, doftorul Şmil.

ŞTEFAN : Gata ?

DOFTORUL CESENA : *Si, ilustrissime.*

DOFTORUL ŞMIL : Gata ?... Aproape gata... Dacă mi-ai da voie... să stai aşa... cu faţa în jos... Aşa. Şi dacă mi-ai da voie, să trec pe sub măria-ta faşa asta...

ŞTEFAN : O ! ho ! ho !... Dacă mi-ai da voie, ş-un laţ de gît... Glumiţi, Şmil...

DOFTORUL ŞMIL : Să glumim ? E vreme de glumă ? Şi cu măria-ta ?

ŞTEFAN : Desfă, Şmil ! Ştefan al Moldovei n-are nevoie să fie legat ! *(Doftorul Klingensporn aduce un mangal. În foc, fiare cu mînerul de lemn.)*

DOFTORUL ŞMIL : Să fie legat ? Dar cînd vom trece cu para focului în sus şi în jos, ca să ardem bine... Cum să nu sară-n sus măria-ta ?

ŞTEFAN : Vreau ! *(Doftorul Şmil îi desface legăturile. Ştefan îşi întoarce privirile spre icoană.)* Vedeţi ?... Nici o legătură... A răbdat piroanele... A ridicat ochii-n sus şi-a zis : „Iartă-i pe ei, Doamne, că nu ştiu ce fac !“ Şi el a răbdat pentru alţii, şi eu să nu rabd pentru mine ?[1] *(Să închină, apoi se aşează cu faţa în jos.)*

CIUCERUL MOGHILĂ : O !

ŞTEFAN : Aide ! *(Scena se petrece după perdele.)*

DOFTORUL KLINGENSPORN : Acum încleştează mînele.

[1] În textul de bază : *alţii* ; corectat cf. ms. I, p. 56.

ȘTEFAN *(în torturi)* : *Otce naș ije esi na nebeseh*[1]... Tatăl nostru carele ești în ceruri, sfințească-se numele tău... Vie împărăția ta... fie voia ta... precum în cer și pre pământ... Pîinea noastră cea spre ființă dă-ne-o nouă astăzi... Și ne iartă nouă datoriile noastre, precum și noi iertăm datornicilor noștri... Și nu ne duce pre noi întru ispită... ci ne izbăvește de cel viclean... Că a ta este împărăția și puterea... și mărirea... și mărirea... și slava în veci... și puterea...

CLUCERUL MOGHILĂ : O ! părintele nostru !

ȘTEFAN : Și ne izbăvește de cel viclean...

DOFTORUL ȘMIL : O ! minunat om !

DOFTORUL CESENA : Gesú Maria !

ȘTEFAN *(se aude ca din depărtare)* : Petru Aron... la Răușeni ...întinse cursă fratelui său, tatălui meu Bogdan... Și cînd îl străpunse, Bogdan îi zise... Cîine, ce-ai făcut pe fratele tău... Și cînd își dete sufletul strigă... a ! a ! o ! o !

SCENA IX

Cei de sus, Doamna Maria, Oana, Irina, Reveca vin din dreapta. La intrarea din stînga apare o clipă paharnicul Ulea și stolnicul Drăgan.

DOAMNA MARIA : Ștefan... ce e, Ștefane ?...

OANA : Măria-ta... Ce e, măria-ta ?

PAHARNICUL ULEA : Ca și mort... la lucru...

DOAMNA MARIA : E cald... *(Îi pipăie mînele și le sărută.)* N-a murit...

OANA *(doftorilor)* : Nu e așa că nu moare, că nu moare...

DOFTORUL ȘMIL : Nu moare... Are atîtea puteri... Așa un suflet, Doamne...

DOAMNA MARIA : Cum îi picură năduşelile pe pernă... Ce mult a suferit...

(Reveca și Irina, la iconostas, zic rugăciuni.)

DOFTORUL ȘMIL *(lui Klingensporn)* : Ai ars tot ?

DOFTORUL KLINGENSPORN : Tot ce era de ars.

DOFTORUL ȘMIL : Scapă... *(Doftorul Klingensporn și doftorul Cesena dau din cap.)* Ce ? Nu ?

[1] Tatăl nostru carele ești în ceruri (slav. v.).

DOFTORUL CESENA : *Si, signore.*

DOFTORUL ŞMIL : Cînd s-o deştepta... oleacă de vin... *(Oana se repede şi aduce vin.)* Aşa, un vin tare, să puie la inimă...

DOFTORUL KLINGENSPORN : Şi linişte, linişte... Dumnezeu va face şi minunea asta...

OANA *(turnînd vin în paharul de alabastru, îi tremură mîna)* : E Cotnar... d-ăl care-i place măriei-sale... *(S-aude tumultul în depărtare.)*

DOAMNA MARIA : Tocmai acum ? Mîine nu s-ar putea ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Cum ? Să ieşim din cuvîntul lui ?... Unde se află...

DOAMNA MARIA : Ce strigă ?

CLUCERUL MOGHILĂ *(ascultă)* : Nu s-aude.

ŞTEFAN *(în toropeală)* : Mai repede... arde... o ! o ! flacări...

DOFTORUL ŞMIL : Unde e paharul ?

OANA : Iacătă-l !

ŞTEFAN *(se mişcă)* : Ce foc ! o ! o ! *(Tumultul s-aude din cînd în cînd.)*

DOAMNA MARIA : Foc nestins !

ŞTEFAN *(se întoarce, deschide ochii, se uită la toţi)* : Maria... Oana... Şmil... N-am murit ?

DOAMNA MARIA : Nu... nu... *(Plînge şi-i sărută mînele.)*

ŞTEFAN : Atunci, de ce plîngeţi ?

DOFTORUL ŞMIL : Măria-ta, niţel vin...

ŞTEFAN : Şmil... *(Un zîmbet dureros. Soarbe vinul.)* Aaah! Dar ce mă arde aşa ? Că bine ziceţi... Ce e focul ăsta pe lîngă focul de pe inima mea... Ia ! *(S-aude tumultul mai limpede.)* Ce ?... N-auz bine ? Ba auz... Ce strigă ?

CLUCERUL MOGHILĂ : Aleg pe Bogdan, măria-ta.

ŞTEFAN : Î... î... î... Parcă ş-un alt nume... Nu strigă toţi la fel. Cine să trăiască ? *(Se scoală pe jumătate.)* Cine să trăiască ?... Ştefan ? Eu ? Fiul cui ?... Nepotul cui ?... Moghilă, vezi ce strigă... *(Moghilă se duce la fereastră şi se întoarce schimbat la faţă.)* Spune-mi vorba care ar ucide pe oricare altul în locul meu... Ce ?...

CLUCERUL MOGHILĂ : Nedesluşit... Mă repez să aflu... *(Iese repede prin stînga.)*

DOFTORUL KLINGENSPORN : Orice mişcare...

DOFTORUL ȘMIL : E moartea !

DOAMNA MARIA : Auzi, măria-ta !

ȘTEFAN : N-auz... S-a potolit... Iar încep ?... A... a... a... a !... *(S-aude glasul lui Ulea cerînd domn pe Ștefăniță.)* Dați-mi... ah !... dați-mi...

DOFTORUL ȘMIL : Ce faci... *(Toți îl înconjoară d-aproape.)*

DOFTORUL CESENA : Nu !

DOAMNA MARIA : Nu !

OANA : Ah ! nu !

REVECA : Nu !

IRINA : Nu !

DOFTORUL KLINGENSPORN : A ! nu !

ȘTEFAN : Toți, dușmani ?... Și tu, Oană ?... *(S-aude din nou strigînd pe Ștefăniță. Se ridică în picioare.)*

DOAMNA MARIA : Nu... nu te duce...

ȘTEFAN : Tu să schimbi ce-mi este scris... Oană ! sabia... sabia... c-am să judec !... *(Oana îi dă sabia.)* Ștefan, nu Ștefăniță... Viu, viu, numaidecît ! O ! ho ! ho ! să se împlinească legea !... *(Ștefan pleacă repede și, șchiopătînd mai greu, iese prin stînga.)*

DOAMNA MARIA *(tîrîndu-se în genunchi)* : Ah ! nu ! nu te duce ! *(Să ridică în picioare și fuge la fereastră.)* A !... se duce ca un vifor... Ca un taur îndîrjit în mijlocul mieilor !...

DOFTORUL ȘMIL : S-a sfîrșit ! Păcat !

DOAMNA MARIA : Ah ! Doamne !

OANA : N-a picat ?

DOAMNA MARIA : Da... păcătosul !

OANA : Un munte nu i-ar fi stat în față !

DOAMNA MARIA : Spune poporului ceva... *(S-aude : „Să trăiască Bogdan !")* Se cutremură... Se întoarce... Vine... *(Toate izbucnesc în plîns.)*

SCENA X

Ștefan se oprește pe treptele intrării, cu părul în neorînduială, turburat, ca un halucinat. De pe sabie curge sîngele. Toți fac cîțiva pași spre el și să opresc încremeniți de durere și de spaimă.

ȘTEFAN : O ! cine vrea pe Ștefăniță, nepotul răposatului domn al Moldovei ?... Cine a zis că sunt bătrîn și bol-

nav ?... Pe Ulea l-am măsurat cu privirea... Murise înainte d-a-l izbi !... Picăturile astea sunt calde... În fiece ostaș e o fiară !... Iată-l... Pîndește călare... Calul îi tremură și joacă... Bagă pintenii pîn' la rădăcină... Chiuie de-nfioară valea Racovățului... Unde e mai greu, acolo cade... Un leu în mijlocul dihorilor... Zboară capetele pînă nu mai simte mîna din umăr... Cînd mă văzu, își coprinse fața cu amîndouă mînele, și eu cu amîndouă o învîrtii, și trecu prin el ca printr-un aluat ce se dospește... Dumnezeu să-l ierte... Dumnezeu ?... Dar cine e de vină ? Io, Ștefan voievod, am suit pe Bogdan pe tron... Io, Ștefan voievod, i-am așezat cu mîna mea coroana strămoșilor mei... El fu de față și văzu ce vreau eu, și tot sfatul, și toată ostășimea... Sufletu-mi nu vrea, și ca un scos din fire se aruncă în sabia mea... Cine e de vină ?... Se cutremură Moldova și-o prăpastie se deschide... Și cu acest sfînt oțel oprii cutremurul și umplui prăpastia ! *(S-aude : „Să trăiască domnul Bogdan !)"* Î... î... î... Da... ! S-a împlinit legea ! *(Scoboară treptele și aruncă sabia.)* Ți-ai împlinit menirea ca și mine ! Maria... Oana... Răsuflarea... *(Cade pe brațele lor și-l duc pe scaunul cu stemă.)* Deschideți geamurile... Apă... *(Oana îi dă apă în paharul de alabastru.)*

DOAMNA MARIA *(covîrșită de durere)* : Măria-ta, să te odihnești !

ȘTEFAN : Mă voi odihni...

DOAMNA MARIA : Bogdan e domn... Uită tot...

ȘTEFAN : Voi uita tot... nu-mi voi aduce aminte de nimic... *(Suflă greu. Pipăie pe Maria și pe Oana.)* Să dăruiți paharul acesta Mînăstirei Putna... Nu vine... ? Mai iute.

DOAMNA MARIA : Cin' să vie, măria-ta ?

ȘTEFAN : Nu, doamna aceea înfășurată în negru... Ea o să vie mai degrab' decît am dori-o... Poftim... Te-am privit d-atîtea ori în față... Nu mi-e frică de tine... *(Sughiță.)* A ! ci vin o dată, Bogdane, că nu pot... *(S-aude la intrare : „Să trăiască vodă Bogdan !" Năvălesc Bogdan, hatmanul Arbore și toți ceilalți pîrcălabi și Sfatul domnesc, ostași, popor, și cad în genunchi.)*

BOGDAN : A ! Măria-ta !

ŞTEFAN : E... *(Sughiţă.)* E... mă-ri-a-ta !... Frig... frig... *(Se uită la doamnă, apoi se uită lung la Oana.)* Mai bine... *(Sughiţă.)* Mă... voi... odihni... *(Se întinde în şira spinării. Face cruce.)* O... o... o... Moldova... *(Îi cade capul pe pieptul Oanei.)*

(Din mulţime s-aude un geamăt lung.)

Cortina.

CUPRINS

Prefață V

Nota editorului XXXI

BOGDAN PETRICEICU HASDEU 1

Răzvan și Vidra 5

VASILE ALECSANDRI 129

Despot-Vodă 135

ALEXANDRU DAVILA 275

Vlaicu-Vodă 279

BARBU DELAVRANCEA 425

Apus de soare 429

LICEUL „GHEORGHE
BIBLIOTECA
BUCUREȘTI

Lector: MARCELA PĂDUREAN
Tehnoredactor: CORNEL CRISTESCU

Bun de tipar 26.VI.1981. Apărut 1981. Comanda nr. 1881. Coli de tipar 33.

Comanda nr. 10 173
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1 — București,
Republica Socialistă România